

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ SİYASET VE KÜLTÜR DERGİSİ

Yıl: 1 | Sayı: 3 | Mayıs-Haziran 2010 | ISSN 1309-601X
İki ayda bir yayımlanır.

Sahibi

GÜNTÜLÜ EĞİTİM YAYINCILIK VE TİC. LTD. ŞTİ.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mustafa Yücel

Editörler

Prof. Dr. E. Semih Yalçın - Prof. Dr. Zuhâl Cafağlı

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan Tunç

Prof. Dr. Mustafa Erdem

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Necdet Hayta

Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran

Doç. Dr. Ali Yakıcı

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Özbay

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Doğan

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Maraş

Kapak ve Sayfa Tasarım: Mehmet Fidancı

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın - Hakemli Dergi

Yazışma ve Haberleşme

Serkan Koşar

Büro İç Hizmetler

Atakan Türkyılmaz

Adres: 1.Cad. Nu. :43/4

06520 Balgat-Ankara

Te.: +90 (312) 287 88 99

Faks: +90 (312) 285 44 99

Web: www.turkizdergisi.com.tr

e-posta: bilgi@turkizdergisi.com.tr

Fiyatı: 5 TL

Basım Yeri

Net Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Necatibey Cad. Lale Sok. Nu.: 21/27 Yenişehir/Ankara

Tel-Faks: 0.312 230 07 23

Basım Tarihi: Nisan 2010 - Ankara

Abonelik Ücreti (Yıllık)

Yurt içi: 30 TL

Kurumsal abonelik: 60 TL

Yurt dışı:

Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri: 50€

ABD ve diğer ülkeler: 75\$

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük Ankara Ü	Prof. Dr. Sadettin Gömeç Ankara Ü
Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu Ankara Ü	Prof. Dr. Temel Çalık Gazi Ü
Prof. Dr. A. Faik İmamoğlu Gazi Ü	Prof. Dr. Vahit Doğan Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Aksoy Gazi Ü	Prof. Dr. Vedat Bilgin Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu Ankara Ü	Prof. Dr. Yaşar Özbay Gazi Ü
Prof. Dr. Ahmet Taşağul Mimar Sinan Ü	Doç. Dr. Bülent Yavuz Gazi Ü
Prof. Dr. A.Kadir Yuvalı Erciyes Ü	Doç. Dr. Celalettin Yavuz Türksam
Prof. Dr. Azmi Yetim Gazi Ü	Doç. Dr. Doğan Cansızlar Bilgi Ü
Prof. Dr. Beğlü Eke Erciyes Ü	Doç. Dr. Faruk Bilir Selçuk Ü
Prof. Dr. Çetin Elmas Gazi Ü	Doç. Dr. Hanife Güz Gazi Ü
Prof. Dr. E.Ethem Atay Gazi Ü	Doç. Dr. Hasan Ali Karasar Bilkent Ü
Prof. Dr. Enver Bozkurt Kırıkkale Ü	Doç. Dr. Hüsniye Canbay İnönü Ü
Prof. Dr. Eşma Şimşek Fırat Ü	Doç. Dr. Kemalettin Kuzucu Trakya Ü
Prof. Dr. Hacı Duran Adıyaman Ü	Doç. Dr. Kemal Üçüncü KTÜ
Prof. Dr. Hasan Onat Ankara Ü	Doç. Dr. Mehmet Akif Okur Gazi Ü
Prof. Dr. Hayrani Altıntaş Ankara Ü	Doç. Dr. Mukadder Boydak Fırat Ü
Prof. Dr. H.İbrahim Yalın Gazi Ü	Doç. Dr. Nurcan Toksoy Erzincan Ü
Prof. Dr. Hikmet Öksüz KTÜ	Doç. Dr. Selçuk Duman Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Kadir Arıcı Gazi Ü	Doç. Dr. Şener Büyüköztürk Başkent Ü
Prof. Dr. Kamil Aydın Atatürk Ü	Doç. Dr. Şeref İba Çankaya Ü
Prof. Dr. Mehmet Saray Yeditepe Ü	Doç. Dr. Taner Tatar İnönü Ü
Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Ü	Doç. Dr. Tevfik Gülsoy Atatürk Ü
Prof. Dr. Meral Töreyn Gazi Ü	Doç. Dr. Timuçin Kodaman S.Demirel Ü
Prof. Dr. Murat Sezginer Gazi Ü	Doç. Dr. Ümit Kocasakal Galatasaray Ü
Prof. Dr. Musa Şaşmaz Niğde Ü	Doç. Dr. Suna Başak Gazi Ü
Prof. Dr. Musa Taşdelen Sakarya Ü	Yrd. Doç.Dr. Ahmet Turgut Niğde Ü
Prof. Dr. Mustafa İlbaş Gazi Ü	Yrd. Doç.Dr. Erkan Göksu Gazi Osman Paşa Ü
Prof. Dr. Nadim Macit Ege Ü	Yrd. Doç.Dr. Hatice Mumyakmaz Cumhuriyet Ü
Prof. Dr. O.Üçler Bulduk Ankara Ü	Yrd. Doç.Dr. Murat Taşdemir Osmangazi Ü
Prof. Dr. O. Kürşat Ünal Gazi Ü	Yrd. Doç.Dr. Türkan Erdoğan Pamukkale Ü
Prof. Dr. Recai Coşkun Sakarya Ü	Yrd. Doç.Dr. Yalçın Sarıkaya Giresun Ü
Prof. Dr. Recep Kılıç Ankara Ü	Yrd. Doç.Dr. Yaşar Kaya İnönü Ü
Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Ü	Yrd. Doç.Dr. Yüksel Topaloğlu Trakya Ü

İÇİNDEKİLER

Editör / Sunuş	7
Türk Dilinin Yayılma Alanı “Tarih, Coğrafya ve Bugün” Prof. Dr. Dursun YILDIRIM	9
Siyaset ve Dil Prof. Dr. Şerif AKTAŞ	21
Ana Dil ve Eğitim Dili Prof. Dr. Vahit TÜRK	27
Türkçe: Saklı Güç-Işık Dili Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖZBAY	35
Dijital Dalga Karşısında Türkçe Doç. Dr. Musa ÇİFÇİ	45
Bilim Dili Olarak Türkçe Prof. Dr. Mümin KÖKSOY	51
Din Dili Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK	57
Yabancı Ülkelerde Yaşayan İki Dilli Türk Çocuklarının Problemleri ve Bu Problemlere Yönelik Çözüm Önerileri (Almanya Örneği) Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL	73
Türkçe Adlı Dil mucizesinin Işığında Aydınlanmak Doç. Dr. Ali YAKICI	91
Türk Lehçeleri Arası Aktarımda Karşılaşılan Bazı Sorunlar Üzerine Prof. Dr. Mehmet AÇA	101
Şiirin Dili, Dilin Şiiri Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can DOĞAN	109
Türkçenin Yabancılara Öğretimi Dr. Mustafa KURT	117
Dil, İletişim ve Türkçe Yrd. Doç. Dr. Veli Savaş YELOK	125
Türk Dilinin Gücü Türk Milletinin Gücüdür Yrd. Doç. Dr. Ruhi ERSOY	141
Tarihten Günümüze Türk Dilinin Görünümü Üzerine Bir Değerlendirme Doç. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ	147
Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi Yayın İlkeleri	157

TÜRKÇE: DEVLETİMİZİN EBEDÎ MÜHRÜ

Düşünce Dünyasında Türkiz'in ilk sayısında "İnsan Hakları, Demokrasi ve Siyaset"i, ikinci sayısında "Diplomasi ve Siyaset"i dosya konusu olarak işlemiştik. Bu sayıda, "Ses Bayrağımız" kabulü ile ana dilimiz Türkçeyi odağa aldık.

Dilin sadece bir iletişim aracı olmadığı bilinen bir gerçek. Dil; içinde düşündüğümüz, nefes alıp verdiğimiz, var olduğumuz, atalarımızın mirasını fark ettiğimiz kadar onların nefesini hissettiğimiz muazzam bir yapıdır. Bu muazzam yapı, sadece araç olarak düşünülürse onu kullananların kalıcı ve ölümsüz olduğunu söylemek gerekir. Oysa tam tersi olmaktadır. Türkçe, iki bin yıla yakın bir süre yazı ile izlenebilen köklü ve işlenmiş bir dildir. İnsan ömrünün günümüz şartlarında ortalama 65-70 yıl olduğu düşünülürse dilin insanlar için mi insanların dil için mi araç olduğu rahatlıkla anlaşılır.

Dilin içine doğan her bir kişi, dilin ömrünü biraz daha uzatır. Bununla birlikte uzayan ömrün ne denli sağlıklı olacağını, dilin içine doğan insanların dil kullanım uygulamaları belirler.

Varlık sebebimiz olan Türkçe, bireysel bağlamda duyuşumuzu ve düşüncemizi belirlerken sosyal bağlamda da kültürümüzü hem taşır hem temsil eder. Kültürün diğer unsurlarının taşınması ve aktarılmasında dilin diğer kültürel unsurlara göre hayli önemli bir önceliği vardır. Kültürün bütün unsurlarını temsil etme gücü ve yeteneği sayesinde dil, birleştirici temel değer hâline gelir.

Toplumun kendine özgü duyuş, düşünüş, yaşayış, inanış, üretiş ve tüketiş şekli olarak tanımlanan kültür, durağan değil, hareketli ve devingen bir bütündür. Toplumun ürettiği her şey, dilin içinde tanımlanır, kodlanır ve dille aktarılır.

Dil, bir toplumun aynasıdır. Toplumda ne varsa ne olup bitiyorsa dil onu yansıtır. Bu nedenle olumlu veya olumsuz toplumsal değişimler dile doğrudan yansır. Değişimler olumlu olduğunda dil zenginleşir; olumsuz durumda ise yoksullaşır. Toplumsal değişimler kimi zaman dilin yozlaşmasına neden olur. Bu durumun, “dilini ölümü” veya “dilini yok olması” diye tanımlandığı görülmekle beraber bu tür belirlemeler, sorunun ağırlığını etkili bir biçimde yansıtmaya niyeti taşıyan abartılı ifadeler olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bir dil, en son konuşanı ölene kadar, yazılı bütün belgeleri yok olana kadar ölmez ve yok olmaz.

Türkçe yazı ile hayli erken tanışmış bir dildir. Bu durum; Türkçe konuşan, duyan, düşünen devlet kurucu bir irade ile oluşmuştur. Bir dilin yazıyla tanışması için o dili konuşan insanların devleti olması gerekir. Türkçe, Türklerin devlet kurucu iradesini ve gücünü yansıtır.

Türkçe, **devletimizin ebedî mührü**dür. Devletin milleti için var olduğu düşünülürse Türkçeye milletimizin varlığının teminatı diyebiliriz.

Mübarek dilimiz Türkçe; söylenişi, söz dizimi ve anlam dünyasıyla atalarımızın nefesini bize taşıırken kullandığımız her bir sözcükte atalarımızın da konuşmasını sağlar. Bu dille söylenmiş türküler, masallar, maniler, ninniler; yazılmış şiirler, hikâyeler, romanlar, düşünce eserleri, milletimizin birikimini yansıtır.

Yukarıda belirlediğimiz düşünceler doğrultusunda hazırladığımız Türkçe merkezli sayımızda, son elli yıldır dilimizi yozlaştıran ve kirleten yabancı dil etkisine dikkat çekip oluşan sorunlara çözümler önerirken dilimizin zenginliğini de yansıtmaya çalıştık. Akademisyenlerimiz birikimlerini dilimizin sorunlarını belirginleştirmek ve büyüklüğünü, zenginliğini sergilemek üzere kullandı bu sayıda.

Mübarek ve muazzam dilimiz Türkçenin karşı karşıya bulunduğu sorunları değerlendirmek amacıyla hazırladığımız bu sayının ata mirası, kültür temsilcisi ve devlet mührü olan dilimizin korunması için siyasi iradeye bir çağrı olmasını dilemekte ve derhâl bir “Türkçe Yasası” çıkarılması yolunda uyarıcı bir işlev görmesini ummaktayız.

Gelecek sayımızda, **“Açılımin Karanlığındaki Türkiye”** başlığı altında ülkemizin son zamanlarda yaşadığı sorunları veya siyasi iradenin ülkeye reva gördüğü gelişmeleri değerlendireceğiz.

Karanlıkların Türkçe ile aydınlanması umuduyla düşünce dünyanızı kışkırtan bir okuma diliyoruz.

TÜRK DİLİNİN YAYILMA ALANI

“TARİH, COĞRAFYA VE BUGÜN”

PROF. DR. DURSUN YILDIRIM*

İnsan, Dil ve Toplum

Bütün canlı türleri gibi, insan da yaratılıştan itibaren kendi evrimini kendi süreci içinde tamamlamış bir varlıktır. Fakat, bu varlık, yaratılmış veya var olmuş tüm varlık âleminde, kendini ve kendi dışında olanları kavrayacak, anlamlaştıracak, kendini ve çevresini yeniden düzenleyecek, inşa edecek, yeni alet ve edevatlar, keşifler ve icatlar ortaya koyacak, görüneni ve görünmeyeni çeşitli biçimlerde ifade edecek yetenek ve kapasiteler kendisine bağışlanarak yaratılmış bir varlıktır. Bu varlık kendi tekamülüne yaratılıştan bağışlanmış yetenek ve kapasitelerini harekete geçirmesiyle başlamıştır. Beş duyunun, aklın ve psikolojik değerlerin, sezgi ve duygunun harekete geçmesi, hiç şüphesiz insanın tarihî süreç içinde geçireceği macerayı harekete geçirmiştir. Yaratıcı dikkat ve tecessüs, yaratıcı zihnî faaliyetleri etkinleştirerek insanın tarihî yürüyüşünü, bağışlanmış yetenek ve kapasitelerini eylem alanına çıkarmıştır.

İnsan, yaratılıştan bağışlanmış yetenek ve kapasitelerini harekete geçirdiğinde, varlık âlemindeki bütün canlılar gibi her yerde kendi cinsleri ile bir araya gelmeye, kendi birlikteliklerini kurmaya çalışarak yol almaya, tarih içinde yürümeye çalışmışlardır. İnsanların birlikteliğini kuracak, onları birbiriyle bir arada tutacak, birbirlerine kendilerini doğru ifade edecek bir iletişim dili vücuda getirme ihtiyacı duymuşlardır. Bu ihtiyaç, yaratılıştan insana bağışlanmış olan dil yeteneği ve kapasitesini öne çıkarmıştır.

İnsan, yaratılıştan kendine bağışlanmış yetenek ve kapasitelerini harekete geçirince, kendi ve çevresi ile ilgili algılamaları muayyen bir anlam ile belirleyerek onu, çıkardığı sesler ile belli bir dil birimine dönüştürüp sabitleyince “söz” ortaya çıkmıştır. “Söz”ler, aynı zamanda, insanlarda yaratılıştan var olan dil

* Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi.

yeteneği ve kapasitelerinin sahip olduğu dil yapı ve sistemlerinden birini seçip bunu harekete geçirmesiyle o insan birlikteliğinin iletişim dili de etkinleşmeye başlar. Soyut ve somut adlamalar, eylemlerin ifadesi, “söz” birimlerinin anlam ve biçim sabitleşmelerini tamamlaması, bunlar üzerinde mutabakat kurulması bireyler/ toplum üyeleri arasında iletişimi sağlayacak dil sisteminin de gelişim sürecini harekete geçirir.

Söz bağlamında iletişim dilinin grameri (fonoloji, morfoloji, sentaks ve semantik) geliştikçe insan ve toplum, insan ve toplum geliştikçe o toplumun grameri ve söz varlığı da benzer kapsamda gelişir. Birbirine benzer veya yakın dil iletişim sistemlerini, gramer yapılarını seçen bireyler ve camialar, topluluklar, tarih içinde bir araya gelecek/birleşerek kendi uluslarını veya toplumlarını oluştururlar. Bu dillerin bir kısmı, onları var eden ve tarih sahnesine çıkaran toplumlar gibi, kadim uluslardır. Bir kısmı tarihî süreç içinde ortaya çıkan yeni zamanların tabii gelişmesi içinde vücut bulmuşlardır. Bu yeni diller ve toplumlar, bugün tarih sahnesinde kendi yerlerini alarak yollarına devam etmektedir. Kadim diller de toplumlarının/uluslarının hâkimiyet alanlarını genişletmesiyle birlikte, tabii tarihî seyir içinde, gelişimine ve hâkimiyetine uygun biçimde söz ve eylem adları varlığını daima zenginleştirerek yoluna devam etmişlerdir. Kadim dillerden birine sahip olan Türkler, tarihî süreç boyunca bu gelişmeleri daima yaşamışlardır.

Türkler, yeryüzünde kadimden beri dillerini/medeniyetlerini muhafaza ederek yoluna, tarihî yürüyüşüne devam eden nadir milletlerden biridir.

Tarihin kendi seyri içinde dillerin sahip olduğu tabii gelişim sürecine, XIX. yüzyıldan itibaren Avrupalı emperyalist yapıların yaptığı müdahalelere ve bugün de yapmayı sürdürdüğü tahribatlara ve ortaya çıkardığı acı tablolara dikkat edilmez ise, her toplumun dili benzer durumlar ile her an karşı karşıya gelebilir. Kaybolan dillerin sayısı artabilir. Dünyada dün ve bugün var olan diller ve bu dilleri konuşan bütün toplumlar, tarih sahnesindeki yerlerini büyük ölçüde böyle bir gelişim süreci izleyerek almışlardır. Bunlar arasında Türkler, yeryüzünde kadimden beri dillerini/medeniyetlerini muhafaza ederek yoluna, tarihî yürüyüşüne devam eden nadir milletlerden biridir.

II. Tarih ve Türkler

Dünya, XV. yüzyıla kadar, üç kıtadan mürekkep ve etrafı denizler ile çevrili düz bir tepside ibarettir. Bu zaman dilimi içinde, Eski Dünya kavimlerinin ve milletlerinin kadim ve yeni zaman tarihi geçmiştir. Keşifler ve icatlar çağı ile dünyanın bir tepsi gibi değil de bir top gibi yuvarlak olduğu ortaya çıktığı ve yeni medeniyet sahibi toplumlar ile karşılaşıldığı zaman insanların ve ulusların hayatında, dünyaya bakış açısında da çok önemli değişiklikler meydana gelir.

Dünya üzerinde tarihin yürüyüşünü ve medeniyetin ilerlemesini sağlayıcı kadim uluslar arasında Türkler, mümtaz bir mevki işgal eder. Batı tarihçiliğinin bu gerçeği görmezden gelip kendini ve mirasçılığına talip olduğu şehir devletlerini ve kimi büyük yapıları merkeze oturtma gayretkeşliği, tarihin sahip olduğu bu gerçeği değiştirmez.

Eski Dünya üzerinde medeniyet iki ana havza üzerinde gelişmiştir. Bunlardan ilki, Akdeniz-Hint Denizi ana havzası çevresindeki yerleşiklerin yarattığı şehir devletleri medeniyetleri ile, Mısır, Roma, kadim İran, Anadolu kavimleri ve Makedonyalı İskender'in nispi ve kısa süreli imparatorlukları ile çevrili bir tarih, bir medeniyet havzasıdır. Bu medeniyetler arasında Hint medeniyeti ile iki ırmak arasından kopup geldiği ve yine geldiği yörede iki ırmak arasına ve deltasına benzer bir yere konup en kadim yerleşik medeniyeti kurup yazıyı icat eden Sumar/Sümer (Suvar, Subar?) medeniyetini de eklemeliyiz.

İkinci ana medeniyet havzası ise, ilk havzanın kuzeyinde yer alır. Havzanın en doğu ucunda eski Çin coğrafyası ve eski yerleşik Çin medeniyeti ve en batı ucunda Kara Ormanlar ve Baltık Denizi. Kuzeyini doğudan batıya tundra kuşağı ve bataklıklar oluşturuyor. Güneyini ise, Çin'den batıya doğru uzanan ve Kara Ormanlara varan ve yerleşikler dünyasını çevreleyen dağ silsileleri oluşturur. Sibiryaya kuşağını içine alan bu geniş medeniyet havzasına Merkezî Avrasya coğrafyası, ilkinde de Ön Avrasya coğrafyası denebilir.

Dünya medeniyeti yukarıda belirtilen iki ana medeniyet havzasının yaratıkları üzerinde yürüyüp gelişmiştir. Bunlardan ilkinde yerleşiklerin, ikincisinde ise, hareketli/atlı toplumların/ulusların yarattıkları medeniyetler yer alır. Bugün, tarihin yazılı ve yazısız bulgu ve belgelerinden biliyoruz ki, birinci ve ikinci ana medeniyet havzalarında daima Türkler vardır. Türklerin her iki alanda var olduğunu, biz değil, bu alanlarda medeniyet kuran kavimlerin ve bu kavimlere mensup yazarların arkada bıraktığı eserler söylüyor. Bu açıdan bakıldığında Türklerin, sadece Merkezî Avrasya üzerinde değil, aynı zamanda Ön Avrasya toprakları üzerine yerleşip kalıcı ikinci yurt tutmalarının bir tesadüf olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.

Türklerin kadim medeniyet kurucusu Sumar/ Sümer kavmi ile sadece dil yapısı benzerliği yoktur. Kadimden bir arada yaşanmış ve paylaşılmış bir kültür süreci olduğu anlaşılıyor. Söz ve kavram benzerlikleri, dil yapısı gibi pek çok ortaklıklar kanıtlanmıştır. İki ırmak arasından çıkıp yine, kendilerine benzemeyen kavimlerin oturduğu iki ırmak arasına yerleşmeleri dikkati çekicidir. Bu durum, onların Sır ve Amu ırmakları arasında bir süre yaşamış olmalarını düşündürmektedir. Nitekim, MÖ 2500 yıllarına doğru inkıraz hâlinde oldukları bir sırada, yine bu yöreden, iki ırmak yöresinden ve bugünkü Türkmenistan sahasından yine Türkler gibi eklemeli bir dil konuşan Kutların, Van ve Malatya üzerinden Kerkük ve Musul'u aşarak Sumar/Sümer ülkesine girip bu medeniyetin 2500 yıl daha

yaşama olanağı sağlaması bir tesadüf değildir. Bunu, yüzyıllar sonra, yeni zaman tanığı ve tarihçisi Süryanî Mikâil de teyit etmektedir.

O diyor ki, Türkler, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar uzanan geniş sahada (Merkezî Avrasya) yaşarlar. Bunlar, bütün kapıları tutmuşlardır. İçeri ve dışarı onların izni olmadan kimse girip çıkamaz. Ne zamanki Persler, Asurlular, Babilliler bozulan devlet düzenlerini kurmak için bunlardan yardım isterse, kapılara gelip taleplerini bildirirler. Türklerin hakanı karar verince, orduları ile bu kapılardan çıkıp gelirler, devlet düzenini yeniden tesis edip giderler. Bazen de geldikleri yerleri beğenir, bırakıp gitmezler ve oraları idare ederler. Demek ki, Kut kavmi de Sumar/Sümer ülkesine kadim zamanlarda böyle gelip bozulan düzeni yeniden tesis edip bu medeniyete yeniden hayat kazandırmışlardır.

Tarihin, Merkezî Avrasya üzerinde tanıdığı ilk büyük Türk imparatorluğu Batı kaynaklarında **Sycth**, kadim İran kaynaklarında kendi adları ile, Saka diye yer alır. Çin'den Kara Ormanlara uzanan bu imparatorluk, Türk kaynaklarına Şu adıyla yer almıştır. Bu üç kanatlı, esnek merkezî devlet yapısına dayalı bir imparatorluktur. Saka, "yamaç", "kıyı" ve "yaka" anlamında dilimize ait bir addır. Bunların Anadolu, Suriye ve Mısır ile ilişkileri olmuştur. Alp Er Tonga, onların ef-sanevi hakanıdır. MÖ VII. yüzyılda, İran şahı verdiği yemeğe davet eder, zehirleyip öldürür. Türkler, bu acı ölümü yüzyıllar boyu unutamamış, yüzyıllar, bin yıllar boyu her yıl yasını tutmuştur.

Türkler, sadece Babillilere, Perslere, Asurlulara ve Sumar / Sümerlere değil, başkalarına da yardım etmiştir. Yunan şehir devletlerinden İsparta'da devlet düzeni bozulunca, MÖ 500'lerde yine Türklerden / Skitlerden yardım isterler. Gelirler, düzeni tesis ederler. Fakat, orada kalmaları biraz uzayınca İspartalıların ileri gelenlerini ya gitmezseler korkusu sarar. Dönemin eserlerine bu endişeler yansımıştır.

Dünyanın en maceraperest kıralı Makedonyalı Büyük İskender, uzun yürüyüşe çıktığı zaman MÖ 330'lar civarında Türklerin yaşadığı ülkelere doğru yaklaşır. Türklerin ülkesine yakın bir yerde konakladığında, kendisini karşılamaya bir Türk komutanı elçi olarak gelir. Konuşurlar. Elçi kendisine şunları söyler: "Buraya dost olarak geldiniz ise, hoş geldiniz. Düşman olarak geldiniz ise, unutmayınız ki, ülkelerimiz Tuna Irmağı'nda hemhuduttur." Bu sözler, her iki taraf arasında dostluk tesis etmeye yeter.

Türkler, Merkezî Avrasya üzerinde MÖ VII. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar tartışmasız hükümandır. Evet, bu coğrafya üzerinde zaman zaman birbirinden farklı Türk hanedanlıkları tesis olmuştur ama, coğrafya üzerinde daima Türkler hükümandır. Türklerin tarihi ile hanedanlıkların tarihini, bir ve aynı medeniyetin tarihi gibi görmek istemeyen Avrupa tarihçiliğinin maksatlı çabalarına katkı vermek durumunda değiliz.

Saka/Yaka Türkleri, Xiong nu (Bana göre Onoğur Türkleridir ve bu dil ile konuşmaktadırlar.), Türk Hakanlığı (Bodunlular, Kırgızlar, Uygurlar, Oğuzlar),

Suvar/Subar, Atilla ve Onoğurlar, Hazarlar, Avarlar, Uzlar, Peçenekler, Kıpçaklar Merkezî Avrasya üzerinde XIV. yüzyıla kadar kendi başlarına kendi yönetimleri altında Kara Ormanlardan Ordos yaylalarına uzanan bozkırlara hâkimiyet tesis edip yaşamışlardır. Orta Avrupa ve Balkanlara inen Türkler, beraberlerinde Slavları da taşımışlardır. Doğu ve Batı Roma kiliseleri, Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türkleri, İslâmiyetin henüz intişar etmediği çağda, Hristiyanlık ile tanıştırmış ve pek çoğu bu dine katılmıştır. Balkanlarda (Hırvatistan, Sırbistan, Bosna/Hersek, Karadağ, Makedonya, Trakya ve Bulgaristan), Orta Avrupa ülkelerinde (Macaristan, Ukrayna, Kara Ormanlar, Baltıklar, Besarabya, Lehistan, Karadeniz'in kuzey bozkırları) sayılan iktidarlar ile bu yörelere gelen Türklerin yayıldığı ve farklı dinlere intisap ettiği bir coğrafyadır. Atilla ve Hunlarının Avrupa kıtasının en uç yerlerine, adalara kadar seferler yapıp fütuhatta bulunduğu Avrupa destanlarının merkezini oluşturur.

Doğu Roma İmparatorluğu ise, Hristiyanlaştırıp Balkanlara, Ege kıyılarına ve Doğu Karadeniz yörelerine sürekli yerleşime tabi tuttuğu Türkleri, aynı zamanda ordusunda asker olarak da görevlendirmiştir. Ön Avrasya üzerinde Selçuklu hanedanlığı ikinci yurt kurma mücadelesinde, yanında bu Hristiyan Kıpçak Türklerini bulmuştur. Hazar Kağanlığı Türkleri arasında Tengricilik yanı sıra, Musevilik ve İsevilik de mevcuttur. Ordos ve İdil/Ural arasında yaşayan Türkler, İslamiyete X. yüzyıl sonuna doğru kitlevi biçimde intisap etmeye başlamıştır. İran üzerinden Doğu Roma İmparatorluğu topraklarına giren Türkler, Çaka Bey'in denizcilik ettiği bir ülkeye girmiştir ve bu yerin adı da "Turqia"dır. Tıpkı birinci yurdun Kara Ormanlardan Ordos yaylalarına kadar "Turqia" adıyla Batı'da bilinmesi gibi. Tıpkı, Türk Hakanlığından gelen mektubu, "Saka" yazısıyla bir mektup geldi diye kayda giren Doğu Roma tarihçisi gibi. Sakaların da aynı yazıyı kullanmış olduğunu bu kayıt ile, böylece öğrenmiş oluyoruz. Bu gerçeği evirip çevirip kem/küm eden Avrupa tarihçiliği ya susarak veya tahrif ederek belgeyi yorumlasa da hakikat hakikattir ve değiştirilemez. Türkler, ne diye "Afrasiyab" (Atlı süvari) diye kadim İran tarih anlatılarında yer alan kahramanı ve onların başa çıkılmaz düşmanı gibi tasvir edilen Alp Er Tonga'nın yüzyıllar boyu yasını tutar. Dostlukla çağrıldığı İran şahının ziyafetinde zehirlenip öldürüldüğü için, bu talihsiz ölümden dolayı ağıtını söyler, yasını tutar.

Türklerin devlet düzeni, Sakaların rahmetli Hoca'm Zeki Velidi Togan'ın ifade ettiği gibi üç kanatlı yekpare imparatorluğundan bu yana değişmemiştir.

Türklerin tarihi ile hanedanlıkların tarihini, bir ve aynı medeniyetin tarihi gibi görmek istemeyen Avrupa tarihçiliğinin maksatlı çabalarına katkı vermek durumunda değiliz.

Üçlü yapı daima korunmuştur. Çeşitli merhalelerden geçip gelen bu devlet düzenini rahmetli Hoca'm "elastiki" diye tarif eder. Ben, "esnek" sözcüğünü tercih ediyorum. Bu devlet ve imparatorluk düzeni, Ön Avrasya Türk İmparatorluğu sürecinde, Selçuklu Hanedanlığından sonra iktidarı ele alan Osmanlı Hanedanlığı zamanında her anlamda en mükemmel hüviyetine kavuşmuştur, denebilir. Üçlü yapıya, Kuzey Afrika sınırlar içine katılınca bir dördüncü kanat, yeni bir beylerbeyliği biçiminde eklenmiştir.

Türkler, XIX. yüzyıldan sonra iktidarları itibarıyla Merkezî Avrasya'nın batı kanadında ağır soykırımlara uğramış ve Hristiyanlığın içine sığınıp başkalaşmayı kabul edenler de zaman içinde büyük ölçüde erimiş ve benliklerini yitirmişlerdir. Bununla beraber, bugün bu sahalarda fizyonomileri ve ailelerin tarihî hatıraları ile geçmişlerini bilen insanlar çoktur. Ayrıca, bu coğrafyalarda konuşulan dillerin

Adam
olmayı
becereme-
yenlere tarih
bağımsız
yaşama
şansı
tanımaz.

filolojik açıdan göze çarpan kırma yapıları da bu karışıma önemli tanıklardır. Büyük ölçüde Türk kavimleri ile Avrupa kavimlerinin karışımından vücut bulan Ruslar, XIX. yüzyıldan itibaren Merkezî Avrasya üzerindeki Türk yurtlarını birbir ele geçirir.

Türkistan'ın topraklarının bir kısmı İngiltere'nin elinde bulunan İran ve Afganistan'a verilir. Güney Azerbaycan İran topraklarına katılır. Kadim Türk vatanında kalan Moğollar ve Türkler, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan diye tesmiye edilen bölgeler olarak Çin yönetimi eline düşer. Ordos yaylaları öksüz kalır. Merkezî Avrasya üzerinde Türkler, ortak konuşma ve yazma dilleri bölünerek yeni diller ve yeni kimlikler ile birbirine düşman edilmeye çalışılır.

Çarlık Rusya politikaları, Sovyetler çağında daha katı biçimlerde yürütülür. Diller, söz varlığı iti-

barıyla parçalanır ve her birine ayrı bir kültür yaratılmaya ve bu kültür, Rus kültürü ile bezenmeye çalışılır. Çin'de de durum aynıdır.

İran'da ise, Fars dili ve kültürü içinde sindirme politikaları izlenir. Bu süreçte, Ön Avrasya Türk İmparatorluğunu yitirmiş olan Türkler, yeni bir Ergenekon ile bağımsızlıklarını koruma gücü yaratırlar. Cumhuriyeti inşa edip tüm Türklüğün yükünü omuzlayıp tarihî yürüyüşlerini sürdürmeye çalışırlar.

Sovyetler çökünce, Türkiye Türklerinin bu yalnızlığı bir nebze biter, kardeşler buluşur. Ancak, bugün, aralarında henüz aranan sinerjiyi ortaya çıkaracak, işe dönüştürecek ve geleceği inşa edecek kadrolardan mahrumdurlar. Ne Türkiye ne de Avrasya Türk Cumhuriyetleri ve Türk toplulukları içinde buldukları bu tarihî gerçeğin farkındadır ne de aydınları farkındadır. Hiçbiri henüz kendilerinin kim olduklarının, nereden gelip nereye gittiklerinin yeterince farkındadır.

Ama olmak mecburiyetindedirler; çünkü, adam olmayı beceremeyenlere tarih bağımsız yaşama şansı tanımaz.

Türklerin tarihi, medeniyeti birdir ve onun bir kül hâlinde ele alınıp incelenmesi icap eder. Ön Avrasya Türklerinin de Merkezî Avrasya Türklerinin de bir bütündür. Dili, kültürü, medeniyeti ve tarihi bir, bir Türk milleti vardır. Tarihi-mize ve medeniyetimize bu bütünlük açısından bakmaz, onların yaptığı ayrıştırma projelerine kapılır isek, geleceği kendi ellerimiz ile hüsrana çeviririz. İki yurt üzerinde yaşayan dil ve tarih uzmanları, medeniyetimizi inceleyen bilim adamlarımız bu bütünlüğü gözden kaçırmaz ve yönetimler, bu ayrışmaya çanak tutar ise, tarihe ve geçmişe karşı vebal altına girerler ve bu sonu hazırlayanların hepsi, bilim adamları, yönetimler ve aydınlar, dünya tarihinde “halkına ihanet edenler” etiketi ile yer alırlar

Oğuz Kağan, Alp Er Tonga, Şu Kağanlar, Tanrı Kutu Bodun Kağan (Maotun), Bilge Kağan, Alp Arslan, Fatih, Cengiz Han, Temür Bek, Atilla, Buğra Han, Atatürk, niceleri ve hepsi, Türk dilinin ve medeniyetinin ölümsüz mimarlarıdır. Bu insanlar, bugün, yitirdiğimiz onca imparatorluk topraklarına rağmen, yine de kurduğumuz iki ana yurt toprakları üzerinde bağımsız yaşama gücüne erişmişlerdir. Bu damarlardan yeni ve gür sürgünler büyütmeliyiz. Tonyukuklar, Yusuf Has Hacıpler, Kâşgarlı Mahmudlar, Uluğ Beyler, İbni Sinalar, Ali Kuşçular yetiştirmeliyiz. Çağı yakalayacak ve aşacak kadrolara ihtiyaç vardır. Tarihe karşı sorumluluk taşıyan, nefsi buğday tanesine tutsak olmayan devlet adamlarına, bilim adamlarına, aydınlara kavuşursak, hiç şüphesiz tarihin yürüyüşü yeniden hız kazanacaktır. Çünkü, Türklerin dili, tarihi ve medeniyeti bünyesinde taşımaya en uygun dildir. Tarih boyunca, kadim zamanlardan itibaren bu hasletimiz, başkalarınca hep takdir edilmiş ise, bu bir tesadüf değildir. İspanya'dan Yahudilerin canını, Fransuva'nın tahtını kurtarıp eline veren de yine Türklerdir. Bu da insana bakış tarzımızın bir sonucudur.

III. Türklerin Dilinin Yayılma Alanı

Türklerin dili, kadim zamanlarda yurtlarının yer aldığı Merkezî Avrasya üzerinde her yerde vardır. Avrupa'ya kendileri ile birlikte yazıtlarını da getirmişler ve öğretmişlerdir. İskandinav sahası kaya yazıtları bu etkinin bir sonucudur.

“Türklerin dilinin tarihî oluşumu ve iletişim aracına dönüşmesi ne zaman başlamıştır?” sorusuna yanıt verici tarihî bir dil verisi elimizde yoktur. Ancak, bir dilin Bengü Taş Yazıtları diline erişmesi bakımından rahmetli Hoca'mız Reşit R. Arat, şöyle derdi: “Bir dilin bu düzeyde ifade gücüne erişmesi için dört, beş bin yıl geçmiş olması icap eder”. Fakat, Türk dili ile Sumar/Sümer dili arasında fiziki benzerlik yanı sıra, ses denklilikleri, sözlerde anlam birliktelikleri, kültür alışverişi görülmüş, tespit edilmiş ve yazılmıştır. Biz bu ilişkinin, Sumar/Sümer halkının iki ırmak arasında, yani Sır ve Amu ırmakları arasında yaşadıkları sırada gerçekleştiği kanısındayız. Ve bu ilişkinin Kutların buradan kalkıp MÖ 2500'lerde gelip kendilerine yardım ettiğinde de pekiştiğini düşünüyorum.

Türklerin konuştuğu ana dilin tam olarak ne zamana kadar, bir ve bütün yürüdüğünü de, iki ana lehçeye ne zaman bölündüğünü de söylemek zordur. Türklerin önce “Ogur” ve “Oguz” kavimlerine mi yoksa daha önceleri farklı biçimlerde mi iki dil şubesine bölündüğü de zaman bakımından şimdilik tespit edilebilir bir açıklığa sahip değildir. Bod ve Bodun yapılarının da Ok yapılarının da bu değişimlerdeki rolü nedir, henüz bilinmeyenler arasındadır. Fakat, bilinen şudur: Türk dili, iki ana lehçeye bölünmüştür ve bu bölünmeyi yansıtan tarihî kayıtlara sahip olduğumuz gibi, bugün bu dilleri konuşanlar da değişimlere uğramış olsalar da mevcuttur.

Türk dilinin kadim biçimi, iki yeni ana lehçeye bölünerek yollarına devam etmiştir. Bunlardan biri LİR Türkçesi, ötekisi ise, ŞAZ Türkçesidir. Bunların temel özellikleri L/Ş, İ/A ve R/Z denkliklerine dayalı farklılıklar ile Türk dilinin bünyesinde iki ana lehçe meydana getirmesidir. Şüphesiz, bu durum aynı zamanda her iki lehçeyi konuşan Türklerin egemenlik alanlarını da değiştirip Türk dilinin Kara Ormanlara kadar uzanmasını sağlamasıdır. Balkanlar, Orta Avrupa ve Kuzey Karadeniz bozkırları, Hunların yani Onoğur Türklerinin ülkesi (Bugün bu yer kardeş ve soydaş ulus Macarlar yurdu.) dir. Bunların önemli bir kısmı İdil/Ural yörelerinde yaşar.

Oğur kavimlerinden Bel Ogur (Beş Ogur) kavimleri, Tuna Irmağı'nın güneyine geçip buraya yerleşmiş, Bulgar adıyla anılmışlar ve bu yere Bulgaristan denmiştir. Peçenekler/Kumanlar da son yüzyıla kadar Orta Avrupa topraklarını Hristiyan olarak devam ettirmişlerse de bugün Balkanlarda ve Orta Avrupa üzerinde bıraktıkları yer adları ile bilinirler. Tabii bu dağılım içinde, Onoğur kavimlerinden, onların günümüzde temsilciliğini yapanlar arasında İdil/Kazan şehri çevresinde, Çeboksari etrafında yaşayan Çuvaş Türkleridir. Ancak, bunların İslamiyeti kabul edenleri de Kazan Türkleri ve Başkurt Türkleri arasında yer aldığı söylenebilir. LİR Türkçesinden yazı dili örnekleri olarak sadece mezar kitabeleri kalmıştır. Çuvaş Türkleri, günümüzde kendi dillerini yazı ve konuşma dili olarak korumaktadır.

“Doğu Oğur Türk kavimleri, üç kanatlı devlet yapısı içinde nerelerdedir?” sorusunun cevabı, tahminimce Çin'de Budist olarak varlıklarını koruyan Sarı Oğur (Sarı Yoğur) Türkleri ile İslamiyete intisap etmiş olan Uygurlar olabilir. Fakat, bunların ne zaman ŞAZ Türkçesi içinde yerlerini aldığı konusunda bir şey söylemek imkânsız görünüyor. Ancak, Oğuz Kağan Destan'ında bunların gelip kendisine intisap eden akrabaları olduğu görülüyor. Demek ki, bir karışım olmuşsa, bu durum, kadim bir zamanda gerçekleşmiştir. Ve bu sürecin yaşanmasından sonra Doğu Oğur kavimleri ŞAZ lehçesi ile konuşur duruma gelmiş olmalıdır, diye düşünüyorum. Bu durum, MÖ III. yüzyıl içinde tamamlanmış bir süreç olmalıdır. ŞAZ Türkçesi konuşan Türkler, bana göre bodunlu düzene bağlı Türkler ile, ok düzenine göre hayatlarını tanzim eden Oğuz boylarıdır.

Şüphesiz, daha kadim Türk kavimleri ile bu Türk kavimleri ve Doğu Oğur

Türk kavimleri birbirleri ile karışıp ŞAZ lehçesinde buluşmuşlar, diye düşünüyorum. Çünkü, Doğu Oğur Türk kavimleri nerededir, bunların buhar olmaları düşünülemez. ŞAZ Türkçesi ile konuşmaya başladıklarını ve böylece büyük bir fütihat gücüne kavuştukları düşünülebilir. Nitekim, iktidarları Ötüken'den sonra, Kâşgar ve çevresinde yine Hakanlı Türkler olarak sürmüştür. Bunlara, Karahanlılar da denir. Bunlar, Hakanlı Türkler diye Kâşgarlı Mahmud'un yazılarından söz ettiği Uygur Türkleridir. Tabii bu varsayımlar, "Uygur" diye vurgulanan birleşik adın açıklanması ile bir ölçüde anlaşılabilirlik kazanabilir. Ben bu birleşik adı çok farklı seslere dönüşme özelliği taşıyan peltek d'nin içinde yer aldığı "od+ogur" veya "odur+ogur" biçiminde bir şekilden çıktığını ve bu hüviyeti kazandığı kanısındayım. Birinci parça bir sayı veya uç anlamı içerebilir.

Sibirya kuşağı ile Kutup dairesi arasında Saqa/Saha (Yakut) ve Dolgan Türkleri yaşar. Yaka/Yakut Türkleri diye bilinen bu Türkler ile, Sır ve Amu ırmakları yakalarında devlet kuran Saqa/Yaka Türkleri arasında bir ilişki vardır. Kâşgarlı Mahmud'un tespitinde "saqa" sözcüğü "yamaç, yaka" anlamları ile Divan'da yer alır. Bugünkü "Saha" sözcüğü de aynı anlamı taşır. Yine, Sır ve Amu ırmakları yakalarında olduğu gibi, Lena Irmağı yakasında yaşarlar. Tarihî yurtlarına benzer bir yerleşim yeri seçmişlerdir. ŞAZ lehçesi içinde bulunurlar.

Tarihin yeni zamanları içinde Türkler, gerek Merkezî Avrasya üzerinde ve gerekse Ön Avrasya üzerinde çeşitli nedenlerden dolayı boylar arası karışımlar yaşamıştır. Boylar arasında yaşanan karışımlar sonucunda, Ön Avrasya ve Merkezî Avrasya Türklerinin yazı ve konuşma dilleri de kimi değişimler geçirmiştir. Merkezî Avrasya ve Ön Avrasya yazı dillerinde kısmi değişimler olsa da bu farklar, alfabe birliği sayesinde nispi bir düzeyde kalmıştır. Bunda hiç şüphesiz Cengiz Han ve Temür Bek gibi iki büyük cihangirin Türk kavimlerinin ve Moğol kavimlerinin birbirleriyle karışıp Türk dili üzerinde etkilerini yansıtmaları da yol açmıştır. Bu karışımlardan sonra, hem Ön Asya ve hem de Orta Asya üzerinde Türk yazı dilleri daha geniş alanlar üzerinde etkinliklerini göstermeye, yeni yeni eserler vermeye başlar.

Bu yazının amacı, ne Türk dilinin tekamülünü açıklamak ne de farklılaşmanın sebeplerini enine boyuna anlatmaktır. Türk dilinin yayılma ve etkinlik alanını ana çizgileri ile tasvir etmekten ibarettir. Bu açıdan bakınca, Türk dili, üç Okyanusya (Büyük Okyanus, Atlas ve Hint Okyanusları) arasında, üç kıtanın derinliklerinde, Kara Ormanlardan Ordos'a uzanan genişlikte, Akdeniz, Balkanlar ve Afrika kıyıları ve derinlikleri, Merkezî Avrasya bozkırları üzerinde Türk dili uzun yüzyıllar etkinliğini sürdürmüştür. Bugün yine Ön Avrasya'nın ve Merkezî Avrasya'nın her köşesinde konuşulan, eser veren ve yaşayan bir dil olarak vardır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, tarihî derinlik ve coğrafi genişlik itibarıyla Türk dili, yukarıda belirttiğimiz bir yayılma alanı çerçevesine sahiptir. Buna, bugün dünya üzerine çeşitli nedenler ile yayılmış muhtelif boylara mensup Türkleri de katabiliriz. Türk dili ve Türkler, beş kıta üzerine muhtelif biçimlerde da-

ğılıp tarihî sınırları dışına taşmıştır. Etkinliğinin de bu düzeye gelmesi, Kâşgarlı Mahmud'un dil imparatorluğu sınırlarının da en az Şekspir imparatorluğu düzeyi kazanması gerekir, diye düşünüyorum.

IV. Türk Dili ve Günümüz Türkleri

Türkiye Türkleri, ağırlıklı olarak Oğuz/Türkmen boyları ve Peçenek/Kıpçak, Hristiyan Karaman, Uygur, Kırgız, Ağaçeri ve Oğur kavimleri karışımından oluşur. Konuşma ve yazı diline, bu karışımın söz varlığı bir zenginlik kazandırmıştır. Bugün bu mükemmel karışımın zenginleştirdiği Türk dili hayata hâkimdir. Bu dil, Ön Avrasya Türk İmparatorluğu içinde her yere erişmiştir. Balkanların her yerinde, ağır kıyımlara rağmen vardır. Bosna/Hersek, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Kosova, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Batı Trakya, Girit ve Yunanistan coğrafyalarında Türkler ve Türk dili hayatini sürdürmektedir. Bugünkü Romanya'da, Ukrayna'da, Baltık ülkelerinde ve Polonya'da Türk dili vardır. Beyaz Rusya'da, Rusya'da Türk dili ve konuşanları vardır. Litvanya'da ve Polonya'da Musevi Karay Türkleri, Müslüman Asya Türkleri yaşar. Kiev Prenslüğünü kuran Peçeneklerin/Kumanların Hristiyan torunları Ukrayna'da yaşamaktadır. Hristiyan Türklerden Gagavuzlar, Bulgaristan, Romanya ve Moldavya topraklarındadır. Gagavuz Yeri'nde nispeten topluca bulunurlar.

Kafkasya sahasında, Balkar, Kumuk, Nogay, Kıpçak, Karaçay ve Ahıska Türkleri, Türkmenler ve kardeş kavimler yaşar. Burada, bağımsız Cumhuriyet sahibi Türkler, Azerbaycan Türkleridir. Ancak, Güney Azerbaycan toprakları ve Güney Azerbaycan Türkleri, İran yönetimi altında yaşamayı sürdürmektedir. İran idaresi altında, Güney Azerbaycan Türkleri yanı sıra, Türkistan Horasan'ı ve Horasan Türkleri, Halaçlar, Afşarlar, İnallular ve Türkmenler de vardır. Ayrıca, Kaşkay Türkleri yanı sıra birçok Türk aşireti de İran Fars yönetimi ve kültürü altında hayatini sürdürmeye çalışmaktadır. Bugünkü Afganistan sınırları içinde kalan Türkistan toprakları üzerinde Kırgızlar, Türkmenler, Özbekler, Kazak ve Uygurlar ile, Aymaklar ve Hazaralar da bulunmaktadır.

Mısır'da, Sudan'da, Cezayir'de ve çevresinde Türkler vardır. Filistin'de, Lübnan'da Türkler ve Türk dili vardır. Türkmen aşiretlerinin kışlağı Şam ve Halep'te Türk dili ve Türkmenler vardır. Gökböri'nin yurdu Kerkük ve Musul Beyliği Türkmenleri oradadır.

Tekrar geri döner ve İdil/Ural yöresine bakarsak, bugünkü Rusya Federasyonu'na bağlı muhtar cumhuriyetleri içinde Çuvaş, Tatar ve Başkurt Türkleri görülür. Aynı hat üzerinde doğuya doğru Sibiryaya üzerinde yürünürse, Rusya Federasyonu içinde yer alan Tümen, Tobol, Baraba bölgelerinde yaşayan Sibiryaya Türkleri yer alır. Daha doğuda, Altay yöresinde, Uryankhaylar, Kotonlar, Altaylılar ve Altay Türkleri, Telengütler, Oyratlar, Kara Tatarlar, Sagaylar, Şorlar, Kızıllar, Kaçı Tatarları, Koyballar, Soyutlar, Karagashlılar, Hakaslar, Kumandı ve Kuğu Kişiler ve Tofalar ile Tuvalılar Sibiryaya kuşağındaki Türkleri meydana geti-

rir. Daha kuzeylerinde Saha/Yakut ve Dolgan Türkleri bulunur. Başkurt, Çuvaş, Tatar, Saha/Yakut Türklerinin yazılı dilleri vardır. Yeni zamanlar içinde Altay Türkleri (Tuva, Şor, Hakas vb.) de yazı dillerini geliştirdiler.

Azerbaycan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan Cumhuriyetleri, Türk boylarının karışımlarından mürekkep uluslardır. Bu açıdan her biri Türkiye Türklerinin oluşumuna benzer bir mahiyete sahiptir. Tacikistan ahalisi, Özbeklerden, Türkmenlerden ve Tacikçe konuşan Kent Türklerinin karışımından meydana gelir. Bu dil, Farsça ve Türk dili karışımı bir ticaret ve iletişim dili gibidir. Kimi yönlerden Türk diline kimi yönlerden Farsçayı hatırlatır.

Türkmenistan'ın nüfusunu ağırlıklı olarak Oğuz kavimleri oluşturur. Özbekistan Cumhuriyeti, Kırgız, Kıpçak, Türkmen boyları ile Özbek Han etrafında toplanan muhtelif Türk aşiretlerine ve Kent Türklerine mensup Türklerden mürekkeptir. Bu cumhuriyet, Türkiye'den sonra nüfusu en yüksek Türk cumhuriyetidir. Özbekistan Cumhuriyeti içinde Karakalpak Türklerinin muhtar cumhuriyeti yer alır. Kazakistan ve Kırgızistan Cumhuriyetleri Kıpçak boylarının devamını temsil eder. Kazak ve Kara Kırgızlar, Kırgız Cumhuriyeti'nin nüfusunu oluştururlar. Bu cumhuriyetler, köklü Orta Asya Türk yazı dili ve söz varlığının parçalanması üzerine kurulu yeni yazı dilleri geliştirme süreci yaşamak mecburiyetinde bırakılmıştır. Bir bakıma bu gelişmeye katılmaya zorlanmışlardır.

Bahtiyar Vahabzade rahmetlinin dediği gibi, "Ana dili dilim dilim dildiler, her dilimi birimize dilin diye verdiler." Ve bu yazı ve konuşma dilleri vücuda getirildi.

Şimdi hepimiz, bütün Türkler, dilim dilim parçalanmış dilimiz, parçalanmış kimliklerimiz ile, birbirimizi güçlkle anlar duruma getirildik. Duygularımız, düşüncelerimiz geçmişimizi ve geleceğimizi parçaladı, birbirimize yabancılaşmamıza çok çaba harcadılar. Ne Sovyetler ne Avrupa bu politika ve stratejilerden bugün de vazgeçtiler, süreç devam ediyor. Dilimizi parçaladılar, medeniyetimizi parçaladılar ve şimdi, dinimizi tahribe giriştiler, yönetenler ve aydınlar olanı seyretmekle yetiniyor, tarihten utanıyorum.

V. Türkler, Sorunlar ve Kâşgarlı'nın Türk Dili Dünyası

Türkler, hangi yurtlarda ve hangi yönetimler altında yaşıyor ise yaşasın, kendilerini, geçmişlerini, medeniyetlerini ve tarihlerini, Batı'nın ürettiği bir artisti, bir yazarı tanıdıkları kadar, bilmiyor, öğrenemiyor. Bilinçsiz yığınlara dönüşüyor. Okumayan, renkli ekrana bağlanmış, düşünmeyi unutmuş, hergün yeniden beyni yıkanmış bir biçimde, hergün yenilenen gazete gibi, yazılıyor, okunuyor

Türk dili ve Türkler, beş kıta üzerine muhtelif biçimlerde dağılıp tarihî sınırları dışına taşmıştır.

ve unutuluyor, yeniden baskıya hazırlanıyor. Türk coğrafyasının, özellikle bağımsız birimlerinde yaşayanlar, bilinçli biçimde içinde sokuldukları süreci düşünmeye zaman bulamayacak biçimde, ev ile iş arasında mekik dokumaya ve ekmek peşinde koşmaya mahkûm edilmişlerdir. Bu kısır döngüyü kim kıracak, kimler bu çarkı ortadan kaldırıp, toplumlarda bireylerin yeniden insanlaşmasını sağlayacak? Aydınlar! Türklerin çağımızdaki temel sıkıntısı, toplumları için yaşayan aydınlardan mahrum oluşudur.

Donanımsız, bilgisiz, birikimsiz, deneyimsiz bir yığın ortaya çıkarmışlar. Bunlar aydın değil, sadece patronların sürüyü yönetmek üzere talimat verdiği değnekçiler, yamaklar, kâhyalar ve meydan köçekleri. Cehalete ve ağır yükler çekerek geçim derdine, ekmek kavgasına itilmiş Türkler üzerine, elin düdüğünü çalmayı aydın olmak, idareci olmak, daha kötüsü adam olmak zannediyorlar.

Türkler, dünya üzerindeki kaderlerine yeniden geri dönmek istiyorlar ise kendileri ile birlikte ve kendileri için yürüyecek aydınları, idarecileri yeniden yetiştirmek, bilinçlendirmek ve böylece kendini yeniden inşa edecek, tarihî yürüyüşünü sürdürecektir bir sürece girebilir. Ruhlarımızı ateşleyecek, duygularımızı diriltecek, düşüncelerimizi ve hayallerimizi gerçeğe dönüştürecek yaratıcı aydınlara ihtiyacımız var. Türk Cumhuriyetlerinde ve başka yerlerde yaşayan Türkler, geçmişini öğrenip geleceği nasıl inşa edeceklerine bugünden karar vermek zorundadır. Bu başı boşluk, bu kayıtsızlık, bu çürümüşlük Türkleri aydınlık bir yola çıkarmaz görünüyor. Kaybedilen işlerin yerine, çileli de olsa yenileri bulunabilir; ama, bağımsızlık ve yurt kaybedilir ise, çile de çeksen faydası yoktur, geri vermezler. Dilini, medeniyetini, tarihini ve geleceğini bilinçle bir edemeyen Türkler, zamanın girdaplarında kendilerini yitirme tehlikesinden kurtulmakta çok güçlük çekerler.

Merkezî Avrasya ve Ön Avrasya yurtlarında yaşayan Türkler, gaflet uykusundan uyanıp ayağa kalkınız. Etrafınızda olup bitenlere, başınızdaki geçen maceraya, dilinizin, medeniyetinizin, tarihinizin dilim dilim edilmişliğine bakınız; bakınız ve düşününüz. Ve kendinize sorunuz: “Bunlar başıma neden geldi, şimdi ne yapıyorum? Ecdat çağlar boyu neler yaptı, neler yarattı, ben ne yapıyorum, kime ve neye hizmet ediyorum?” diye kendinize sorunuz. Çağ, miskinlik çağı değil, uyanma, donanımlı insana dönüşme, tedbir alma ve icra çağıdır. Sorunun uyuşukluktur; çözümü, uyanıp ayağa kalkmakta, harekete geçmekte saklıdır. Bütün Türkler, uyanın ve ayağa kalkınız, bu çağ o çağdır. Önce dilinizi bir ediniz, gerisi ırmak gibi akar, yatağını bulur, hedefine erişir. Kâşgarlı Mahmud’un tasvir ettiği Türk dil imparatorluğu yeniden hayat bulur ve her yörede aynı dilden bağımsızlık türküleri söylenir. ■

SİYASET VE DİL

PROF. DR. ŞERİF AKTAŞ*

Siyaset ve Dilin Ortak Kaynağı

Siyaset ve dil kelimeleri anlam ve kullanım bakımlarından birbirlerinden uzak görünmelerine rağmen son derece iç içe girmiş kavram ve etkinlikleri karşılamaktadırlar. Her ikisi de insanlığın başlangıcından günümüze uzandığı varsayılan bir sürede, devamlı bir oluş hâlini yaşarlar, ancak belli ve değişmez bir forma kazanmazlar; başta insani bilimler olmak üzere her türlü beşerî etkinliğin oluşmasında ve gelişmesinde önemli rol sahibidirler. Çünkü topluluk hâlinde yaşama mecburiyetinde kalan ilk insan grubu birbiriyle anlaşmak için dilin temeli olan anlaşma yeteneklerini kullanmış olmalıydılar. Aynı grubu meydana getiren insan tekleri arasında fiziki güç ve yetenek farklılıkları sebebiyle doğal bir iş bölümünün varlığını düşünmek pek zor değil. Yani düşünen ve yöneten, dinleyen ve yönetilen olmadan insanların grup hâlinde bir arada yaşamayı düşünülemez. Birlikte olmak- ister anlaşarak isterse yaşama içgüdüleriyle gerçekleştiği kabul edilsin- dil ve siyaset aracılığıyla gerçekleşmiştir denilebilir. Her an kendini yenileyerek varlığını sürdüren oluş hâlindeki akış, birlikte yaşamın ve anlaşmanın şartlarını ve yapısını yeniden oluşturur. Bu devamlı oluş hâlindeki akışın tarihi hakkında incelemeler yapılabilir. Çünkü bütün geçmiş, bu akışın farklı görünüşlerini ve malzemelerle dikkatlere sunmaktadır. Ancak akış hâlindeki oluş gerçekleşmeden ne olacağını söylemek tahminleri, niyetleri ve temennileri dile getirmenin ötesine geçemez. Bunun için siyasetin ve dilin gelecekte alacağı şekli önceden belirlemek, insanın ve zamanının doğasını dikkate almadan fikir ileri sürmektir. Çünkü siyasette ve dilde, olay ve görünüşleri de-

* GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

termine eden faktörler her an değişen zamana bağlıdır. Bu iki disiplin de psikik varlık olan insanın, kendi varlık şartlarından hareketle, beyin ve irade gücüyle oluşturduğu kültür alanı içinde yer alırlar; az önce belirttiğimiz gibi, bu alandaki diğer disiplinlerin oluşmasında da rol sahibidirler. Dili ve siyaseti pozitif bir metotla incelemeye kalkmak, sözü edilen bu etkinlikleri akış hâlindeki oluştan koparıp onları madde hâline getirmek için gayret sarf etmek demektir. Bu da mümkün değildir. Bunun için dil ve siyaset ile ilgili olay ve olgular açıklanmaz, anlaşılır ve yorumlanır. Her siyasi görünüş ve etkinlik gibi dil ile ilgili her söz ve davranış da aynı bağlamda bir defa ortaya çıkar, bunları laboratuvar şartlarında tekrar etmek mümkün değildir. Sözü edilen etkinlikler, geçmişten geleceğe geçiş anında gerçekleştirmeleriyle de dikkati çekerler. Bunlardan birine anlaşma sanatı ve etkinliği, diğerine de yönetme sanatı ve etkinliği demek yerinde olur. Bu, güzel sanat olarak değerlendirilmeyen sanat etkinlikleri duruma, zamana, mekâna göre yeni görünüşler ve değerler kazanarak yalnız siyaset tarihinin değil kültür ve medeniyet tarihinin gelişip zenginleşmesini sağlamaktadırlar. Bunlardan dil, yalnızca bir iletişim aracı değil insan kimliğinin oluşmasını sağlayan asli unsurdur. İnsanlar dille düşünür, dille sevinir, dille ağlar, dille küfredir ve dille siyaset yaparlar. Onlar bireysel ve toplumsal kimliklerini dille oluştururlar. İç dünyalarını dille şekillendirirler. Dildeki sıkıntı ve kargaşa beyindeki ve kalpteki sıkıntı ve kargaşanın bazen sebebi bazen de görüntüsüdür denilebilir. Değerler dünyası da madde âlemi de dille inşa edilmiştir. Bir an için varlığıyla övündüğümüz medeni dünyadan dille gerçekleştirilen insan başarılarını olmadığını farz edelim. Her şey, bir kâğıt kulenin yıkılışı gibi, art arda çöker ve yıkılır. Biyolojik varlık olarak insan belki arkasındaki birkaç yavrusuyla doğanın sağladığı imkânlarla varlığını sürdürme savaşı verme zorunda kalan güçsüz bir yaratık seviyesine düşer. Onun doğa ve zaman karşısındaki gücü anlaşma yeteneğiyle donatılmış olmasında görülmektedir. Bu gerçeklik, farklı medeniyetlerde ve kültür dairelerinde birbirini tamamlayan veya tekrar eden ifade kalıplarıyla dile getirilmektedir. İnsandaki anlaşma yeteneği işaret, ses, haykırış kademelerinden geçerek dili oluşturmuştur. Bu oluşuma bilinmeyen insani tarihin sindiği sezilmektedir. Aynı anlaşma yeteneği, birlikte yaşamaya, başka kişi ve gruplarla ilişki kurmaya da zemin hazırlamıştır. İnsan olan her yerde ve her zamanda rekabetten gücünü alan mücadele, birlikte yaşama mecburiyetinin gerekli kıldığı anlaşma ile karşılaşmaktadır. Siyaset, tarih boyunca mücadele ve anlaşma dizisini düzenleyen insani güç olarak düşünülebilir. Böyledir de. Bu gücün temeli de insanın anlaşma yeteneğiyle donatılmış olmasında aranmalıdır. Acaba dil ve siyaset aynı temel insani özellikten, yaygın söylenişle varlık şartından mı kaynaklanmaktadır?

Aynı dikkatle siyasete ve siyasi olaylara yaklaşmakta yarar var. Ancak önce siyaset, politika ve yönetim kelimelerinin eş anlamlı olduklarını, kullanıldıkları yer ve kültür ortamına göre yeni ve farklı anlam değerleri kazandıklarını belirtmenin yaralı olacağını belirtmeye ihtiyaç duymaktayız. Biz bu yazıda siyaset kelimesi çevresinde oluşan siyasi bilim, siyasi teori gibi kavramları kullanacağız. Siyasi düşünce ve etkinlikle bilinen en eski dönemlerden beri karşılaşılmaktadır. Ancak siyaset bilimi ve kuramı yakın tarihlerin meşguliyetleri arasındadır. Genel geçer kuralları belirlenmiş bir siyaset biliminden söz etmek iddia olur. Siyasi etkinlik, insanlığın başlangıcından itibaren iktidarı elde etmek ve sürdürmek amacıyla gerçekleştirilen eylem ve düşünceler bütününe verilen addır denilse hata edilmez. İktidarı elde etmek ve sürdürmek bir mücadeleyi sonra da anlaşmayı beraberinde getirir. Her mücadelede en iyi ve en güçlü olan çevresinde yeni bir anlaşmaya zemin hazırlar. Bu, yeni bir anlaşma için, üstünler mücadelesi manzarasını düşündürmektedir. İnsanlarda iktidar savaşı, toplum üzerinde egemenlik kurmayı sağlayacak anlaşmalara zemin hazırlar. İnsan, böyle bir egemenlikten haz duyar. Toplumda düzen ve adaleti sağlama isteği siyaset sanatının varlık sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Bu da anlaşma varlık şartının hayata hâkim kılınması olarak düşünülebilir.

Siyasette Başarı ve Siyaset Adamı Üzerine

Siyaset sanatında başarılı olmak için vazgeçilemez hususları şöyle sıralamak mümkün: Siyasi etkinlikte bulunan kişi veya grupların inandırıcı olması temel şartlardan ilkidir denilebilir. İkincisi, ortaya konulan problemler ve teklifleri muhataplarla ve geniş kitleyle tartışmak, üçüncüsü varılan son kararın yetkiyle uygulandığını göstermek, gerçekleştirilen işin isabetli olduğunu kabul etmek ve ettirmektir. Bütün bunların önceden belirlenmiş bir kuralı ve kalıbı yoktur. Toplum veya insanları yönetme sanatı ve etkinliğinde başarı veya başarısızlık, sözü edilen etkinliğin gerçekleştiği anda, biyolojik, psikolojik, demografik, coğrafi, kültürel, toplumsal ve ekonomik ve benzeri şartları iyi ve doğru anlama, yorumlama, ifade etme ve değerlendirme becerisinde gizlidir. Siyaset tarihi, bu hükmün doğruluğunu ifade edecek sayısız örnekler sunmaktadır. Yukarıdaki cümleden, uzun hazırlık döneminden sonra akış hâlindeki

Siyaset, tarih boyunca mücadele ve anlaşma dizisini düzenleyen insani güç olarak düşünülebilir.

oluş anında faaliyet gösteren siyaset adamı ve onun gerçekleştirdiği siyasi etkinlik anlaşılmalıdır. Zira siyasi olay, zamanın doğal akışında geçmişle geleceğin buluştuğu anda tarihe yeni ve farklı bir ilmek veya bir halka ilave etmektedir. Siyaset adamı da bu işi gerçekleştiren insandır. Öyleyse siyasi etkinlikte bulunacak kişinin, zamanının getirdiği her türlü imkân ve veriden yararlanması, bunları kişiliğinde bir terkip hâline getirmesi ve dille ifade etmesi gerekmektedir. Bir dili konuşan insanın da benzer bir etkinlik içinde olduğunu hatırlatalım. Siyasi etkinlikte bulunan kişi, insanın kültürel kimliğinin dille gerçekleştiğini ve bu kimlik ile ilişkinin dil aracılığıyla sağlandığını gözden uzak tutmaması gerekmektedir.

Siyaset
adamlarının
dili de kulla-
nımları da
yükledikleri
göreve uygun
olmalıdır.

Her insan, birlikte yaşadığı kişiler arasında kendi ölçüsünde siyasi bir aktör durumundadır. Bu işin doğal hâlidir. Kişinin siyasi etkinliği kendisiyle sınırlıdır. Siyaset işini meslek hâline getirmiş, bazı düşünce veya grupların temsilcisi olmak isteyen insanın durumu farklıdır. O, yalnız kendisi için değil, üstün bildiği değerler ve temsil ettiği insanlar ve gruplar adına siyasi etkinlikte bulunur. Böyle bir insanın yeterli kültür ve zevk birikimine ihtiyacı olduğunu söylemek bile gereksiz. Yani bu kişi, sıradan bir birey değil yaşadığı zaman dilimi içinde kendi toplumunun seçkinleri arasında yer alan biri olarak; hem kendi toplumunun tarihî zaman içinde kazandığı değerler bütününe geleceğe taşıyacak güce ve

yeteneğe sahip bulunmalı hem de zamanın ve yakın geleceğin üstün ve hâkim değerlerini iyi bilmeli, oluş hâlindeki akışın istikametini doğru teşhis edebilecek bilgi ve zevkle donanmış olmalıdır. Böyle bir insanın yetişmesi, mensubu bulunduğu toplumun diliyle zamanın kültür birikimini anlamaya, düşüncede erişilen seviyeyi değerlendirmeye, zevk zenginliğini sezmeye ihtiyaç gösterdiği bilinmektedir. Bütün bunlar, seçilmiş milletvekili ile kendisini elit olarak yetiştirmiş siyaset adamı arasında her ülkede olduğu gibi bizde de farklar bulunduğunu düşündürür. Siyaset adamı, belirtilen özellikleri taşıdığı için, halk tarafından seçilmiş ise önce seçenleri kutlamak gerekir sanıyorum. Kendi toplumunun, gerçek anlamda seçkinlerinin oluşturduğu bir çevrede kültür birikimi, yaşama tarzı, zevk ve anlayışıyla bir seçkin birey olarak hayatını sürdüren siyaset adamının dili kullanımı bir sanat etkinliğine dönüşür. Yüksek kültür çevreleri de geçmişte böyle oluşmuştur.

Siyaset Adamı ve Dil

Her mesleğin bir dili olduğu söylenebilir. Tıp mensuplarının dili, hukukçuların dilinden farklıdır. Sporcuların, şairlerin, işçilerin dili kullanmaları birbirine benzemez. Seçilen kelimeler, söyleyiş tarzları, cümle kuruluşları birbirinden farklıdır. Elbette mesleki diller, aynı dilin bünyesi içinde yer alırlar ve o dilin zenginliklerini dikkatlere sunarlar. Siyaset adamlarının dili de kullanımları da yükledikleri göreve uygun olmalıdır. Onların görevi, az önce ifade ettiğimiz gibi akış ve oluşun birlikte gerçekleştiği anda, kendi kültür miraslarını, zamanının getirdiklerini ve geleceğin ihtiyaçlarını dikkate alarak tarihî oluşuma yaşadıkları çağı temsil eden yeni bir halka ilave etmektir. Böyle bir görevin yerine getirilmesinde, her türlü mesleğin gerçekleştirmekle yükümlü olduğu işlerin hepsinden daha ince bir zevke, kültür birikiminden gücünü alan yücelmiş ve arınmış bir anlayışa ihtiyaç olduğu açıktır. Bunun için siyaset adamının ağzında dil, yaşanan zaman dilimini en yüksek seviyede temsil eden ses ve söyleyişe kavuşur. Bu ses ve söyleyişte mahallî ve yerel konuşmalardan gelen herhangi bir unsura yer verilmez. Seçilen kelimeler, başvuru ifade kalıpları seçkin zümrenin zevk, anlayış ve kültür birikimine uygun düşmeli; her türlü imkân binlikle yoklanıp değerlendirilerek dil, sesi, söyleyişi ve ifade kalıbıyla doğal olarak kristalize olmalı, sanat eseri seviyesine yükseltilmelidir. Türkiye Türkçesinin İstanbul'da konuşulan dili ölçü olması, İmparatorluk döneminde bu şehirde oluşan zevk ve anlayışın konuşma diline yansması sebebiyledir. En güzel Fransızcanın Paris ve Tour' da konuşulduğu söylenir. Çünkü Fransa'yı yönetenler bu şehirlerde yaşamışlardır. Aslında bu incelleme, güzelleşme ve olgunlaşma beyinlerin ve kalplerin yücelmesi, değişmesinin ifadesidir. Seçkin olmadan siyaset adamı olmaya kalkmak geçiş dönemi toplumları için hoş görülecek bir husustur, ancak mahallî söyleyişi sürdürmede ısrar edenlerin aynı hoş görüyle karşılanmaları isabetli olmaz. Zaten dilin güzel ve doğru kullanılmasında da öğretici kitaplardan çok ciddi anlamda aristokratların konuşmalarından yararlanmak gerekir denmektedir. Konuşma anındaki ses, söyleyiş ve tonlamanın konuşan insanın kişiliğiyle ilişkisi ayrı bir konudur. Devlet geleneği

Seçkin olmadan siyaset adamı olmaya kalkmak geçiş dönemi toplumları için hoş görülecek bir husustur. Ancak mahallî söyleyişi sürdürmede ısrar edenlerin aynı hoş görüyle karşılanmaları isabetli olmaz.

olan bir ülkede siyaset adamları elitler arasında kendilerini yetiştirme, zevklerini olgunlaştırma imkânları bulurlar.

Anlama, yorumlama, değerlendirme de dille gerçekleşir. Dil ufku ve becerisi son derece sınırlı kişilerin o dille ifade edilen her hususu anlaması beklenemez. Çok defa dilde anlam nüansta gizlidir. Anlama, temelde bir yorumlama etkinliğidir. Ancak sözün ve ifadenin anlam kâinatını bilmeden ve sezmeden onu yorumlamaya kalkmak, dar bir alana bir büyük şehri yerleştirme çabasından başka bir şey değildir.

Siyaset adamının inandırıcı ve ikna edici olması gerekmektedir. Bunlar da dil aracılığıyla gerçekleşir. Elitlerin konuştuğu kültür dili dışındaki ağız ve lehçelerin imkânlarıyla dinleyiciyi veya muhatabı ikna etme gayretlerinin sohbetlerle gerçekleşen oyun olmanın ötesinde bir değeri olmadığını siyasiler yakından bilirler sanıyorum.

Görülüyor ki dil ve siyaset, anlaşarak birlikte yaşama şartı çevresinde, bilinen veya kabul edilen en ilk dönemlerden itibaren, vücut verdikleri elitler aracılığıyla insanı ve insanlığı geleceğe taşımaktadır. Her dönemin dili ve siyaset adamı, anlaşma kelimesinde ifadesini bulan kavram çevresinde kendisine layık yaşama tarzına vücut vermektedir. ■

ANA DİL VE EĞİTİM DİLİ

PROF. DR. VAHİT TÜRK*

Dil; insan varlığının, insanı insan yapan özelliklerin ilk sırasında yer alan bir olgudur. İnsanı dili ele verir ve insanla ilgili bütün değerlendirmeler, onun dili üzerinden yapılır. Başka bir deyişle dil, insanın kendini gerçekleştirme alanıdır. Dilin bu özelliği, insanı, şimdinin yanında geçmişi ve geleceği olan bir varlık hâline getirir. İnsan dışında kalan canlılar, özellikle hayvanlar, yalnızca şimdiyi yaşarlar, insan ise geçmişle ilgili bilgisi, gelecekle ilgili de planı ve programı olan tek varlıktır. Dilin bu özelliği insanı tarihîleştirir. Tarihî bir varlık olmak yani geçmişe dair bilgileri yaşadığı zamana ve geleceğe taşımak, ancak insana özgü bir durumdur. İnsan dışındaki hiçbir varlığın dünü ve yarını yoktur (Karaağaç 2009).

Dili insanın ihtiyaçlarını karşılaması özelliğiyle düşünürsek; insan duygu ve düşüncelerini yansıtan bir araçlar bütünü, avadanlık olarak tanımlayabiliriz (Gemalmaz 2010).

Her insanın dili, kendi bulunduğu konuma, eğitimine, sosyal şartlarına göre oluşur; yani bir dil içindeki her ferden de kendine has özel bir dili vardır. Bu özel dil, kişinin hayat tarzıyla ve zihninde biriktirdikleriyle ilgili olarak değişebilir.

İnsanların çok büyük bir kısmı bir dilin kuşattığı, tam anlamıyla sarıp sarmaladığı bir alana doğarlar. İçine doğulan bu dil alanı, insan zihnini şekillendirir ve insana neyi, nasıl düşüneneceğini; neyi, nerede, ne zaman, nasıl yapacağını; kısacası nasıl yaşayacağını, doğal olarak kursa derse gerek duymadan, hatta hissettirmeden öğretir. Bu öğretme ve öğrenme süreci içerisinde kişi, tabiri caizse içine doğduğu dilin kölesi durumuna gelir. Görünüşte insan dili kullanır, ancak asıl olarak dil insanı oluşturur. Bu özelliğinden dolayı dil basit bir araç olmaktan

* Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

çıkar ve insan varlığımızın oluşturduğu ve dışı yansıdığı, ayrıca tarihlendiği bir alan hâline gelir.

Dil gramer ve kelime ezberleyerek değil, deyimlerle ve cümleler hâlinde öğrenilir. Deyimlerini anlamadığınız dilin inceliklerini bilmiyorsanız demektir. Konuşmayı yeni öğrenen bir bebek, her ne kadar kelimeleri tek tek seslendirse de konuşulanı anlamakta ve seslendirme yeteneği yeterince gelişmediği için zihninde kurduğu cümleyi kelime olarak yansıtabilmektedir. Aslında yansıtılan bu tek tek kelimeler, cümlenin bütünüdür. Çevresindeki kişilerden herhangi bir ihtiyacını talep eden çocuk, talepte bulunduğu kişilerin anlayabileceği cümle ya da cümleleri bütün olarak seslendirmese de muhataplarına meramını anlatmayı bir biçimde becerir.

İnsanın ses organları nasıl ki içine doğduğu dilin ses özelliklerine göre gelişiyorsa, zihni de o dilin anlam dünyasına göre biçimlenir ve içine doğduğu dil, insanı bir bütünün parçası hâline getirir. Türkiye’de Türkçe ortamına doğan bir insan öncelikle ve her şeyden evvel Türk olur, diğer kimlik ve aidiyetleri daha sonra gelir. Dilin birleştirdiği parçaların tamamı yani tek tek kişiler, dilin içinde barındırdığı ortak değerleri emerek bütünü yani milleti oluştururlar. Dil, millet oluşumunda tek belirleyici değilse de önemli ve gereği inkâr ve ihmal edilemeyecek temel belirleyicilerden biridir. Dil, sosyal bir olgu olarak asıl bu yönüyle önemlidir. Bu yüzden bir devlet teşkilatı oluşturma becerisini gösterebilmiş bütün toplumlar, öncelikle o devletin sınırları içerisinde geçerliliği olan ortak bir dile sahip olma gereği duyarlar ve bunun için gayret gösterirler. Bu ortak dil, kurucu gücün dilidir. Devleti kuran güç, siyasi sınırları içerisinde farklı dil kullanımlarına zamana ve şartlara göre tavırlar geliştirir, kurallar koyar.

İnsan cemiyetlerinin oluşması birtakım kuralları da beraberinde getirmiştir. Kuralların uygulanması ve kuşaktan kuşağa aktarılması düşüncesi herhâlde eğitim kurumlarının da asıl gerekçesi olmuştur. Eğitim kurumları zaman içerisinde gelişmişler ve bugünkü düzeylerine ulaşmışlardır. Bu konudaki gelişmeler, her türlü gelişmenin de kaynağı olmuştur. Aile ve çevrenin verdiği eğitim yeterli görülmediği ve siyasi organizmalar (devletler) kendi yapılarına uygun insan tipleri yetiştirmek yani insanı kendine göre biçimlendirmek istediği için insanlık, birtakım kurumlar oluşturma gereği duymuştur. Bugüne ilk yazılı belgeleri bırakan Sümerlerin eğitim kurumlarına sahip oldukları bilinmektedir (Kramer 2002).

Eğitim kurumlarının her devirde başta gelen görevlerinden biri dil eğitimi ve öğretimi olmuştur. İnsanlar bir yandan kendi dilleri üzerinde düşünüp çalışmalar yaparken bir taraftan da başka dilleri öğrenme ihtiyacı duymuşlardır. Yabancı dil veya diller öğrenme arzusu ya da gereğinin iki temel sebebi din ve ekonomidir. Her din, hem varlığını devam ettirmek hem de etki alanını genişletmek, başka insanlara ve toplumlara ulaşmak ihtiyacı duyar. Dinler yayıldıkça

kutsal metinlerin dili, yeni mensupları etki alanına dâhil eder. Dinin kaynak dili olarak kabul edilen dilin mensupları da kendi dillerinin kutsal olduğu propagandasını yaparlar ve bu durumdan azami istifade etmenin yollarını ararlar. Bu durumu hem Hristiyanlığın yayılma ve yaşama tarihinde hem de kendi tarihimizde görmekteyiz. Avrupa'da kiliselerin Latince yerine millî dilleri kullanma süreci son derece mücadeleli ve çetin geçmiş, Vatikan yerel kiliselere millî dilleri kullanma hakkını bir türlü vermek istememiştir.

İnsanlar ekonomik sebeplerle de başka dilleri öğrenme gereği duyarlar. Bu, bilhassa günümüzde son derece yaygın bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar kendilerine ekonomik yarar sağlayacağını düşündükleri dil ya da dilleri öğrenme uğruna çeşitli fedakârlıklarda bulunmaktadırlar. Dünyadaki ekonomik hareketliliğin ve turizmin gelişmesi, insanların bu durumdan yararlanma düşünceleri dil öğrenme gereğini ortaya getirmiştir. Dil öğrenmenin dine ve ekonomiye göre daha sonra gelen ancak her devirde karşılaşılan bir başka sebebi de özentidir. Bir kısım insan, hiçbir ihtiyaç ve zorunluluk olmadan da yabancı bir dili öğrenmek isteyebilir.

Her dil, kendi konuşucularının oluşturup yaşattığı bir dünyayı içinde barındırdığı için o dili sonradan öğrenenler de bilmedikleri yeni bir dünyayı tanımış olurlar. Yeni diller öğrenmenin tek sonucu elbette yeni dünyaları tanıma değil, edinilen dili konuşanların birikimlerini kendi diline ve dünyasına taşımayı sağlamaktır. Bu taşıma kendi biriktirdikleriyle bir araya gelerek yeni gelişmelerin kapılarını aralayacak ve belki bütün insanlığa da yeni ufuklar açılmasına yol açacaktır. Eski Yunan klasiklerinin Arapçaya aktarılması sonucunda İslam dünyasındaki ilmî gelişmelere yapılan katkılar ile özellikle Endülüs üzerinden Avrupa'ya aktarılan İslam bilim birikiminin Avrupa'da doğurduğu gelişmelerin başlangıç noktası elbette ki dil öğrenmedir.

Yukarıda anlatılanların gösterdiği; bir devlet için vatandaşlarına yabancı dilleri öğretmesinin bir zorunluluk olduğudur. Yalnız çağımızda değil tarih boyunca da devletler bu zorunluluğun farkında olmuşlar, zamana ve şartlara göre çeşitli şekillerde bunu yapmaya çalışmışlardır. Bu noktadan, yani Türklerle yabancı dillerin ilişkisi noktasından bakıldığında ortaya çıkan durum nedir? Konuyu dil öğrenimi olarak düşündüğümüzde, bilinen tarih boyunca yabancı dillere karşı diğer toplumlara göre daha farklı bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu ilgi

Her dil, kendi konuşucularının oluşturup yaşattığı bir dünyayı içinde barındırdığı için o dili sonradan öğrenenler de bilmedikleri yeni bir dünyayı tanımış olurlar.

bazen aşırı olmuş ve Türkçenin kaybolmasına, dolayısıyla Türklük vasfının unutulmasına yani asimile olmaya yol açmıştır. Bu durumun tarihimizdeki ilk yazılı örneğini Bilge Kağan'ın Kül Tigin Abidesi'ne kazıttığı "Türk begler Türk atın ıtı. Tabgaçgı begler Tabgaç atını tutupan Tabgaç kaganka körmüş." cümleleri oluşturur (Ergin 2000). Bu iki cümleyi şöyle anlamak herhâlde doğru olacaktır: "Türk beyleri Türk adını bıraktı (yani Türkçeyi unuttular ve artık Türk olarak anılmıyorlar). Çin'e sığınmış ve oraya yerleşmiş olan Türk beyleri (Türk aydınları), Çince konuşmaya başlayarak ve Çince adlar alarak Çin kağanına hizmet etmişler." Altıncı yüzyılda 1. Kök Türk Devleti zamanında ve Kök Türk devlet adamları tarafından dikilen bir abidenin de Türkçe değil Soğdça olması, Türklerin kendi dilleriyle ilişkilerinde eskiden beri sorun olduğunu göstermektedir. Türklerin bütün tarihleri boyunca zaman zaman yabancı dili öğrenip ondan yararlanma yerine öğrendikleri yabancı dile teslim oldukları görülmektedir. Aynı teslimiyetin bugün de yaşandığını söyleyebiliriz.

Dil etkileşmelerinin pek çok sebebi vardır, ancak temel sebepler din ve medeniyet çevresi değişiklikleridir. Din ve medeniyet çevresi değişikliği, bir nevi manevi göçtür. İnsanların maddi varlıkları sabit olduğu hâlde bu değişmelerle manevi varlık, tabiri caizse coğrafya değiştirir. Türkler, yaşadıkları hareketli hayattan dolayı hem maddi mekânlarını sık sık değiştirmişler hem de pek çok kere din ve medeniyet çevresi değiştirmiş olmaktan dolayı, zihin dünyalarında manevi göçler yaşamışlardır. Doğal olarak her göç, birtakım unsurları terk etmeyi ve birtakım yeni unsurlarla karşılaşp onları kabullenmeyi gerektirmiştir. Kabul edilen yeni unsurlar, zaman zaman eskiyi tamamen sarıp sarmalamış ve boğmuştur. Bu durumun doğurduğu sonuç, genellikle Türklerin başka toplumlar içerisinde erimesi olmuştur. Bunun en yoğun olarak yaşandığı bölgeler, bilinen tarihte, Deşt-i Kıpçak ve Doğu Avrupa'dır. Türkler bazen Türk devletleri içerisinde bile bu akıbeta uğrayabilmişlerdir. Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde bu durumun örnekleri gösterilebilir. Nitekim bugün Anadolu'nun pek çok bölgesinde Karakeçili aşiretleri vardır ve Türkçe konuşurlar, ancak Urfa Karakeçilileri, yine Urfa'daki Türkan aşireti mensupları gibi Türkçe bilmezler. Anadolu'da buna benzer pek çok örnek gösterilebilir.

Uygurlar Dönemi, Türkçenin yoğun olarak yazıldığı ve hayatın hemen her alanına dair belgelerin bulunduğu ve bunların pek çoğunun da günümüze ulaştığı bir dönemdir. Bu dönemde sık sık din değişmeleri yaşanmış ve her din değişikliği beraberinde alfabe değişikliğini de getirmiştir. Uygurların bu durumu din ve alfabe ilişkisinin ne denli yoğun olduğunu göstermek bakımından önemli bir örnektir.

Karahanlılar, İslam dinini kabul etmekle hem insanlık tarihi hem de Türk tarihi için çok önemli sonuçlar doğuracak bir karar verdiler. Karahanlılardan

sonra Türkler arasında din değiştirmeler ancak merkezî Türk coğrafyasından uzak ülkelerde yaşayan ve İslam dini ile karşılaşma imkânı olmaması Türk topluluklarında görülmüştür. Büyük çoğunluk peyderpey İslam dinini benimsemiş ve bu yeni dininde de ısrarcı olmuştur.

Yeni dinlerinin kutsal kitabını kendi dillerine aktarma gereği duyan Karahanlı Türklerinin bilim adamları ve yazarları da din terimlerine kendi dillerinden karşılıklar bulmuşlar ve bunları eserlerinde kullanmışlardır. Yusuf Has Hacip'in Türk felsefesinin şaheseri olan **Kutadgu Bilig**'i, din ile ilgili terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda da çığır açıcı bir niteliğe sahiptir. Eser, bu açıdan gözden geçirildiğinde Yusuf Has Hacip'teki dil bilincinin seviyesi açık olarak görülecektir. Eserin tevhit bölümündeki alıntı kelime oranı yüzde üç civarındadır ki daha sonra yazılan hiçbir eserde bu oran korunamamış, yoğun bir yabancılaşma

Yeni dinlerinin kutsal kitabını kendi dillerine aktarma gereği duyan Karahanlı Türklerinin bilim adamları ve yazarları da din terimlerine kendi dillerinden karşılıklar bulmuşlar ve bunları eserlerinde kullanmışlardır.

ortaya çıkmıştır. Tevhit bölümü din duygularının yoğun olarak dillendirildiği bölüm olmak bakımından alıntı söz oranı, eserlerin diğer bölümlerine göre daha yüksek olur. Ancak Yusuf Has Hacip, eserinde yoğun din duygusunu saf denilecek bir Türkçe ile anlatmayı başarabilmiştir (Arat 1979).

Karahanlılar zamanında atılan bu sağlam temel üzerine daha sonraki dönemlerde ne yazık ki aynı sağlamlıkta binalar kurulamamıştır. Bunun ana sebebi, herhâlde Avrasya coğrafyasının hemen her yerinde çok dağınık bir biçimde yaşamak olmalıdır. Farklı coğrafyalarda yaşayan Türk halkları, merkezî coğrafyalarında bile başka halklarla iç içe yaşamışlar ve çoğunlukla da hâkim unsur oldukları hâlde nüfus olarak azınlıkta kalmışlardır. Bu hayat tarzının sonucu olarak da halklar arasında yoğun bir kültür alışverişi yaşanırken, aynı durum diller arasında da

yaşanmış ve karşılıklı etkileşimler olmuştur. Türkçe bu alışverişler yönüyle değerlendirildiğinde ortaya çıkan durum; komşuluk ilişkisi yaşadığı Arapça hariç bütün dillere aldığı kelimeden çok daha fazla kelime verdiği görülecektir (Karaağaç 2008). Bir dilin başka dile kelimeler vermesinin anlamı, verici dili konuşan insanların alıcı dili konuşanlara bir şeyler öğretmesidir.

13. yüzyıla kadar tek kol hâlinde ilerleyen Türk yazı dilinin bu tarihten itibaren dallandığı görülür (Ercilasun 2004). Merkezî Türkistan'da Kök Türklerden günümüze Türkçe kesintiye uğramadan yazı dili olarak devam ederken batıda Oğuzlar, Anadolu Selçuklularından itibaren kendi lehçelerini yazı dili hâline getirmişler ve Türkçenin tarihindeki ikinci önemli ve büyük vatani çevresiyle bir-

likte Anadolu coğrafyası olmuştur. Her ne kadar Büyük Selçuklular Devrinde Türkçe, Farsça karşısında sıkıntılı zamanlar yaşamış, eğitim ve devlet kurumlarına girememişse de Anadolu'da kendini toparlamış ve yaklaşık 1000 yıllık kesintisiz ve Oğuz Türkçesine dayalı bir yazı dili oluşturmuştur.

Osmanlı Döneminde edebiyatta, eğitim ve devlet hayatında, Arapça ve Farsçanın yoğun baskısına rağmen, hiçbir zaman tam olarak çekilmemiş, varlığını ve etkisini hep sürdürmüştür (Levend 1972).

Osmanlı medreselerinde Arapçanın belirgin bir ağırlığı varken, devletin çöküşe doğru gittiği dönemlerde açılan bazı okullarda eğitim dilinin Fransızca olması, asıl büyük tehlikenin başlangıcı olmuştur. Osmanlı'nın son devirlerinde bilhassa Anadolu'da yüzlerce yabancı okul açıldığı bilinmektedir. Bu okulların tamamı yabancı devletlere aitti ve öğrencileri de çoğunlukla gayri-müslimlerdi. Devlet tarafından açılan Mekteb-i Tıbbiye'nin eğitim dili, daha sonra değiştirilmek kaydıyla ve başlangıç itibarıyla, Fransızca olmuştur.

Osmanlı medreselerinde Arapçanın belirgin bir ağırlığı varken, devletin çöküşe doğru gittiği dönemlerde açılan bazı okullarda eğitim dilinin Fransızca olması, asıl büyük tehlikenin başlangıcı olmuştur.

Cumhuriyet'i kuran kadro, Osmanlı'nın çöküş sebeplerini iyi tahlil edip kavradığı için ihmal edilen millî değerlere devlet elinin uzanmasını sağlamış ve yeni devletin temelini bu değerlerle oluşturmaya çalışmıştır. Amblemi elinde meşale tutan bir bozkurt olan İstanbul Üniversitesi Türiyat Enstitüsünün kuruluş tarihi 1924'tür. Bu Enstitünün savaşın hemen arkasından ve bin bir türlü maddi ihtiyaç varken kurulmuş olması, yeni kurulan devletin dayanaklarının neler olacağını göstermek bakımından önemlidir. Nitekim bu kurumun ardından tarih ve dil ile ilgili başka kurumlar da kurulmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan Türkçe ile ilgili çalışma ve faaliyetler, zaman zaman rayından çıkarak aşırılıklara gitmekle ve pek çok tartışmalara yol açmakla birlikte meyvelerini vermiş ve Türkçe, pek çok sorununa rağmen, tarihinde hiç olmadığı

kadar çok konuşucuya, yazılı ve basılı esere sahip bir dil hâline gelmiş ve doğal gelişme çizgisine oturmuştur.

1950'den sonra Türkiye'nin Batı ile ilişkileri sıkılaşmış ve Cumhuriyet idaresinin Lozan Antlaşmasıyla çok büyük ölçüde sınır dışı ettiği yabancı dille eğitim yapan okullar, önce devlet eliyle, daha sonra da özel teşebbüs tarafından tekrar faaliyete sokulmuştur. Vatandaşına yabancı dilleri öğretmek için uygun şartları hazırlamak ve ana diliyle kaliteli eğitim verirken aynı zamanda yabancı

dilleri de bilen vatandaşlar yetiştirmek yerine, yabancı dille eğitim veren kurumlar açmak, yani ana dilini kendi eliyle eğitim kurumlarından kovmak ve ardından Türkçenin bilim dili olup olamayacağı hususunu tartışmak, ancak ve ancak en hafif tabiriyle düşünme yeteneğiyle sorunu olan devlet adamlarının ve aydınların yapabileceği bir iştir.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî okullarında öğrencilerin yabancı dille muhatap olma yaşı 10-11'dir. Bu yaştaki çocukta henüz ana dili bilinci tam olarak gelişmemiştir. Bu durum, ister istemez çocukta bir komplekse yol açmakta ve çocuk ana dilini yetersiz ve gereksiz görmektedir. Aileler de çocukları ile ilgili gelecek kaygısı yaşamakta ve mümkünse Türkçeyi çocuklarının hayatından söküp atmaya çabalamaktadırlar.

Türk devleti, yabancı dili resmî kurumlarında teke, Türkler ise ikiye indirmiştir. Devlet ve aydınların bir kısmı için yabancı dil denildiğinde akla yalnızca İngilizce gelmekte, diğer bir kısım aydın ve insanımızın büyük çoğunluğu için de İngilizcenin yanına ancak Arapça ulaşabilmektedir. Bir kısım insan için de Türkiye'de yabancı dil olarak Türkçe görülmektedir.

Yeryüzündeki dil sayısı binlerle ifade edilmektedir, ancak her geçen gün bu sayı eksilmekte ve Anglo-Sakson kültür emperyalizminin öncü kolu olan İngilizce, pek çok dili yok etmektedir. Günümüzde farklı coğrafyalarda Çincenin, Rusçanın, Arapçanın ve Farsçanın tehdidi altında olan Türkçe, Türkiye'de İngilizce tehdidi ile karşı karşıyadır.

Bir devlet niçin kendi okullarında yabancı dille eğitim yapılmasını şart koşar? Bir halk niçin çocuklarını yabancı dille eğitim yapan okullara kaydettirmek için yarışır? İnsanlar nasıl evrensel dil aldatmacasına inanırlar ve kendi dillerini yani kendilerini küçümser bir konuma gelirler? Bir halk nasıl yüzyıllar boyunca din dili uydurmasına inanır ve mabedine kendi dilini sokmaz?

Bu soruların cevapları, herhâlde her devirde Türk milletinin başına musallat olan ve kendisi sorunun kaynağı durumuna gelen bir kısım okuryazarın iyi tahlil edilmesiyle bulunabilecektir.

Bugün devlete ait ilk ve ortaöğretim kurumlarının büyük kısmı, yabancı dille eğitim yapıyor görünme garabetinden kurtulmuştur, ancak özel okulların bir kısmı buna devam etmektedir. Yıllardır yapılan propagandalar yüzünden insanlar, yabancı dille eğitimin kaliteli eğitim olduğu ön yargısına sahip hâle gelmişlerdir. Bu ön yargı yüzünden zeki çocuklar ve gençler de bu okullara girebilmek için yarışır hâle getirilmiştir. Bu kısır döngü böyle sürüp giderken hiç kimsenin aklına "Acaba bu çocuklar ana dilleriyle eğitim görseler daha başarılı olmazlar mı?" sorusu gelmemiş, başarının yabancı dille eğitim yapmakla ilgili olduğu sürekli empoze edilmiştir. İnsan elbette ki her türlü bilgiyi doğal olarak ana diliyle daha ucuz, daha kolay ve daha çabuk öğrenir.

Türkiye üniversitelerindeki akademik yükselmenin her aşamasında yabancı dilin baraj olarak kullanılması, araç ile amacın yer değiştirmesine yol açmıştır. Dil bilmekle hiçbir ilgisi olmayan sınavlardan geçer notu alan kişiler, bilim yeterliliğine de sahip kabul edilmekte ve çoğunlukla bilim ikinci plana atılmaktadır. Üniversitelerdeki bilim kaybının önemli sebeplerinden biri budur.

İlk ve ortaöğretim aşamalarında sınavlarla zekâlarını ispatlayan gençler, çoğunlukla yabancı dille eğitim veren özel veya devlet üniversitelerini tercih etmekte ve eğitimlerini bu şekilde tamamlamaktadırlar. Devlet öz kaynaklarıyla yaşattığı yükseköğretim kurumlarını, yabancı dille eğitim yaptırmak suretiyle bu dillerin etki alanına sokmakta ve kendi vatandaşlarının kompleksli fertler olarak yetişmesine yol açmaktadır. Anayasa'da yer alan "Devletin resmî dili Türkçedir." ibaresi de bu şekilde devlet eliyle delinmiş olmaktadır. Devletin resmî dili Türkçedir, ancak bir kısım resmi eğitim kurumları bu kuralın dışına çıkarılmıştır. Anayasa'nın değiştirilmesi teklif edilemeyecek maddelerinden olan "Resmî dil Türkçedir." kuralının sınırlarının çizilmesi gereği ortadadır. Eğer bu kural işletecekse, en azından devlet okullarının tamamında eğitim dili Türkçe olmalıdır. Yabancı dil öğretmekle yabancı dille eğitim yapmak birbirine karıştırılmamalı ve insanın her türlü bilgi ve konuyu kendi ana diliyle dinlemekle daha iyi anlayacağı ve öğreneceği unutulmamalıdır. Yabancı dille eğitim yapmanın sonucunun o dile göçmek olduğu tarihimizdeki örnekleriyle hatırlanmalıdır. ■

TÜRKÇE: SAKLI GÜÇ - IŞIK DİLİ

YRD. DOÇ. DR. HÜSEYİN ÖZBAY*

Sadece sevgim ve hürmetim değil, tarihte ve bugün ışığın ve sevginin dili olduğu için bu sıfatı kullandım.

İngilizcenin akıl, Türkçenin duygu dili olduğunu söyleyenler, İngiliz'de duygu, Türk'te akıl olmadığını elbette kastetmiyorlar... Duygunun ve aklın niteliğinden çok niteliği itibarıyla böyle bir ayrımın yapılabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Diller arası mukayeseli nitelik tespitiyle ortaya çıkan bir göreceliktir bu.

Benzer bir metin okunduğunda veya konuşma yapıldığında bir İngiliz'le bir Türk'ün yüzüne, gözüne bakmak, ten dilini okumak, iki ayrı dilin mi yoksa iki ayrı millî karakterin mi göstergesi olur? Bir türkü veya bir metin okunduğunda yüzümüzün aldığı şekil dünyada görülmemiş bir karakter resmidir. O sebeplerdir ki biz Türkler lirik, coşkulu ve hatta oynak bir şiiri bile tatlı bir huzurun ve hüznün içinden okuruz. Türkçe, mantık ve akıl yanında daha çok etkileyen bir dildir. Türklerin her şeyden çabuk etkilenmeleri, şaşkınlıklarının, hayranlıklarının, sevinç ve üzüntülerinin, kabaran ve inen göğüslerinin bir çırpıda geçmesi, biraz önce ve biraz sonra farklı farklı olmamız dilimizin karakteriyle bir özdeşleşme göstermez mi?

Dil bireysel olduğu kadar tarihsel ve ulusal bir karakteri de yansıtır mı? Psikogenetik bir konu bu. Dil hem psikogenetiği hem de sosyogenetiği taşır. Bunun için bir dilin içine, derinliğine bakmak orada nasıl biri olduğumuzu gösterdiği gibi gibi nasıl bir tarihsel millî karakterden geldiğimizi de anlatır.

Bu yönüyle dilin bizatihi kendisi "gösterge değeri" kadar önemlidir. Ünlü düşünür Wittgenstein dili, felsefenin kendisi sayar. Felsefe bir dilin içinden geçmektir (Wittgenstein 2008).

* GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Biz de Türkçenin içinden geçerken bu duyguyla, bu heyecanla, bu tepkiyle, bu vicdanla, bu akılla boyanırız. Bireysel ve ulusal rengimiz Türkçenin iletişim kanalında oluşur. Bütün vehameti ve azametiyle... Borges "Dil kütüphanelerden gelmedi. O, tarlalardan, denizlerden, nehirlerden, gecelerden, şafaklardan geldi." der (Borges 2002)

Borges'e gelen dil, tam Türkçeyi tanımlıyor sanki. Gerçekten de Türkçe, kütüphanelerde, sözlüklerde, kitaplarda değil; halkın acısında, sevincinde, düğününde, hapishanesinde yani yaşayan kültüründedir. Türkçede kelimeler sözlüklerde, esir ağızlarda ve yazılarda ise alabildiğine hürdür.

Bu sebeple Türkçe semantikten çok semiyotik bir dil olarak tarihte var oldu ve bugün varoluşunu sürdürüyor. Dilimizin bütün kavramları, onu çok farklı tecrübe, duygu ve heyecanlarla yaşayan bir milletin kültürüyle boyanmıştır. Dilimizin genetik şifreleri büyük sözlü kültürümüzde saklıdır. Türkçe kültürümüzü anlatmaz, kültürümüzü gösterir. (Yavuz 1996).

Dilimizin
genetik şifreleri
büyük sözlü
kültürümüzde
saklıdır. Türkçe
kültürümüzü
anlatmaz,
kültürümüzü
gösterir.

Dillerin iki yönünü gösterir bu durum. Bir dilin sözel hazinesi, yaşayan canlı kültürün genişlemesine ve derinlemesine yansımalarıdır. Burada dil-kültür ayrımından söz edilemez. Çünkü kültür dil kullanılırken doğal olarak yaşanır. Tadına varılan ve nice zaman sonra kimi duygularına yabancılaşan bütünüyle bir hayattır bu.

Biz Türkler tarihte de bugün de başka milletlere nispeten değerlerimizi oluşturan, buna karşılık aynı derecede korumayan çünkü yeni ve başka değerler karşısında evelkini unutma meyline giren bir karakteri temsil ediyoruz. Antropolojik ve etnografik incelemeler, muhafaza kültürümüzün zayıf olduğunu göstermektedir. Bir kültürel rengimizden başka başka renkler çıkaramamız da bunu gösteriyor. Yoksa sadece ağıtlarımızdan, Dostoyevski'nin

yazdıklarından daha büyük ve anlamlı romanlar, hikâyeler çıkardı.

Dijital fırtına ya da birbiri üzerine binişip kopan tekno-kültürel dalgalar karşısında bellek kültürümüzün darmadağın olması da bunun çağımızdaki sorunlu bir yansımasıdır.

Bizim marifetimizle değil, ama dilin kendi yapısından kaynaklanan bir özelliklikle evrensel olarak en çok ve en iyi muhafaza edilen kültürel değer dildir. Basın ya da emperyal diller karşısında yok olup giden dillerin dramatik maceraları, dilin muhafazakârlığıyla değil, kanser edilip öldürülmesiyle ilgilidir. Dili muhafaza etmekle dilin muhafazakârlığı farklıdır.

Türkçenin büyük gücü, zaman zaman dilini bile muhafaza etmede zorlanan milletimize rağmen var olmuştur. Bellek kültürü olabildiğince genç ve diri olan

bir millet onun muhafazasını bellek dışı belgelerde değil yine belleğinin metruk köşelerinde korumaya kalktı. Bin yıl içinde sadece Dede Korkut'un geçirdiği değişim bile bunu kanıtlar. Güçlü bellekte bile büyük Oğuz Destanı allak bullak oldu. Daima yeniliğe açık bir bellek algısının, özgünü, ilki olduğu gibi koruması tabii ki muhal olmuştur.

Bunun için dünyanın en değerli ve anlamlı sözel kültürünü oluşturduk, ama bu kültürün genetik şifreleri takla üzerine takla attırdığımız dilin anacı koruyucu döl yatağında sindi kaldı. Bu kadar masal, bu kadar ağıt, bu kadar destan, bu kadar ninni, bu kadar tekerleme, bu kadar hikâye, bu kadar türkü, bu kadar fıkra neyin nesidir böyle?.. Almanya'da Grim Kardeşlerin toplayıp yazdıkları masallar ömürlerine yetti. Bizim masallar ise daha bitmedi. Kaç insan ömrü, acaba Türklük dünyasının bütün masallarını derleyip yazmaya yetecektir?..

Nobran bir tüketici olduğumuz hâlde masallarımızı, türkülerimizi, ağıtlarımızı bitiremedik.

Bunları dilinde ve diliyle üreten büyük kültürümüz, buna yakışır bir yazı kültürü üretmedi.

Bunun içindir ki dilimizin sözel olarak yüksek derecede kullanılması, onun her zaman muhafaza edilip geliştirilmesini sağlayamadı. Türkçe belki de diller içinde varlığı en çok tartışılan bir büyük maceranın içinde kaldı. Aidiyeti en çok kabul ve reddilen, üzerinde en çok oynanan dil oldu.

Türkçe bilimin konusu olduğu zaman taşıdığı bütün özellikleriyle sadece hayret ve hayranlık uyandırdı. Bugüne kadar hiçbir bilimsel çalışmada Türkçenin bilim ve sanat dili olarak yetersizliğinden söz edilemedi. Yine Türkçenin tarihsel ve zamanevi varlık durumu(ontolojik varoluşu)ve dil gücü de dünya bilim çevreleri tarafından asla bir polemik konusu *yapılmadı*. Dil bilimi çevrelerinde birçok mukayeseli üstünlük'e sahip olan Türkçe, ne yazık ki, bu dili kullanan insanlar tarafından o derecede fark edilmedi. Elbette bir dilin başkaları tarafından fark edilebilen kimi incelikleri, o dili konuşan insanlar tarafından görülmeyebilir. *Ol mâhiler ki derya içindedir deryayı bilmezler* misalinin dil psikolojisinde de yeri vardır. Bu durum için son zamanlarda çok kullanılan bir ibare ile "paradigmanın içinde olmak"la "paradigmanın dışında olmak" arasındaki "görme, algılama, duyma" farklılığı da diyebiliriz. Kullandığı dilin bireysel ve millî kimliği için ne derecede önemli olduğunu "paradigmanın içinde olanlar" niçin bilsin ki? Dille ilgili akademik bilgilerimiz ya da dilin şiirle, güfteyle, hikâyeyle yüzünü göstermesi başka, onun dışında kalmakla algılanan "millî varlık tehlikesi" başkadır.

Kaç insan
ömrü, acaba
Türklük
dünyasının
bütün
masallarını
derleyip
yazmaya
yetecektir?

Sovyetler Birliği daha çökmemişken Bulgaristan'da Tudor Jivkov Türklerin isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmiş, Türkçeyi yasaklamıştı. O zaman millî kimliğin en çok dille temsil edildiği anlaşıldı. Kızıl kıyamet koptu. Üç yüz, dört yüz bin soydaşımız Türkiye sınırına dayandı. Ülkemizde büyük gösteriler yapıldı. Hatta Bulgar zulmünü işleyen film bile yapıldı. İsmi Naum Solomonov olarak değiştirilen ünlü haltercimiz Naim Süleymanoğlu, Türkiye'ye kaçırıldı. Toplum psikolojisini ve Türklerin karakterini iyi bilmeyen Bulgarlar şaşırılmışlardı. Onlar kurbağayı kaynayan suya attılar. Kurbağanın canı birden yandığı için sıçrayarak kaynar sudan çıktı. Oysa kurbağayı yavaş yavaş soğuktan ılığa, ılıktan orta sıcaklığa ve en sonunda kaynar suya doğru alıştırsalardı; bu tepki olmayacaktı.

Almanya'da yaşayan Türkler de kaynar suya atıldılar, paradigmanın dışında kalarak Türkçeyi fark ettiler. Türkiye'de Türkçeyi, sorunsuz kullanan halk, orada Türkçeyi sorunlu olarak kullanmaya başladı (Türkçeyi sorunlu olarak kullanmaktan, yanlış kullanımı değil iki dil arasında kalmayı kastediyorum.). Türkiye'de iyi kötü Türkçeyi sadece kullanan halk Almanya'da Türkçe için mücadele etmek zorunda kaldı. Almanya'da Almanca içinde kalan Türkler, millî paradigmanın dışına düşünce, dillerinin kimlikleri için vazgeçilmez bir belge, âdeta bir tapu olduğunu gördüler. Almanya'da, Hollanda'da, Belçika'da açtıkları iş yerlerine Türkçe isimler koydular. 2009 yılı Eylül ayında Köln'nün Keupstrasse Caddesi'nden geçerken hayretler içinde kaldım. Caddenin sağında ve solunda şu tabela isimlerini aceleyle not edebildim. Not edemediklerimi de gözledim. Aşağıdaki listede yer alan isimler gibiydiler:

"Palanın Yeri, Bölge, Çimen Tekstil, Altın Şiş, Büyük Harran (üç dükkân bu isimle sıralanmış), Köz Kebap, Güzel Büfe, Asmalı Konak, Türk Avukatlar, Kervansaray, Akabe Halı, Derya Kuyumcu, Hasret Baklava, Sıla Restoran, Göral, Kikim Kebap, Karadeniz Kahvehanesi, Hazal Kuyumcu, Ekmek Teknesi, İkizler Seyahat, Çeyiz Evi, Kral Spor, Şoför Okulu, Sağdıç Market, Taç Kuaför, Cengiz Kafe, Ay Yıldız, Nurten Abla, Özlem Kuyumcu, Mevlana Restoran, Baran Kuyumcu, Özlem Kuyumcu, Öz Tekstil, Arzum, Ağırbaş Kuzu, Tıraşçı Bay Bayan, Vatan Telefon, Yılmaz, Akkuşlar Pide, Damla Pasta, Duvak Balıkçı, Etlı Pide" vb.

Bu tablo yalnız dilcilerimizi, kültür adamlarımızı değil, sosyolog ve antropologlarımızı da ilgilendirmelidir. Yukarıdaki çizelgeye karşılık Türkiye'den bazı tabela isimlerini verelim:

"Döner" (Türkçe döner'i bile beğenmemiş. Oysa Almanlar söyleyebildikleri kadarıyla *"Döner"* diyorlar. Bu kelime bu hâliyle Alman Akademik sözlüğüne girmiştir.) *"Dönerlands, Dondurmania,* (Türkçe yerine yabancı kelime kullanılsa bundan iyi. Böyle örnekler, aşağılık güdüsünün nerelere kadar gittiğini gösteriyor. En ağır Osmanlı metinlerinde bile Türkçe kelimeler yabancı dillerin gramer boyunduruluğuna sokulmamıştır), *Trade Center, La Famme Butik, Fast Food, Leather, Sunshine, Otium Hotel, The Hacının Yeri, Çiklen Translate, Dürüm's Coffe"* vb.

Bu ve benzer dil tutumsuzluğumuz tabii ki bir göstergedir. Bundan yaklaşık 1400 yıl önce Bilge Kağan'ın tespitine bakalım: "Türk Beyleri Türk adlarını bıraktılar. Çinci Beyler Çin adlarını aldılar." (Ercilasun 2007).

Bu gözlem son derecede önemlidir. Çünkü bu acı neşter, bir tarafıyla kültürel varlığımızı yabancı bir kültürle değiştirme karakterinin tarihî bir temele dayandığını gösterirken diğer taraftan da kültürümüzü koruma refleksinin de çok güçlü olduğunu kanıtıyor... Aynı refleks, Türkçe dururken Farsça yazanlara karşı Ali Şir Nevaî'nin "Muhakemetü'l-Lûgateyn"iyle ortaya çıkar. Aynı refleks 20. yüzyılın başlarında kitabına "Türkçe Şiirler" adını koyan Mehmet Emin Yurdakul'da ortaya çıkar. Yani her yıkımın onarıcısı, her aymazlığın yok edicisi bir Bilge Kağan'ımız vardır.

TÜRKÇE: SAKLI GÜÇ

Çoğunu kullanmadığımız "saklı bir güç" Türkçe. Kullanıldıkça ortaya çıkan bir define âdeta. Dilimiz, "saklı güç"ünü, "kinetik bir erke"ye dönüştürecek kalemler arıyor. Tarihî derinliğine karşılık "kullanım yoğunluğu"nun sığılığı bir çelişkidir.

Türkçenin gücü, onun doğurgan özelliğidir. Geçenlerde henüz yedi aydır Türkçe öğrenmekte olan Tanzanyalı bir öğrencim kara tahtanın başına geldi ve beni de şaşırtan şu kelimeyi yazdı: Afyonkarahisarlılaştıramadıklarımızdan mısınız? Bu ibare tek kelimedenden ibaret bir cümledir. Bir yabancı için çok şaşırtıcı bir farklılıktır bu. Ben "İngilizcede böyle bir ifade için birkaç cümle gerekir." deyince Tanzanyalı İsa, "Ne birkaç cümle Hocam, birkaç paragraf gerekir." deyiverdi.

İşte Türkçenin anlam oluşturucuları, böyle iç içe geçmiş bir "dil evreni"dir. Yukarıdaki bir kelimelik Türkçe cümlelerin anlam çözümlemesini basit olarak şöyle yapabiliriz:

1. Bu cümlede Türkiye'nin şehirlerinde biri olan Afyonkarahisar var. Yani cümlelerin anlam tabanı birleşik kelime hâlinde biçimlenen bu şehirdir.
2. Birilerini, bu şehirden olmadıkları hâlde bu şehirden birileri hâline getirmek isteyen ama bunu birçok kişide denediği hâlde başaramayan bir(ler)i var.
3. Afyonkarahisarlı: Nüfus kaydı bu şehre ait insan.
4. Afyonkarahisarlı+laş-mak: Nüfus kaydı ve yaşadığı yer bu şehir olmadığı hâlde bu şehirden biri hâline gelmek.
5. Afyonkarahisarlılaş+tır+mak: Bunun, birisinin kendi kendine dileği değil de başkası tarafından (muhtemelen zorlayarak ya da ikna yoluyla) yapılması.

Çoğunu kullanmadığımız "saklı bir güç" Türkçe. Kullanıldıkça ortaya çıkan bir define âdeta.

6. Afyonkarahisarlılaştır-ama-mak: Birisini Afyonkarahisarlılaştırmak niyetinde olan birinin, buna gücünün yetmemesi (yetersizlik kavramı).

7. Afyonkarahisarlılaştırama+dıklarımız: Böyle bir niyetin başkaları üzerinde de denenmesi.

8. Afyonkarahisarlılaştıramadıklarımız+dan: Bunların içinden birini seçerek yargının soruya hazırlanması.

9. Afyonkarahisarlılaştıramadıklarımızdan mısınız? Bütün bu süreçlerin, birisinin şahsında soru hâline getirilip duyurulması.

Türklerin dünya algısı dolayısıyla mikrokosmos-makrokosmos birliğidir. Aynı zamanda bu ana kelimeler Türkçenin “metaforik dil eveni”nin de temelidir.

Türkçenin bu doğurganlık özelliğini onun atomik gücü olarak da görebiliriz. Türkçede kelime sayısının az olduğunu söyleyip bundan dilimiz aleyhinde sonuç çıkarmak isteyenlerin anlamadıkları şey işte bu “atomik” ve “saklı: potansiyel” güçtür.

Bütün dünya dilleri az sayıdaki temel verilerin (Türkçede bu, ses, kök ve ek temel verileridir.) işlemine dayanır. Burada önemli olan işlem kat sayıdır. Temel verilerden “kök” ögesi, doğurgan bir anadır. İşlem kat sayısı dediğimiz de doğurganlık niceliği ve niteliğidir. Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü son sınıf öğrencilerinden Türkçe bir fiilin (mesela görmek fiilinin) kaç türevinin olduğunu bulmalarını istedim. Yaptıkları işlem 45 dakika sürdü. Yakup Şal, işlem listesini bana gösterirken

“Hocam, bu fiil daha doğuracaktı ama zamanım yetmedi.” dedi. “Öyle mi?” dedim ve listeye baktım. Görmek fiilinden tam 179 kelime türetmişti.

Yine Gazi Eğitim Fakültesinin Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğinden bir öğrencim, Türkçe vücut organ isimlerinden 150 sayfalık “deyim ve atasözü evreni” çıkarmıştı. Bilindiği gibi Türkçenin ilk kelimelerinden birisi de organ isimleridir. Organ isimlerimizin bütünü Türkçedir: *saç, baş, kıl, perçem, boyun, alın, yüz, yanak, çene, dil, diş, damak, küçük dil, avurt, dudak, boğaz, gırtlak, sırt, göğüs, döş, bel, kalça, ayak, bacak, diz, but, parmak, tırnak* vs.

Görüldüğü gibi bunlar; baştan ayağa Türkçe kelimeler, ilk kelimeler, bizim kelimelerimizdir. Dil evrenimizin ilk oluşumu da bu kelimelerle sağlanmıştır. İç evren, küçük evren (mikrokosmos) adlandırıldıktan sonra “dış evren, büyük evren” (makrokosmos)e de benzerlikler kurularak bu adlar aktarıldı. Yani mikrokosmos(insan)dan makrokosmos’a bir anlam evreni kuruldu. Yukarıda saydığımız bütün organ isimlerimiz, fiziksel ve işlevsel benzerlikler kurularak dış dünyaya aktarıldı. Türklerin dünya algısı dolayısıyla mikrokosmos-makrokosmos birliğidir. Aynı zamanda bu ana kelimeler Türkçenin “metaforik dil

eveni”nin de temelidir. Mecazlar en çok, deyimler en çok bunlarla yapılır. Biz sadece bu organ adlarından birini seçerek bir örnekleme yapmak istiyoruz:

BAŞ

a) Aktarım Evreni:

1. En önemli vücut organı:
2. Bir topluluğu yöneten kişi (İşlevsel benzerlik; baş da insanı yönetir.): *Cumhurbaşkanı devletin başıdır.*
3. Bir yerin ya da bir şeyin tepesi (Fiziksel benzerlik, çünkü baş da insan vücudunun tepesidir.): *Dağın başına çıktık.*
4. Bir şeyin başlangıcı (Her şey bir kararla başlar; karar organı ise baştaki düşünce merkezidir.): *yılbaşı, yarışmanın başı, hafta başı vb.*
5. Temel, esas (İnsanın esası da baş’tır, her şey ona bağlıdır.): *Her şeyin başı ahlaktır.*
6. Bir şeyin yuvarlakça ucu (Baş yuvarlak ve insan vücudunun ucudur.): *toplu iğne başı, çivinin başı.*
7. Adet, sayı (İnsanlar da sayılırken baştan sayılırlar.): *on baş koyun, iki baş soğan....*
8. Bir şeyin yakını, çevresi: *havuz başı, ocakbaşı.*
9. Yönetimde en ileride olan: *başbakan, başhekim, başkent, başkan...*
10. En yüksek derece: *başa gürleşmek.*

b) Deyim ve Deyimleşmiş Birleşik Yapılar Evreni (mecazileşme):

“ başa çıkmak, baş ağrıtmak, baş vermek, baş bulmak, baş eğmek, baş gelmek, baş göz olmak, başa çıkmak, başa gürleşmek, baş alamamak, baş bağlamak, baş çekmek, baş döndürmek, baş göstermek, baş ağrıtmak, başı belaya girmek, baş almak, baş çevirmek, baş edebilmek, baş göz etmek, başı bağlanmak, başı olmak, başı çekmek, başı darda kalmak, başı göğe ermek, başı kazan gibi olmak, başına bela olmak, başına çorap örmek, başına dikilmek, başı dara düşmek, başı derde girmek, başı hoş olmamak, başına belâ açmak, başına bir hâl gelmek, başına çıkarmak, başına dert etmek/açmak, başına dikmek, başına ekşimek, başı çatlamak, başı daralmak, başı dönmek, başına bela almak, başına çalmak, başına çıkmak, başına devlet kuşu konmak, başına dolamak, başına geçirmek, başına geçmek, başına gelmek, başına iş çıkarmak, başına kalmak, oturmak, başına taç etmek, başına vurmak, başında beklemek, başına geçmek, başına güneş geçmek, başına iş çıkmak, başına kan çıkmak, başı nâra yanmak, başına taş düşmek/yağmak, başına yıkmak, başında değirmen çevirmek, başına iş açmak, başına kakmak/kakınç etmek, başına karalar bağlamak, başına sarmak, başında kavak yeli esmek, başından atmak, başında olmak, başını alamamak, başını bağlamak, başından kaynar sular dökülmek, başından büyük işlere girişmek/kalkışmak,

başında olmak, başını alıp gitmek, başını boş bırakmak, işi başından aşkın olmak, başından geçmek, başından savmak, başında paralanmak, başını dik tutmak, başını dinlemek, başını ezmek, başını kaldırmamak, başını kurtarmak, başını etini yemek, başını sokmak, başını uçurmak, başını vermek, başını duman almak, başını istemek, başını koltuğunun altına almak, başının altından çıkmak, başının derdine düşmek, başını ortaya koymak, başını toplamak, başını yakmak, başı yemek, başı sıkıya gelmek, baş üstünde yeri olmak, baş tutmak, başı taşa değmek, baş üstünde tutmak, başı tutmak, baş sallamak, baş yakmak."

c) Atasözleri Evreni:

Başla ilgili deyimler bitmiyor. Böyle bir dil evreni aynı zamanda bizim dünya görüşümüzü ya da aldığımızı gösteriyor. Şimdi aynı kelime etrafında kurgulanmış olan ya da içinde "baş" kelimesi geçen bazı atasözlerini hatırlatalım:

"Baş ağır gerek, kulak sağır / Dost başa bakar, düşman ayağa / Başın başı, başın da başı var / Başını acemi berbere teslim eden, pamuğunu cebinden eksik etmez."

"Baş" kelimesi ile kurulmuş yüzlerce birleşik kelimedden bazılarına dikkat çekmekle yetiniyoruz:

d) Birleşik Kelime Evreni:

"baş altı, baş döndürücü, başgedikli, baş başa, başhekim, başdenetçi, başağrısı, başkaldırı, başaltı, başdanışman, başyazar, başörtü, başucu, başı açık, başı kalabalık, küçükbaş, binbaş, karabaş, sallabaş, elebaş, dağbaş, işbaş, bölükbaş, gölbaş, subaş, masa baş, yüzbaş, oymakbaş, mehterbaş, söz baş, sofr baş" vb.

e) Türev Evreni:

Türkçenin doğurganlık gücünü gösteren özelliklerinden birisi de "türev kat sayısı" dır. Sözlüklerdeki mevcut kelimelerimiz kelime türevlerimizin tamamını göstermiyor. Türkçede bir fiil kökünden ortalama (veya en az) yüz türev alınabilmektedir. Bir isim, fiil hâline getirildikten sonra da türev alma aynı şekilde devam etmektedir. Kök kelimelerden elde edilen türev kat sayısı saklı kelime gücümüzü en açık şekilde ortaya koymaktadır. Basit bir matematikle 5 bin fiil ya da ismin potansiyel türev kelime evreni 5.000X 100: 500.000'dir. "Sözlüklerimizdeki kelimelerin türev kat sayıları büyük oranda alınmamıştır." derken bu durumu kastediyoruz. İşte Türkçenin saklı gücü budur. Şimdi yukarıda değişik kullanım ve anlam evrenlerini gösterdiğimiz "baş" kelimesinden küçük bir türev alma örneği verelim:

"baş, başçı, başçılık, başlık, başlıkçı, başlıkçılık, başkan, başkanlık, başlamak, başlama, başlayış, başlamamak, başlamama, başlamayış, başlanmak, başlanma, başlanış, baş-

Dünyada binlerce dil içinde en eski tarihe, en geniş kullanma alanına ve en fazla dil nüfusuna sahip dillerden biriyiz. Ana dil öğelerinin tamamına sahibiz.

lanmamak, başlanmama, başlayabilmek, başlayamamak, başlayamama, başlayamayış, başlayıcı, başlangıç, başka, başkalaşmak, başkalaşma, başkalaşabilme, başkalaşamamak, başkalaşamam, başarmak, başarma, başarmayış, başarmamak, başarmama, başarıverme, başarabilmek, başarabilme, başaramamak, başaramama, başarı, başarılı, başarısız, başarısızlık, başat, başatçı, başatçılık, başak, başakçı, başakçılık, başaklık..."

TÜRKÇE YÜKSELEN DEĞER

Dünyada binlerce dil içinde en eski tarihe, en geniş kullanma alanına ve en fazla dil nüfusuna sahip dillerden biriyiz. Ana dil öğelerinin tamamına sahibiz. Bu dilde Bilge Kağan, Yusuf Has Hacip, Ali Şir Nevâî, Yunus Emre, Fuzûlî, Yahya Kemal söz söylemiş. Türkçe emperyal bir dil olarak değil, etnisiye olarak bu tarihe, bu coğrafyaya, bu nüfusa sahip olmuş.

Şu anda bütün Balkanlarda, Kafkaslarda, Mezopotomya'da, İran'da, bütün Türkistan'da, İdil Ural'da, Sibiryaya ve Güney Sibiryaya'da bu dil az veya çok farklılıklarla kullanılıyor. Bulgaristan'da, Makedonya'da, Kosova'da, Saray Bosna'da Türkçe gittikçe yükseliyor, bir sevgi dili hâline geliyor. Kosova'nın güzel şehri Prizren'de Türk nüfusu % 5'lere düştüğü hâlde neredeyse Türkçe bilmeyen yok. Türkçe öğrenmek için yeni açılan Türk Kültür Merkezlerine binlerce insan müraacaat ediyor. Sadece Saray Bosna'da beş bin kişi kurs almak için sıraya girmiştir.

Afrika'dan, Uzak Asya'ya kadar birçok ülke ve kıtadan gelen öğrenciler Tömerlerde Türkçe öğreniyorlar. Yurt dışına gönderilen öğretmenler, resmî ve özel okullarda bu alandaki talepleri karşılayamıyorlar

Kırgızistan ve Kazakistan'daki ortak üniversitelerimizdeki binlerce öğrenci Türkiye Türkçesi öğreniyor ve kendi lehçeleriyle birlikte iki lehçede ders dinliyor.

Türk televizyon dizileri de Türkçenin yaygınlaşmasında önemli işler yapıyor. Sadece dizilerimizi ve şarkılarımızı dinleyerek Türkçe öğrenenler var.

SONUÇ

Türkçe içerideki kimi bilinçsiz ya da yabancılaşan siyasiler ve aydınlar tarafından örselense de tarihinin en parlak dönemini yaşıyor. Ülkemizde ve dışarıda yüz binlerce insan Türkçe öğreniyor. Tarihimizin hiçbir döneminde bu kadar çok Türkçe yayın yapılmıyor, bu kadar insan Türkçe konuşmuyordu. Hele televizyon yayınlarıyla Türkçenin küresel etkileri her taraftan duyulmaya başlamıştır.

Dijital dalganın etkileriyle ortaya çıkan dilde yozlaşma ve hatta soysuzlaşmalar kalıcı değil geçicidir. Öğretmenlerimizin, yayın kuruluşlarının, siyasilerin, üniversitelerin küçük bir gayretiyle utanılacak tablolar ortadan kalkacaktır.

Devlet kuruluşlarımıza da Türkçe hassasiyeti bakımından görevler düşmektedir. Bu konuda sadece bir örnek vermek istiyoruz. Türk Dil Kurumu “viyadük” yerine “köprü yol” kelimesini bulmuştur. Buna rağmen yollarda hâlâ “viyadük” yazmaktadır. Ulaştırma Bakanının bir genelgesiyle bir gecede bütün “viyadük”ler “köprü yol” olur. Millî Eğitim ya da Dışişleri Bakanımız “brifing” yerine “bilgilendirme toplantısı”nı yerleştirmek için şahsen harekete geçebilir. Fakat bugüne kadar bir tek devlet adamımızdan ya da bakanımızdan Türkçe lehine böyle bir hissiyat gösterdiklerini görmedik. Oysa dilimiz, onların kotardıkları bin işten daha önemlidir.

Devlet adamlarımız her yerde Türkçe konuşmalı, Türkçenin güzel sesini dünyaya duyurmalıydılar. Gazetecilerimiz “Cumhurbaşkanımız falanca toplantıda İngilizce konuştu.” diye âdeta medhiye yapacakları yerde, Cumhurbaşkanımıza “Neden Türkçe konuşmadınız?” diye soru sormalıydılar.

Unesco tarafından önemsenip ilk beş dil arasında gösterilen Türkçe, büyük bir milletin “ses bayrağı”dır. ■

KAYNAKÇA

- Wittgenstein, Ludwig (2008), *Tractatus*, çev. Oruç Aruoba, İstanbul: BSF Yayınları.
 Borges, Jorge Luis (2002), *Evaristo Carriego*, çev. Peral Bayaz Charum, İstanbul: İletişim Yayınları.
 Yavuz, Hilmi (1996), *Yazın, Dil ve Sanat*, İstanbul: Boyut Yayınları.
 Ercilasun, Ahmet Bican (2007), *Makaleler: Dil-Destan-Tarih-Edebiyat*, Ankara: Akçağ Yayınları.

DİJİTAL DALGA KARŞISINDA TÜRKÇE

DOÇ. DR. MUSA ÇİFÇİ*

Bu yazıda, yazılı iletişimin elektronik ortamlardaki kullanımında ortaya çıkan kuralsızlıkların, kelime servetinin, yabancı etkilerin doğurduğu bazı kaygılar üzerinde ana hatlarıyla durulacak, Genel Ağda kullanılan Türkçenin yeni bir tehdit altında olup olmadığı irdelenecektir.

Dijital Dalga Nedir?

Dijital dalga, bir elektronik terimidir; ancak, burada elektronik ortamların yayılan etkisini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Elektronik ortamın iletişimde her alana hâkim olduğu çağımıza da “dijital çağ” denmektedir. (Gao, 2006)

Dil Nedir?

Dil, kültür gibi, sosyal alanlarda en çok tanımlanan kavramlardan biridir. Dilin Türkiye’de alan uzmanlarınca yaygın biçimde kabul gördüğünü düşündüğümüz tanımı Muharrem Ergin’e aittir: “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir.” (Ergin, 1986: 7) Bu tanımın içerisinde konumuz açısından altı çizilmesi gerekenler, “*dilin yaşayıp geliştiği ve canlı bir varlık olduğu*”dur.

Dilin yaşaması ve gelişmesi iki yönlü bir neden-sonuç ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Buradaki gelişme kavramı, içerisinde değişme kavramını da

* Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

barındırmaktadır. Günümüzde karşılaştığımız İnternet olgusunun dilde meydana getirdiği, ileriki zamanlarda da getireceği değişimler, dilin “yaşayıp gelişmesi” özelliğine aykırı değildir; son derece doğal bir sonuçtur. Bütün diller, yaşayıp gelişme süreçlerine tabi olacağına göre yaşanan zamanın etkilerine maruz kalacaklardır: Sadece Türkçe değil, İngilizce, Almanca, Fransızca, Çince ve diğerleri de dijital dalga karşısında birtakım sorunlarla mücadele etmektedir (Wen-peng, Wen-qin, 2008).

İnternet dili diye bir dil yoktur; İnternette yayımlanan, dolaşan yazıların dili de diğer yazılı ürünlerin dili gibidir; yazı dilinin bir parçasıdır.

Ergin, dilin canlılığını diğer varlıkların canlılığına benzetir. Bu nedenle zaman zaman kendi bünyesinden doğan ihtiyaçlarla bazı gelişmeler göstermesiyle açıklamaktadır. Bizi kendi mecrasının bulunduğu ve kendi yaşama kanunlarına göre varlığını sürdürdüğü, sürdürmesi gerektiği sonucuna götürür. Dile üzerindeki herhangi müdahalenin istenilen sonuca ulaştıramayacağını anlatır. Korumak amacıyla da olsa bazı müdahaleler, bu canlı varlığa zarar verebilir. Dijital ortamlarda kullanılan dile yapılacak bilinçsiz ve oransız yönlendirmeler, olumlu sonuç vermeyeceği gibi zarar da verebilir.

Dilin yaşaması ve gelişmesini, canlılığını sağlayan temel özelliklerini, onu çağdan çağa taşıyan temel dinamiklerini anlamaya çalışmak ve birtakım müdahaleleri ona göre belirlemek gerekir.

“Dil” kavramını eniyle boyuyla düşünmeden, yapısı, varoluş nedeni ve işleyişini bir fotoğraf bütünlüğü içinde görmeden, zamanla ortaya çıkacak

dili etkileyen etkenlerin etki gücünü ve bu gücün sınırlarını belirlemek mümkün olmayacaktır. Dil, insanlığın varoluşundan beri yaşanan çeşitli değişimlerin odağında bulunmuştur. Gelecekte de her türlü değişim kendini bir dille ifade edeceğinden (Kaplan 1983) dil, bu kaçınılmaz yerini korumaya devam edecektir.

Genel Ağ Dili Nedir?

İnternet dili diye bir dil yoktur; İnternette yayımlanan, dolaşan yazıların dili de diğer yazılı ürünlerin dili gibidir; yazı dilinin bir parçasıdır. Paylaşılan elektronik ortamlarda yazılı olarak kullanılan dilin, İnternet dili olarak adlandırılmasını gerektiren bir durum da söz konusu değildir. Ancak, çoğunluğunu genç kuşağın oluşturduğu, yazarlıkla pek ilgisi bulunmayan çeşitli meslek ve ilgi gruplarının hızlı iletişim amacıyla İnternet ortamında dili kullanımlarında ortaya çıkan bazı kural dışı, standart dışı yazı ve yazımlar, zamanla bir jargon özelliği kazan-

mıştır. Bu grupların kullanımlarında ortaya çıkan çeşitli dil örüntüleri, İnternet dili kavramının doğmasına yol açmıştır.

İnternet dili kavramının oluşmasına yol açan kullanım özelliklerini ana hatlarıyla şöyle özetlemek mümkündür:

Genel Ağın söyleşi odalarında yazılı iletişimin getirdiği standart dışı kullanımlar: *gzl*: güzel, *nbr*: ne haber, *okl*: okul, *yk*: yok, *a. e. o.*: Allah'a emanet ol. gibi.(Aksüt vd. 2008: 130-131) Bunların çoğu kuralsız kısaltmalardan oluşmaktadır. Yanı sıra yerel söyleyişlere yer verilmektedir: "*istiyosa, artıkin, du bi dakika, nie kine*" (Yıldırım 2006: 368) Argo kelimeler yoğun şekilde kullanılmaktadır; Türk alfabesinde bulunmayan bazı harfler kullanılmaktadır: *q, x, w* gibi. Türkçe sohbetlerde sık sık İngilizce kelimelere yer verilmektedir: "*away*: uzakta, *ban*: yasak, cezalandırma" gibi. (Yıldırım 2006: 369) Ayrıca Türkçe kelimelerin bazılarında yabancı harflere yer verilmektedir: "*dewam*" gibi.

E-postalarda ve diğer elektronik yazışmalarda kullanılan dil ise standart yazı dilinin özelliklerini taşımaktadır. Ancak, teknolojinin sunduğu bu iletişim imkânından her kesim yararlanabildiği için acemi yazar - çizerlerin dili bilinçsizce kullanmalarından kaynaklanan standart dışı yapılarla da karşılaşmaktadır. Bu yazarların, organize edilmiş yazma tecrübelerinden yoksun olduklarından, yazıları çeşitli bozuklukları taşımaktadır: Üslupları bozuktur, cümlelerinde düşüklükler görülür, kelime servetlerinin zayıflığından dolayı cümlenin anlamı bulanıklaşır, mesajlarını yanlış aktarırlar, noktalama işaretlerini ya hiç kullanmazlar ya da çok yanlış kullanırlar.

İnternet Dilinin Yararları ve Zararları Nelerdir?

İnternet dilinin Türkçeye verdiği açık zararlardan biri yabancı kelimelerin nüfuzunu kolaylaştırması ve hızlı şekilde yayılmasını sağlamasıdır. Seri paylaşım yoluyla dilimize giren bir yabancı kelime birkaç haftalık bir sürede bile benimsenerek yerleşebilmektedir. Bu durumda Türkçenin söz varlığını kendi kaynaklarından karşılaması, kendi ek sistemini işleterek özleşmesini sürdürmesi zorlaşmaktadır.

Yerel söyleyişlerin yazıya yansıtılıyor olmasının Türkçe için önemli bir zarar verici yönü yoktur. Bu tür yazılar, yukarıda zikredilen acemi yazarlar tarafından yazılmaktadır. Yanlış yazılışlar belki küçük yaş grubundaki kitle için olumsuz örnekler oluşturabilir; ancak, bunlar örgün eğitim kademelerinde kolaylıkla telafi edilebilir. Başka bir açıdan bakacak olursak yerel söyleyişle bile olsa Türkçeyi yazanların sayıca artmasının bir avantaj olduğunu söyleyebiliriz. İletişimini yüzyıllarca sözlü geleneğe yüklemiş olan bir toplumun yanlış yollarla da olsa yazılı geleneğini güçlendirmesi önemlidir. Bu acemi yazarların içerisinden de zamanla daha doğru yazan güçlü kalemlerin çıkması muhtemeldir.

Kısaltmaların kullanılması, dijital iletişim ortamlarının yeni bir özel dili doğuruyor olması ile açıklanabilir. Kısaltmalarla bir tür jargon oluşmaktadır. Jargon, “Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı.”dır (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü 2010). Özel diller ise, “Genel dilden ayrılarak küçük sosyal gruplara bağlı kişiler arasında, az çok gizli düşüncelerin anlatılmasına yarayan ve canlı dillerin ortak mihrakı üstünde gelişen dillerdir.” (Devellioğlu 1980: 13) Her ne şekilde ve hangi amaçla olursa olsun, bütün ifade araçlarının, insanların bireysel ve toplum olarak belli ihtiyaçlarına cevap verdiği, dolayısıyla işlevsel olduğu söylenebilir. Bu bakımdan dijital ortamlarda doğan belirli grupların dili de böyledir; ortaya çıkışı itibarıyla belli ihtiyaçlara dayanmaktadır. Bu ihtiyacın adı moda olabilir, hızlı iletişim endişeleri olabilir; en az çaba sarfı kuralının gereği olabilir. Ekşi Sözlük’te en az çaba kuralının açıklaması ihtiyacın nedenini çok güzel örneklendirmektedir:

“turkiye’de internet devrimiyle(!) yururluge girmi\$ olan yasadir. İlk dönemler sunulan tasariyla ~~slm, ast, nbr~~ gibi sozcukler kullanima girdikten sonra ikinci dalga olarak ~~pls, oke, bab~~ ve ~~kenk~~ sozcukleri de kelime haznemize eklenip yasanin bu iki onemli adimi tamamlanmiştir. ~~epmsj~~ ~~keltmtr szlg~~’nun de nsz* kısmında bu yasaya deginilmiştir. dikkati ceken bir nokta, yasanin ikinci a\$amasında “yahu sesli harflerin gunahi ne?” \$eklindeki serzeni\$lerin dikkate alinmi\$ olmasidir.

(~~marsee~~, 08.01.2006 03:41)

bu entryyi girmememi gerektiriyor bu yasa...
üşndm şimdi yaaaaww” (Ekşi Sözlük, 2010)

Okuryazarlık oranının yüksekliği, gelişme ve kültür aktarımı açısından zannedildiği kadar gerekli şartı oluşturmaktadır.

Bir dilin içerisinde oluşan doğal özel diller (argo gibi) o dil için zarar verici bir olgu gibi algılanmamalıdır. (Çıfci 2006) Aksine, dilin doğal bir boyutta zenginlik kazanması olarak değerlendirilebilir. Zaten bu özel diller, tanımında da ifade edildiği gibi, belirli topluluklar tarafından belirli ortamlarda kul-

lanılmaktadır; dilin tamamına yayılarak bozucu etki oluşturmaları mümkün değildir.

Okuryazarlık oranının yüksekliği, gelişme ve kültür aktarımı açısından zannedildiği kadar gerekli şartı oluşturmamaktadır. Önemli olan, okuyan ve yazanların sayısının çokluğudur. Dijital ortamlar, okuyan-yazan nüfusun artmasında önemli rol oynamaktadır. Okuyan ve yazanların artması, dilin ve kültürün gelişmesi açısından son derece önemlidir. Ancak, dijital ortam okuryazarlarının artışı-

nın getirdiği bazı riskler de bulunmaktadır. Dijital medyanın kanallarında yararlı içerik kadar zararlı içerik de dolaşmaktadır. Büyük proje sahipleri iletişimin bütün kanallarını açık tutarak amaçları doğrultusunda kitleler oluşturmakta ve bu kitleleri istediği yöne sevk edebilmekte; istediği kanaatleri yerleştirebilmektedir.

Dijital medya yoluyla gerçekleştirilen dezenformasyonlar (bilgi yanıltmaları), kültürde önemli yozlaşmaları beraberinde getirmektedir. Kültür yozlaşmaları da zamanla ulusal bilinç kaybına yol açabilecektir. Bu olumsuzluğu önleyebilmek için mutlaka daha sistemli ve işlevsel bir medya okuryazarlığı ve İnternet okuryazarlığı içeriğinin eğitim sistemimizde yerini almasında zorunluluk vardır.

Dijital ortam materyallerinin küresel dolaşım hızı, bizi ister istemez çok dilli ve çok kültürlü bir alanla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum, dil açısından baktığımızda, pek çok yabancı kelimenin dilimize daha kolay girmesini hazırlamaktadır. Türkçe, Cumhuriyetle beraber uzun ve yıpratıcı müdahalelerle elde ettiği özleşme kazanımlarını tekrar kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dilimiz dijital iletişimin avantajlarını kendi lehine çeviremediği takdirde tekrar tarihindeki sıkıntılı dönemlerini yaşayabilir.

Dijital Dalga Dillerin Ölümüne Yol Açabilir mi?

Dijital dalga bazı dillere çok köklü zararlar verebilecektir. Daha çok konuşan ve yazan sayısı az, yazılı edebî ürünleri zayıf küçük dilleri etkileyebilir. Bu diller İnternet ortamlarında yer bulamazlarsa zaman içerisinde doğal kullanıcılarını (ana dili olarak kullananları) kaybedebilirler. Bazı küçük diller zaten savaş, doğal felaketler, kültürel baskı ve izolasyon gibi nedenlerle dil haritasından silinmişlerdir.

Dillerin hayatiyetlerini sürdürmelerinde dilin yapısı, işlenmişliği gibi nedenlerin önemli yeri bulunsa da ana etkeni, o dili kullananların bilincinde aramak gerekir. Dillerini kullanma, koruma, yaşatma bilinci yüksek milletlerin; kültürlerini nesilden nesile taşıma becerisi yüksek toplumların dillerinin yok olacağı gibi bir endişe taşımaları yersizdir. Yeryüzünde bir dili kullanan tek bir kişinin bile varlığı, o dilin henüz ölmediği anlamına gelir.

Dijital dalganın Türkçeyi yok etmesi bir tarafa, aksine Türkçeyi daha ileriye götürmesi çok muhtemeldir. Çünkü, Türkçe tarih içerisinde karşılaştığı hiçbir

Dijital medya yoluyla gerçekleştirilen dezenformasyonlar (bilgi yanıltmaları), kültürde önemli yozlaşmaları beraberinde getirmektedir.

dille mücadelesinden mağlup çıkmamıştır; her dönemde mutlaka çok başarılı, bayraktar koruyuculara sahip olmuştur. Atatürk'ün ifade ettiği dil-millet vurgusu dilin yaşaması ve gelişmesi için alınacak bütün önlemlerin ana yasasını işaret etmektedir: “*Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginlerinden- dir; yeter ki bu dil şuurla işlensin.*” (Korkmaz 1992: 190)

Sonuç

Korkmak yerine daha olumlu değerlendirilebilecek önlemler almak yerinde olacaktır. Yaşanan sürecin dile ve dilin yapısına ciddi anlamda zarar vermesi mümkün değildir. Asıl zararı dijital okur-yazarlık vermektedir, verecektir. Öncelikli olarak bu noktada önlemlerin alınmasında yarar vardır. ■

KAYNAKÇA

AKSÜT, Mehmet, BATUR, Zekerya, AVŞAR, Tülin (2006), **Sanalca, Sanal Odalarda İletişim ve Türkçe**, Bilişim '06 Sempozyumu, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.

ÇİFCİ, Musa (2006), **Argonun Niteliği ve Argoya Bakışımız**, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, VI/2.

DEVELLİOĞLU Ferit (1980), **Türk Argosu**, 6. Baskı Akara: Aydın Kitabevi Yayınları,

ERGİN, Muharrem (1986), **Türk Dili**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

GAO, Liwei (2006), **Language Contact And Convergence In Computer-Mediated Communication**, World Englishes, Vol. 25, No. 2, pp. 299-308.

KAPLAN, Mehmet (1983), **Kültür ve Dil**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (1992), **Atatürk ve Türk Dili – Belgeler**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

LV WEN-PENG, Yang WEN-QİN (2008), **On The Clash Between The Traditional Culture And The “Fast Food” Culture From A Perspective of Internet Language**, Sino-US English Teaching, Vol. 5 Issue 7, p39-39, 1p.

YILDIRIM, Faruk, TAHİROĞLU, Tahir (2006), **İnternette Türkçe Kullanımı Sorunu**, 2. Baskı. Türkçenin çağdaş Sorunları, Ed. Gürer GÜLSEVİN, Erdoğan BOZ, Ankara: Gazi Kitabevi.

Ekşi Sözlük (2010), **En Az Çaba Yasası**, <http://sozluk.sourtimes.org/show>, 05.05.2010.

Türkçe Sözlük (2010), <http://tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul>.

BİLİM DİLİ OLARAK TÜRKÇE

PROF. DR. MÜMİN KÖKSOY *

Yazıma Atatürk'ün bir sözü ile başlayacağım. Atatürk kendi el yazısı ile 2.IX.1930'da diyor ki:

“Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin. Ülkesinin yüksek istiklalini kurtarmasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.”

Bu söz benim yazımın tam anlamıyla bir özetidir. Şimdi cevap aranması gereken soru şudur: Türkçeyi, şuurla kim işleyecek? Yabancı dillerin boyunduruğundan kim kurtaracak? Bu kişiler veya kurumlar bu görevlerini hakkıyla yerine getirmeye çalışıyorlar mı? Bu soruların cevaplarını bulmaya çalışalım.

1) Bilim Dili Türkçe

Son yıllarda gereksiz yere **“Türkçe bir bilim dili midir, değil midir?”** tartışması başlatılmıştır. Bilimin dili, dini, mezhebi, ırkı, milleti olmaz. Bilim insanlığın ortak ürünüdür ve dolayısıyla ortak malıdır. Ancak bilim ürünleri önce teknolojiye ve sonra teknolojinin endüstriye uygulanması ile patentleşebilmekte ve özel mülkiyete dönüştürülebilmektedir. Bilimde dil, öncelikle bir düşünce aracı, ikinci olarak da aynı dili konuşanlar için bir iletişim aracıdır. Bu nedenle ana dil, en iyi bir bilim dili olma potansiyeline sahiptir. Ancak ana dilde yeterli sayıda ve nitelikte bilim üretilmez ve dağıtım yapılmaz ise, bu doğal potansiyel gelişemez, onun boşluğunu yabancı diller, özellikle en yaygın ve en etkin yabancı

* Emekli Öğretim Üyesi.

dil (günümüzde İngilizce) doldurmaya başlar. Türk dili, dünyanın en eski ve en çok konuşulan 3-5 dilinden birisidir. Tarih incelendiğinde, bu dili konuşan insanların binlerce yıllık geçmişlerinde yüzü aşkın devlet kurduğu; fen, sosyal ve sağlık bilimlerine pek çok katkıda bulunduğu görülür. Dolayısıyla Türk dili için bilim, yabancı bir konu değildir. Geçmişte olduğu gibi bugün de bilimi ince bir nakış gibi işlemeye yeterlidir. Yeter ki onun işleyeceği bol miktarda bilim üretilmiş olsun.

2) Türk Dilini Şuurla Kim İşleyecek?

Türk dilini yaratan Türk milletidir. Onu geliştirenlerin başında ise bilim adamları, öğretmenler, yazarlar, sanatkârlar ve devlet yöneticileri gelir. Eğer toplumun bu kültürlü kesimi bir dilin bir millet için, onun yarattığı medeniyet için önemini gerçekten biliyor ve inanıyorsa, görevleri sırasında veya günlük hayatlarında bu dili şuurla işleyerek toplumun geri kalan büyük gövdesinin de dilinin zenginleşmelerine katkıda bulunurlar.

Bu kültürlü grup içinde ilk görev, akademisyenler ile öğretmenlerindir. Çünkü toplumdaki insanları onlar eğitir, onlar yetiştirir. Yazarları, sanatkârları ve devlet yöneticilerini de onlar yetiştirir. Ayrıca bilim adamları ürettikleri bilimsel ürünler ile bir yandan bilimin gelişmesine katkıda bulunurlarken diğer yandan toplum için teknolojik gelişmelerin önünü açmakta, sanatkârlar ve yazarlarla birlikte toplumu aydınlatmaktadırlar. Devlet yöneticileri, kanunlar, tüzükler, yönetmelikler ve diğer kurullarla topluma düzen verirken kullandıkları dilin gelişmesine çok önemli katkıda bulunurlar. Bütün bu insanların ahenkli bir şekilde çalışmasıyla ana dil şuurla işlenmiş ve bir yabancı dile ihtiyaç duyulmadan gelişmiş olur.

3) Ya Ters Olursa?

Eğer bir dilin gelişmesinden sorumlu olan yukarıdaki grup bilerek veya bilmeyerek ana dilini kullanma yerine bir yabancı dili kullanma eğilimine girerse, ana dil zamanla bu yabancı dilin işgaline uğramaya başlar. Bu işgal uzunca bir süre devam ederse ana dil, önce resmî-bürokratik hayattan, daha sonra günlük hayattan ve en sonunda da tamamen silinerek kaybolur. Ana dilini kaybeden topluluk, milliyetini de kaybederek başka bir milletin içinde eriyip gider. Türk milleti tarih boyunca birkaç defa ana dilini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, ancak bazı liderler ve olaylar sayesinde bu tehlikelerden kurtulabilmiştir. Aşağıda bunlara örnekler verilecektir:

Yabancı dillerin etkisiyle bir ana dilin kaybolmasının üç aşaması vardır. Bunlardan birincisi ve başlatıcısı, yabancı dille eğitimidir. Her düzeydeki yabancı dille yapılan eğitim, ana dilin gelişmesini ve kolay kullanımını engeller. Elbette filolojiler gibi istisnalar vardır ve bunlar kaideyi bozamaz. Üniversitelerde yabancı dille

yapılan eğitim ise ayrıca ana dilde olması gereken yeni mesleki, teknik ve bilimsel terimlerin üretilmesine ve yerleşmesine olanak vermez. Yabancı dille eğitim görmüş öğrencilerin büyük çoğunluğunun meslekleriyle ilgili terimlerin Türkçe karşılıklarını bilmediklerine veya kullanmada zorlandıklarına herkes tanıktır.

Ana dilin kaybolmasındaki ikinci aşama yabancı dilin veya kelimelerin devlet bürokrasisinde de kullanılmasıdır. Yabancı dilde eğitim görmüş üniversite mezunlarının devlet bürokrasisinde görev almaları ve uluslararası ilişkilerin çoğalmasıyla yabancı sözcükler, terimler ve kavramlar bürokrasi diline yerleşir. Devletle işi olan her vatandaşın bunları öğrenmesi ve kullanması âdetâ zorunluluk hâline gelir. Bunun ileri aşamasında ise yabancı dil bürokrasi dili hâline gelir ve her türlü basın ve yayın organı (medya) da buna ayak uydurarak katkıda bulunur. 70 yıl kadar süren Sovyetler Birliği döneminde, Orta Asya'daki Türk toplumlarının durumu bu aşamaya kadar gelmiştir. Öncelikle Rusça, Sovyetler Birliği tarafından bütün eğitim kurumlarında eğitim dili olarak dayatılmıştır. Şöyle ki Rusça bilmeden hiçbir kurumda eğitim yapılamaz ve hiçbir devlet dairesinde iş yürütülemez hâle gelmiştir. Ne acıdır ki aynı alanda uzmanlaşmış iki Kazak profesör isteseler de bu alandaki bilimsel konuları ana dilleriyle ifade edemez ve tartışamaz duruma düşmekte; bu sebeple tartışmayı Rusçayla sürdürmeye başlamaktadırlar.

Ana dilin kaybolmasındaki son aşama ise maddi ve manevi baskı altında kalan sıradan halkın da yabancı dille konuşmaya zorlanmasıdır. Elit zümre denebilen bütün okumuş kesim ile bütün bürokrasi ve devletle iş yürüten iş dünyası ana dili yerine yabancı dili kullanırken, yalnız ana dilini kullanan halk aşağılanmakta ve hor görülmektedir. Aşağılık duygusuna kapılan halk da ister istemez ana dili yerine yabancı dille konuşmaya yönelmektedir. Orta Asya Türkleri, işte tam bu aşamada iken Sovyetler Birliği dağılmış ve tekrar bağımsızlığını kazanan bu topluluklar ana dillerini kaybetmenin eşliğinden kıl payı ile kurtulmuşlardır.

Tarihte Volga Bulgarları olarak bilinen bir Türk boyu ise asimilasyonun son aşamasını da tamamlayarak tarih sahnesinden silinmiştir. Bir Türk boyu olan Bulgarlar, VII. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinde Volga Nehri boyunca yaşamaktayken bunların bir kısmı VIII. yüzyılda batıya doğru göç etmiştir. Tuna Bulgarları denilen bu grup gittikleri yeni coğrafyada yaşayan Hristiyan Sırpların etkisi altında kalarak önce dinlerini sonra da dillerini kaybetmişlerdir. Böylece asimile olarak Türklüklerini unutmışlar ve günümüzdeki Bulgar halkını oluşturmuşlardır. Yakın coğrafyada yaşayan Türk soylu Gagavuzlar ise Hristiyanlık'a geçmiş olmalarına rağmen dillerini koruyabildikleri için millî kimliklerini kaybetmemişlerdir.

Büyük Selçuklu Devleti de benzer bir tehlikeyi Hoca Ahmet Yesevi sayesinde atlatabilmiştir. Şöyle ki; Büyük Selçuklu Devleti bir Türk devleti olmasına rağmen devletin resmî Dili Farsça idi. Türkler yenice İslamiyeti kabul etmektey-

diler. Medreselerde bilim dili olarak Arapça eğitim yapılırken devlet yönetiminde ve sanatta Farsça rağbetleydi. Bu nedenle Mevlana gibi ünlü düşünürler bile eserlerini Farsça yazmışlardır. Din ve eğitim yolu ile Arapça ve Farsça halkın ana dili olan Türkçeyi istila etmeye başlamıştı. İşte tam bu sırada Arapça-Farsça eğitim yapan Buhara'daki bir medresenin başmüdürrisi olan Hoca Ahmet Yesevi yabancı dille eğitimin yanlışlığını ve sakıncalarını fark etmiş, postunu terk ederek Yesi kasabasında yeni bir medrese kurmuştur. Bu medresede eğitim dili, dinî eğitim dâhil tamamıyla Türkçedir. Medresesini ziyaret eden ve din eğitiminin Arapça dışında başka bir dille, Türkçe ile yapılamayacağını iddia eden diğer din bilginlerine uygulamalarını izleterek gerekli dersi vermiştir. Ahmet Yesevi, Yesi'deki medresesinde yıllar boyunca on binlerce öğrenci yetiştirmiştir. O yıllarda Anadolu'ya Türklerin göçü yoğunur. Bu göç kabileleriyle Anadolu'ya gelen Türk boylarına bilimsel ve manevi olarak hocalık yapmışlar, rehberlikte bulunmuşlardır. Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli ve Sarı Saltuk Veli bunlardır. Böylece Hoca Ahmet Yesevi ve müritleri sayesinde Türk dili yabancı dillerin işgalinden kurtarılmıştır.

Osmanlı Döneminde, Türkçe Arapçanın işgali altında kalmış ve **“Osmanlıca”** denilen melez bir dil ortaya çıkmıştır. Devlet yönetiminde ve medreselere hâkim olan Osmanlıcadan ancak Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün; **“Ülkesinin yüksek istiklalini kurtarmasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.”** talimatı sayesinde kurtulmuştur.

Günümüz Türkiye'sinde Durum Nedir?

Atatürk, yukardaki sözünü gerçekleştirmek düşüncesiyle arka arkaya eğitimde birlik kanununu, harf devrimini ve dil devrimini gerçekleştirerek Türkçeyi, Arap ve Fars dillerinin istilasından hızla kurtarmıştır. Hatta bazı devrim uygulayıcıları o kadar ileriye gitmişlerdir ki halka mal olmuş Türkçeleşmiş olan bazı sözcükleri, kökenlerinin yabancı bir dil olduğunu ileri sürerek yok etmeye çalışmışlar ve onların yerine bazılarının **“Uyduruk Türkçe”** dedikleri halk tarafından benimsenmemiş sözcükler türetmişlerdir. Yeni eğitim sistemi ve buralarda görev yapan öğretmenlerin büyük gayretleri ile 1960 ve 1970'lere doğru Türkçemiz, Arap ve Fars dillerinin etkisinden büyük ölçüde kurtarılmıştır. Artık bundan sonra Osmanlıca, yönetim ve eğitim dili olmaktan tamamen çıkmış ve yalnız özel eğitim gerektiren bir uzmanlık alanına dönüşmüştür.

1970'li yıllardan sonra Türkiye'de her düzeydeki eğitim, özellikle üniversiteler ülke çapında hızla yayılarak çoğalmıştır. Bu eğitim kurumlarında birkaç kolej ve üniversite dışında eğitim dili tamamıyla Türkçedir. Ancak yüzyılın sonlarına doğru İngilizce eğitim veren Anadolu liseleri gibi ortaöğretim kurumları ile vakıf üniversitelerinin çoğu İngilizce ile eğitim yapmaya başlamıştır. 2000'li yılların başında İngilizce eğitim yapan ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının oranı %18'lere ulaşmıştır. Çok kısa bir zamanda bu eğitim kurumlarının birçoğunda iyi bir İngilizcenin öğretilmediği ve kaliteli bir eğitim yapılamadığı fark

edilmiştir. Bu amaçsız ve kalitesiz eğitimi fark eden Millî Eğitim Bakanlığı Anadolu liselerinde uygulanmakta olan İngilizce eğitime son vermiştir. Ancak üniversitelerde İngilizce ile eğitim artarak devam etmektedir. Bu gidiş, İngilizcenin Türkçeyi istila etmesinin bir başlangıcı olarak algılanmaktadır.

4) Ne Yapılmalıdır?

Ana dille daha kaliteli bir eğitimin yapılacağı tartışmasız bir gerçek iken niçin bazı üniversitelerimiz yabancı dille eğitim yapmaya yönelmektedir? Sorunun cevabını iyi araştırmak gerekir. İlk görünür gerekçe olarak mesleki eğitimin yanı sıra öğrencilere bir de geçerli bir yabancı dili öğretmek akla gelmektedir; fakat bu gerekçe yeterli değildir. Bu üniversitelerin aşağıdaki gerekçelerini de düşünmek gerekir.

Yabancı dille yazılmış kitapların ve yayınların niteliği ve bolluğu,

Öğrenci ve öğretim elemanlarının uluslararası akademik hareketliliği (karşılıklı öğrenci ve öğretim elemanı akışı),

Mezunlarının mesleki yabancı dil bilgilerinin daha gelişmiş olması ve bu nedenle bu dille yazılı ve sözlü iletişimde daha başarılı oluşları,

Mezunlarının uluslararası iş dünyasında daha kolay iş bulabilme imkânları.

Bu üniversiteler bu gerekçelerinde haklı olabilirler. Kanuni bir zorlama ile bu üniversiteleri bir çırpıda ana dille eğitim yapmaya zorlamak hem doğru değildir, hem de bu günkü şartlarda buna hiçbir iktidarın gücü yetmez. O hâlde neler yapılmalıdır?

Öncelikle yabancı dille eğitimi cazip hâle getiren yukarıda belirtilen gerekçelerdeki hususların ana dilde eğitim verenler için de cazip hâle getirilmesine çalışılmalıdır. Bunun için:

Yabancı dille eğitim yapmalarına izin verilen ve verilecek olan üniversiteler için YÖK'ün "Yükseköğretim Kurumlarında Yabancı Dil Eğitimi ve Yabancı Dille Eğitim-Öğretim Yapılmasında Uyulacak Esaslara İlişkin Yönetmelik" gözden geçirilerek sıkı bir şekilde uygulanmalı ve hakkıyla denetlenmelidir.

- Her alandaki temel ders kitaplarının kaliteli biçimde ve Türkçe olarak yazılması,
- Özgün bilimsel araştırmaların çoğaltılması ve bu araştırmaların sonuçlarının kaliteli ve hakemli Türkçe bilimsel dergilerde yayımlanması,
- TÜBİTAK tarafından hakemli bilimsel dergilerin onaylanması, denetlenmesi, taranması ve dizinlenmesi her türlü destekle teşvik edilmelidir.

Anayasa'mız
ve yasalarımız
gereğince
Türkiye'deki
bütün eğitim
kurumlarında
eğitim-öğretim
dili Türkçedir.

Ayrıca Üniversiteler Arası Kurulun çıkarmış olduğu bir yönetmelikte yer alan üniversitelerin özgün bilimsel araştırmalarının yayımlanacağı "Üniversite Bülten"lerine konulan utanç verici TÜRKÇE YASAĞI derhâl kaldırılmalıdır.

Anayasa'mız ve yasalarımız gereğince Türkiye'deki bütün eğitim kurumlarında eğitim-öğretim dili Türkçedir. Yabancı dilde eğitim yapmak kanunlar ve yönetmeliklerle belirlenmiş özel şartlara ve sınırlamalara bağlıdır. Bu şartlar ve sınırlamalar aşağıdaki önerileri de dikkate alarak yeniden belirlenmelidir:

Ana dilde eğitim yapılan programlarda öğrencilere en az bir yabancı dilin de öğretilmesi ve öğrencilerin bu dilde yazılmış mesleki kitap ve dergileri takip edebilecek düzeyde geliştirebilmelerine imkân tanınmalıdır. Bu konuda çok başarılı bir model geliştirmiş olan Başkent Üniversitesinin deneyimlerinden yararlanılmalıdır. Ayrıca öğrencilerin, uluslararası akademik/ mesleki kamuoyu ile buluşturabilmenin yollarının bulunması gerekir.

Özel şartları gerçekleştirmiş olan bir devlet üniversitesi, Türkçe eğitim yapan bölümünü kapatmamak şartı ile eş değer bir müfredat ile bu programın yabancı dille eğitim yapan şubesini de açabilmelidir. Bunun için Hacettepe Üniversitesinde yıllardan beri başarı ile ve sorunsuz olarak uygulanmakta olan TÜRKÇE TIP ve İNGİLİZCE TIP örneğinden yararlanılmalıdır. İsteyen öğrencilerin bu programlardan dersler seçebilmesine veya programla arasında yatay geçiş yapabilmelerine imkân tanınmalıdır.

Bir yabancı devlet veya üniversitesiyle ortak eğitim programları yürütmek üzere anlaşmış olan vakıf üniversiteleri bazı programlarını yabancı dille yapabilmelidirler. Ancak bu programlara kaydolun öğrenciler Türk kültürü derslerinin tamamı ile meslek derslerinin en az üçte birini Türkçe olarak vermek zorunda olmalıdırlar. Bu programa mezun olmak amacıyla kaydolun yabancı öğrencilere Türkçe hazırlık programı uygulanmalıdır. ■

DİN DİLİ

PROF. DR. ABDURRAHMAN KÜÇÜK*

Giriş

Amacını ve antropolojik özelliklerini dikkate alarak “**İnanış ve davranış şekilleri ile insanlar arası ilişkileri düzenleyen, insanların iyi işler yapmasını, barış ve huzur içerisinde bir arada yaşamasını sağlayan genel kurallar bütünüdür.**”¹ diye tanımladığımız **dinin**; “**ahiret hayatı**” için dünya hayatını iyi değerlendirmek, birbirlerine faydalı olacak şekilde insanları barış ve huzur içinde bir arada yaşatmak hedefi vardır. Bu hedefte, toplumun kültürel özellikleri, değer yargıları ve “**gelecek anlayışları**” önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü din, aynı zamanda, “**kültürel bir birim**” hatta **kültürün temel ayrılmaz bir ögesi** olarak kabul edilmektedir.

Hedefe varması için din; getirdiği mesajların insanlar tarafından anlaşılmasını istemektedir. Anlaşılmayan ve kavranılmayan kuralların başarıyla uygulanma imkânı yoktur. Anlaşılma ve kavranma da ancak “**dil**” ile olmaktadır. Anlaşılma ve kavranma, bir kimsenin “**millet dili**” / “**kültür dili**” ile yakından ilgilidir. Kişinin anlamadığı bir mesajı, hakkıyla kavramasına imkân yoktur. Bundan dolayı dinde de “**dil**” çok önemlidir.

Dil; anlaşılmayı sağlayan, bilgi ve kültürü taşıyan bir araçtır; toplumun millet olmasını sağlayan bir anahtardır; insanları birbirine bağlayan ve birbiriyle kaynaştıran bir “**harç**”tır. Türk vatanının gövdesi ve ruhu da Türk milletinin dili olan **Türkçedir**.

Sözün güzel ve doğru söylenmesi, anlaşılmayı kolaylaştırmaktadır. “**Espri**”lerin ve “**semboller ile anlatım**”ın kavranması, dilin inceliklerinin bilin-

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

mesine bağlıdır. İnsanın, konuşulana anlaması ve anladığını ifade etmesi iletişim için en etkili yollardandır. Yöneticiler ile yönetilen, amir ile memur, avam ile havas arasında iletişim, anlaşılın ve inceliklerini kavranan dille sağlanmaktadır. Allah ile kul arasındaki “iletişim”in anlaşılır bir şekilde olması da yine dile bağlıdır.

“Bir memleketi yönetmeye çağrılıysaydınız ilk işiniz ne olurdu?” sorusuna, MÖ VI. yüzyılda, **Konfüçyüs**, “**Dili düzeltirdim.**” cevabını vermiştir. Bunun gerekçesini de o şöyle açıklamıştır: “**Dil kusurlu olursa, kelimeler düşünceyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Ödevler gereği gibi yapılmazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar...**”²

İstenen şey iyi anlaşılmazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, her şey “**altüst**” olur. Bunun için Allah, her topluma, o toplumun içinden peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler, gönderildikleri toplumun ferdidir ve o toplumun dilindeki “**incelikleri**” bilmektedir. Hatta onlar, “**sembollerle anlatım**”ı da kavrayacak durumdadır. Çünkü bir kimsenin anlamadığı şeyi hakıyla yerine getirmesi mümkün olmadığı gibi, zamanla, yanlış anlaşılmalara ve uygulamalara da yol açabilir. Buna sebep; “**amaç ile arac**”ın” birbirine karıştırılması; aracın amaç ve amacın araç olarak görülmesidir.

Buna misal olarak Türk milleti verilebilir. Uzun asırlar hatta 1919 yılına kadar Türkiye’deki camilerde hutbeler bile Arapça okunmuştur. İslam ile ilgili Türkçe yazılmış çok fazla da kaynak olmamıştır. İslam’ın temel kaynaklarının Türkçeye tercümesine ve Türkçe dinî bilgi veren eserlere ağırlık verilmesine Cumhuriyet ile başlanmıştır, demek bir hakkın teslimi olacaktır.

İslam’ı din olarak toptan kabul eden ve bu uğurda ciddi gayret gösteren yeğâne millet de Türk milletidir. İslam’ı kabul ettikleri dönemden günümüze Türk milletinin yaklaşık % 98’inin dini İslam olmuştur. Bundan dolayı **din** ve **dil** ilişkisi incelenirken İslam’ın ve onun temel iki kaynağı **Kur’an** ve **Hz. Muhammed**’in yaklaşımı temel alınacaktır.

Gerçekte İslam dininin “**dil felsefesi/anlayışı**” nasıldır? Kur’an, bu konuya nasıl bakmaktadır? Hz. Muhammed (SAV) ne demiştir? Türklerde/Türk milletinde **din** ve **dil** ilişkisi nasıl anlaşılmalıdır / nasıl anlaşılmalıdır?

Kur’an’da “Dil Anlayışı/Felsefesi”

Bir dinin “**dil anlayışı/felsefesi**”ni ortaya koyabilmek için o dinin kutsal kitabının bu konudaki mesajlarını ve bu mesajların nasıl anlaşıldığını veya nasıl anlaşılması gerektiğini iyi/doğru yorumlamak gerekmektedir. Söz konusu din İslam olunca **kur’an-ı Kerim**’e başvurmak ve onun dil felsefesini/anlayışını doğru kavramak önem taşımaktadır.

Kur'an'da, "**dil**" konusunda hem özel hem de genel ilkeler vazedilen ayetler vardır. Ayetler yanında Hz. Muhammed'e atfedilen dil özellikle Türk dili ile ilgili rivayetler bulunmaktadır. Bu iki kaynak beraber değerlendirildiğinde ve "**gerçek özü ve mesajı**" doğru anlaşıldığında; "**din ve dil ilişkisi**" / "**dinin dil anlayışı**" ortaya çıkmaktadır.

Allah, Kur'an'da, "**Onlara apaçık bir şekilde anlatabilsin diye her peygamberi, kendi kavminin /milletinin dili ile gönderdik.**"³ demektedir. Görüldüğü gibi ayette Allah, her peygamberi, kendi kavmine, kendi milletine getirdiklerini ve öğretmek istediklerini açık seçik anlatabilmesi, onların da açık seçik anlaması için o toplumun diliyle gönderdiğini vurgulamaktadır. Başka bir dille gönderilseydi veya başka bir dili bilen peygamber gönderseydi, acaba insanlar o dinin bütün inceliklerini anlayabilirler miydi? Tabii anlamaları mümkün olmazdı. Bunun için Allah, özellikle "**anlayabilsinler diye kendi milletinin diliyle**" gönderdiğini vurgulamaktadır. Buradaki vurgu "**anlamaya/kavrama**"ya yöneliktir. Anlama / kavrama olmadan uygulanması ve gereğinin yerine getirilmesi mümkün değildir. Bu ilke, geneldir ve bütün dinleri kapsamaktadır. Rivayete göre peygamberlerin sayısı 124 bin civarındadır. Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa da dâhil olmak üzere her biri geldiği kavmin/milletin dili ile gönderilmişlerdir.⁴

Kur'an'ın Hz. Muhammed'e Arapça indirilmesini de Allah, şöyle açıklamaktadır: "(Ey Muhammed!) **Uyarıcılardan olası diye Cebrail, onu senin kalbine anlaşılır bir Arap diliyle indirdi...**"⁵. Arap dilinde indirilmesinin anlama ile ilgili olduğu şu ayette net olarak ortaya konulmaktadır: "**Anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.**"⁶ Bu iki ayette, Kur'an'ın anlaşılması gerektiği ve anlaşılması için de onun Arapça indirildiği verilmektedir. Bu vurguda hedef, Kur'an'ın anlaşılmasıdır. Peygamber Araplar arasından seçilmiştir. Arapçanın dışında bir dille konuştuğu/anlattığı takdirde "**doğru ve incelikleri ile anlaşılması**" mümkün olmayacaktır. Bu durumda itirazlar artacaktır. Bununla Allah, her kavmin/milletin dinini kendi dilinde almasına izin vermekte ve anlaşılmanın amaç olduğunu vurgulamaktadır. Bu vurgu; dinin mesajını anlamanın amaç, dilin araç olduğunu ve **din ile dil** arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.⁷

Kur'an'ın açık ayetlerine rağmen, zaman zaman, Kur'an'ın Arapçadan başka bir dile tercüme edilmesine karşı çıkmış ve âdeta herkesin Arapça bilmesine/an-

Kur'an'ın açık ayetlerine rağmen, zaman zaman, Kur'an'ın Arapçadan başka bir dile tercüme edilmesine karşı çıkmış ve âdeta herkesin Arapça bilmesine/ anlamasına gayret edilmiştir.

lamasına gayret edilmiştir. “**Arapçanın Allah’ın dili**” olduğu gibi yanlış yorumlar bu anlayışa gerekçe yapılmıştır. Buna bağlı olarak da Arapçanın faziletleri sayılıp dökülmüş ve “**Cennet dilinin Arapça**” olduğu iddiası bile savunulmuştur. Bu yorumlar ve yaklaşımlar, ana dili ve kültür dili/millet dili Türkçe olan Türk milletinin kendi dilinde dinini tam anlamıyla öğrenmesini engellemiştir.

Arapçayı, “**cennet dili, Rabb’in dili / Rabça**” saymak Allah’ın “**âlemlerin Rabb’i**” olmasına, her şeyi bilen olması anlamındaki “**Âlim**” sıfatına aykırıdır. Herhangi bir dili Allah’a isnat etmek uygun değildir. O, her dili bilmektedir ve her şeyin yaratıcısıdır. Ancak Kur’an, Arapça konuşan toplumu aydınlatmak ve

Arapçayı,
“**cennet dili,
Rabb’in dili /
Rabça**”
saymak Allah’ın
“**âlemlerin
Rabb’i**”
olmasına, her
şeyi bilen
olması
anlamındaki
“**Âlim**” sıfatına
aykırıdır.

onların iyice anlamasını sağlamak için Arapça inmiştir. Allah’ın istediği, insanların iyice anlaması ve “**iyi amel**” işlemesidir. Bunun en iyi yolu, insanın kendi dilinde anlaması ve yorumlanmasıdır. Çünkü anlamadan kavramak ve ders almak zorlaşmaktadır.

Kur’an’ın ayetleri yanında Hz. Muhammed’in Türkler ve Türk dili ile ilgili rivayetlerini/ “**hadislerini**” de bu konuyla bağlantılı olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Çünkü Hz. Muhammed (SAV)’e atfedilen, “**Türklerin lisanını öğrenin, çünkü onların saltanatı uzun sürecektir.**”⁸ rivayeti de dil ile din arasındaki ilişkiye başka bir örnektir. Bir dini anlamak yanında anlatmanın, normal ve yerinde ilişki kurabilmenin yolunun da ilgili dili bilmekten geçtiğini ortaya koymaktadır.

Hz. Muhammed’i anlamak, İslam’ı hakkıyla kavramak için iyi Arapça öğrenen ve bu konuda ciddi araştırmalar yapanlar arasında Türklerin önde olduğunu da belirtmekte yarar bulunmaktadır. Bu

kişiler, Türklerin İslam’ı öğrenmesinde ve Türkler arasında yayılıp benimsenmesinde etkili olmuşlardır. Çünkü bir dilin bütün inceliklerini bir başka toplumun anlaması mümkün değildir. Bunun yerine içlerinden bir kısmının bilmesi ve onu kendi milletine anlatması daha gerçekçi bir yoldur. Buna ve Türklerin Hz. Muhammed’e sevgisine en güzel örnek hadis derlemelerinde de kendini göstermektedir.

İslam dünyasında Kur’an’dan sonra ikinci önemli “**dinî kaynak**” kabul edilen **hadis külliyatı** Kütübü’s-Sitte de ağırlıklı olarak Türk kökenli muhaddislere aittir. Yüzlerce hadis kitabı arasından seçilip benimsenen ve “**Kütübü’s-Sitte** (altı kitap)” olarak adlandırılan bu hadis külliyatı yazarlarının tamamına yakınının hatta tamamının Türk olduğu yapılan araştırmalar ile ortaya konulmuştur. İmâm Buhârî’nin (öl.H 256/ M 8109) **Sahîh-i Buhârî**’si, İmâm Müslîm’in (öl.H 216/ M 875) **Sahîh-i Müslim**’i, Muhammed İbni Mace’nin (öl.H 273/M886) **Sünen-i**

İbni Mace'si, İmâm Ebu Davud'un (öl.H 316/ M 928) **Sünen-i Ebu Davud'u**, İmâm Tirmizî'nin (öl.H 320/M 932) **Sünen-i Tirmizî'si**, İmâm Nesâî'nin (öl.H 303/M915) **Sünen-i Nesâî'si** bu altı kitabı oluşturmaktadır. Altı hadisçinin yaşadığı dönem de hicri 3-4./Miladi 9-10. yüzyıllarıdır, İslam'ın ilk 2-3 yüzyılıdır. Böyle bir dönemde bu gayret, çalışma ve bağlılık önemli bir ölçü olmalıdır.

Türk Milletinde Din ve Dil İlişkisi

Türklerde **din ve dil** önemli iki değerdir. Var olmanın ve milleti oluşturmaya temel iki ögesidir. Ziya Gökalp, Türk köylüsünün millet tanımını bu iki değere göre yaptığını belirtmektedir. Ona göre Türk köylüsü, milleti; **"Dini dinime, dili dilime uyandır."**⁹ şeklinde tanımlamaktadır. Bu safiyane ve ihlasla yapılan tanım; din ve dil ikilisinin ilişkisine olduğu kadar önemine de işaret etmektedir. Türk milletinde **din ve dil** ikilisinin ne derece önemli olduğu Atatürk'ün ifadesinde de yerini bulmaktadır. Atatürk, bunu şu şekilde vurgulamaktadır: **"Milletimiz, din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete maliktir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz."**¹⁰ Görüldüğü gibi **din ve dil**, Atatürk indinde de iki fazilettir. Hiçbir kuvvetin Türk milletinin kalbinden ve vicdanından söküp atamayacağına vurguladığı bu iki fazileti Atatürk; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunun ilk yıllarında bizzat uygulayarak göstermiş ve Arapça hutbe konusuna, okuduğu Türkçe hutbeyle, ilk çözüm örneğini de kendisi vermiştir. O, Balıkesir'de, 7.2.1923 tarihinde, Zağnos Paşa Camii'nde, minbere çıkıp bir hutbe irat etmiştir.

Türkçe okuduğu hutbede Atatürk'ün söylediklerinin bir kısmı şöyledir: **"Millet, Allah birdir, şanı büyüktür.. Camiler, taat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılmak lazım geldiğini düşünmek yanı meşveret için yapılmıştır. Millet işlerinde her ferдин zihni başlı başına faaliyette bulunmak elzemdir. İşte biz de burada din ve dünya için, istikbal ve istiklalimiz için, bilhassa hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşündüklerini anlamak istiyorum Benden ne öğrenmek ne sormak istiyorsanız serbestçe sormanızı rica ederim."**¹¹ Bu hutbede; camilerin önemi vurgulanmıştır, **istikbal ve istiklal için "istişare"** nin faydası, milletin bundaki yeri ve yetkisi vurgulanmıştır. Hutbenin sonunda da kendisinden ne sorulmak ve öğrenilmek istediğine imkân vermiştir. Bunun üzerine, hutbeden sonra minberden inmiş olan Atatürk'e sorular sorulmuş, o da sorular soruları cevaplamıştır. Hutbeler hakkında sorulan bir soruyu da şöyle yorumlamıştır: **"Hutbeler hakkında irat edilen sualden anlıyorum ki bugünkü hutbelerin tarzımilletimizin hayatıfikriyesi ile lisaniyle ve ihtiyacatımedeniyesiyle mütenasip görülmemektedir. Efendiler, hutbe demek nasa hitap etmek, yani söz söylemek demektir. Hutbenin manası budur. Hz Peygamber zamanısaadetlerinde hutbeyi kendisi irat ederlerdi. Gerek Pey-**

gamber Efendi'miz ve gerek Hulefâyı Râşidîn'in hutbelerini okuyacak olursanız görürsünüz ki gerek Peygamber'in gerek Hulefâyı Râşidîn'in söylediği şeyler o günün meseleleridir. O günün askerî, idari, mali, siyasi ve içtimai hususatıdır... Hutbeden maksat ahalinin tenvir ve irşadıdır. Başka şey değildir. Yüz, iki yüz hatta bin sene evvelki hutbeleri okumak, insanları cehil ve gaflet içinde bırakmak demektir. Hutbenin her hâlde nasın kullandığı lisanla görüşmesi elzemdir..."¹² Bu yorumla o, hutbelerin hatta İslam'ın Türk milletinin anlayacağı dilde yani Türkçe olmasını dile getirmiştir. O yıldan itibaren hutbelerin Türkçe olması için tedbirler alınmış ve milletin bilinçlenmesine katkı sunulmuştur.

Cuma
namazı
İslam'da
toplumsal
anlamı olan
en önemli ve
yegâne bir
namazdır.

Hutbe, cuma namazı ile ilgilidir ve onun bir rüknüdür. Cuma namazı da; "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığıınız vakit, alışverişinizi bırakın, Allah'ı zikretmeye /anmaya koşun. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır"¹³ ayetiyle farz kılınmıştır. Cuma namazı İslam'da toplumsal anlamı olan en önemli ve yegâne bir namazdır. Bundan dolayı anlaşılması ve mesajları önem taşımaktadır. Bu özelliği dikkate alınarak "din ve dil ilişkisi"ne örnek alınmıştır. Ayette "Allah'ı zikir / anma"; toplumu belli konularda bilgilendirme ve haftalık gelişmelerden haberdar etme olarak anlaşılmuş ve "hutbe" ile yerine getirilmiştir. Bundan cuma namazının "sosyal bir ibadet" olduğu çıkmaktadır. Bundan dolayı cuma namazının kılınması ve kıldırılmasında bazı şartlar aranmıştır. Zaman zaman teşkilatlı bir beldede olmasının ve

belli bir sayıda topluluğun bulunmasının istenmesi, namazın toplumsal yönüyle ilgili olmalıdır. Bu namazdaki hutbede söyleneceklerden herkesin, kalabalık bir kesimin yararlanması murat edilmektedir. Hutbelerin, büyük çoğunluğun anladığı dilde yani Türk dilinde olmasının istenmesi bundandır.

Türkler arasında 1919 yılına kadar hutbeler, Arapça olmuştur. Arapçadan halkın büyük çoğunluğu istifade edemediği için Arapça hutbeyi Türkçe özetleyen mütercim sınıfı bile ortaya çıkarılmıştır. Dinin gayesinin anlaşılacak ve yaşanmak olduğuna, dilin vasıta olduğuna delil yine Kur'an ayetleridir.¹⁴ Başka bir dilde gönderilme; anlaşılmayı, hükümleri yerine getirmeyi zorlaştırmakta ve mazeret üretmeye kapı açmaktadır. Bunun için Kur'an, anlasınlar diye, Araplara kendi anladıkları kültür dili /millet dili olan Arapça ile gönderilmiştir. Arapların kültür dili/millet dili olan Arapçayı İslam'ı kabul eden her toplumun bütün incelikleri ile bilmesi mümkün değildir. O hâlde dini anlamak ve yaşamak için o toplumun kendi kültür dilinde/millet dilinde dini/ İslam'ı anlaması önem taşımaktadır.

Arap olmayan bir toplumda herkesin Arapçayı bütün incelikleri ile bilmesine imkân yoktur. Bu durum, dinî temel kaynakların Türkçeye tercüme edilmesini zaruri kılmaktadır. Büyük Türk bilgini İmam Azam Ebu Hanife'nin, böyle durumlarda, ibadetlerin Arapça dışında bir dille bile yapılabileceğine fetva verdiği dönemler olmuştur.¹⁵ Bundan dolayı olacak ki Elmalılı Hamdi Yazır, İbrahim suresinin 4. ayetini tefsir ederken Arapçayı bilenlerin, bilmeyenlere Kur'an'ı ve hadisleri bildikleri lisanlara tercüme ederek sunmasına işaret etmektedir.¹⁶ Bu millet Türk milleti olursa, İslâm'ı gerçek anlamda anlamasının ve kavramasının önemi daha da artmaktadır. Çünkü İslâm'ı yücelten ve yayanın Türkler olduğu dünyaca kabul edilmiştir. Sahîh-i Buhârî Muhtasârı – Tecrîd-i Sarîh Tercemesi'nde, bu konuya şöyle temas edilmiştir: "...İslamiyeti Türk bahadurlarının süngüleri i'lâ ettiği gibi bütün İslami ilimleri de Türk zekâları yükseltmiştir. Hakikaten İslam ilimleri Arabistan ufkundan bir güneş hâlinde doğmuştu. Fakat o şems-i ilim yürüye yürüye Türk diyarının ortası olan Maverâünnehr'e gelmiş ve orada hatt-ı ıstıvâyı bulmuştur. Bu Türk elinden diyar-ı Rum'a intikâl edip onun muhtelif örf ü âdetiyle karışarak artık o elem diyârında nirsuz, ziyasız gurûb edip gitmiştir."¹⁷

Abbasilerden sonra ortaya çıkan Müslüman Türk devletlerinden Selçuklular Türk oldukları hâlde, hükûmet dili olarak Farsçayı, ibadet dili olarak da Arapçayı kabul etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Selçuklulardan sonra özellikle Anadolu'da devlet kurmuş olan Karamanoğulları ve Osmanoğulları, hükûmet dili olarak Türkçeye önem vermişlerdir. Ancak ibadette, bazı istisnai durumlar bir yana bırakılırsa, Arapça hâkimdir. Aksaraylı Yusuf oğlu Abdurrahman, 1397'de yazdığı eserde, bir risale Türkçe yazmaya teşebbüs ettiğini, İslâm'ın kurallarını ihtiva eden bir kitabı Türkçeye tercüme ettiğini ve diniyatın Türkçeleştirilmesi tezini savunduğunu dile getirmektedir. Türkçe yazdığı esere, İslâm'ın bilinmesi gereken kurallarını topladığı için "**İmadü'l-İslâm**" adını verdiğini kaydetmek, Türkçe olduğu için hafife alınmamasını, çünkü içindeki ilmin faydalı ve "**salih amel**" işi olduğunu hatırlatmak zorunda kalması üzerinde düşünülmesi gereken ciddi bir durumdur. Onun, eserinde şöyle dediği nakledilmektedir: "**Pes her kavmin dili kendilerine kıyas ve asıl olduğu gayr-i dilden istifade edemedikleri içindir. Hz. Peygamber, eğer bu diyara gelmiş olsaydı o dahi Türk dili söyleyecekti. Halkın menfaati bu cihetten olduğu için, Allah her peygamberi kendi kavminin diliyle göndermiştir (İbrahim, 4)... Arapça okun-**

Dinin gayesinin anlaşılacak ve yaşanmak olduğuna, dilin vasıta olduğuna delil yine Kur'an ayetleridir.

mayan farzı terk etmiş ve âsi olamaz. Böyle değildir. Maksud olan bilmektir. Ne tarikle (yolla) bilirse bilsin.”¹⁸

Aksaraylı Yusuf oğlu Abdurrahman, kitabının baş tarafında, Allah'ın “**ilmi gökten Arap dili üzerine indirdi**”ğini, halkın menfaati o dil üzere olduğu için Arap âlimlerinin o ilmi Arapça beyan ettiklerini; İran bilginlerinin, bilginler için Arapça, fakat halk için menfaatleri bu yönde olduğundan Farsça eserler yazdığını kaydetmektedir. Kendisi de Türk halkının anlaması ve öğrenmesi için Türkçe yazdığına ve fayda hasıl olduysa bunu Türkçeye borçlu olduğuna işaret etmektedir. O, Türkçe yazılan eserlerin olduğunu, ancak hafife alındığına da yer vermektedir. Kendisi buna rağmen Türk halkını bilgilendirmek için Türkçe yazmak gerektiğine, Allah'ın da böyle istediğine işaret etmektedir.

Türkler arasında/Türk boylarında, Türkçe eserler yanında, Arapça ve Farsça eserler de yazılmıştır. Bu durum, zaman zaman, bazen açık bazen gizli olarak Türk dili ile Arap dilinin karşı karşıya gelmesine yol açmış; çatışmalar ve rekabet yaşanmıştır. Abbasiler Döneminde, Türklerin konumu ve etkinliği, o günün tarihî ve sosyal şartları içerisinde Türk'ün maddi ve manevi gücünün de Türkleri üstün bir konuma getirmiştir. Türklerin elde ettiği bu konum, İslam dünyasında, Türkleri tanınmasına ve dillerini öğrenmesine kapı aralamıştır. Kâşgarlı Mahmud da hem bu ihtiyacı karşılamak hem Araplara Türk dilini öğretmek hem de Türk dilinin Arapçadan geri olmadığını ve onunla “**atbaşı**” gidebileceğini göstermek için *Divanü Lügati't-Türk*'ü yazmıştır. O, eseriyle aynı zamanda Türk kültürünün büyük bir hazine olduğunu ve bu değerli hazinenin de kendi kültür dili/millet dili olan Türkçe ile yayılıp yaşatılmasını ortaya koymak istemiştir.

Kâşgarlı, yazdığı eseri Bağdat'ta bulunan Halife *Ebü'l-Kasım Abdullah*'a sunmuştur. Arapçanın İslam dünyasına hâkim olduğu bir dönemde Kâşgarlı Mahmud'un Türkçeyi öne çıkarması ve Türkçenin bilim dili –kültür dili ve “**din dili**” de olabileceğini ortaya koymaya çalışması günümüz için önem taşıdığı gibi **din ile dil** arasındaki sıkı ilişkiyi de ortaya koymaktadır

Kâşgarlı Mahmud; *Lügati't-Türk* kitabını, *Tanrı'nın yeryüzünün hükümranlığını Türklere verdiği*ni, Araplara Türkçe öğretmek ve Türk dilinin Arapçadan pek de geri olmadığını ve Türk dilinin öğrenilmesinin dinî bir görev olduğunu ortaya koymak için yazdığını belirtmektedir.¹⁹

Kâşgarlı, Türk dilinin öğrenilmesi ile ilgili hadis konusunda şu açıklamayı yapmayı da ihmal etmemiştir: “Buhârîli imamlar arasındaki bir güvenilir kaynaktan ve Nişabur halkının bir imamından işittim: Her ikisi de aşağıdaki hadisi aktardı ve ikisinin de isnat zinciri Resûlullah'a(SAV) dayanıyor. Kıyamet alametlerinden, ahir zaman azaplarından ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkışından söz ediyordu. Dedi ki: **'Türklerin lisanını öğrenin, çünkü onların saltanatı uzun sürecektir'**. Bu hadis sahih ise-vebâli boyunlarına olsun-Türkçeyi öğrenmek dinî bir vecibedir. Eğer sahih değilse, ma'rifet bunu gerektirir.”²⁰

Kâşgarlı, bu tespit ve yorumu ile Türk dilinin üstünlüğünü ve dinî terimlerin Türkçe ile de karşılanabileceğini vurgulamıştır. Çünkü Kur'an'ın Arapça olarak indirilmiş olması, Türkler tarafından Arapçanın "**cennet dili**" olarak nitelenmesine yol açmış ve bu durum Türkçenin bir kenara konulmasına, dolayısıyla unutulup yok olmasına kapı aralamıştır. Arapça konusundaki anlayış ve taassup, 1908'e kadar devam etmiştir. 1908 İnkılâbından sonra Kur'an'ın Türkçe okunması tartışmaları gündeme gelmiştir.

Ziya Gökalp, dinin anlaşılmasının önemini vurgulamış ve anlaşılmanın da ancak milletin dili Türkçe ile olabileceğinin altını çizmiştir. Ziya Gökalp ve bu görüşte olanların karşısında fikir beyan edenler de olmuştur. Onlar da Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilebileceğini ancak Türkçe tercüme ile namaz kılınamayacağını savunmuşlardır. Namazlarda Kur'an'ın Arapça, duaların ve hutbelerin Türkçe okunmasında şöyle böyle ittifak hasıl olmuştur.

Atatürk; Türk milleti tarafından anlaşılmasının sağlanması için, hutbelerden sonra da Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesini, Türkçe ilmihal kitaplarının ve tefsirlerin yazılmasını düşünmüştür. Çünkü o, Türk milletinin İslam'ı bilmediğini görmüş ve Türk milletinin dinini /İslam'ı öğrenmesini istemiştir.²¹ Bu konuda Atatürk'e atfedilen şu söz dikkat çekicidir ve günümüz için de önem taşımaktadır: "**Türk, Kur'an'ın arkasından koşuyor. Fakat onun ne dediğini anlamıyor, içinde neler var bilmiyor ve bilmeden tapınıyor. Benim maksadım, arkasından koştuğu kitapta neler olduğunu Türk anlansın.**"²² Bu anlayış ve uygulama ile **din ve dil** arasındaki ilişki ortaya konulmuş; dinin anlaşılması için temel kaynakların milletin **diline** tercümesinin önemi vurgulanmış olmaktadır. Bilindiği gibi bir milletin görünür vasfını ve açık karakterini onun dili göstermektedir. Zaten dilleri "**Din dili, devlet dili, edebiyat dili, halk dili**" gibi bölümlere ayıranlar da bulunmaktadır. Bu bölümlerde "**din dili**" ayrı bir önem arz etmektedir.²³

1924 yılından sonra bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle Kur'an, Türkçeye tercüme edilmiş; Türkçe Kur'an tefsirleri yazılmış; Sahih-i Buhari ve Riyazü's-Salih'in gibi hadis kitapları Türkçeye çevrilmiştir. Türk milletinin büyük çoğunluğunun anladığı dilde, dinî bilgiler veren kitapların basılması başlatılmıştır. Çünkü Türkçenin her sahada gelişmesi, bütün sahalara hâkim olmasına ve bütün sahalarda kullanılmasına bağlı görülmüştür.

Netice olarak Allah "**din**"i insanlar anlansın ve onu uygulansınlar diye göndermiştir. **Anlamak dille ilgilidir.** Onun için Türklerin Kur'an'ı anlamaları; kendi dillerine tercümesine bağlıdır. Bunun için dua, hutbe ve benzeri şeylerin Türkçe okunması; anlaşılmayı kolaylaştıracaktır. Anlaşılma da Allah'ın istediğidir. Onun için herkesin İslam'ın genel hükümlerini başkalarına ihtiyaç duymayacak şekilde öğrenmek zorunluluğu vardır. Herkesin dinî temel konularda bilgi sahibi olması üzerine borçtur. Bunun yanında oturmuş, umuma mal olmuş, bazı kuralları; an-

laşılmakta zorluk yoksa ve geri kalmamamızın sebebi değilse, devam ettirmekte de sakınca yoktur. Oturmuş ve yerleşmiş bazı kuralları yerinden oynatmak her zaman faydalı olmayabilir; bazen “fitne” ye yol açabilir. Bu durumda, **her zaman doğru olan değil, yapılanın doğruluğuna dikkat edilmelidir.**

c. Türkçenin Yaşatılmasında Dinî Metinlerden Mevlid’in Yeri

Türk milletindeki Peygamber sevgisini merkeze almış olan Süleyman Çelebi’nin; hem o sevgiyi de o sevgi ile Türkçeyi yaşatıp yaymayı hedeflediği sonucunu çıkarmak isabetli olacaktır. Çünkü Türk kültüründe Hz. Muhammed sevgisinin önemli göstergelerinden biri olan, hemen her vesile ile hayatın belli başlı noktalarında törensel olarak dillendirilen/ibadet niyetiyle okunan Süleyman Çelebi’nin yazdığı **Mevlid** olmuştur.

Mevlid, doğum zamanı anlamına gelir ve dilimizde Peygamber’imizin doğumu ve bu doğumu anlatan eserler için kullanılır. Peygamber’imizin doğumu, kültürümüzde “**Mevlid-i Nebevi**” olarak isimlendirilir. Bu kutlu olay, Türk milleti tarafından asırlardır “**Mevlid Kandili**” olarak da kutlanır.

Süleyman Çelebi’nin kaleme aldığı **Vesiletü’n-Necat** isimli manzumenin, Mevlid adıyla, yüzyıllardır sevinçte, tasada, doğumda, ölümden okunagelmesi ve bu geleneğin bugün de canlı bir şekilde devam etmesi, Peygamber sevgisi etrafında teşekkül eden “**millî ruh**”un ifadesidir.

Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i dönemine oran ile arı ve duru bir Türkçe ile ifade edilmiştir. Devrinin eserlerine göre Mevlid’de Süleyman Çelebi, 1409 yılında, Arapça ve Farsça kelimelere, özellikle tamlamalara az yer vererek Türk milletinin kendi dilinde, tamamının anlayacağı kelimeler ile Peygamberimiz Hz. Muhammed’e Türklerin sevgisini ve muhabbetini ifade etmiştir. **Bu Mevlid, Türkçe duadır ve Türk milletinin kendi dilinde Peygamber’ini yüceltmesidir. Bu yönü ile Mevlid, Türk’e özgü bir bağlılığın ifadesi ve Türkçeyi yaşatmanın bir vasıtasıdır.**

Mevlid; Türklerde **din ve dil** ilişkisine en güzel örnektir; dinî duygular ve uygulamalar ile beraber Türkçenin de yaşatılmasının aracı olmuştur. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunun ilk yıllarında da çok net olarak fark edilmiştir. Çünkü Sivas Mebusu Hüseyin Rauf’un, Mevlid Kandili’nin gecesi ile gününün millî bayram kabul edilmesi ile ilgili 2.11.338/2.11.1922 tarihli Kanun

Mevlid;
Türklerde **din ve dil** ilişkisine en güzel örnektir; dinî duygular ve uygulamalar ile beraber Türkçenin de yaşatılmasının aracı olmuştur.

Teklifi TBMM’de “12 Rebiü’l-Evvel gecesi ile günü **Hâkimiyet Bayramı**” olarak benimsenip kanunlaşmıştır. TBMM’de kabul edilen bu Kanun Teklifi, Meclis Başkanı Gazi Mustafa Kemal imzası ve 24.10.339/24.10.1923 tarihini taşıyan şu ifadeler ile hükûmete bildirilmiştir: “12 Rebiü’l-Evvel gecesiyle gününün millî bayram akdine dair olup 24.10.39 tarihinde münâkid 41’nci ictimâın birinci celsesinde kabul edilen 362 numaralı Kanun suret-i musadakası bera-yı neşr ve tebliğ leffen takdim edilmiştir efendim.”

Din ile dilin ilişkisine dair önemli bir belge de Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilk anayasalarıdır. Cumhuriyetin ilanı münasebetiyle Anayasa’da 364 Nu.lı Kanun ile Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun bazı maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliğin birinci maddesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin hükümet şeklinin Cumhuriyet, ikinci maddesinde de “**Türkiye Devleti’nin dini, Din-i İslam’dır. Resmî lisanı Türkçe**” olduğu yer almıştır (18 Rebiü’l-Evvel 1342 ve 29 Teşrin-i Evvel 1339/29 Ekim 1923). Anayasa’da din olarak **İslam**’ın dil olarak **Türkçenin** yer alması, her dönemde, **din ile dil** ikilisinin önemli görüldüğünü, yan yana ve ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Peygamber sevgisi ile beraber Türk dilinin yaşanmasına vesile olan Süleyman Çelebi ve bu toprakları bizlere vatan olarak bırakan ecdat da Mevlid Kandili dolayısıyla anılmaktadır. Türk dili denilince akla onun bozulmadan ve kaybolmadan günümüze gelmesinde Yunus Emre’nin ve Hacı Bektaş Veli’nin de arı duru Türkçe ile ilahîleri, duaları, gülbankları, düvezleri gelmektedir. Türkçenin bozulmadan ve kaybolmadan günümüze ulaşmasında Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt’inin âşığı Hacı Bektaş Veli’nin “**Eline, beline, diline sahip ol!**” vecizesinin ve ihtarinin önemli rolü olduğu da hep akılda tutulmalıdır. Bu vecizede yer alan “**Eline sahip ol!**”un “Vatanına, toprağına, bulunduğu yere sahip ol!”, “**Beline sahip ol!**”un “Nesline, soyundan gelenlere sahip ol!” ve “**Diline sahip ol!**”un da Türk’ü Türk yapan, Türk milletini Türk milleti yapan ve varlığının devamını sağlayan güzel Türkçeye sahip ol, şeklindeki yorumu da dikkate almak lâzımdır.

Farsçanın ihya edildiği, Arapça, Farsça ve Batı dillerinin karışımından oluşan ve Türk halkının anlamadığı dilin hâkim kılınmak istendiği dönemde Hacı Bektaş’ın ilkeleri ve onun yolundan gidenlerin gayreti Türkçenin diri olarak yaşamasını sağlamıştır, demek bir gerçeğin altını çizmek olacaktır. Çünkü dergâhta, bargâhta, tekkede, zaviyede, camide, mescitte Hz. Muhammed’e ve Ehl-i Beyt’e sevgisinin dile getirilmesinin, duaların, deyişlerin arı duru Türk dili ile yapılmasının Türkçenin yaşatılmasında büyük rolü olmuştur. Hacı Bektaş Veli, Taptuk Emre, Yunus Emre gibi bilginler, Türk Milletinin tamamının anladığı dille İslam’ı ve Türk kültürünü anlatmaları birliğin de harcı olmuştur. Bu dönemlerde halk; İslam ile Hz. Muhammed’in mesajlarını, otorite olan bilginlerin görüşlerini anlatan öz Türkçe destanlara, mevlitlere, menkıbelere ve hikâyelere hayatında büyük bir yer vermiştir. Her Türk, öz Türkçe olan bu çeşitten destanları, masalları, hi-

kâyeleri, menkıbeleri ve mevlitleri içten gelen bir bağlılıkla dinlerken büyük bir zevk almıştır. Türkçe Mevrit kitaplarının, şehirlerde hatta hemen hemen her evde bulunduğu da nakledilmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türkçenin yaşatılmasında mevlitlerin, ozanların beyitlerinin, menkıbelerin ve anlatılan hikâyelerin etkisi büyüktür. Bunlardan uzaklaşıp Arapça ve Farsça kelimeler ile ağırlıklı konuşmaların ve eserlerin Türkçeyi kuşatmaya başlaması, felaketin ve günümüzde yaşanan sıkıntıların da habercisi olmuştur. Bu durum; yozlaşmanın da "Türklük"ün kabalık ve yozluk sayılmasının da kapısını aralamıştır. Artık Türklüğü ve Türk kimliğini içlerine sindirememiş olanlar, kendilerini başka bir soya ve başka bir kimliğe ait görenler; kendi kimliklerini saklama yolu olarak "Osmanlıcılık"ı bir kalkan olarak görmüşlerdir. Bu durumda olanlar, "Osmanlıcı" geçinmiş ve bu şemsiye altına sığınmışlardır. "Osmanlıcı geçinenler"; "**Etrak-ı bi-idrâk**" (idraksız Türk), "**Etrak-ı nâ-pâk**" (pis Türk), "**Kapını Türk'e, sırtını kürke alıştırma.**" gibi Türk'ü aşağılayan deyimler ve atasözleri üretmiş, bunun yanında Arab'ı da "**Kavm-i Necip**" (soylu kavim) olarak yüceltmekte bir sakınca görmemişlerdir. Sözde Osmanlıcılık yapanlar, gerçekte özbeöz Türk Devleti olan Osmanlıları/Osmanlı Devleti'ni savunmak değil, günümüzdeki gibi, Osmanlıcılığı kozmopolitik anlamında aldıkları ve Türk birliğine karşı kullanmaya çalıştıkları net olarak anlaşılmaktadır.

Sözde Osmanlıcı olanlar, Türklük bilincinde olan ve Türk dilini yaşatan "**Kızılbaş Türkler**"e de "**Rafizi, zındık, mülhid**" gibi yaftalar takarak dışlamaya/ayrıştırmaya çalışmışlardır. Bu nitelemelerin ve takip edilen politikaların yanlışlığını ve tehlikesini gören Türkmen beyleri, şeyhleri, dedeleri-babaları ve ozanları zaman zaman Türk milletini bilinçlendirmeyi denemişlerdir. Ancak Osmanlıcılık yaftası altına saklananlar, "**Türklük bilinci**" ile başlatılan teşebbüsleri başarısız kılmak için üst yönetimi yanlarına almayı ve kaleyi ele geçirmeyi de başarmışlardır. Yönetimin büyük bir kesiminin farkına bile varmadığı bu oyunlar; ülkenin birliğini ve milletin bütünlüğünü tehdit ettiğini çok geç anlamışlar, fakat iş işten geçmiştir. Çünkü gördükleri baskı ve zulüm karşısında bunalan, kolu kanadı kırılan Türk boyları, Türk oymakları ne yapacaklarını şaşırılmış; yabancı dil ve kültürlerin etkisine açık hâle gelmiştir. Türk diline yabancı kelimelerin girmesi yeni "**diller**"in oluşumunu sağlamış ve yeni "**milletçikler**"in oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu yeni dilin oluşmasında Osmanlı Devleti'nin takip ettiği "**Dil politikası: Osmanlıca**" ve "**Hamidiye Alayları Projesi**" etkili olan unsurların başında gelmektedir. Bir kısmı kendi eseri olmasına rağmen bu politikaların yanlışlığını sonradan fark edenlerin arasında da yine Padişah Abdulhamid Han vardır. Dil konusundaki ihmalin ve takip edilen politikanın yanlışlığını, bu politikaların "**yeni milletçikler**" oluşturduğunu fark eden Padişah Abdulhamit; çare aramaya başladığında iş işten geçmiştir. Abdulhamit'in dil ile ilgili yayımlattığı bir **Tamim**'de bu konuya, farklı dil ve lehçelerin nasıl ortaya çıktığına, günümüzdeki

bazı yaklaşımlara ışık tutacak önemli ipuçları vardır. **Tamim**'de şöyle denilmektedir:

“Sözün güzeli ve doğru söyleme kaidelerine uygun olabilmesi, diğer şartlarla birlikte alışılmamış kelimelerle söylenmeyeşine bağlıdır. Yazı dilinde Arabî ve Farişî kelimelerin hepsi birden kullanılırsa bilinmeyen, alışılmayan birçok kelimeye rastlanmış olur...”

Osmanlı müellifleri maksat ve meramlarının kolayca anlaşılması yoluna gitmeyip ne kadar çok Arapça ve Farsça kelime bildiklerini göstermeyi marifet sanmış, mesela lisanımızda “taş” sözü varken bunun yerine pek çok kimsenin meçhulü olan “senk” veya “hacer” kelimelerini kullanmayı zarafete daha uygun zannetmişlerdir.

Bu hâl, birçok zararıyla birlikte dilimizde mevcut çok sayıda Türkçe kelimenin terkine ve unutulmasına yol açmıştır...”²⁴

Belirli dönemden sonra Osmanlı Devleti'nin takip ettiği politika; önceleri “**Öz Türkçe**” konuşan Türk boylarının bir kısmının dilini unutmasına ve yeni diller edinmesine yol açmıştır. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki bazı “**diller/lehçeler**” böyle oluşmuştur. Aslında bu dillerin/lehçelerin temeli Türkçedir, ancak zamanla Arapça, Farsça gibi dillerden alınan kelimeler ile bölgesel bazı kelimelerin karışımı “**yeni oluşumlar**” a yol açmıştır. Yöneticiler başta olmak üzere bazı bilim adamları ve yazarlar, Arap ve Fars şairleri ile yazarlarının dillerini, dinî edebiyat yoluyla Türk dili içine taşımaktan ve ana dile bu dilleri egemen kılmakta bir sakınca görmemişlerdir. Bu durum, aynı zamanda “iyi Müslüman” olmanın göstergesi olarak sunulmuştur.

Kop/ Sevensil, 1935 yılında basılan **Araştırma ve Düşüncelerim** adlı eserinde, bu konuda şu tespitlerde bulunmaktadır: “Doğu'da Fars dilini benimseyen Türk boyları Farslaşmış, Güney'de Arap kabileleri arasına karışan veya Arapçayı kullanmağa başlayan Türk oymakları, sonraları kendilerini Arap sanmış ve en son olarak da Türk-Arap-Fars dillerinin karışmasıyla ortaya çıkan Osmanlıca'yı konuşanlar, hiçbir ulusal özelliği bulunmayan ve yalnız **dinsel özgürlüğü** bulunan “Osmanlı” olarak yaşamış, gerçekten öz ulusal ülküyü tamamen bir köşeye atmışlardır. Yabancı dilleri konuşan ve yabancı kül-

Sözde Osmanlılık yapanlar, gerçekte özbeöz Türk Devleti olan Osmanlıları/Osmanlı Devleti'ni savunmak değil, günümüzdeki gibi, Osmanlılığı kozmopolitlik anlamında aldıkları ve Türk birliğine karşı kullanmaya çalıştıkları net olarak anlaşılmaktadır.

türün baskısı altına giren Türk boylarının sonraları, kendilerini Türkten ayrı bir soydan sanmaları, bütün bu olayların sonucu olarak görülmüştür.”²⁵

Sonuç

Din ve dil ilişkisi, Türk milletinin hayatında her zaman yerini ve önemini korumuştur. Her iki konu birbiriyle iç içedir. Birindeki anlam kayması ve birinin özelliğini yitirmesi diğerini de etkilemektedir. Çünkü “Türk millî kimliği”nin oluşmasında din ve dil etkili olmuş; bu etki ile birlikte siyasi hayatın da malzemesi hâline getirilmiştir. Zaman zaman din ve dil ilişkisinde hassas dengeler korunamamış, “din” dile baskın getirilmiş ve din olarak **“Arap kültürünün benimsenmesi”** anlaşılmış, bu anlayışlar da hem Türk dilinin hem Türk kültürünün devreden çıkarılmasına veya kenara itilmesine yol açmıştır. Bu düşünce, dönem dönem **“kader”** kabul edilir olmuştur. Bu yanlış anlayışı ve **“kötü kader”**i değiştirmek; Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının da temel meselesi olmuştur. Bunun anahtarı olarak milletleşme; milletleşmenin temeli olarak da din, kültür ve dil görülmüştür. Vatan ve millet ortak paydasında din, dil, kültür ve ülkü birliğine dayalı Türk milleti oluşturulmak hedeflenmiştir.

“Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.” diyerek kapsayıcı ve kucaklayıcı millet tanımı yapan Atatürk; **“.....Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı Türk toplumdur. Bu toplumun fertleri ne kadar Türk kültürü ile dolu olursa o topluma dayanan Cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur ...”** tespitini de ihmal etmemiştir. Atatürk, bu tespitine uygun olarak Türk kültürü etrafında bir Türk milleti oluşturmuş, bu milletin sağlam temellere dayanması için Türk diline ve İslam dinine büyük önem verdiğini şu ifadeleri ile ortaya koymuştur: **“Milletimiz, din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete maliktir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz”**. O, tespitle kalmamış, dinin doğru öğretilmesi için **Diyanet İşleri Başkanlığı**nı, dilin öğrenilip öğretilmesi ve geliştirilmesi için de **Türk Dil Kurumunu** kurmuştur. Çünkü din ve dil Türk insanı için önemli iki değerdir. Din bir milleti buluşturan ve kaynaştıran, Dil de bir toplumu millet yapan ve o milleti ebediyen yaşatan temel öğelerdendir.

Dil, değerlerin taşıyıcısı olduğu gibi düşüncenin de **“anahtar”**ıdır. Çünkü düşünülen her şey dil ile anlatılır ve başkalarına aktarılır. Dil ne kadar zengin olursa ve sağlam temellere/kurallara dayandırılırsa meram o kadar kolay anlatılır, kültürel değerler ve medeniyet o oranda sonraki nesillere aktarılır. **Türk kültürünün özü, temeli ve taşıyıcısı da Türkçedir.** Türkçe, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türk milletini millet yapan ve bir arada tutan duygunun, düşüncenin, ruhun mayası ve irfanın dayanağı/ temel değeridir.

Toplumun tamamının birbirinin konuştuğunu anlaması ve anladığını ifade etmesi millet olmada en etkili yoldur. Çünkü dil; bir milleti ayakta tutar, töreyi ve

kültürel değerleri bozulmadan korur, sonraki nesillere aktarır. Bu kural, dünyanın her yerinde aynıdır. MÖ 6. yüzyılda Çin filozofu ve Konfüçyüsçülüğün kurucusu Konfüçyüs bile bu konunun önemini vurgulamıştır. Konfüçyüs'e "**Bir memleketi yönetmeye çağrılırsanız ilk iş olarak ne yapardınız?**" diye sorulduğunda cevap olarak "**Dili düzeltirdim!**" demiş; dil ile "**din/töre**" arasındaki sıkı ilişkiye işaret etmiştir.

Dil ile din, dil ile töre, dil ile kültür, dil ile adalet arasında doğrudan ilgi vardır. Din ve dilin önemini kavrayan milletler ayakta kalabilmiş ve kendi "**medeniyet**"lerini kurabilmiştir. Çünkü din ve dil; insan topluluklarını ortak fikir faaliyetleri içinde birleştirerek bir millet hâline getirir, birliği ve beraberliği sağlar, milletin maddi ve manevi varlığını korur, milletlerin asırlara dayalı tecrübelerini içine alan bilgi hazinesini saklar ve nesilden nesle devreder. Bu iki "**temel ayak/temel dayanak**", birbirinin mütemmim cüzü, milleti yaşatmanın temel ögesi ve ülküsüdür. Onun için hiçbir şey **din** ve **dil** kadar önemli değildir. Eğer bu dil **Türkçe**, millet Türk milleti ve ülke de Türkiye ise **Türkçeye "ortak"** olacak hiçbir "**dil**"e, kimliğinin ayrılmaz parçası olmuş **dine/İslam'a** ortak olacak hiçbir "**din**"e kapı aralanmamalıdır.

Sonuç olarak mevlitler, ilahîler, gülbanklar, düvezler gibi **din ile dili/ İslam ile Türkçeyi** sevip benimseyerek yan yana yaşatacak değerleri günümüzde de öne çıkarmak ve yaygınlaştırmak önem taşımaktadır. ■

¹ Abdurrahman Küçük, "**Kuran'da Din ve Din Anlayışı**", Dinler Tarihi Araştırmaları-II, Ankara 2000,7.

² Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara 2009,80.

³ İbrahim suresi, 4.

⁴ bk.Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, 286-296,351-364;Mehmet Alparslan Küçük, **Kutsal Kitap Anlayışı**(Yahudilik, Hıristiyanlık, İslâm Örneği, Ankara 2009, 37-44,88-95.

⁵ Şuara suresi, 193-195.

⁶ Yusuf suresi, 2.

⁷ bk. Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul (t.y.)**, IV/2844-2846,V/3645-3646.

⁸ Mahmud el-Kâşgarî, **Dîvânü Lügâti' t -Türk**, Türkçe Çeviri ve Düzenleme: Serap Tuğba Yurtsever ve Seçkin Erdi, İstanbul 2007, s.11.

⁹ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları, İstanbul ,1972, s.22.**

¹⁰ Atatürk, **Söylev ve Demeçler**, Ankara ,1952, s. II/67.

¹¹ Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul 1977, V/1943-1944.

¹² Ergin, V/1944-1945.

¹³ Cuma suresi ,s.9.

¹⁴ bk. Yusuf suresi, 2; Şuara suresi, 195; İbrahim suresi,4.

¹⁵ bk. Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi, V/1917-1918.**

¹⁶ Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, V/3012-3013.

¹⁷ Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, Mütercimi ve Şârihi: Kâmil Miras, Ankara 1974, s, VII/383.

¹⁸ Ergin, V/1920-1921.

¹⁹ bk.Mahmud el-Kâşgarî, **Divanü Lügâti' t-Türk**, Türkçe Çeviri ve Düzenleme: Serap Tuğba Yurtsever-Seçkin Erdi, İstanbul 2007, s.11

²⁰ Mahmud el-Kâşgarî, **Divanü Lügâti' t-Türk**, s. 11.

²¹ bk.Ergin, V/1956-1958.

²² Ergin, V/1950.

²³ bk.Ergin, V/1948.

²⁴ Nihat Sâmi Banarlı, **Türkçe'nin Sırları**, İstanbul, s.1977, s.209-210.

²⁵ Kadri Kemal Kop(Sevengil),**Araştırma ve Düşüncelerim**, Yayına hzl. Gürsan Öner, Ankara, s.1982, s.46.

YABANCI ÜLKELERDE YAŞAYAN İKİ DİLLİ TÜRK ÇOCUKLARININ PROBLEMLERİ VE BU PROBLEMLERE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ (ALMANYA ÖRNEĞİ)

PROF. DR. ABDURRAAHMAN GÜZEL*

*"Dilsiz bir millet, kalpsiz bir millettir."
Gal atasözü*

Bilindiği gibi yurt dışına "Türk beyin göçü", yıllar evvel başlamış iken, "Türk beden-işçi göçü" de 1960'lı yıllarla beraber devam etmiştir. Bu dönemden itibaren Avrupa'nın bütün devletlerine göçen bu insanlar, ilk dönemde "*birinci kuşak*" olarak orada kalmışlar, müteakip dönemlerde ise bunların Türkiye'de ilk ve ortaöğrenimini yapanların gelmesi ile "*ikinci kuşak*" olarak adlandırılarak yurt dışına gitmişlerdir. Bu ikinci kuşağın çocukları ve müteakip nesiller de *üçüncü, dördüncü, beşinci kuşakları* meydana getirmişlerdir.

İşte bu "Türk beyin göçü"nü oluşturan Türk vatandaşlarının; bulunduğu yabancı bir topluma intibakları, dinî ihtiyaçlarının giderilmesi bağlamında mekân temini, ana dillerinin ve millî kültürlerinin sağlam bir şekilde verilmesi, sosyal problemlerin halledilmesi vb. sorunların olduğu hepimizce malumdur. Ama bu sorunların kaynağı, misafir olarak gidilen ülkenin *entegrasyon* yerine *asimilasyon* politikası yürütmesi, toplum yapısının farklı olması gibi unsurlardan da bizim toplumumuzun içinde bulunduğu toplumu benimsememesinden veya benimsemeye ihtiyaç duyamamasından da kaynaklanabilir. Sorun her neden kay-

* Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölüm Başkanı.

naklanırsa kaynaklansın, sonucunda Türk vatandaşları *misafir işçi* etiketiyle karşılaşmakta ve buldukları toplumla kaynaşamamaktadır.

Söz konusu sorunları en aza indirmek için belirli kurumların yurt içinde ve dışında çalışmalar yapması gerekmektedir. Bu cümleden olarak yurt dışındaki bu insanlarımız için kurumlar bazında “Millî Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, TİKA, Kültür Bakanlığı, Yunus Emre Vakfı, Avrupa Konseyi ve Ulusal Ajans, Devlet Planlama Teşkilâtı ve diğer kurumlar” tarafından birçok uluslararası resmî veya özel projeler yürütülmektedir.

Biz bu yazımızda, yurt dışında yıllardır kalan Türk ailelerinin çocuklarını Türkçe ve Türk kültürü bakımından bilgilendirmeyi hedefledik. Akademik bazda “iki dilli Türk çocukları” için üniversitelerimizin *Eğitim Fakülteleri Türkçe Eğitimi Bölümlerinde* 1980’li yıllardan bu yana “*iki dillilere Türkçe öğretimi*” adıyla “lisans, yüksek lisans ve doktora” derslerini Gazi ve Başkent Üniversiteleri vermektedir.

İki dillilerle ilgili bu çalışmalar; Kanada, İngiltere, İsveç gibi ülkelerde *entegrasyon* amaçlı olarak 1970’li yıllarda başlamıştır. Almanya’da ise; başlangıçta umursamazlık, fakat 1990’lı yıllardan sonra *asimilasyona* yönelik yapılanmaya başlanıldı. Bu cümleden olarak son zamanlarda, Almanya’da yaşamak isteyen yabancıların, özellikle de Türkler’in her hâlükârda Almanca bilme mecburiyetleri *Kanun’a* bağlandı. Bu kanunlaşma mecburiyeti, elbette ki doğrudan doğruya olmasa da, dolaylı olarak bir asimilasyon politikasıdır. Hâlbuki biz, bu konuda daha da duyarlı olarak ilk çalışmaları 1970’li yıllarda başlattık. Şu an Türkiye’de iki dillilik kavramının açılımına yönelik bir ortak payda belirlenememiştir. Şahsen, 1970’li yıllarda “misafir Türk işçi çocuklarının eğitimi”yle bizzat meşgul oldum. Bu konuda ilk önce yurt içi ve yurt dışında kongre, panel, sempozyum ve diğer bilimsel toplantılarda bildiriler sundum, Türk ve Alman üniversiteleri arasında “Kardeş Üniversiteler” oluşturarak bu “iki dilli Türk çocuklarının problemleri”ni masaya yatırmaya çalıştım. Daha sonra da üniversitemizde “iki dillilere Türkçe öğretimi” dersini programlara ekledik.

Bilindiği gibi dil, insanlar arasında bir iletişim aracıdır. Yabancıların yeni bir topluma girdikleri zaman yaşayacakları problemleri çözecek olan anahtar, **dildir**. Yani topluma uyum sağlamak için ilk şart o toplumun dilinin öğrenilmesidir. Türkiye’den Almanya’ya giden işçilerimiz dil probleminin yanı sıra kültür problemiyle de karşılaşır. Ait oldukları toplumdan uzaklaşarak yaşama şekli, gelenekleri ve törelerini bilmedikleri bu topluma intibak sağlamaları oldukça güçtür. Aslında bir topluma intibak sağlamada en önemli araç dildir; Türk işçiler dil bilmedikleri için topluma uyum sağlayamazlar. Topluma uyum sağlayamadıkları için de ikinci sınıf insan muamelesi görürler. İşçilerimiz ve yakınları, Alman toplumuyla “*dil problemi*” yüzünden fazla kaynaşamamıştır. Bunun yanı sıra genç nesil Almancayı öğrenmiş, bu sefer de onlar Türkçeyi konuşamaz hâle

gelmiştir. Türk kültüründen uzakta oldukları için, ana dillerinden ve kendi kültür, örf, âdet ve geleneklerinden uzaklaşmışlardır. Öğrenimlerini bütünüyle Avrupa'da tamamlayan gençler, yaşadıkları ülkenin kültürünün etkisinde kalmış; Türk okulları olmadığı için Türkçeyi, Türk kültürünü öğrenememiş, Türkiye hakkında yeterli bilgiyi edinememiştir. Buradan hareketle yurt dışındaki Türklere yönelik olarak şöyle bir sınıflama yapabiliriz:

1. Kendini kurtarmış, giden nesil.
2. Üniversiteyi yurt dışında bitirip orada evlenip kalan nesil.
3. İlk, orta ve lise tahsilini yurt dışında yapan nesil.

Birinci sınıflamaya girenler, çocukları Türkiye'de liseyi bitirmiş ve Almanya'da üniversitede okuyan ailelerdir. Bunlar diğerlerine göre daha şanslıdır; çünkü çocukların ana dili eğitimleri tamamen bitmiş, Türk kültürünü sindirmişlerdir. İlk ve orta eğitimini yurt dışında yapan Türk çocukları Alman kültürünün tesirindedir.

Yabancı ülkelerde Türk okulları çoğunlukta olmadığı ve belirli sebeplerle tercih edilmediği için çocuklar, buldukları ülkenin okullarına girmektedirler. Türk çocuklarına yeterince Türkçe, Türk tarihi, din ve ahlak kültürü, Türk kültürü vb. dersler verilmemektedir. Çocuklar Türkçe öğrenemedikleri gibi Türkiye hakkında köklü bir bilgiye de sahip olamazlar. Bu konuda Alman hükümetinin ve Türkiye'nin bazı çalışmaları vardır. Göçmen çocuklarına karşı Alman eğitim sistemi pedagojik bir yaklaşımdan çok, sosyoekonomik nedenlerden dolayı siyasi düşüncelere dayanan bir yol haritası izlemektedir. Yabancı işçilerin varlığının Almanya'nın kültürel ve etkin kişiliği üzerinde olumsuz etki doğuracağı düşüncesi de yaygındır. Bu nedenle Alman makamları göçmen çocukları ile yerli halkın çatışmayacağı bir sistem yaratma yoluna gitmiştir (König,1987).

Almanya'da ilk ve orta dereceli eğitim sisteminde Türk öğretmenlerin bulunması şarttır. İki kültür arasında bocalayan neslin yanı sıra Türk kültüründen haberi olmayan nesiller yetişmiştir. Bunlar bulunduğu ülkenin dilini biliyorlarsa Türkçeyi bilmiyorlar; Türkçeyi biliyorlarsa Almancayı yeterince bilmiyorlar; yani iki dil ve iki kültür arasında kalıyorlar demektir.

Dil sorununu çözemeyen kişilerin diğer sosyal sorunlarına çözüm bulması çok zordur. Topluma uyum sağlamak için ilk önce o toplumun dilini öğrenmek gerekmektedir. Bu sosyal problemin üstesinden gelemeyen; fakat sosyalleşme, birlik olma gibi ihtiyaçlarını karşılamak isteyen Türkler gittikleri ülkelerde kendileri için mahalleler oluşturmuşlardır. Bu mahallelerde Türk aileleri dışında başka milletlerden insanlar oturmamaktadır. Bu durum, Türklerin içinde yaşadıkları toplumdan uzaklaşmalarına, kopmalarına sebep olmuştur. Özellikle belirli bir yaşın üzerindeki insanlar için bu şartlarda dil öğrenmek mümkün olmamaktadır. Çünkü yaşanan bölgede günlük hayatta kullanılan dil Türkçedir. İnsanlar hemen hemen bütün ihtiyaçlarını Türkçeyi kullanmak suretiyle gidermektedir. Bu bölgesel yapılanmalar gidilen ülkenin insanları ile iletişim kurmaya ve etki-

leşim içine girmeye de mani olmakta, buna bağlı olarak topluma uyum güçleşmektedir.

Kendi oluşturdukları mahallelerde yaşayan Türkler gelenek, görenek ve hayat şekillerini burada Türkiye'deki gibi yaşatmışlardır. Ancak yaşadıkları toplumun gelenek, görenek ve hayat şekillerinden haberdar olmadıkları için bu hususlarda iki kültür arasında kalmış, çatışmalar yaşamışlardır. Bu şartlar altında topluma uyum sağlamaları da mümkün olmamıştır.

Almanya'da yaşayan bir Türk çocuğu Almanca'yı ana dili gibi öğrenebilir; Alman kültürünü de kendi kültürü gibi benimseyebilir. Önemli olan ailede (Türk) geçerli olan kültürle, çevrede (Alman) etkin olan kültür arasında ve ayrıca kişisel beklentilerle, her iki kültür çevresinin değerleri arasında bir denge bulmaktır¹. Şimdi bu proplemleri ve çözüm önerilerini kısaca vermeye çalışalım:

A. TÜRK ÇOCUKLARININ İKİ DİLLİLİKTE DOĞAN PROBLEMLERİ

Türk çocukları aile yanında Türkçe, sokakta ve okulda Almanca konuşurlar. Bunun için dillerinde bazı yetersizlikler olabilir. Bu yetersizlikler bazı kişilerde Türkçede, bazılarında Almancada görülebilir. Bazılarında ise her iki dilde de gözlenebilir. Bu açıdan Türk çocukları beş kategoride ele alınabilir²:

1. Yalnız Türkçeye hâkim olabilenler.
2. Yalnız Almancaya hâkim olabilenler.
3. Türkçeye hâkim olmakla birlikte Almancayı yetersiz derecede bilenler.
4. Almancaya hâkim olmakla birlikte Türkçeyi yetersiz derecede bilenler.
5. Hem Türkçeye hem Almancaya hâkim olamayanlar.

Gerçekte herhangi bir dile hâkim olabilme, Türk çocuklarında "işlev"e göre farklılık gösterir. Kişi bulunduğu duruma göre herhangi bir dilden birini seçer. Mesela, bir Türk işçisinin evde Türkçe, iş yerinde Almanca konuşması gibi. Bu işçi, işi ile ilgili konuları Türkçe konuşması durumunda, "yetersiz dil kullanımı" ile karşılaşabilir. İşle ilgili terimlerin Türkçe karşılığını bilmez. Mesela, iş yerinde her gün kullandığı "drillbohrer" 'matkap' kelimesinin Türkçe karşılığını bilmez. Evde bu kelimeyi kullanması gerekirse, "Bugün drillbohrer'i kırdım.", "Meister'le aramız bozuldu." şeklinde cümle kuracaktır.

Bu türden cümlelerdeki durumu, daha önce "seçme" terimiyle belirtmiştik. Yani iki dilli kişi, konuşurken bir metince her iki dilden de öğeler bulunabilir. Belli alandaki kavramları bir dil ile, diğer alandakileri başka bir dil ile anlatır. Tabii bu durum dillerdeki, söz varlığı yetersizliğini gösterir. Mesela Almanya'da yaşayan bir işçinin "işsizlik" kelimesini bilmemesi ya da kullanamaması, Türkçe söz varlığında önemli bir eksikliktir. Genellikle yapılan yanlış, bu kelimenin Almancasının kullanılmasıdır: "Beş aydan bari 'arbeitslost' parası alamıyorum."

Tüm yanlışlar birinci dilde görülmeyebilir. Kimi durumlarda birinci dil, ikinci dili etkileyebilir. Ancak göç sebebi ile yurt dışında bulunulduğundan, yabancı dil içinde Türkçe öğeler bulunma durumuna pek az rastlanır. Çünkü iletişimde bulunduğu kişiler bunu anlamayacak ve kabul etmeyecektir. Oysa iki Türk işçi aralarında Türkçe konuşurken metin içinde Almanca kelimeler kullanabilirler ve bu durum iletişimde önemli bir kayıp yaratmaz. Çünkü her iki fert de Almanca bilmektedir. Ancak bu bireylerin Almanca bilmeyen Türklerle olan konuşmalarında önemli iletişim bozuklukları yaratır. Bu türlü ana dili eksiklikleri sadece Almanya'da yaşayan Türklerde değil, diğer ilkelere yaşayan Türklerde de görülebilir. Mesela *Norman Jorgensen* adlı araştırmacının Danimarka'da yaptığı araştırmalar bu ülkedeki Türk çocuklarının önemli ana dili eksiklikleri olduğunu ortaya koymuştur. N.Jorgensen'in Türk çocuklarıyla yaptığı konuşmalarda bu çocukların önemli ana dili eksiklikleri olduğu saptanmıştır.

Bu araştırmada tespit edilen bir durumu aktarmaya çalışalım (Jorgensen, 19:50):

NJ: (...) *Ved du, hvat "Ceza" er?*

"Ceza" ne demek biliyor musun?

YK: *"Ceza", Ja*

"Ceza" evet.

NJ: *Hvad hedder det pa dansk?*

Danca'da ne demek?

YK: *Der er 0h hvis du oh*

Bu şey, eğer siz ... şey

Hvis du slaR hans piğe,

(bir süre bekleddikten sonra)

ikke ogsa , eller ...

eğer onun sevgilisine saldırırsanız, doğru mu? Veya...

Metinde görüldüğü gibi çocuk, Danca "**straf**: ceza" kelimesi ile Türkçe "ceza" kelimesi arasında ilgi kuramamaktadır. Bu durum, König'in yaptığı sınıflama-daki "*tabii iki dillilik*" durumunu kanıtlar. Hatırlanacağı üzere "*tabii iki dillilik*" durumunda iki dil arasında çeviri yapılamıyordu. Yukarıdaki örnekte de Türk çocuğu, "ceza" kelimesini, Danca'da karşılayamamaktadır. Bununla birlikte çocuk, "ceza" kelimesinin anlamını da bilememektedir. Tanımlamasında "bir kişinin sevgilisine saldırma" durumu söz konusudur. Belki bildiği bir kişi böyle bir durumla karşılaşmış ve sonunda cezalandırılmıştır. Böylece "ceza" kavramını bu bağlamda edinmiş olabilir. Danca "straf" kelimesini ise "ceza" kelimesi ile bağdaştıramamaktadır.

Yabancı ülkelerde yaşayan Türk çocuklarında büyük ölçüde kavram kargaşası vardır. Bu çocuklar, birçok Türkçe kelimenin manasını yanlış ya da eksik bilir. Bu eksiklikler dışında yukarıda bahsettiğimiz "**seçme**" hâlleri de görülebilir.

Birçok kavram Almanya'da öğrenildiği için bu kavramları gösteren kelimelerin Türkçelerini Türk çocukları bilmezler. Bazı hâllerde de Türkçelerini bildikleri hâlde Almanca "alışkanlıkları" olduğu için, cümle içinde Almanca kelime kullanmalarına çok rastlanır.

Şimdi Almanya'da yaşayan Türklerde görülen hatalı kullanımlara birkaç misal vermeye çalışalım:

Hatalı Cümleler	Doğrusu
Senin kaç hafta "Urlaub"un var?	<i>Senin kaç hafta tatilin var?</i>
Gelirken "Bulgaria"dan geçtik.	<i>Gelirken Bulgaristan'dan geçtik.</i>
"Krankschein"im gelmedi.	<i>Sevk kâğıdım gelmedi. "</i>
Meister" bana bugün çok kızdı.	<i>Ustabaşı bana bugün çok kızdı.</i>
Sen bu sene kaç mark "steuer" verdin?	<i>Sen bu sene kaç mark vergi ödedin?</i>
Ben iki aydır "arbeitslos"um.	<i>(Ben) İki aydır işsizim.</i>
Beş aydan beri "arbeitslos" parası alıyorum.	<i>Beş aydan beri işsizlik parası alıyorum</i>
"Weinachtsgeld" parası aldım.	Noel parası aldım.
Doktorumdan "überweisung" aldım	<i>Doktorumdan havale kâğıdı aldım.</i>
Gymnasium"dan biraz önce geldim.	<i>Okuldan (liseden) biraz önce geldim.</i>
Bu yıl "Hauptschule"ye başlayacak.	<i>Bu yıl ilkokula başlayacak.</i>
"Normaleweise", saat beş buçukta gelir ama ..."	<i>Normal şartlar altında (normalde), saat beş buçukta gelir ama...</i>
Gel, sana bir "Kaffee" "ausgeben" yapayım!	<i>Gel, sana bir kahve ısmarlayayım!</i>
"Klasse"den çıktı. Sonra nereye gitti, bilmiyorum.	<i>Sınıftan çıktı. Sonra nereye gitti, bilmiyorum.</i>

Şimdi sırası ile Türk çocuklarının Karşılaştıkları problemlerden; "kavram, terminoloji, kültür, eğitim, sosyal, aile ve konut problemleri"ni kısaca belirlemeye çalışalım:

Terminoloji Problemleri

İki dilli kişilerde, iki dilin birbirine karışma durumu gözlenebilir. Bu, bir dile ait özelliğin diğer dile aktarılmasıyla ortaya çıkar. Karışmanın saptanabilmesi için iki dilin de özelliklerinin ortaya çıkarılması gerekir.

Terminoloji problemleri içerisine bir dilde olan kavramların diğer dilde olmaması, belirli jargonlara yönelik kelimeleri içselleştirememeye problemleri de dâhil edilebilir. Bunlar, özellikle yurt dışına eğitim amaçlı giden kitlenin karşılaştığı problemlerdir.

Kültür Problemleri

Başlangıcından itibaren Almanya'da yaşayan Türk çocuklarının dil ve kültüre³ dayalı sosyal problemlerini tarihî mecrası içinde üç kategoriye ayırarak değerlendirmek, kuşaklar bağlamında bakış açısı oluşturmak için yararlı olacaktır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

Birinci Kategori: Kültürleşmeyi kendi memleketinde (Türkiye'de) tamamlamış olan çocuk, kendi kimliğini, özellikle ailesi içinde ve aynı etnik grup için-

deki arkadaşlarıyla herhangi bir zorluğa düşmeden bulabilmektedir. Bu örnekte sosyallik ve iletişim, geniş bir alan içinde sürebilmektedir ve birey sınırlanmamıştır. Bu kategorideki çocuk, kimliğini yetişkinliğinden ve gençliğinden önce kendi etniği içinde bulmuş olduğundan Almanya'daki azınlık kültürünün teklifi olan "yabancı rolü"nü, Alman toplumunun yabancı olmayı, hem üstlenebilecek, hem de bundan tatmin olacaktır. Yabancı olmaktan dolayı duyulacak *psikososyal güvensizlik*, sanıldığı kadar da önemli değildir. Çünkü bu tip kendi sağlam kimliğini daha önce edinmiş olmaktadır.

İkinci Kategori: Kültürleşme sırasında Almanya'ya gelen ve sosyalleşmenin bu aşaması kırılmaya uğrayan çocuktur. İki dilli birey korkmaktadır ve daha önce belirtildiği gibi iki dildeki iletişim imkânları da sert şekilde sınırlanmıştır. Bu çocuğun, kimlik bulma çağında ülke değiştirdiği için, kimlik gelişimi olağanüstü bir durum olarak belirsizliklerle doludur. Gelişmesi tahmini ve aşağı-yukarı şeklinde nitelendirilmiştir. "Bir dil"i kaybetmek "bir dünya"yı kaybetmek anlamına gelmektedir. Bu yabancılaşma *Lengüistik alanına* giren bir konu ve kavram olarak, *psikososyal* bir rahatsızlık şeklinde tanımlanmaktadır. *Bilingualismus* (iki dillilik), "en alt düzeydeki entelektüel payla kişilik rahatsızlıklarının birbirine bağlantısı" kavşak noktası demektir. Bu durum, pek çok kişilik rahatsızlıklarının çıkış noktası olabilmektedir.

Üçüncü Kategori: Çocuk, Almanya'da doğmuş ya da Almanya'ya emzik çağında gelmişse, yani, kültür olayları Almanya'da gerçekleşmiş ise, güçlü olan Alman değerleri ve normları olmaktadır. Yabancı kültür elementleri ağır basmaktadır. Bu tipte, ana dili ikinci plana düşmekte, Almanca artık hâkim rol oynamaktadır. İki dilin birden özümsemesi ve çocuğun bu konudaki yeteneği, çevrenin hayati eksiklikleri içinde unutulup gitmekte, bu durumu yine dilin özümsemesi sürecini etkilemektedir. Kuşkusuz, çocuğun dil özümsemesi üzerine ailenin etkisi de olmaktadır. Ancak, sosyalleşmenin araçlarının tüm ağırlığı babaevinin dışına kaymaktadır. Giderek artan bir şekilde akran gruplarının etkisi ağır basacak, Almanca birinci dil, Türkçe yabancı dil konumuna düşecektir. Dillerden hangisinin zamanla üstün geleceğine dair genel bir kural koymak son derece güç olmakla birlikte, çocuklar çok kolay fark etmektedirler ki ailelerinden edindikleri değerler ve normlar, çeşitli kültürel elementler kendileri için hiç de şart değildir. Babaevi dışında, bu değerler üzerinde ittifak etmek gerekli değildir. Sosyalleşmenin *ilk* (primer) ve *ikinci* (sekünder) aşamaları birbirinden koparak *iki dil, iki kültür ve iki odağa* bölünmüştür. Bu durum, onların kişiliklerinin gelişiminde ağır sonuçlar doğurabilmektedir.

Kuşaklar arasındaki dil ve kültür farklılıkları sadece topluma uyum açısından problem teşkil etmekle kalmamakta, konuşulan ve yazılan Türkçenin zamanla farklılaşarak kaybolmasına sebep olabilmektedir.

Kuşaklar arasındaki *dil ve kültür farklılıkları* sadece topluma uyum açısından problem teşkil etmekle kalmamakta, konuşulan ve yazılan Türkçenin zamanla farklılaşarak kaybolmasına sebep olabilmektedir. Prof. Dr. Lars Johanson'un bu konudaki değerlendirmeleri dikkate şayandır⁴. Almanya'ya giden Türkleri dil ve kültür bakımından daha önceki araştırmacılar gibi üç kuşağa *ayırılmış* ve özellikle üçüncü Kuşak Türk çocuklarının kullandığı dilin geçerli olması ve Türkçenin ancak annelere bağıllık yönünden kullanılma özelliğine sahip olması ve bu durumda Türkçenin Cermenleşme gibi bir tehlikeye kalabileceği endişesini ortaya atmıştır. Daha sonra Aytemiz'in⁵ ilköğretim çağındaki bazı öğrenciler üzerine yaptığı araştırmalar Johanson'un endişelerinin yerinde olduğunu göstermiştir.

Aytemiz'e göre, "Almanya'da doğup büyüyen, Alman okullarına devam eden Türk çocuklarının bugün kendi aralarında konuşurken dahi tercih ettikleri dil maalesef Almancadır. Johanson'un öne sürdüğü gibi Türkçe çok özel durumlarda tercih edilmekte, Türkçe sözlü ve yazılı anlatımlarda çok sayıda Almanca kelime ve terimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkçenin ses yapısı ve yazım kuralları Almancanın tesirinde kalmış, yazılı anlatımlarda cümle yapısı Almanca cümle yapısına göre düşünülerek ortaya konmaktadır. 14-16 yaş gurupları Türk çocukları arasında "Türk atasözleri ve deyimleri" üzerine yaptığım araştırmalar Alman okullarına giden Türk öğrencilerin %60'ının Türk atasözü ve bilhassa Türk deyimlerinin karşılıklarını bilmediklerini kendi düşünce ve algılarına göre yorumladıklarını göstermektedir"⁶.

Her iki topluma uyum sürecinde dil ve kültürün önemi göz ardı edilemez bir gerçektir. Almanya'da yaşayan Türk çocuklarının dil ve kültür problemleri daha da çıkmaza girmeden bu konuda ciddi adımlar atılması gerekmektedir.

Eğitim Öğretim Problemleri

Eğitim ve Öğretim: Yurt dışında bulunan işçilerin büyük çoğunluğu, aile bütünlüğü ve çocuklarının istikbali, yani bir sanat ve meslek sahibi olması düşüncesiyle çocuklarını yanlarına almıştır. Bu düşünceden hareket eden işçilerin %90'ı başarıya ulaşmıştır.

Bilindiği gibi, çocukların eğitim-öğretim işleriyle daha çok devletin meşgul olduğu bir gerçektir. Yabancı ülkelerde *Türk okulları* olmadığına göre, çocuklar buldukları ülkenin okullarına gitmektedir. Yalnız, Türk çocuklarına bu öğrenimleri esnasında "Türkçe, Türk tarihi, yurt bilgisi, din dersi, Türk kültürü, vb." gibi dersler "Türk yetkililer" tarafından verilmelidir. Değilse çocuk, Türkiye hakkında köklü bir bilgiye sahip olamaz; sadece ismi "*Türk*" olarak kalır. Nitekim de bu böyle olmuştur. Ancak "korsan öğretmenler" in faaliyete geçtiği dönemlerde, yetkililerimiz uyanmamıştır. Bu uykulu dönemde, Almanya'da çeşitli "öğretmen grupları" ortaya çıkmıştır. Alman yetkilileri bu hususta daha ciddi bir tavır takınarak Türk çocuklarına "Türkçe, Türk tarihi, Türk kültürü, İslam dini vs. derslerinin hocalarını kendileri yetiştirmeye başlamıştır.

Eyalet meclislerinde ve üniversitelerde Türk çocuklarının eğitim ve öğretimi ile ilgili bürolar ve kürsüler kurulmuştur. Günlük ve geleceğe matuf olmak üzere, Türk çocuklarının eğitim ve öğretimi ile ilgili projeler tanzim edilmiştir. 1984 yılı

istatistiklerine göre Almanya'da, ilk-orta-lise ve yüksek- öğretimde⁷ "bir buçuk milyonun üzerinde Türk çocuğu" bulunmakta; bunların hepsi öğrenimlerini tamamlamaya çalışmaktadır.

Giessen Üniversitesinde ve diğer üniversitelerde bu hususla ilgili kürsüler devamlı çalışmaktadır. Paneller, sempozyumlar, kurslar tertip edilmekte böylece geleceğe matuf planlar da hazırlanmaktadır.

Türk işçilerinin kendi aralarındaki sosyal dayanışma neticesinde "öğretmen temini"nde müessir oldukları gibi okul aile birliklerinde de söz sahibi oldukları bir gerçektir. Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki yabancı ülkelerde bulunan Türk işçileri, çocuklarının eğitim ve öğretim işlerini daha düzenli bir hâle getirebilmek için toplu hâlde hareket etmektedir. Gerekli zaman okul, öğretmen, kitap, kurs, panel, millî günlerin kutlanması, millî piyeslerin temsili vs. hepsini kendileri temin etmektedirler. Bu hususa gönül vermiş Alman makamlarınca görevlendirilmiş birkaç Türk öğretmeni de gördüm ki gurur duydum. Yalnız Millî Eğitim Bakanlığı müşavirlerinin aktif faaliyetleri artmalıdır.

Ana dilinde henüz düşünme süreci geliştirilmeden, yetersiz düzeyde olan Almancayla okulda eğitim-öğretime başlamak zorunda kalan öğrenciler, bu ters yönlendirme nedeniyle eğitimden mahrum kaldıkları gibi, psikolojik çelişkilerin de önü açılmakta ve kişilik problemlerine düşmektedirler.

Çocuklar, olayların kendine özgü özellikleriyle kendi görüşlerini sistematize edebilir. Gördükleri ve yaşadıkları olayları kendi ana dillerinde ifadesini formüle edebilirler, fakat Almanca dil materyali bu iletişimi ve operasyonu gerçekleştirmek için yeterli değildir. Almancayla bu gelişime temel teşkil edecek oranda hâkim değillerdir. Doğal olarak okulda okutulan Almanca derslerinin akademik gelişmeyi yönlendirecek tek ortam olması, öğrencinin bu umutsuzluktan kurtarılmasının arka planında dilin özümsemesi olayı olarak bakılsa da bu önemli ihtiyaç, okul öncesinde zaten eksikti, bu eksiklik okul sırasında da devam etmekte; bu da öğrencide idrakin gelişmesini durgunlaştırmaktadır. Çünkü bunu geliştirmenin ortamı yoktur. Somut tecrübenin ve elementler arası ilişkinin pratik algılama ve organize etme yeteneği, yani genelleme süreci ciddi olarak yıpranmıştır. Konuşma imkânı ve yeteneği azalmıştır ve günlük kavramları teşkil edecek operasyon olumsuz şekilde etkilenmiş olmaktadır.

Öğrencilerin bilgi alışverişleri normal olarak ders saatlerinde ve Almancayla gerçekleşmek zorundadır⁸. Yoğun bir öğrenme, araştırma ve düşünme sürecinde başarılı bir katılma nasıl mümkün olabilecektir? Ana dilindeki dil ve idrak gelişiminin sınırlanması ve engellenmesi Almancaya aktarılarak telafi edilemeyecektir. Öğrencide şu veya bu dilden önce, eksik olan "tasarım"dır. Buna paralel olarak idrakin gelişimi de sekteye uğramaktadır. Her Alman okulunda moda hâline gelen ve her gün başvuru zekâ testleriyle Türk çocuklarının Alman akranlarından % 20-25 daha az zeki bulunmasındaki hikmetin bir yüzü de böylece açıklık kazanmaktadır.

Abalı⁹, bu konudaki açmazı bütün çarpıklığıyla dikkatlere sunmuştur. "Şu anda ilkokula giden üçüncü kuşak Türk çocukları hakkındaki ilk izlenim, onların Almancayı ana dili gibi konuştuğu yönündedir. Gerçekten de dil uzmanı veya

eğitimci olmayan birisini yanıltan izlenim, sözlü Almancayla ilgilidir. Fakat okulda gerekli olan yazılı Almancayla, konuşma dili olarak kullanılan Almanca arasında fark vardır. Bu fark kendisini özellikle Türk çocuklarının Almanca yazırlarında ve kelime hazinesi-testlerinde belli etmektedir. Üçüncü kuşak Türk çocuklarının Almanca dersinden aldığı notlar, Alman öğrencilerinin aldığı notlardan ortalama 1 not daha düşüktür. Yani ortalama bir Alman öğrencisi Almancadan 2 (iyi) alıyorsa, Türk çocuğunun aldığı not, 3'tür (orta). Almanca dil becerilerindeki bu eksiklik ilkokulda pek belli olmamaktadır. Fakat ilkokul yıllarında Almanca eksikliği giderilmezse, ortaöğretimde problem gitgide büyümekte ve diğer derslerdeki başarıyı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Almanya'da ilkokul çağındaki bütün çocuklar okula gitmek zorunda olduğu ve okula gittiği için burada okullaşma sorunu yoktur. Sorun, ilkokul çağındaki Türk çocuklarının ne kadarının engelli çocuklar okuluna gönderildiğidir. Bu bağlamda, engelli denilen çocukların özürülük derecesini objektif olarak ölçtüğü söylenen testler önem kazanmaktadır. Türk çocuklarına uygulanan bu testlerin dil ve kültürle ilgili bilgi ve becerileri ölçmediği söylenmektedir. Yani Almanca bilen Türk çocuğunun da bilmeyen Türk çocuğunun da bu testlerde hemen hemen aynı başarıyı ve başarısızlığı göstereceği iddia edilmektedir. Bilimsel açıdan çok tartışmalı olan bu iddia, bazı Türk çocuklarının gereksiz yere engelli çocuklar okuluna gönderilmesine yol açmaktadır.

Bu sorun birkaç yılda bir toplanan Türk-Alman Karma Eğitim Komisyonunda da ele alınmış ve çözüm olarak testlerin yapılışı sırasında bir Türk öğretmenin veya psikologun hazır bulunması, tavsiye kararı olarak benimsenmiştir. Fakat bu komisyon sadece tavsiye kararı alabildiği ve eyaletler eğitim konusunda özerk oldukları için bu karar her yerde uygulanmayabiliyor.

Her ne kadar özürlü çocuklar okuluna giden çocukların tekrar normal okula dönmesi teorik olarak mümkünse de pratikte bu az rastlanan bir durumdur. Özürlü çocuklar okuluna giden çocuk, zamanla özürülülerin davranış biçimini alışkanlık hâline getirebilmektedir. Yine teoride özürlü çocuklar okuluna giden bir çocuğun her türlü ortaöğretim diploması alması mümkündür. Fakat gerçekte özürlü çocuklar okuluna gidenler okul çıkış belgesi veya en fazla *Hauptschule Diplomasi* ile yetinmek zorunda kalmaktadırlar".

Sonuç olarak, bu çocukların çoğunun yapılan testteki kültür ağırlıklı soruların çoğunlukta olması yüzünden yanlış değerlendirmeye bu okullara gönderildikleri tespit edilmiştir. Bu yanlışlığı önlemek için; uygulanacak testlerin Almanca-Türkçe olarak hazırlanması, bir Türk öğretmenin de hazır bulunup sonucun TC. Konsolosluklarına bildirilmesinin uygun olacağını düşünüyoruz. Burada Türk çocuklarına sorulan sorulardan birkaç örnek verelim:

1. Aşağıdakilerden hangisi önce eve girer?

a) Baba, b) Anne, c) Çocukların en küçüğü, d) Abla

Türk çocuğu tabii olarak hemen (a) şıkkını seçiyor. Çünkü töresinde baba önden yürüyebilir. Hâlbuki Alman kültüründe cevap (b)'dir, kadına öncelik tanır.

2. Aşağıdaki hayvanlardan hangisi evde beslenemez?

a) Tavuk, b) Tavşan, c) Domuz, d) Fil

Türk çocuğu, inancı gereği (c) yani "domuz" şıkkını seçerken, doğru cevap Alman'a göre (d)'dir. Çünkü fil evde beslenemez, ama domuz onlarca eti yenen evcil hayvandır.

Sonuçta buna benzer sorularla Türk çocuklarına geri zekâlı damgası vurulup *Sonderschule*'lere gönderilmektedir.

Sosyal Problemler (Topluma İntibak Problemleri)

Yurt dışına giden Türk işçilerinin önemli sosyal problemlerinin başında dil ve topluma intibak edememe gelmektedir. Yabancılar yeni bir topluma girdiklerinde en önemli sorunları dil olagelmıştır. Dil sorununu çözemeyen kişilerin diğer sosyal sorunlarına çözüm bulması çok zordur. Topluma uyum sağlamak için ilk önce o toplumun dilini öğrenmek gerekmektedir. Ancak, yurt dışına giden Türkler gittikleri ülkelerde kendileri için Türk mahalleleri oluşturmuşlardır. Bu mahallelerde Türk aileleri dışında başka milletlerden insanlar oturmamaktadır. Bu durum, Türklerin içinde yaşadıkları toplumdaki uzaklaşmalarına, kopmalarına yol açmıştır. Özellikle belirli bir yaşın üzerindeki insanlar için bu şartlarda dil öğrenmek mümkün olmamaktadır. Çünkü yaşanan bölgede günlük hayatta kullanılan dil Türkçedir. İnsanlar hemen hemen bütün ihtiyaçlarını Türkçeyi kullanmak suretiyle gidermektedir. Bu bölgesel yapılanmalar gidilen ülkenin insanları ile iletişim kurmaya ve etkileşim içine girmeye de mani olmakta, buna bağlı olarak topluma uyum güçleşmektedir.

Avrupa'daki Türk işçileri dil probleminin yanı sıra kültür problemi de yaşamıştır. Kendi oluşturdukları mahallelerde yaşayan Türkler gelenek, görenek ve hayat şekillerini Türkiye'deki gibi yaşatmışlardır. Ancak yaşadıkları toplumun gelenek, görenek ve hayat şekillerinden haberdar olmadıkları için bu hususlarda iki kültür arasında kalmış, çatışmalar yaşamışlardır. Bu şartlar altında topluma uyum da mümkün olmamıştır.

Topluma uyumda yaşanan problemler çeşitli Avrupa ülkelerindeki resmî makamlarca Türkler aleyhinde kullanılmaktadır. Çıkarılan kanunlarla Türkiye'den gelecek yeni vatandaşların gidilen ülkenin dilini öğrenmeleri zorunluluğu getirilmiştir.

Avrupa'ya göç eden Türk işçileri yerel dilleri bilmedikleri, topluma uyum sağlayamadıkları için ikinci sınıf vatandaş durumuna düşmüştür. Buna karşılık genç nesil, Almancayı öğrenmiş ancak bu sefer de Türkçeyi, Türk kültürünü, gelenek ve görenekleri öğrenememiştir. Öğrenimlerini bütünüyle Avrupa'da tamamlayan gençler, yaşadıkları ülkenin kültürünün etkisinde kalmıştır. Türk okulları olmadığı için Türkçeyi, Türk kültürünü öğrenememiş, Türkiye hakkında yeterli bilgiyi edinememiştir.

Almanya'da yaşayan bir Türk çocuğu Almancayı ana dili gibi öğrenebilir. Alman kültürünü de kendi kültürü gibi benimseyebilir. Önemli olan ailede (Türk) geçerli olan kültürle, çevrede (Alman) etkin olan kültür arasında ve ayrıca kişisel beklentilerle, her iki kültür çevresinin değerleri arasında bir denge bulmaktır¹⁰.

Türkler göçebe, yaşamaya alışkın bir millettir. Tarihî seyir içinde, geçimlerini sağlamak için Anadolu'nun dört bir yanına göç edenler çok olmuştur. Son 40-50 yıl içinde ise yurt dışına göç başlamıştır. Bunu bir noktada "iş gücü" nün yurt dışına "göçü" diye tanımlayabiliriz. İş gücü göçü, dört grupta incelenebilir:¹¹ işçiler, işçi çocukları, aydınlar, öğrenciler. İşçiler çalıştıkları ülkedeki durumları açısından ise üçe ayrılır: göçmen işçi (Auswanderung sarbeiter), misafir işçi (Gastarbeiter), kaçak işçi (Schwarzarbeiter).

İşçilerde meydana gelen sosyal problemlerin başında dil, topluma intibak, aile problemleri, konut ve yerleşim problemleri gelir. Fakat konumuz gereği bizce en önemli problemlerden biri dilin yanı sıra topluma intibaktır.

Yabancı işçilerin, hususiyile Türk işçilerinin gittikleri ülkelerde karşılaştıkları ikinci önemli problemlerden biri de buldukları toplumla **kaynaşamayış-**

İşçilerde meydana gelen sosyal problemlerin başında dil, topluma intibak, aile problemleri, konut ve yerleşim problemleri gelir. Fakat konumuz gereği bizce en önemli problemlerden biri dilin yanı sıra topluma intibaktır.

ları, bütünleşemeyişleridir. Zira dil, din, kültür, âdet, gelenek, töre, giyim-kuşam, günlük yaşayış, ekonomik gelişmelerdeki farklılıklar vb. gibi hususlar, bütünleşmede en önemli faktörlerdir. Yabancı ülkelerde bulunan işçilerimizin çoğu o ülkelerde, yepyeni bir cemiyetle karşılaşmıştır. Hatta bunların büyük bir kısmı, Türkiye'deki büyük şehirleri bile görmeden doğrudan Almanya'ya gitmişlerdir. Daha akarsuyu derelerde görürken bulunduğu ülkede akarsu evine gelmiştir. Bunlar birdenbire makineleşmiş bir sisteme geçince bocalamışlardır. Yemede içmede, temizlik hususlarında ise hâlâ uyum sağlayamamışlardır. Dil problemleri beraberlerinde olduğu için onlarla kaynaşma mümkün olmamıştır. Dolayısıyla Türkler kendi aralarında gruplaşmaya, bütünleşmeye, mahallîleşmeye, cemiyetleşmeye gitmiştir. Türkler ve Almanlar; aynı toplum, mekân ve sosyokültürel hayat içinde birbirinden ayrılmış, birbirleriyle çok az temasta bulunan "parelel toplumlar" oluşturmuştur.¹² Bu durum Almanya'da kendini kuvvetle gösterir, bununla birlikte diğer AB ülkelerinde de bir yanını bizim oluşturduğumuz paralel toplumlar oluşmaktadır.

Bilhassa Orta Avrupa ülkelerine giden işçiler, gittikleri ülkeler hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamaları, gittikleri ülkenin toplumu ile bütünleşmeye uyum sağlamalarını uzun süre engellemektedir. Bunun en müşahhas örneğini Federal Almanya'da bulunan Türk işçilerinde görebiliriz.

Mesela Batı Berlin'deki utanç duvarının sınır tarafı Kreuzberg semti, Almanlar tarafından tamamen terk edilmiştir. İşte burası şimdi bir "Türk mahallesi" hâindedir. Burada Türklerden başka kimse oturmaz. 120 bin civarında Türk'ün bulunduğu Batı Berlin'in bu semti "Küçük İstanbul" olarak da adlandırılmıştır. "Türkischer Basar"ları da yine aynı kişilerin ticarethaneleridir. Hepsi buralardan

alışveriş eder. Diğer şehirlerde de aynı gruplaşmayı görmek her zaman mümkündür. Bu da gösteriyor ki Türkler, buldukları ülkenin halkı ile genelde bütünleşemeyip ancak kendi aralarında bütünleşebiliyorlar. Eğer işçilerden bazıları Alman ve Türk toplumuna uyum sağlayamazsa o zaman ruhi bunalımlar ortaya çıkıyor. Bu bunalımlar neticesinde intihar edenler de oluyor. Bizzat benim sınıf arkadaşım böyle bir bunalım neticesinde intihar etti. İşçilerden de böyle bunalımlar neticesinde intihar edenlerin sayısı bir hayli kabarıktır. Eğer işçiler böyle bir felaketten kendilerini kurtaramaz, Türkiye'ye döndükleri zaman da bu ruhi bunalım devam ederse, yani Türk toplumu içinde de yabancılaşmaya giderlerse bunun neticesi hiç de müspet olmamakta; hadiseler ölümle neticelenmektedir.

Bu işçiler gittikleri ülkelerde yabancı olmanın ezikliğini duyup manevi yalnızlık çekmekte bu da onların millî ve dinî davranışlarını kamçulamakta ve gittikleri ülkelerde âdeta koloniler biçiminde toplu hâlde yaşamaktadırlar. Çünkü bunlara "misafir işçi" gözüyle bakılmaktadır. Bu sıfat onları buldukları toplumdan uzak tuttuğu gibi o toplum da bunlara "gelip geçici insanlar" şeklinde baktıkları için bütünleşme olamamaktadır. Hatta hükümetler bu işçilerin kendi ülkelerine hemen dönmeleri için alenacele kanunlar çıkarmışlardır. Bu vesile ile 1984 yılı itibarıyla Almanya'dan Türkiye'ye 250 bin civarında işçi kesin dönüş yapmıştır. Bunların haklarının pek çoğu, Almanya'da kalmıştır. Şimdi de "Konut Kredisi" adı altında bir kanun çıkarmaktadır. Böylece geride kalan kısmının da kesin dönüş yapmalarını temin etmeye çalışmaktadırlar.

Almanya'da ve Avrupa ülkelerinin çoğunda yaşayan Türk gençleri içine düştükleri eğitim karmaşasında kendilerini gerektiği gibi geliştirememekte ve karşılaştıkları ayrımcılık neticesinde işsizlikle de boğuşmaktadır. İşsizlik uyumu zorlaştırmakta ve topluma karışamayan gencin bunalımı artmaktadır. Gençler işsizliğin verdiği arayış içinde yanlış yollara sapabilmektedir. *İşsizlik, gençlerin suç ortamlarına itilmesine ve kendilerinden menfaat sağlamak isteyen grupların ağına düşmesine sebep olabilir. Bu gençler gerçekçi eylemler yerine alkol, kumar eroin gibi kötü alışkanlıklar edinebilir ve suç işlemeye sürüklenebilir. Toplumun rahatsız eden bir konuma itilen gençler eğitim ve iş bulmada karşılaştıkları ayrımcılık ve ayrıştırmayı kabullenemez. Toplumun hâkim kültürünün yanında kendi kültüründen de ayrılarak alt kültürler oluşturmakta, bu da kültür çatışmalarında ve uyum sorununda belirleyici rol oynamaktadır.*¹³

Aile Problemleri

Yurt dışında bulunan işçilerin önemli problemlerinden biri de ailelerin parça parça yaşamasıdır. Bunları parçalardan bütünleşmeye götürmek şarttır ve bu hükümetlerin görevidir. Aile bütünlüğünün korunması, kişinin bulunduğu ülkede ailesi ile beraber olmasına bağlıdır. Eğer işçi ailesinden ayrı yaşıyorsa hem kendisi hem de Türkiye'deki ailesi birçok sebeplerden dolayı birbirlerinden kopmakta ve yuvaların yıkılmasına yol açmaktadır. Eğer işçi ailesi ile bütünleşmezse, işçi başka ülkede, ailesi Türkiye'de ise bu işçi yabancı bir toplum içinde ruhi bunalımlar geçirdiği gibi, bunların çocukları da ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta bu parçalanmalarda, çocukların Avrupa'da veya Türkiye'de âdeta sahipsiz yetiştiği ve bunların birçok problemler getirdiği muhakkaktır. Bu

sebeple Alman makamları, artık Türk çocuklarının ana vatanlarına dönmelerini istemektedir. Türk hükûmetleri bu hususta da geçerli bir politika izlemelidirler. Değilse ne Alman ne de Türk toplumuna uyamayan “yüzergezer genç nesli” kaybedebiliriz.

Türk işçilerinin ailelerini yanlarına almasıyla birlikte, çocukların uyum sağlamaları konusunda farklı problemler çıkmaktadır. DPT'nin yurt dışında yaşayan Türkler üzerine 2001 yılında hazırladığı raporda, Almanya'daki ailelerin uyum sorunları konusunda belirlediği şu noktalar dikkat çekicidir:

“Ailelerin Alman eğitim sistemi ve eğitim olanakları ile iş piyasası hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, bazı ailelerin maddi sıkıntılar nedeniyle çocuk-

İki dillilikteki sorunlar çözümlürse, bulunan ülkenin toplumuna yabancılaşmaya ve kültürel yozlaşmaya çözüm bulunur.

larının bir an önce çalışma hayatına atılarak aile bütçesine katkı sağlamaları yönündeki tutumları ve ailelerin Almanya'daki sosyokültürel, ekonomik ve teknolojik alanda meydana gelen değişme ve gelişmeyi değerlendirememeleri”¹⁴ Rapor, bu nedenlerden ötürü ailelerin, çocukların gelecekleriyle ilgili sağlıklı yönlendirmeler yapamadığını belirtir. Ailelerin buldukları Avrupa ülkesinden âdetâ kopuk yaşaması da çocukları derinden etkilemektedir. Bu sorunların temelinde iletişimsizlik vardır. İki dillilikteki sorunlar çözümlürse, bulunan ülkenin toplumuna yabancılaşmaya ve kültürel yozlaşmaya çözüm bulunur.

Konut Problemleri

Konut problemi, bütün ülkelerin genelde çözüm bekleyen bir hususudur. Esasen, kendi toplumunun konut problemlerini halledemeyen ülkeler, yabancılara nasıl yardımda bulunabilir? Aslında yabancı ülkeler, “misafir-göçmen işçiler”in bekâr geleceklerini hesapladıkları için bekârlara mahsus olmak üzere “Wohnheim”lar yapmışlardır. Burada kalan işçiler, zamanla aile bütünlüğünü temin etmek için, Türkiye’den ailelerini getirmişlerdir. Bu durum ise konut problemlerini artırmıştır. Hatta Türk işçilerinin bulunduğu bazı ülkeler, zaman zaman Türklere Türk oldukları için ev vermemişler; Türkleri daima 3. sınıf vatandaş kabul etmişlerdir. Neticede bu işçiler kenar mahallelerde eski metruk yapıları -banyo, tuvalet olmamasına rağmen- yüksek fiyatla kiralamak mecburiyetinde kalmışlardır. Böylece vatandaşlarımız, içinde buldukları toplumla bir kaynaşma zemini, komşuluk münasebetleri kuramamıştır.

Türk işçilerinin Avrupa toplumuna, bilhassa Alman toplumuna bu şartlar altında entegre olması uzak bir hayaldir. Bu arada Alman-Türk evliliklerinin de uzun ömürlü olacağı sanılmamalıdır. Bu sebeple entegrasyon olayı 3. nesil için düşünülebilir. Türkiye’de ekonomik şartların müsait olduğuna inanan vatandaş-

larımızın % 90'ı dönme hazırlığı içindedir. Bu sebeple, entegrasyon uzak bir ihtimaldir. Bunu bilen Avrupa ülkeleri de sadece Türk işçilerinin ülkelerine dönüşlerini hızlandırıcı tedbirler aramaktadır. Bu arayış içinde Avrupa ülkelerinin karşılmasına çıkan gerçek, istihdam ettikleri Türk işçilerini tanımama gerçeğidir. Bu konuda tek taraflı araştırmalar yapılmakta, bu yüzden de sorun hep askıda kalmaktadır.

PROBLEMLERE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Eğitimde Eşitliğin Sağlanması

Alman eğitim sistemi Türk öğrencilerinin anne ve babasını Alman kabul edip ailelerin çocuklarına dil eğitiminin temelini evde vereceklerini varsayıyor. Bu varsayım doğru olmadığı için Türk öğrencilerinin çoğunluğu, bocalama döneminin ardından kendisini Alman bilim adamlarının artık ölü gözüyle baktıkları Hauptschule gibi bir okulun kapısında buluyor.

Türk çocukları notları en düşük olan öğrencilerin gittiği *Hauptschule*'ye giderken Alman çocukları da en başarılı öğrencilerin gittiği *Gymnasium*'a devam etmektedir. Bu durumda ortaya Hauptschule âdeta bir Türk okulu, Gymnasium da Alman okuluymuş gibi bir görüntü çıkıyor. Bunu anlamak için Alman makamlarının resmî istatistik verilerini karşılaştırmak yeterlidir. Eğitimde fırsat eşitliğini yaratmak için dil ve kültür farklılıklarını dikkate alarak eğitim öğretim politikaları geliştirmek Alman yetkili makamlarının görevidir. Bu da Türkiye'nin resmî makamlarının yanında akademik çevrelerinin görüşü ve desteği ile mümkündür.¹⁵

Alman Ders Kitaplarında Türkiye İle İlgili Doğru Bilgilerin Yer Alması

Alman eğitim sisteminin genel eğilimiyle Alman kültürüne ve Alman toplumunun kültürel özelliklerine göre yapılandırılması ve böylelikle Türk kültür ve Türk öğrencilerine hitap etmemesi, eğitimde fırsat eşitliği ilkesini ihlal etmektedir.

Almanya'daki bu eğilimi görmek için orada okutulan ders kitaplarına bakmak yeterli olacaktır. Georg Eckert Uluslararası Okul Kitapları Araştırma Enstitüsü'nde görev yapan Prof.Dr. Wolfgan Höpken'in de belirttiği gibi, *Alman okul kitaplarında tek yanlılık eğilimi vardır*. Bu eğilim kendisini özellikle ortaöğretim kitaplarında göstermektedir. Prof. Dr. Höpken'e göre de Alman okul kitapları Türklere çok az yer vermektedir. Türklere yer verdiği zaman genel olarak Osmanlı Döneminden, daha doğru bir ifade ile Osmanlı ordusunun yenildiği İkinci Viyana Kuşatmasından veya Haçlı Seferlerinden bahsetmektedir.¹⁶ Kitapların büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti döneminden sadece bir veya birkaç cümleyle dolaylı olarak bahsetmekte bu da öğrencilerin kafasında, Türkiye Cumhuriyeti diye bir devlet yokmuş gibi bir imaj oluşturmaktadır.

Süleyman Yıldız'ın¹⁷ yaptığı araştırmaya göre Türkiye'de ortaöğretimde kullanılan kitaplarda Almanya en olumlu sıfatlarla anlatılmakta ve kitaplara "dost

Almanya" ve "Türk-Alman dostluğu" eğiliminin hâkim olduğu görülmektedir¹⁸. Ünal Abalı'nın 1997 yılında yaptığı bir inceleme, orta- öğretimde kullanılan Alman okul kitaplarında, bunun tam tersi bir eğilimin mevcut olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1990'dan sonra yayımlanan kitaplarda Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıtmaktan çok, sorgulayıcı bir eğilim hâkimdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan Kurtuluş Savaşı atlanmakta ve Mustafa Kemal Atatürk'ün başarısı küçümsenmektedir¹⁹.

Alman okul kitaplarının İslamiyet hakkında verdiği bilgilerde de eksiklikler vardır. *Profesör Udo Tworuschka* ve *Abdoldjavad Falaturi*'nin yönettiği ve 43 bilim adamının yaklaşık 600 Alman okul kitabını incelediği projede, kitaplardaki eksiklikler ve yanlışlıklar saptanmıştır. Bu yanlışlıkların en tipik olanı Müslümanlardan "Muhammedci" diye bahsedilmesidir.²⁰

Almanya'daki Müslüman öğrenciler çoğunluğu Türk olduğu için, kitapların verdiği imaj Türk öğrencilere karşı takınılan tavrı etkilemektedir.

Öğrencilerin iki dilli olmasına rağmen Alman okulunun tek dilli olması, özellikle yabancı öğrencilerin başarısını olumsuz etkiliyor²¹. Avrupa Birliği çerçevesinde çok dillik her ne kadar desteklenmekteyse de bu daha çok Avrupa Birliğine üye ülkelerin dili için söz konusudur.

Gerek ders kitaplarının genel olan bu eğilimi gerekse Alman okullarının tek dilli olması ve bazı yetkili organların tek taraflı tavır içerisinde bulunması Türk öğrencilerinin uyum sürecini olumsuz yönde etkilemekle beraber öğrenme motivasyonunu da azaltmaktadır.²² Bu bakımdan Alman ders kitaplarında Türkiye ile ilgili doğru bilgilerin verilmesi gerekmektedir.

Ders Araçlarında Ülkeler Arası Birliğin Sağlanması

Almanya'da yaşayan Türk çocukları ne kendi dil, kültürel gelenek ve ölçülerini kaybederek o ana kadar korunan benliğini kaybetmeli ne de "Getto"da kendi kabuğuna çekilerek özünü ve benliğini korumaya çalışmak gibi bir zahmete girmelidir. Dil, kültür ve gelenek korunak öz benliğini kaybetmeden ve daraltmadan Alman ve Türk gelenekleri birbirine uyumlu hâle getirilerek daha ileri, daha gelişmiş bir düzeye ulaşılması mümkündür ve bu bir bakıma günümüzdeki global dünyanın kaçınılmaz bir sonucudur.

Kültürler arası diyalogo sağlayabilme, farklılıkları hoşgörü ile karşılayıp dünyada barış ve sevgiyi tesis edebilme, hükümetlerin hazırlayıp uygulamaya koyduğu eğitim programları ve materyalleri ile gerçekleştirilebilir. Başta öğretim programları olmak üzere öğretim materyali olarak öğrencilere sunulan her türden ders kitabı ve araç gereci, bireye kültürler arası sevgi, dostluk ve hoşgörü mesajları içermeli, onun kişisel benliğini geliştirmeye katkıda bulunarak millî düşünce dünyasını oluşturmali, oradan da evrensel düşünme dünyasına doğru ufuklar açmalıdır.

Avrupa Birliğinin, medeniyetler buluşması olduğunun ispatı, kültürler arası farklılıkların ve diyalogun kâğıt üzerinde kabul edilmesiyle değil, özellikle kendi

bünyesinde olan milletlerin hepsine aynı mesafede durarak onlara ana dilinde kendilerini tanıma ve gerçekleştirme imkânının verilmesiyle doğrulanabilir.²³

Avrupa Birliği'nin Helsinki Kriterleri bağlamında da olsa, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan "Türk göçmen çocukları"nın eğitim sisteminde eşitlik ilkesinin tanınması gerekmektedir. Hâlbuki Almanya'nın bazı eyaletlerinde Türk çocuklarından bir bölümü, Almancayı tam olarak ifade edemedikleri için, çeşitli bahanelerle "engelliler okulları"na gönderilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları

Millî Eğitim Bakanlığı, 2009 yılında başlattığı "Uzaktaki Yakınlarımız" projesi ile ders materyallerine ve özellikle öğrenci ders kitaplarına yeni bir standart getirmeyi amaçlamıştır. Proje kapsamında;

Yurt dışındaki Türk çocuklarına yönelik "Türkçe ve Türk kültürü dersi öğretim programı" geliştirilmiştir.

Bu programa uygun ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı, "öğretmen kılavuz kitabı" ve öğretim materyalleri hazırlanmış ve dağıtımına başlanmıştır.

Yurt dışında görev yapan öğretmenlere, eğitim müşavirlerine/ataşelerine hazırlanan materyallerin tanıtımına yönelik eğitim verilmesi planlanmaktadır.

Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisinin geliştirilmesi ve Türk kültürünün tanıtımına yönelik İnternet sitesi oluşturulmuş ve gerekli tüm doküman, bilgi ve belgelerin bu site aracılığı ile dağıtılması sağlanmıştır.²⁴

2009 yılında yeniden düzenlediği "Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türkçe ve Türk Kültürü Öğretim Programı" (1-10. sınıflar) çerçevesinde ders kitapları için de bir standart getirmiştir. Buna göre yurt dışındaki Türk çocukları için hazırlanan ders kitapları yapılandırmacı yaklaşıma göre yeniden nitelendirilmiş,

Öğretmen Kılavuz Kitabı,

Öğrenci Ders Kitabı,

Öğrenci Çalışma Kitabı

olarak adlandırılarak içeriği zenginleştirilmiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki bir bütün hâlinde hepimiz, yurt dışındaki bu insanlarımızı unutmadan, onların bir yandan orada birer Türkiye Cumhuriyeti elçisi olmasını sağlamalı, diğer yandan da onları her bakımdan millî ve manevî değerler açısından doyurmalıyız. Bu hususta en önemli görev Millî Eğitim Bakanlığımızdır. Çünkü her türlü yurt içi ve yurt dışı eğitime bu Bakanlığımız görevlidir. Çalışma planı asırlar ötesine yönelik olmalı; projeler ona göre yapılmalıdır. Bu işleri uzman kişiler yürütmelidir. ■

Kuşaklar arasındaki dil ve kültür farklılıkları sadece topluma uyum açısından problem teşkil etmekle kalmamakta, konuşulan ve yazılan Türkçenin zamanla farklılaşarak kaybolmasına sebep olabilmektedir.

- ¹ ABALI, Ünal. Dil-Kültür ve Almanya'dan Dönen Öğrenciler. **Dil Dergisi**. 1993 (8), s.9.
- ² Özdemir, Çağatay, age., s. 85.
- ³ GÜZEL, Abdurrahman, *Der Türkische Arbeitnehmerkinder in Deutschland und Ihr Kulturunterricht*, Kulturkontakt Kulturkonflikt zur Erfahrung des Fremdes, Institut für Kulturantropologie und Europäische Ethnologie Universität Frankfurt am Main 1987, Nu. 28, s. 311-318.
- ⁴ JOHANSON, Lars, Zur Sprachentwicklung der "Turcia Germanica" **In: Türkische Sprachen und Literaturen**. Wiesbaden, 1991, s. 199-213.
- ⁵ AYTEMİZ, Aydın, Almanya'da Türkçe", **Avrupa'da Yaşayan Türk Çocuklarının Ana Dili Sorunları Toplantısı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 90.
- ⁶ AYTEMİZ, Aydın, agm., s. 90.
- ⁷ Bu hususta son rakamlar için kitabımızın EK:II bölümüne bakınız.
- ⁸ GÜZEL, Abdurrahman, *Erziehung und Bildung der Türkischen Migrantenkinder unsere besondere Berücksichtigung des muttersprachlichen Unterrichts*, Probleme der Resniegratin türkischer Migrantenkinder, Berichte-Referense 1987, Hrg. Horst Widmann-Ünal Abalı, Giessen, im April 1987, s.45-53.
- ⁹ ABALI, Ünal, **Almanya'daki Türk Eğitimcileri İçin Öğretmen El Kitabı**, MEB Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 38-39.
- ¹⁰ ABALI, Ünal. Dil-Kültür ve Almanya'dan Dönen Öğrenciler. **Dil Dergisi**, 1993 (8), s.9.
- ¹¹ GÜZEL, Abdurrahman, age.,1987.s.97.
- ¹² BEDİRHAN, Yaşar. "Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Çocuklarının Kültürel Uyum Sorunları ve Çözüm Önerileri", Akademik Bakış, Sayı 16, Nisan, 2009. (I.Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupalı Türkler Kongresi, Şubat-2008, Belçika.)
- ¹³ BEDİRHAN, Yaşar, age., s.3.
- ¹⁴ DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı-Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt Komisyon Raporu, Koordinatör: Sunay Ferai Keçeci, Ankara, 2001.
- ¹⁵ Skutnabb-Kangas, Bilingualism or not, 1980.
- ¹⁶ HÖPKEN, Wolfgang, *Das Bild der Türkei in Deutschen Schulbüchern*, bkz. Verein für Turkish-Deutsche Bildungsarbeit (Hrsg.): "Türken in Deutschen Schulbüchern - Deutsche in Türkischen Schulbüchern", Köln, 1993, s. 192.
- ¹⁷ YILDIZ, Süleyman Deutsche und Deutschland in aktuellen Türkischen Schulbüchern. Bkz. Verein für türkisch-deutsche Bildungsarbeit (Hrsg.): "Türken in deutschen Schulbüchern - Deutsche in türkischen Schulbüchern", Köln, 1993.
- ¹⁸ HÖPKEN, Wolfgang, Das Bild der Türkei in Deutschen Schulbüchern, bk. Verein für Turkish-Deutsche Bildungsarbeit (Hrsg.): "Türken in Deutschen Schulbüchern-Deutsche in Türkischen Schulbüchern", Köln, 1993, s. 7.
- ¹⁹ ABALI, Ünal. **Almanya'daki Türk Eğitimcileri İçin Öğretmen El Kitabı**, İstanbul, 2000. S. 57. MEB Yayınevi.
- ²⁰ HİNRIČHS, Ernst Hrsg.: "Der Islam in den Schulbüchern der Bundesrepublik Deutschland", **Schriftenreihe des Georg-Eckert-Instituts**, Band 62. Frankfurt, 1990, s.2.
- ²¹ GOGOLİN, Ingrid, **Der monolinguale Habitus der multilingualen Schule**, 1994.
- ²² Skutnabb-Kangas, Bilingualism or not, Multilingual Matters, 1980, s. 230.
- ²³ Skutnabb-Kangas, Bilingualism or not, Multilingual Matters, 1980, p.232.
- ²⁴ <http://uzaktakiyakinlarimiz.meb.gov.tr/>, Erişim Tarihi 28/02/2010

TÜRKÇE ADLI DİL MUCİZESİNİN IŞIĞINDA AYDINLANMAK

DOÇ. DR. ALİ YAKICI*

Dil, aklın ortaya koyduğu en mükemmel yapıdır. Bu yapıya şekil veren önemli unsur ise ruhtur. Dolayısıyla köklü ve kalıcı bir dil, insan zekâsının düşünce üretirken bu düşünceleri ifade etmek üzere yarattığı, ruhsal davranışlarla biçimlendirip zenginleştirdiği ve sürekli kıldığı bir yapıya sahiptir. Dil olmazsa bilim olmaz, dil olmazsa kültür ve sanatın varlığından ve kalıcılığından söz edilemez, dil olmazsa eğitim olmaz, dil olmazsa canlı bir mahluk olan insan, insan olamaz. Çünkü dil, insanı insan yapan niteliklerin başında gelmektedir.

Bir milletin diliyle o milletin fertlerinin ruhsal temayülleri arasında sıkı bir bağ vardır (Delacroix 1924; Arsal 1979: 71). Tarihte, ne zaman ve nerede bir millet teşekkül etmişse orada bir millî dil görülmektedir. Nerede büyük kitleleri birbirine bağlayan ortak bir dil varsa orada bir millet ve bu millete bağlılık duygusu besleyen insanlar vardır. Her millî dilin arkasında bir millî ruh bulunmaktadır (Arsal 1979: 72).

Bu hususu Atatürk de teyit etmektedir: “*Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir.*”

Dil, insanın duygularının, düşüncelerinin, hayallerinin, kurgularının, rüyalarının, isteklerinin sağlıklı biçimde iletilmesini sağlar. Bunun içindir ki dil, kimi araştırmacılar tarafından “iletişim kuracak öznelerin aktarmak istedikleri bilgileri kodlayarak birbirlerine iletmekte kullandıkları şifreler bütünü” olduğu ifade edilmektedir (Ünalın 2002: 108).

* GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi ve Türk Dili Bölümü Başkanı.

Yaratıcı düşüncenin, mitolojik felsefenin ilk ürünlerinden kabul edilen destanların Türkçenin oluşumu, şekillenmesi ve gelişmesi üzerinde önemli etkileri olmuştur. Kimi edebiyat tarihçilerine göre aynı zamanda Türk dilinin oluşturduğu ilk edebiyat ürünleri de destanlardır (Atsız 1992: 31). Orta Asya'da yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre, Türk destan devrinin MÖ 12. asra kadar uzandığı belirtilmektedir (Yıldırım 1998: 149).

Türk dilinin şekillenmesinde, özelliklerini kazanmasında yaratılış felsefesinin ürünleri olan yaratılış destanlarının etkisi belirgin bir biçimde görülmektedir. Altay destan ya da efsanesindeki inanmaların yaşandığı bu dönem, Türkçenin oluşum dönemi kadar eskidir. Genel kabul gören bir görüşe göre insan, önce düşünür, sonra bu düşüncesinin ifade yollarını arar. Yaratılış Destanı, Türkçenin de içinde bulunduğu Altay dil grubunun ilk ürünü olarak bilinmektedir. Türklerin Yaratılış Destanı parçalarından birinde şu sözlere yer verilmektedir:

“Daha hiçbir şey yokken Tanrı Karahan’la su vardı. Karahan’dan başka gören, sudan başka görünen yoktu. Karahan yalnızlıktan sıkılıp ne yapayım diye düşünürken su dalgalandı. Ak Ana çıktı. Karahan’a “yarat” deyip yine suya daldı (Atsız 1992: 32-33).

Bu anlatıda ve yaratılış destanlarının diğer anlatılarında görüldüğü gibi, erkek olan Tanrı Karahan’a “yarat” emir ya da ilhamını veren bir kadın olan Ak Ana’dır. Türkçe dışındaki dillerin oluşturduğu Batılı ya da Doğulu kimi ulusların destanlarında ilk sırada yeri olmayan, aşk ve şehvet unsuru olarak kabul edilen, hatta kimilerinde tanrıların oyuncağı olarak görülen kadın, Türklerin yaratılış efsanelerinde Ak Ana, Ülgen, Umay, Güneş vb. olarak kendini göstermektedir. Bu sebeptendir ki, Türkçenin kelime yapısında, kimi Batı dillerinin “masculin-feminin”, kimi Doğu dillerinin “müzekker-müennes” yaklaşımında olduğu gibi bir erkeklik-dişilik ayrımı görülmemektedir. Türkçe, birçok dile nasip olmayan bu insani ve medeni özelliğini, yaratılış destanlarında ortaya koyduğu, dünyanın yaratılışı da dâhil her alanda, “erkek-kadın” birlikteliği düşüncesinden dolayı elde etmiştir (Yakıcı 2003:).

Kimi araştırmacılar tarafından, birçok dilde olan kadın erkek ayrımının Türkçede olmamasının, Türkçenin cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir dil olmasının temel sebebinin insana önem vermesinden kaynaklandığını belirtilmektedir (Hepçilingirler 2000: 190). Türkçe için kişinin kadın ya da erkek olması değil, insan olması önemlidir. Bu yaklaşımıyla Türkçenin, özellikleri arasında, insanı öteki varlıklardan farklı ve üstün bir yere koyduğu belirgindir.

Milat öncesi döneme ait mevcut Türk destanları içinde hem içerik bakımından hem sosyal, siyasal, kültürel vb. alanlarda vermiş olduğu bilgi bakımından hem de toplumun geleceğe yönelik hedef ve ülkülerini belirleyici olması bakımından Oğuz Kağan Destanı önemlidir. Oğuz Kağan Destanı, “Türkçenin bilgi üreterek bu alanda kendine ait kelimeleri oluşturduğu” düşüncesini ispatlar nitelikteki örneklerin belirgin bir biçimde yer aldığı destandır.

Bu destan, İngilizce de dâhil birçok dünya dilinin varlığının bilinmediği asırlar öncesinde, Türklerin kahramanlıkları kadar bilim ve düşünce dünyalarının hangi noktada olduğunu göstermesi bakımından da son derece önemlidir. Zaten bu destanın kahramanı Oğuz Kağan'ın başarısı da silah kullanmaktaki maharetinin yanı sıra "bilgideki üstünlüğünden" gelmektedir (Sümer 1997: 142). Bu destan, MÖ 3-2. yüzyıllarda, Hun-Oğuzlar Döneminde yaşanan olayların meydana getirdiği bir destandır.

Bu destanda, bilimin gelişmesi için gerekli olan keşif ve icatların Türkler tarafından ortaya konmasıyla, beliren ihtiyaca yönelik olarak Türk dilinin dağarcığına, Türkçe yeni yeni kelimelerin kazandırıldığı görülmektedir. Ayrıca, o gün için bir imparatorluk dili olan Türkçenin evrensel bir bilim, kültür, sanat ve siyaset dili olma özelliğine sahip olduğu görülmektedir (Ögel 1993: 60-61).

Bunlardan ilki tekerlekli arabanın icadıdır. Diğer kimi mitolojilerde olduğu gibi Türk mitolojisinde de kelimelerle kavramlar arasında bazı benzeştirmeler yapılmıştır. "Kanglı" ilk bakışta "kağrı" yani "tekerlekli kağrı arabası"nın yürüyüşünü andırmaktadır. Bu bakımdan Oğuz Kağan Destanı'nda "kağrı" arabasından söz edilirken tekerlekli aracı bulduğu belirtilen kişinin bağlı bulunduğu "Kangulı" boyuyla ilgi kurulmuştur. Kağrının bulunuşu ve kağrı kelimesinin Türkçeye kazandırılışı destanda manzum olarak şöyle ifade edilmektedir:

*Oğuz'un askerleri, beyleri, bütün halkı
Düşmanda ne bulursa toplayıp hep aldı
Atlar ile öküzler, katırlar az gelmişti
Yığılmış yükler ise ta dağları geçmişti
Oğuz'un bir eri vardı akıllı tecrübeli
Barmaklıg Cosun Billig yatkındı işe eli
Bir kağrı arabası yapıp koydu işine
Oğuz'un bu ustası devam etti işine
Kağrıyı çekmek için canlı öne koşuldu
Cansız alıntılar da üzerine konuldu
Oğuz'un beyleriyle halkı şaştılar buna*

Sosyal, siyasal, kültürel vb. alanlarda vermiş olduğu bilgi bakımından hem de toplumun geleceğe yönelik hedef ve ülkülerini belirleyici olması bakımından Oğuz Kağan Destanı önemlidir. Oğuz Kağan Destanı, "Türkçenin bilgi üreterek bu alanda kendine ait kelimeleri oluşturduğu" düşüncesini ispatlar nitelikteki örneklerin belirgin bir biçimde yer aldığı destandır.

*Onlar da kağny yaptı özenmişlerdi ona
Kağnylar yürür iken derlerdi: "Kanga! Kanga!"
Bunun içinde dendi bu halka "Kanga"
Oğuz bunu görünce güldü kahkaha ile
Dedi ki cansız çeksın canlılar "Kanga" ile
Adınız Kangalug olsun belgeniz de araba
Bıraktı onları gitti başka tarafa (Ögel 1993: 60-61)*

Oğuz Kağan Destanı'nda icat yoluyla Türkçeye kazandırılan diğer bir kelime de gemi/tekne/kayık/salın icadı, yani suyun kaldırma gücünün keşfi üzerine bulunmuştur:

Oğuz Han'ın bir bilgini, İdil Nehri'ni geçmek için asırlık ağaçları kesip içini oyarak "Kıpçak (içi oyulmuş ağaç)" adı verilen tekneler/sallar yapmıştır. Hamarat Oğuz bilgininin yaptığı bu yüzen araçlar, Oğuz Han'ın askerleriyle eşya, araç ve gereçlerinin nehrin karşısına geçmesini sağlamıştır. Bunun üzerine Oğuz Kağan, suyun kaldırma gücünden yararlanarak bu buluşu gerçekleştiren kişiye "Kıpçak" adını vermiş, onun bağlı bulunduğu boyun adına da Kıpçak denmiştir. Bugün, bilindiği gibi, Karadeniz'in kuzey doğusundan itibaren Orta Asya içlerine kadar uzanan coğrafyadaki Türklere genel olarak "Kıpçak" denilmektedir.

Oğuz Kağan Destanı'nda bu kısmın anlatıldığı son cümleler şöyledir:

"Sonra Oğuz Kağan askerleriyle İtil adındaki ırmağa geldi. İtil büyük bir ırmaktı. Oğuz Kağan onu gördü ve:

"İtil suyunu nasıl geçeriz?" dedi.

Asker arasında iyi bir bey vardı. Onun adı Uluğ Ordu Bey'di. O akıllı bir erdi. Gördü ki bu yerde pek çok ağaç var. O ağaçları kesti ve bu ağaçlarla suyu geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü ve:

"Sen burada bey ol, senin adın Kıpçak Bey olsun" dedi." (Sakaoğlu-Duymaz 2002: 223).

Yine Oğuz Kağan Destanı'nda, ortaya çıkış hikâyeleriyle milattan önceki üçüncü-ikinci asırlarda Türkçeye kazandırılan "Karluk", "Kalaç" vb. bilimsel kelimeler de bulunmaktadır (Yakıcı 2004: 2552).

Bu durum, birçok dilin ve ulusun yeryüzünde olmadığı dönemlerde, milattan önceki asırlarda, Türklerin düşünceleri doğrultusunda dillerine yön verdiğini, Türkçeyi bilim adına, sanat adına eserler ortaya koyduğunu, kelimelerinin oluşumunda bilimden güç aldığını göstermektedir. Bilimden aldığı bu güç nedeniyle ki birçok dil, tarih sahnesinden silinirken Türkçe, hem doğduğu yer-

Diline sahip çıkmayanların dilleriyle birlikte kültürel kimlikleri, milletleri, devletleri, ülkeleri, ata yurtları ve ana yurtları da yok olmaya mahkûmdur.

lerde hayatını devam ettirmiş hem de göç ettiği coğrafyalarda ana yurtlar oluşturulmasını sağlamıştır.

Türkçenin başarılı bir biçimde ebedî yolculuğunu devam ettirmesinde, 7-8. yüzyıl Göktürk eserleri olan Orhun Yazıtları'nın önemli bir katkısı olmuştur. Ayrıca, Türklerin İslam'ı kabul ettikleri belirtilen 10. yüzyıldan sonra ortaya çıkan Divanü Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig vb. eserlerde de Türkçe bilinçli olarak işlenmiş, belleklere yerleştirilmiş ve ana yurtlar oluşturmak üzere yeni coğrafyalara uğurlanmıştır.

Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hacib, dilin ve dili kullanmanın önemine dair özlü sözlere yer vermiştir:

"Akıl süsü dil, dil süsü sözdür.

İnsan sözünü dil ile söyler; sözü iyi olursa, yüzü parlar.

İnsan süsü yüz; yüzün süsü göz; aklın süsü dil; dilin süsü sözdür.

İnsanı dil kıymetlendirir ve insan onunla saadet bulur. İnsanı dil kıymetten düşürür ve insanın dili yüzünden başı gider.

Diline sahip çık."

Çünkü diline sahip çıkmayanların dilleriyle birlikte kültürel kimlikleri, milletleri, devletleri, ülkeleri, ata yurtları ve ana yurtları da yok olmaya mahkûmdur.

Türklerin ana yurdu ana dilleri ve "ana dil" olan Türkçedir. İnsan beyninin işleyiş düzen ve düzeneğini oluşturanın ana diller olduğu bilinmektedir. İnsanın bedensel varlığı ya da fiziki yapısı dünyanın herhangi bir yerinde yaşarken zekâ ve ruhsal varlığının ancak ana dilde yaşayabilir olması, ana yurt denilenin aslında ana dil olduğunu doğrulamaktadır.

Türklerin ana yurdu olan Türkçe, ana dil olmanın verdiği özelliğinden dolayı Arap, Fars, Rus, Romen, Bulgar, Sırp-Hırvat, Arnavut, Yunan, Macar vb. komşu dillere bilim, sanat ve kültür adına onlarca kelime vererek adı geçen dillerin söz zenginliklerine de katkıda bulunmuştur (Karaağaç 2008: 167 -168).

Türkçenin bugünkü sorunlarından biri "farkında olunmak" sorunudur. Türkçeyi kullananlar, Türkçe sayesinde hayatta kalmayı başaranlar, kısacası Türk kültürel kimliği içinde yer alanlar, Türkçenin tarihî geçmişi, bağlı bulunduğu dil ailesi, bu dil ailesinin özellikleri, Türkçenin yapısı, Türkçe kelimelerin zenginliği, Türkçe olarak üretilen sözlü ve yazılı eserler vb. birçok konudan habersizdirler. Yine bu dil sayesinde hayatlarını devam ettirenler bir bilim, kültür, sanat ve eğitim dili olan Türkçenin gizeminin ve gücünün farkında olamamışlardır.

Farkında olmak bilinçli olmayı gerektirir. Bilinçli olmak okumakla, gözlemekle, eğitim öğretimle sağlanabilecek bir eylemdir. Ailede çocuğun güzel konuşmasını sağlayacak olan anne, baba ya da varsa ailenin diğer fertleridir. Okulda bu bilinci verecek olan öğretmendir. Eğer öğretmen, alanı ne olursa olsun, ana sınıfından itibaren öğrencilerine Türkçenin yalnız günlük yaşantıda anlaşma sağlamak için kullanılan bir iletişim aracı olmaktan öte Türk kimliğinin

belirginleşmesinde bir antlaşmalar sistemi olduğu bilincini veremiyorsa eğitimi-mizde sorun var demektir.

Türk eğitim sistemi içinde yetişen çeşitli mesleklerin icracısı kişiler, sanat-kârlar, zanaatkârlar, iş adamları, esnaflar vb. Türkçenin gücünün farkında ve bilincinde olmazlarsa işlerindeki kaliteyi tabelalarına yabancı isim yazmakta ararlar. Hâlbuki, kazancın kapısı kaliteden geçmektedir. Müşteri kaliteli olana akın etmektedir.

Ürün kalitesi ve dil bağlantısına onlarca örnek verilebilir. Ankara'nın Kızılay semtinde kimi doğru, kimi yanlış onlarca tabelada yabancı isimler yer almaktadır. Bu tabelaların asılı bulunduğu birçok iş yerinin, tabelasındaki yabancı isimlerden dolayı müşteri çekemediği görülmektedir. Buna karşılık, tabelalarında Türkçe adlar bulunan kimi iş ya da satış yerlerine ise müşteri çokluğundan giremediği görülmektedir.

Bu konuda iş yeri sahipleri bilgilendirilmeli, bilinçlendirilmelidir. Satış çokluğundaki sırrın kalitede saklı olduğu anlatılmalıdır. Kimi Avrupa ülkelerinde vatandaşlar yabancı isim taşıyan tabelaların bulunduğu iş yerlerinden alışveriş yapmamaları konusunda bilinçlendirilmekte, belediyeler bu konuda uyarılmaktadır.

Bu konuyla ilgili yurt dışından da örnekler verilebilir. Almanya'nın Hamburg şehrinin merkezinde Türkler ait bir lokanta bulunmaktadır. Bu iş yerinin tabelasında "Köz Döner" adı yer almaktadır. "Köz" de "Döner" de kimsenin yorum yapamayacağı kadar Türkçedir. Türklere ait bu iş yerinin bulunduğu meydanda birçok lokanta bulunmaktadır. Bu lokantaların hiçbirinin ismi de Türkçe değildir. Ama hiçbiri Türklerin "Köz Döner"i kadar iş yapamamakta, müşteri bulamamaktadır. Türkçe tabelası olan bu büyük lokantada yemek yiyebilmek içinse önceden yer ayırtmak gerekmektedir.

Türkiye'nin değişik şehirlerindeki tabelalarda bir "kafe, cafe, café" kullanma modası başladı. Yemekleri çok güzel olduğu, kaliteyi yakalamış oldukları için sıklıkla gittiğim "...pide evi" nin tabelasının "...cafe" ye dönüştüğünü görünce hayal kırıklığına uğradım. İş yeri sahibine "Neden tabelayı değiştirdiniz?" diye sorduğumda "Gençliği çekmek için." cevabıyla irkildim. Acı bir tebessümle "Ülkemizde çoğunluk olarak yabancı gençler mi yaşıyor?" dedim. Bir daha o iş yerine gitmek içimden gelmedi.

Tabela adlarındaki başka bir sorun da Türkçe adların yabancı alfabelerin harfleriyle yazılmış olmasıdır; Türkçe için en büyük tehlikelerden biri budur. "Derviş"; "dervish" olabilmekte, "paşa"; "pasha" şeklini alabilmektedir ki, ister gaflet ister dalalet ister hıyanet içinde olunarak yapılsın, buna hiç kimsenin hakkı yoktur. Geleceğini düşünen, aklı ve vicdanı yerinde olan hiçbir yönetim buna izin vermez.

Avrupa'nın "Rönesans"ı gerçekleştirmesindeki temel etken, dildeki dağınıklığı yok etmek, dili düzenleyerek bir çatı altında toplamak ve dilde birliği sağ-

lamaktır. Fransızlar, ülkelerinde kullanılmakta olan onlarca bölgesel dili Paris ağzının şemsiyesi altında toplamayı başardıktan sonra dillerinden aldıkları güçle sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik güce ulaşmış, Avrupa'nın ve dünyanın en güçlü ülkeleri arasına girmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşından sonra İngilizcenin kendi dilleri ve dolayısıyla ülkelerinin geleceği için bir tehdit ve tehlike olduğunu gören Fransızlar, 5 Mayıs 1991'de, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinde bir bildiri yayımlamış ve bu bildiride dünya dilleri üzerinde İngilizce baskısı olduğuna dair uyarıda bulunmuştur:

"Fransa, toprakları üzerinde ırksal, dilsel ve dinsel esaslara dayalı grupların varlığını kabul etmez. Fransız Anayasa'sı, bir ve bölünmez olan Cumhuriyet, tüm vatandaşlarının yasa önünde eşit olmaları ilkesinden ilham alır. Fransızca dışındaki dillere ve din konusuna gelince, bunlar kişinin seçimine bağlı hususlardır. Fransa Hükûmeti, bu hususların kamu alanı dışında bulunduğu ve kişilerin kamu özgürlüğünü kullanma alanına girdiğini hatırlatır." (Yakıcı vd. 2008: 27).

Türk insanının, Türk kimliği altında şekillenmiş Türkiye ve Türkiye dışında yetişmekte olduğu gençliğin "büyük güç" adı verilen gelişmiş ülkelerin bu konudaki hassasiyetlerini görmeleri ve dilleri Türkçe üzerinde oynanmak istenen oyunları fark etmeleri gerekmektedir.

"Küreselleşme" gibi hoş ve şirin bir yaklaşımla dünyayı sömürgeleştirmeyi amaçlayan kimi "süper güç"ler, kendileri için dilde birliğin gerçekleşmesi yolunda çaba harcarken kimi geri kalmış, gelişmekte olan, dil bilincini oluşturmamış ya da kendilerine bağlı/bağımlı yöneticilerin yönettiği ülkelerde farklı dillerin güzelliğinden söz etmekte, bu hususta gayret göstermektedirler. Bu da akla hemen "Parçala, kolayca yönet." taktiğini getirmektedir.

Kutsal Kitap, yüzyıllar önce, dil birliğinin dünyayı yönetecek olan Tanrı için bile tehlike olduğunu bildirmiştir:

"Gücünün tam bilincinde olarak insanlık ayaklanmış, göklere saldırmıştır. Gücünün kaynağı ise bütün insanların aynı dili konuşması gerçeğidir. Tanrı, bu gerçeği bildiği için yıldırıma, tufana ve benzeri bir şiddet hareketine başvurmadı, buna lüzum yoktu. İnsanların dillerinin karıştırılması, dildeki birliklerinin ortadan kaldırılması yeterliydi." (Mukaddes Kitap, Bap 11, 1-9).

Dilin, insan topluluklarının ulaştığı başarılar bakımından önemini Kutsal Kitap'taki örnekten daha iyi açıklamak mümkün değildir (Porzig 1986: 5-6).

Bütün bu bilgi ve yaklaşımlar, Türk insanının, Türk erkek ve kadınının, Türk gençlerinin, ülkenin kaderinde söz sahibi yöneticilerin, siyaset adamlarının, bürokratların, öğretmenlerin, öğretim üyelerinin, sanatçıların, ressamların, sporcuların, hukukçuların, sosyologların, psikologların, mühendislerin, doktorların, işçilerin, çiftçilerin, esnaf ve sanatkârların, diğer meslek ve söz sahibi özel ve tüzel kişilerin, Türkçe üzerinde oynanan oyunları görmesi, fark etmesi ve hesabını ona göre yapması gerekmektedir.

Okullarımızda Türkçe öğretimi gerektiği gibi yapılmalıdır. Türkçeye hâkim olmayan, öğrencisine bilgiyi/bildiğini sözlü ve yazılı olarak gerektiği biçimde anlatamayan öğretmen sorgulanmalıdır. Bu konuda Millî Eğitim Bakanlığı ciddi bir eğitim seferberliği başlatmalı, Batılıların “reorganizasyon” dediği yeniden yapılandırma işi bir an önce gerçekleştirilmelidir. Konusuna hâkim olmayan, ülkenin, devletin ve milletin varlığının teminatı olan Türkçeyi yazılı olarak kullanamayan, konuşamayan, kelimelerini telaffuz edemeyen kişilerin öğretmen olarak derslere gönderilmemesi ya da hizmet içi eğitimden geçirilip istenilen düzeye geldikten sonra bu iznin verilmesi sağlanmalıdır.

Üniversitelerde Türk Dili, Yazılı Anlatım, Sözlü Anlatım vb. dersler için yeniden düzenleme yapılmalıdır. Adı geçen bu derslerin kredileri yükseltmeli, bu dersleri takip edecek öğrencilere, dil öğretimi mantığı içinde en çok kırkar kişilik sınıflarda eğitim-öğretim verilmelidir. Bu derslere girecek öğretim elemanları özenle seçilmeli, bu elemanlar Türkçeye vakıf, Türkçeyi telaffuz ve konuşmasıyla temsil edebilen, jest ve mimikleriyle, beden dilini kullanışıyla öğrencilere örnek olabilecek, yeterli bilgi, görgü vb. donanımına sahip, alanında yüksek lisans ve doktora yapmış olmalıdır.

Ana sınıflarından başlayarak ilköğretim, lise ve yükseköğretimde Türkçeyi tanıyan, Türkçenin gücünü bilen, Türkçenin sırlarına vakıf, kısacası Türkçe bilinciyle yetişmiş olan öğrenciler yetiştirir ve mezun edebilirsek; Türkçe, kendi insanı tarafından sözlü ve yazılı anlatımda rencide edilmeyecek, herkes herkesi en doğru biçimde anlayacak, tabelalarda, ekranlarda, radyolarda, yazılı ve görsel basın-yayın organlarında Türkçe kirliliği görülmeyecektir. Bunun sonucunda, dilini seven, ülkesini, milletini seven, ülkesinin geleceği için birbirlerini en iyi biçimde dinleyen, anlayan, okuyan, bilgiyi dağarcığına taşıyan ve bunu üretime yönlendiren insanların yaşadığı kalkınan, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel sorunlarını çözmüş bir Türkiye ve Türk dünyası tablosu Türklerin geleceğini süsleyecektir.

Türkler, kimliklerini dilleri Türkçenin gücüyle korumuş ve korumaktadırlar. Türkler tarih sahnesinde Türkçeyle hayat bulmuşlar, Türkçeyle hayatlarını devam ettirmişlerdir. Türkçeyle bilim, sanat ve edebiyat eserleri oluşturmuşlardır. Türkçeyle devletler kurmuşlardır. Türkçeyle coğrafyaları ana yurtları hâline dönüştürmüşlerdir. Totemden Burkana, Şamanist yapı-

Türkler, ne zaman dillerinden uzaklaşmış, başka dilleri öne çıkarmış, onları bilim, eğitim ve resmî dilleri yapmışlar, saadetleri mutsuzluğa dönüşmüş, aydınlık dünyaları kararmaya başlamış, bunların sonucu olarak da kurdukları devletler yıkılmış, mutlulukları bahtsızlığa, umutları çaresizliğe dönüşmüştür.

lanmadan Mani dinine, Hristiyanlıktan Museviliğe, Gök Tanrı inancından İslam dinine bütün farklı din ve inancın mensubu oldukları dönemlerde de Türkçeyle kültürel kimliklerini korumuşlar, kalıcı olmuşlardır.

Türkler, ne zaman dillerinden uzaklaşmış, başka dilleri öne çıkarmış, onları bilim, eğitim ve resmî dilleri yapmışlar, saadetleri mutsuzluğa dönüşmüş, aydınlık dünyaları kararmaya başlamış, bunların sonucu olarak da kurdukları devletler yıkılmış, mutlulukları bahtsızlığa, umutları çaresizliğe dönüşmüştür.

Bunun içindir ki tarihî kökleri olan milletlerde olduğu gibi bütün Türklerin ve Türkiye'nin en önemli kültürel davası, hiç şüphesiz "dil davası"dır. O, bütün davaların başında gelir. Onu hal-letmedikçe, kültürle alakalı diğer meseleleri hal-letmeye imkân yoktur. Çünkü düşünce ve duyguları nesilden nesle, insandan insana nakletme vasıtası olan dil, her türlü kültür faaliyetinin temelini teşkil eder. İnsanoğlu dil vasıtasıyla, dile dayanarak düşünür; dil vasıtasıyla bilgi edinir; millî ve içtimai dayanışma, kaynaşma ve birliktelik dil ile olur (Kaplan 1978: 169).

Türkçe, güçlü ve zengin bir dildir. Bu gücünü ve zenginliğini gizeminden almaktadır. Çünkü Türkçe bir denizdir; derinliğiyle, gözün erişemeyeceği genişliğiyle, sınırsız gücü, güzellikleriyle... Dibinde gün görmemiş inciler yatmaktadır; üstünde bin bir rengin çalkantısı vardır.

Türkçe, Türk insanının içliliğinin, duyma, düşünme gücünün, dünyayı görüşünün en iyi yansıtıcısıdır; onun çektiklerini, duyduklarını, özlediklerini dile getirir. Türkçeye dikkatlice bakıldığında; onda Türk'ün bilgeliği görülecek, yüzyıllar boyunca doğayla iç içe geçen yaşamı öğrenilecek, yaradılışının yüksek değerleri ve sevgisi fark edilecektir (Aksan 2001: 9).

Son Türk devletlerinden biri olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Atatürk, hem devletin dil politikasına ışık tutacak hem de bu devletin ve ülkenin sahipleri Türklerin dillerine yönelik tutum ve davranışları belirlemelerinde etkili olacak söylevlerde bulunmuştur:

Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk dilini çok sever ve onu yükseltmek için uğraşır. Bir de Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakını, ananelerini, hatıralarını, menfaatlerini, kısacası bugün kendi milletini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir (Yakıcı vd. 2008: 49).

Türkler ve dilleri olan Türkçe, tarihin çok eski dönemlerinden günümüze uzanan çizgide farklı serüvenler yaşamış, zaman zaman mutlu bir tablo oluşturmuş, zaman zaman da hak etmedikleri çileler çekmiş, hak etmedikleri zulümlere maruz kalmıştır. Ne zaman dilleri Türkçenin aydınlığında bilimsel, kültürel ve sanat değeri olan eserler üretmişler; o dönemlerde sosyal, siyasal ve kültürel bakımdan çok başarılı olmuşlardır. Ama ne zaman ki; dilleri olan Türkçeden uzaklaşmışlar, yabancı dilleri resmî dil olarak kabul etmişler, yabancı dillerde eser vermiş ve eğitim yapmışlar, işte o dönemin sonunda mutlaka dağılmış, parça-

lanmış, güçsüz kalmış, sosyal, siyasal ve kültürel bakımdan çaresiz durumlara düşmüşlerdir. Ne zaman dilleri Türkçe akıllarına gelmiş, ona tutunmuşlar, bununla birlikte yeniden güç kazanmışlar, işte o zamanlarda güneşin doğduğu yerden battığı yere uzanan bir coğrafyada, bilim, sanat, kültür, din vb. alanlarda dillerinin ışığıyla dünya insanlarını aydınlatmışlardır.

Max Müller, “*Türk dilini incelerken, insan zekâsının başardığı büyük mucizeyi görürüz.*” demektedir (Yakıcı, vd. 2008: 91).

Türkler, ne zaman ki Müller’in gördüğü bu mucizeyi fark eder, mucizevi bir dil olan dilleri Türkçenin ışığında aydınlanmaya başlarsa, karanlık yüzü görme-yecektir. İnanç yapıları, soy kütükleri, bölge ağızları ne olursa olsun Türkçe ko-nuştukları, Türkçe anlaştıkları, Türkçe antlaştıkları, Türkçe düşündükleri, Türkçe hayal kurdukları, Türkçe eğitim yaptıkları, Türkçe ortak pazarlar oluşturdukları ve ticaret yaptıkları, Türkçe bilişimi ve etkileşimi sağladıkları, Türkçe adlı dil mu-cizesinin ışığında aydınlandıkları sürece ufukları ve bahtları açık olacaktır. ■

KAYNAKLAR

- Aksan, Doğan (2001), *Türkçenin Gücü*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Arsal, Sadri Maksudi (1979), *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, İstanbul: Ötüken Ya-yınları.
- Atsız, Hüseyin Nihal (1992), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Baysan Yayınları.
- Delacroix (1924), *Le Langage et la Pensée*, Paris.
- Hepçilingirler, Feyza (2000), *Türkçe “Off”*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaplan, Mehmet (1978), *Nesillerin Ruhü*, İstanbul: Dergâh yayınevi.
- Ögel, Bahaeddin (1993), *Türk Mitolojisi I*, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Porzığ, Walter (1986), *Dil Denen Mucize II*, Çeviren: Vural Ülkü, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim- Duymaz, Ali (2002), *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, İstanbul: Ötüken Ya-yınları.
- Sümer, Faruk (1997), *Türk Cumhuriyetlerini Meydana Getiren Eller ve Türk Cumhuriyetleri*, İs-tanbul: Ders Kitapları AŞ Yayınları.
- Ünalın, Şükrü (2002), *Kültür ve Dil*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yakıcı, Ali-Yücel, Mustafa-Doğan, Mehmet-Yelok, V. Savaş (2008), *Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, 5. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yakıcı, Ali (2004), “Liselerde Okutulan Ders Kitaplarında Destan Öğretiminin Yeri”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiriler C.IV*, Ankara.
- Yakıcı, Ali (2003), “İslamiyet Öncesi Türk Destanlarının Bilim ve Kültür Hayatına Etkisi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi/ Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’a Armağan*, 13, Bahar 2003, Konya.
- Yıldırım, Dursun (1998), *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

TÜRK LEHÇELERİ ARASI AKTARIMDA KARŞILAŞILAN BAZI SORUNLAR ÜZERİNE

PROF. DR. MEHMET AÇA*

Amaç ve Kapsam

Türkiye ile 1990'ların başında Kafkasya ile Orta Asya'da kurulan yeni Türk Cumhuriyetleri arasında geliştirilmeye çalışılan ilişkilere daha çok kültür boyutuyla yaklaşacak olan bu yazıda, lehçeler arası aktarımın kültürel ilişkilerin geliştirilmesinde oynadığı rol kısaca anlatıldıktan sonra, lehçeler arası aktarımda karşılaşılan kimi temel sorunlar tespit edilerek bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulacaktır. Yazı, yazarının asıl uzmanlık alanının Türk dünyası sözlü edebiyatları olması nedeniyle, sorunları ve çözümleri daha çok sözlü edebiyat ürünlerini kapsayan lehçeler arası aktarım temelinde ortaya koymaya çalışacaktır.

19. Yüzyılın Sonlarından Günümüze Türk Dünyası İlişkileri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme

19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında siyasi ve kültürel ilişkileri giderek artan Osmanlı Türklüğü ile Rusya Türklüğü arasındaki ilişkiler 1905, 1906 ve 1908 yıllarında Azerbaycan, İran ve Osmanlı coğrafyalarında başlayan meşrutiyet hareketlerinin başarısızlığa uğraması, özellikle de Osmanlı Devleti'nin yeri I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle ciddi anlamda darbe almıştır. Bu ilişkilere

* Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

ene ağır darbeyi ise II. Dünya Savaşı sonrasında Yalta'da düzenlenen Barış Konferansı vurmuştur. Sovyetler Birliği'nin yetiştirdiği en acımasız diktatör olan Stalin'in 1936 ve 1937 yıllarında doruğa ulaşan Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türk aydın ve siyasetçileri yok etme girişimi, Yalta Konferansı sonrasında ciddi anlamda kesilecek olan İstanbul, Ankara, Kazan, Bakü, Taşkent ve Buhara ilişkilerinin sona erdirilip 1990'lara kadar yeniden inşa edilememesinde önemli bir rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Stalin'in Türkiye'den toprak talebinde bulunması, Millî Mücadele Döneminde ortak düşman İngiltere'ye (başka bir ifadeyle, Batı emperyalizmine) karşı yaklaşan Ankara ve Moskova hükümetleri arasındaki ilişkileri sıfırlamış; Sovyetler Birliği bünyesinde yaşayan Türk topluluklarını Moskova ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini sürdürecektir bir Ankara dayanağından yoksun bırakmıştır. Yalta Konferansı imzalayan ikinci paylaşım taraflarının sistemli çabaları ile Rusya Türklüğünü hiçbir şekilde göz ardı etmeyen Mustafa Kemal Atatürk sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni yönetenlerin Türklüğün yüksek çıkarlarını gözetmekten uzak politikaları, 20. yüzyılın bağımsız tek Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Türklüğünün ayrı ayrı dünyaların parçaları hâline gelmelerine yol açmıştır. Bu ayrılık, 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin kimilerine göre parçalanması, kimilerine göre ise yeniden yapılanma sürecine girmesiyle büyük oranda son bulmuştur.

1991'den itibaren Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi bağımsız Türk devletlerinin ortaya çıkması, Türkiye ile anılan Türk devletleri arasındaki ilişkilerin yeni dönemin yeni şartlarına göre tekrar inşa edilmesi için bir umut olmuştur. Zaman, 1936 ve 1937 yıllarında Stalin tarafından katledilen ve büyük bir çoğunluğu II Meşrutiyet yıllarında İstanbul'da öğrenim gören Türk aydınları ile Türk dünyası gerçeğini sürekli gündemde tuttukları için zaman zaman ağır bedeller ödeyen Türkiye Türk'ü aydınların ruhlarının huzura kavuşturulması, yani Türk toplulukları arasındaki kültürel, siyasi, ekonomik ilişkilerin yeniden inşa edilip geliştirilmesi zamanı olarak algılanmış ve her alanda harekete geçilmiştir. Bir yandan siyasi ve ekonomik ilişkiler kurulup geliştirilmeye çalışılırken diğer yandan da kültür ve bilim adamları kültürel ilişkileri arttırmak amacıyla devreye girmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağıldığı ya da yeni bir yapılanma

1991'den itibaren Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi bağımsız Türk devletlerinin ortaya çıkması, Türkiye ile anılan Türk devletleri arasındaki ilişkilerin yeni dönemin yeni şartlarına göre yeniden inşa edilmesi için bir umut olmuştur.

sürecine girdiği dönemi, dünya Türklüğünün çıkarlarını koruyup geliştirecek ciddi projelerden mahrum bir şekilde karşılayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kafkasya ile Orta Asya'nın yeni Türk Cumhuriyetleriyle siyasi ve ekonomik ilişkilerini Soğuk Savaş döneminden beri "müttefik"i olan Batılı ülkelerle, özellikle de ABD ile birlikte kurup geliştirmeye çalışırken kültür alanındaki ilişkiler, ilk yıllarda daha çok kültür ve bilim adamlarının kişisel gayretleriyle geliştirilmeye çalışılmıştır. Milliyetçilerin ülke yönetiminde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ağırlık kazandığı dönemlerde Türkiye Cumhuriyeti Devleti; yasal düzenlemeler, karşılıklı anlaşmalar, kurultay, kongre ve uluslararası projelerle kültürel ilişkilerin geliştirilmesine devlet imkânlarıyla destek vermiş; fakat bu destek, 2002 yılından itibaren ciddi anlamda kesilmiştir. Elbette, yaşanan olumsuz gelişmelerin müsebbibi olarak sadece Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni göstermek mümkün değildir. Son dönemlerde kendini daha çok hissettiren duraklamalarda, Kafkasya ile Orta Asya'nın yeni bağımsız devletlerinin demokratikleşme sürecinde yaşadığı kimi olumsuzluklarla bu ülkeleri yöneten kadroların işbirliğini zayıflatan yönelimlerinin de etkisinin olduğu göz ardı edilmemelidir.

Kültürel İlişkilerde Lehçeler Arası Aktarımın Önemi ve Buna Bağlı Sorunlar

Türk lehçeleri arası aktarım, Türk topluluklarının dil, kültür, inanç, düşünce, edebiyat, sanat, tarih ve diğer alanlardaki üretimlerinin paylaşılması ve geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Lehçeler arası aktarım, sadece edebiyat ürünlerinin karşılıklı bir şekilde öğrenilmesi ve paylaşılması ihtiyacını karşılamamaktadır. Dil, edebiyat, tarih ve din alanlarında yapılacak olan çalışmaların Türk dünyası söz konusu olduğunda karşılaştırmalı bir şekilde yapılması gerekliliği, lehçeler arası aktarımı bilimsel çalışmalar açısından da zorunlu kılmaktadır. 1990'ların başından itibaren değişik Türk lehçelerinde kaleme alınan edebî eserler Türkiye Türkçesine aktarılmaya başlanmış, o güne kadar Türk dünyasından sadece bir iki önemli ismin eserlerini okuyabilen Türkiye Türkleri, artık Azeri, Özbek, Türkmen, Türkmen ve Tatar sahalarında kaleme alınan edebî eserleri de Türkiye Türkçesinde okur hâle gelebilmiştir. Lehçeler arası aktarım; televizyon yayınları, giderek artan kültürel ve ticari ilişkiler, öğrenci değişimi programı, düzenlenen çeşitli etkinlikler ve tu-

Türk lehçeleri arası aktarım, Türk topluluklarının dil, kültür, inanç, düşünce, edebiyat, sanat, tarih ve diğer alanlardaki üretimlerinin paylaşılması ve geliştirilmesi anlamına gelmektedir.

rizmin de katkısıyla Türk toplulukları arasında ortak bir yazı ve iletişim dilinin oluşturulması çabalarına ciddi katkılar sağlamaktadır. Türkiye Türkçesinin Kafkasya ve Orta Asya'da giderek artan gücü ve yaygınlığı, bu durumun en güzel göstergesidir.

Türk lehçeleri arası aktarımda ortaya çıkan ilk sorun, alfabe farklılığından kaynaklanmıştır. Irak, Suriye, İran, Afganistan ve Doğu Türkistan'da yaşayan Türk toplulukları Arap harfleriyle yazıp okuyabilirken Sovyetler Birliği bünyesinde yaşayan diğer Türk toplulukları 1940'ların başından bu yana Kiril harfleriyle yazıp okuyabilmişlerdir.¹ Bu durum, sözü edilen Türk topluluklarına ait yazılı ve sözlü ürünlerin Türkiye Türkçesine aktarımında ilk başlarda ciddi bir sorun oluşturmakla birlikte, Türkiye'deki üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı ve Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümlerinde Kiril alfabesi ile değişik Türk lehçelerine ait yazılı ve sözlü ürünlerin müfredata dâhil edilmesiyle büyük oranda çözülmüştür. Azerbaycan ve Türkmenistan gibi bazı bağımsız Türk devletlerinin Latin alfabesine geçme kararı almaları da bu sorunun çözümünde hayli etkili olmuştur. 1990'lardan günümüze kadarki süreç, alfabe farklılığından kaynaklanan bir sorundan söz etmenin artık gereksiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk lehçeleri arası aktarımda karşılaşılan ve hâlen etkisini sürdüren sorunlardan birisi de Türkiye Türkçesi dışındaki Türk lehçeleriyle Türkiye'de daha çok Türk dili ve Türk halk edebiyatı alanında uzmanlaşan kişilerin ilgilenmekte olmalarıdır.

Türk lehçeleri arası aktarımda karşılaşılan ve hâlen etkisini sürdüren sorunlardan biri de Türkiye Türkçesi dışındaki Türk lehçeleriyle Türkiye'de daha çok Türk dili ve Türk halk edebiyatı alanında uzmanlaşan kişilerin ilgilenmekte olmalarıdır. Özellikle yeni Türk edebiyatı alanında bu Türk lehçelerini bilen ve Sovyetler Birliği döneminde yayımlanan kitap ve dergilerden yararlanabilen çok sayıda araştırmacıya ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçtan söz ederken Sovyetler Birliği döneminde Türk topluluklarının dili, kültürü, edebiyatı, tarihi ve inanç sistemleri üzerine hazırlanan önemli eserlerin genellikle Rus dilinde neşredildiği gerçeğini de

unutmamak gerekmektedir. Bu durum, gerek Türkoloji ve gerekse diğer alanlarda, Rus dilini bilen ve bu dilde kaleme alınan eserleri Türkiye Türkçesine çevirebilecek uzmanlara ciddi anlamda ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Türkiye'deki Türk dünyasına yönelik dil, edebiyat, tarih ve diğer alanlardaki çalışmaların Rus dilinde kaleme alınan eserlerden ciddi anlamda yararlanılmadan hazırlanmış olması, önemli bir eksiklik olarak önümüzde durmaktadır.

Alfabe sorununu aşmış olan Türkiyeli araştırmacıların lehçeler arası aktarımda hâlen karşılaşmakta oldukları başka sorunlardan da söz etmek mümkündür. Bunların başında, Güney ve Kuzey Sibiryaya sahalılarında yaşayan Türk topluluklarıyla İdil-Ural sahasında yaşayan Çuvaş Türklerinin lehçelerini iyi derece bilen araştırmacı sayısının yetersiz olması gelmektedir. Bu sorunun, Ankara Üniversitesi ile Gazi Üniversitesi bünyesinde kurulan Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümleriyle geliştirilecek iş birliği sayesinde büyük oranda çözülmesi mümkündür. Sözü edilen bölümlerde çok daha fazla sayıda uzman ya da akademisyenin yetiştirilmesi ve bunların Türkiye'nin değişik üniversitelerinde görevlendirilmeleri, sorunun çözümüne ciddi anlamda katkı sağlayacaktır.

Çağdaş Türk lehçelerini layıkıyla bilen ve bu alanda yeterli düzeyde mesai sarf edebilen akademisyenlerin sayısındaki yetersizlik, Türk topluluklarınınca ortaya konulan devasa yazılı ve sözlü ürünün Türkiye Türkçesine aktarımında çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Sözlü edebiyat ürünlerinin (özellikle de destan gibi manzum metinlerin), sözü edilen yetersizlik nedeniyle, Türk lehçelerini iyi derecede bilen halk edebiyatı uzmanlarının yerine, daha çok dil alanında uzmanlaşan akademisyenlerce Türkiye Türkçesine aktarılıyor olması, destan gibi manzum ve uzun soluklu anlatıların bu aktarım çalışmaları sırasında zaman zaman üslup kaybına uğramasına yol açmaktadır. Aynı soruna, roman gibi modern edebiyat metinlerinin aktarımında da rastlanabilmektedir. Bu nedenle, Türk halk edebiyatı ve yeni Türk edebiyatı alanlarında Türk lehçelerini iyi derece bilen akademisyen sayısı arttırmak gerekmektedir. Türk halk edebiyatı ve yeni Türk edebiyatı alanındaki akademisyenlerin bu tür aktarımları sırasında Türk dili alanında uzmanlaşan akademisyenlerin bilgi ve birikimlerinden yararlanmaları da mutlak bir gerekliliktir. Bu durum da bu tür metin aktarımlarının sözü edilen alanlarda uzmanlaşan ve Türk lehçelerini iyi derece bilen kişilerce ortak bir şekilde yapılmasının çok daha iyi olabileceği gerçeğini gündeme getirmektedir.

Türk topluluklarının sözlü edebiyatlarına ait metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımı sırasında terim ve tür kargaşası da yaşanabilmektedir. Azerbaycan sahasında "nağıl" (masal) adı altında yayımlanan kimi metinler, Türkiye Türkçesine "halk hikâyesi" başlığı altında aktarılabilirdiği gibi, Türk topluluklarının sözlü

Çağdaş Türk lehçelerini layıkıyla bilen ve bu alanda yeterli düzeyde mesai sarf edebilen akademisyenlerin sayısındaki yetersizlik, Türk topluluklarınınca ortaya konulan devasa yazılı ve sözlü ürünün Türkiye Türkçesine aktarımında çeşitli sorunlara yol açabilmektedir.

edebiyatlarında bazı terimlerin iki türü birden karşılar bir şekilde kullanıldığı gerçeği de göz ardı edilebilmektedir. Bu duruma, hem destanı hem de masalı nitelendirmek için kullanılan Tıva sözlü geleneğindeki “tool” terimiyle Kırgız sözlü geleneğindeki “comok” terimini örnek olarak verebiliriz. Terim ve tür kargaşası, Türk topluluklarının sözlü kültür ürünlerine yönelik araştırma ve inceleme çalışmalarının sürdürülmesine bağlı bir şekilde zamanla ortadan kalkacak gibi görünmekle birlikte, Türkiye ve diğer Türk ülkelerinden uzmanların bir araya gelerek bu tür konuları özel olarak tartışmaları ve bir çözüme kavuşturmaları gerekmektedir.

Gerek dil ve gerekse sözlü edebiyat metninin Latin harflerine ve Türkiye Türkçesine aktarımında karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi de Türk toplulukları tarafından kullanılan bazı Kiril esaslı alfabelerde iki ayrı sesin tek bir harf ya da işaretle gösterilmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda Türk topluluklarına ait kimi efsane metnlerinin masal, masal metnlerinin ise efsane başlığı altında yayımlandığı da görülmektedir. Bu sorun, büyük oranda bu metinlere yer veren yazılı kaynaklardan doğmaktadır. Bu nedenle, Türk topluluklarının sözlü edebiyatları üzerine çalışanların sadece lehçe bilgisiyle yetinmeleri, anılan Türk topluluklarının sözlü edebiyatlarıyla ilgili terim ve tür sorunları üzerine de yoğunlaşmaları gerekmektedir. Sözlü edebiyat dışındaki diğer alanlarda uzmanlaşan araştırmacıların, bu tür metinleri Türkiye Türkçesine aktarırken sözlü edebiyat alanında uzmanlaşan araştırmacıların bilgi ve birikimlerine başvurularında da yarar vardır.

Gerek dil ve gerekse sözlü edebiyat metnlerinin Latin harflerine ve Türkiye Türkçesine aktarımında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de Türk toplulukları tarafından kullanılan bazı Kiril esaslı alfabelerde iki ayrı sesin tek bir harf ya da işaretle gösterilmesidir. Örneğin Kiril esaslı Özbek alfabetesinde “u” ve “ü” sesleri tek bir harf ya da işaretle

gösterilirken aynı duruma “o” ve “ö” seslerinin yazımında da rastlanmaktadır. Bu sesleri içeren harflerin kalın ya da ince sıradan okunmasını sağlayan ise önlerine ya da arkalarına gelen ünsüzlerdir. Kiril esaslı Özbek alfabetesinin bir başka özelliği ise “ı” sesini gösteren bir işaret ya da harfe yer vermemesidir. Bu durum “ı” ve “i” seslerinin okunmasında sorunlara neden olabilmektedir. Ayrıca yine Kiril esaslı Özbek alfabetesinde “o” sesine yakınlaşan yuvarlak “a” sesi, “O / o” işareti ile gösterilmektedir. Bu durumda “izah”, “kitap”, “Tahir” gibi kelimelerin Latin harflerine aktarımı sırasında hem “izoh”, “kitop”, “Tohir” hem de “izah”, “kitap”, “Tahir” biçiminde yazılmasına yol açmaktadır. Söz konusu işaret ya da

harfin, Latin harflerine aktarımı sırasında “a” ve “â” olarak okunması, Özbek Türkçesinin genel özellikleri göz önünde tutulduğunda, sorunu büyük oranda çözecektir.

Bu ve buna benzer sorunlar, Türk dili alanında uzmanlaşmış akademisyenler tarafından çeşitli ortamlarda çözüm önerileriyle birlikte birçok kez gündeme getirilmiştir. Son dönemlerde, sorunların ciddi bir bilgi şöleniyle yeniden gündeme getirilip tartışıldığı görülmektedir. Söz konusu bilgi şöleni, Maltepe Üniversitesi tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı, TİKA, TÜRKSOY, Gazi Üniversitesi ve Avrasya Yazarlar Birliği'nin desteğiyle 31 Mart-05 Nisan 2009 tarihlerinde düzenlenen “Türk Lehçeleri Arasındaki Aktarma Çalışmalarının Bugünkü Durumu ve Karşılaşılan Sorunlar Sempozyumu”dur. Daha önceki dönemlerde de Ahmet Bican Ercilasun, Yavuz Akpınar, Halil Açıkgöz ve Yusuf Gedikli gibi akademisyen ve araştırmacıların bu yöndeki çalışmalarıyla, sorunların gündeme getirilip çözümüne ciddi katkıları sağladığını da ayrıca ifade etmek gerekir.

Sonuç

Daha önceki araştırmacıların tespit ve önerileriyle yukarıda kısaca değindiğimiz hususlar göstermektedir ki, lehçeler arası aktarım, dünden bugüne atılan son derece önemli ve güzel adımlara rağmen hâlâ bazı sorunları içermektedir. Elbette, 1990'ların başından bu yana gelinen noktayı küçümsemek hiçbir şekilde mümkün değildir. Bugün, Türkiye'nin çeşitli üniversitelerindeki Türk lehçeleri ve edebiyatları üzerine araştırma ve inceleme yapan araştırmacıların sayısı eskisine göre daha fazladır. Bu sayının yeterli olduğunu söylemek, Türk topluluklarının yaşadıkları coğrafyanın genişliği, sözlü ve yazılı üretimlerinin zenginliği göz önünde tutulduğunda pek de mümkün değildir. Ayrıca unutulmamalıdır ki çok sayıda araştırmacının yetişmesi, bu yönde yapılan çalışmaların kalitesinin arzulanan düzeye ulaştığı anlamına gelmeyecektir. Aktarma ve incelemelerin arzulanan düzeye gelebilmesi için, Türk dili alanında uzmanlaşanlarla sözlü ve yazılı edebi gelenekler üzerinde uzmanlaşanların iş birliğine, ortak çalışmalarına ihtiyaç vardır. Türk lehçeleri ve edebiyatları üzerinde çalışmak isteyenlerin önlerinin açılması, başka bir deyişle, uzmanlaşmak istedikleri Türk bölgelerinde alan ve kütüphane araştırmaları yapabilmeleri için devlet kurumları ve üniversiteler tarafından ciddi anlamda desteklenmeleri

Aktarma ve incelemelerin arzulanan düzeye gelebilmesi için, Türk dili alanında uzmanlaşanlarla sözlü ve yazılı edebi gelenekler üzerinde uzmanlaşanların iş birliğine, ortak çalışmalarına ihtiyaç vardır.

gerekmektedir. Türkiye dışındaki Türk yurtlarında yaşayan Türk kökenli akademisyenlerin, Türkiye Türkçesinde herhangi bir sorun yaşamamaları kaydıyla, Türkiye'deki üniversitelere istihdam imkânlarının geliştirilmesi de lehçeler arası aktarımla Rus dilinde kaleme alınan eserlerin Türkiye Türkçesine kazandırılmasına ciddi katkılar sağlayacaktır. ■

¹ 1920'lere kadar İdil-Ural, Kafkasya ve Orta Asya merkezli Türk yazı dillerini kullanan Rusya Türklüğü, 1926'da düzenlenen Bakû Türkoloji Kongresi sonrasında Moskova yönetimi tarafından Arap harflerinin kullanımından Latin harflerinin kullanımına geçirilmiştir. Sovyet yönetimi, kullanıma soktuğu yeni alfabe ile yeni yeni yazı dilleri ve bunlara bağlı edebiyatlar oluşturmuş, ortak bir yazı dili, tarih ve din bilincine sahip olan Rusya Türklüğünü toprağa, dile ve yerel unsurlara yaslanan yeni uluslara dönüştürmüştür. Sözü edilen süreç, 1937-1940 yılları arasında Kiril harflerinin devreye sokulmasıyla daha da hızlanmış, Rus dili ve kültürüne dayalı yeni eğitim sistemi sayesinde Rusya Türklüğü birbirini rahatlıkla okuyup anlayamaz bir hâle getirilmiştir. Türk toplulukları için oluşturulan Kiril esaslı alfabe sistemleri yetmişe yakın işaret farklılığı ile birbirinden ayrılmıştır. Sovyetler Birliği bünyesindeki Türk toplulukları, Kiril harflerine dayalı birbirinden farklı 20 alfabe kullanmıştır. 1937-1940 yılları arasında Türk topluluklarına benimsettirilen bu alfabelerde birlik olmamıştır. Aynı ses, her birinde farklı harflerle gösterilmiştir. Bu nedenle, her birini ayrı ayrı öğrenmek gerekmiştir.

ŞİİRİN DİLİ, DİLİN ŞİİRİ

YRD. DOÇ. DR. MEHMET CAN DOĞAN*

“Şiir dili” diye ayrı bir dil var mı, yok mu? Önce bu soruyu cevaplamak gerekli. Var olan verimlere bakıldığında genel dilden farklı, en azından kullanım özellikleriyle genel dile benzemeyen, fakat kurallarıyla ona bağlı olan bir şiir dilinin bulunduğunu söylemek durumundayız. Ferdinand de Saussure’ün dil ve söz ayrımını kabul ettiğimizde şairlerin ifadelerini, belli bir bütün içindeki söyleyişlerini, şiirlerini söz olarak değerlendirmemiz gerekir. Söz dilden bağımsız değildir. Dil, günlük hayatta asgari düzeyde ihtiyaçlarımızı karşıladığımız iletişim modeli olarak tanımlanırsa; söz, bu modelin bireysel durumlarda ve bireysel bir yapı içerisinde daha da zenginleştirilmiş, yoğunlaşmış hâli olarak belirginleşir.

Edebiyat sanatının türlerinden biri olan şiir, yaratıcı ve kurgusal diğer yazılar gibi üslup özelliğiyle ayrışan bir yapıya sahiptir. Meseleye böyle yaklaşıldığında, kişinin dili kendine özgü kullanma becerisi olarak tanımlanan üslup da şairleri ayırt edici ve tanımlayıcı bir değere dönüşür. Şiir de bunu en açık şekilde gösteren verim olarak öne çıkar.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Şiir dilin çiçeğidir.” diye bir sözü var. Bu söz, “Şiir dili nedir?” sorusunun en kestirme cevabı olabilir. Şiiri incelik içinde tanımlayan bir sözdür bu. Şiir, neden dilin çiçeğidir? Şiir dilin en zarif, en kokulu, en güzel, çağrışımı en yoğun hâli diyebiliriz. Bunlara bağlı kalındığında neleri içeriyor? Çiçek kokusu nedir, zarafeti nereden gelir? Bunlar üzerinde durarak belki şiir dilinin özelliklerini açabiliriz.

* Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Sözcüklerin kendi başlarına yan anlamları, mecaz anlamları, deyim, terim anlamları olmadığı kanısındayım. Elbette her bir sözcük, temelde herhangi bir şeye göndermede bulunur, bir şeyi karşılar. Bununla birlikte sözcükler insanlara benzer. Çünkü insanlardan neşet etmiştir. Bu yüzden, tek başına sözcükleri ölü olarak düşünüyorum. İnsanlar nasıl birbirleriyle iletişime geçtiklerinde, temas kurduklarında anlam kazanırlar ise, sözcükler de birbirleriyle temasa girdiklerinde yeni anlamlar üretebiliyorlar. Deyim, mecaz, yan anlam dediğimiz anlamları da o zaman kazanıyorlar. Sözcüklerin kendi başlarına, çıplak olarak bu anlamların hepsini içermedikleri kanısındayım. Şiir, sözcüklerin kendi başlarına ilemediği bu anlam zenginliğini bulup çıkardığı gibi, sözcükleri yeni bağdaştırmalarla birleştirerek onları canlandırıyor. Şiirin dili zenginleştirici bu yönü, düz yazı ile belirtilmemiş olsa da şairler tarafından öteden beri bilinen bir durumdur.

İnsanlar nasıl birbirleriyle iletişime geçtiklerinde, temas kurduklarında anlam kazanırlar ise, sözcükler de birbirleriyle temasa girdiklerinde yeni anlamlar üretebiliyorlar.

1940'lara gelene kadar şiir dilinde tekrarların, dize sonu ses benzerliklerinin ayırıcı bir özellik olarak tanındığını biliyoruz. Fakat bu, 1940'lı yıllardan sonra "Garip Şiiri"yle birlikte çok eleştirilmiş ve özellikle serbest tarzda yazma yaygınlaşınca şiirin bu ritmik yapısı, mısra ya da beyitten şiirin birimlerine, bütününe yayılır hâle gelmiştir. Bu anlayış değişikliğiyle şiirdeki anlam birimi, mısra ya da beyitten uzaklaşarak müzikle belirginleşen cümle konumuna ulaşmıştır. Modern şiirde bu yüzden vezin ve kafiye, şiir dilinin çok da ayırt edici bir özelliği değildir. En azından şimdilerde yazılan şiir için bunu söyleyebiliriz. Modern şiir vezin ve kafiyenin dışındaki araçlarla belirginleşiyor daha çok.

Vezin ve kafiye biçimle bağlanan şiirler yazılmıyor değil; en azından dizeye bağlı şiirlerden tam anlamıyla vazgeçildiğini söylemek imkânsız. Bazıları bunu "gelenek" diye öne sürüyor. Bu, bana biraz ideolojik, biraz da kişisel bir söylem gibi geliyor; çünkü sırf biçimsel göstergelerle şiirde gelenekten söz edilmesi, şiir görüşünü daraltıcı iddiaları hazırlıyor.

Dil dediğimiz yapı, geleneği içinde doğrudan taşıyıp getirir. Böyle iken şiirin temelinde yer alan dili askıya alarak biçimden hareketle "gelenek" diye bazı kalıpları öne sürmek bana hayli kaba bir şiir anlayışının savunulması gibi geliyor. Dil ne kadar iyi bilinirse, şiirin geleneği de o nispette kavranır, diye düşünüyorum. Meseleyi böyle belirledikten sonra şiir dili bazı şiirlerle açılarak belirginleş-

tirilebilir. Âgâhî'nin bir şiirinin ilk dörtlüğü üzerinde duralım. Dörtlüğün ilk dizesi, "Seher vakti çaldım yârin kapısını."dır.

Bilindiği üzere, "çalmak" fiili tek başına kullanılsa anlamı belli; ancak "kapı çalmak" denildiğinde bağlam içerisinde yeni ve başka bir anlam kazanıyor. Şiirin ikinci dizesi:

"Dediler yârin kapısı sürmeli."

"Sürmeli" sözcüğü de aynı şekilde kapının sürmeli oluşuyla yeni bir anlam kazanmıştır. Fakat çağrışıma bağlı olarak başka bir anlam da var burada. Sevgilinin kapısı seher vakti çalınıyor. Demek ki seher vaktine kadar o civarda dolaşan bir âşık var. Seher vakti, gün ışıırken de artık geliyor ve kendini bir şekilde gösteriyor. Fakat civardan bunu görenler de herhâlde "Onun sende gönlü yok." gibilerden bir şeyler söylüyorlar. Âşık sebat etmiş anlaşılın, "Boş bulmadım otağın yapısını" diyor. O da boş değilmiş demek ki. "Otağ" sözcüğü çok iyi yerleştirilmiş buraya. Çağrışıma bağlı olarak düşünüldüğünde "otağ"ın sıradan bir çadır değil, hükümdar çadırı olduğu fark edilir. Dolayısıyla bu çadırın boş bulunmaması, dışarıdan söylendiği gibi sevgilinin ona karşı ilgisiz olmadığını, onun da gönlü bulunduğunu, dolayısıyla hükümdar gibi de bir çadırda oturduğunu ve hükümdar gibi lütfettiğini haber veriyor. Ayrıca "otağ" sözcüğü, dil içindeki bir kalıp ifadeyi, "Sen gönlümün sultanısın." sözünü de taşıyor.

"Çıkageldi bir gözleri sürmeli." dizesi, sevgilinin âşığa karşı boş olmadığını haber veriyor. Seher vaktine kadar dışarıdaki nasıl dolaşıp durduysa, içerdeki de onun dolaşmasını izleyip durmuştur. Çünkü gözler sürmeli, saçlar taralı çıkagelmiştir. Dize bu yoğunluğu; sözcüklerin istifi, sözcüklerin tercihi ile kazanmıştır. Sözcüklerin anlam zenginliklerini çağırarak anıştırmalar vardır.

"Kapıları sürmeli", "gözleri sürmeli" sözlerinden sonra gelen dörtlüklerin birinde, "Hemen aşk atına binip sürmeli." denilmiştir. Hepimiz aşkı ve atı biliriz; ama "aşk atı" yeni bir şey. Sanırım "şiirsel" dediğimiz tabirler de hep bu tür tabirler. Çünkü hepimizin bildiği sözcükleri pek de hatırıma getirmediğimiz, düşünmediğimiz bir bağdaştırmayla söylediğimizde o "şiirsel" oluyor. Zaten "imaj" dediğimiz yapılar da bu şiirsellik içinde ortaya çıkıyor. Burada bir yaratıcılık meselesi var tabii ki.

Dil,
ne kadar
iyi bilinirse,
şiirin geleneği
de o nispette
kavranır.

Örneğin gözle ilgili bazı benzetmeleri hatırlayalım: Zeytin gözlü, kömür gözlü, ceylan gözlü, badem gözlü, ahu gözlü gibi bağdaştırmalar, herkesin rahatlıkla anlam ilgilerini yakalayabileceği türden kalıp ifadelerdir. Anlam ilgisi ya renkle ya da şekille sağlanmış. Birisi çıkıp “mühür gözlüm” dediğinde zihnin düz işleyen algısı, kesintiye uğrar. Herkes mührü ve gözü bilir, ama bu bağdaştırmayı kurmayı düşünmemiştir; daha böyle bir durumu aklına bile getirmemiştir. Şiir dilindeki yaratıcılık budur.

“Mühür gözlüm” denildiğinde farklı bir anlam alanı açılıyor. İşte biz buna “imaj” diyoruz. Özellikle modern şiirde bu tür kullanımlar çok yaygınlaşmıştır. Şairler şiirin bütün bir yapı olduğunu da gözeterek “şiirsel” dediğimiz özelliği bunlarda aramaya başlamıştır. İmaj en önemli yapısal, kurucu değerlerden biri hâline gelmiştir şiirde. İmaj, şiiri gerçeğe/hayata açtığı gibi, dilin zenginliklerini yoklamaya da alan açar.

Şimdilerde, imajların gerçeğe bağlı kalarak anlaşılabilirliğini hesap etmeyen gençler, abuk sabuk ifadelerin imaj olduğu yanılgısına kapılıyor. Gerçekçe bağı bulunmayan, anlam oluşmasına izin vermeyen sözcük yığılması ile “şiirseliğin” yakalanacağını düşünmek mevcut birikimden uzaklaşmak anlamına gelir. Anlam üretmeyen yığma sözcüklerin şiirsel olduğunu düşünmek ve bu tür ifadelerle *yorulmuş* metinleri “imaj yoğunluklu” şiir diye sunmak şiirle bağların hayli gevşediğini haber verir. Yığma sözcükleri imaj sanmak bilgisizlikten kaynaklanan durumudur.

“Mühür gözlüm” bağdaştırmasını gerçeğe bağlı kalarak çözmek amacıyla şöyle diyebiliriz: Mühür yetkilide bulunur. Bir de dilde “Mühür kimde ise Süleyman odur.” sözü vardır. Dolayısıyla biri “mühür gözlüm” diyorsa, “Sen gönlümün sultanısın.” Da diyor. İmajı gerçeğe bağlı kalarak çözerken bazı sorular sorarız. Mühür ne işe yarar? Onay verir. Biri birine öyle bir bakmış ki, gözleriyle “Bu iş olur!” diye onaylamış. İmajı bu şekilde çözebiliriz. Daha farklı olarak mühür kâğıda basıldığında mürekkep dağılır gider. Kâğıda basıldıklarında boya dağılıp gider. O da gözler ve kirpiklerin şekli olarak tasarlanmış olabilir. Herhâlde birinin bakışı da o kadar etkiliymiş ki içinde bir duygu dalgalanması olmuş; o bakış, bütün bedenini sınırlarıyla sarmış. Eskiden insanlar okuma yazma bilmedikleri için adlarına mühür kazıtırlardı. Âşık da muhtemelen okuma yazma bilmiyordu. Çevresini gözeterek bunu söylemiş olsa gerek. Öyle olunca mühür, mülkiyetin sembolü olarak da düşünülmelidir. “Mühür gözlüm” denildiğinde de bir sahiplenme durumu var. Zaten sahiplenme durumu olmasa, sonraki dizelerde “Seni elden sakınırım, kıskanırım.” denilmezdi herhâlde.

Âşık, “mühür gözlüm” bağdaştırmasıyla yepyeni bir alan açıyor bize. Böyrece dili de zenginleştiriyor. Bana kalırsa, şiirde eskimeyen ve bizi yeniden çağıran şey, özellikle bu tür söyleyişlerdir. Güzel olan, kendisini tüketmemize izin

vermez. Güzellikle karşılaştığımızda o anın zevkini duyarız. Sonra hatırlayıp bir daha görmek, duymak, okumak isteriz. Şiirin güzelliğini sağlayan imajlar, onların tüketilmesini engelleyen sigortalardır.

Necip Fazıl'dan bir örnekle şiir dilinin inceliklerine devam edelim. Necip Fazıl'ın 1950'li yıllardaki bir şiirinin başlığı "Aynalar Yolumu Kesti"dir. Aynalar yolumuzu kesmez; aslında aynalar yolumuzu açar. Hepimiz hayata aynalardan gireriz. "Aynalar yolumu kesti." diyen biri için ciddi bir sıkıntı var demektir. Artık hayata karışmak istemeyen bir psikolojinin sözüdür bu. Dışarı çıkma, insanlarla görüşme, bir şeyler paylaşma isteğini yitirmiş bir psikolojidir bu; depresyon durumu da denilebilir. Bu, uzleti tercih etmiş ya da buna mahkûm olmuş birinin söyleyebileceği bir sözdür.

Şiir dilindeki çağrışımlar bir taraftan kültürü de gözetir. Güçlü imajlara sözcükleri yığarak, istifleyerek ulaşmak pek mümkün değildir. Bu yanlış bir düşünce bence. Yığma sözlerle imaja ulaşacağını düşünenler, kültürün çağrışım açısından şiiri ne kadar zenginleştirdiğinin farkında olmadıkları için şiire başka yerlerden kaynak ararlar. Örneğin bizde mitoloji denildiğinde hep Yunan mitolojisi düşünülür. Özellikle ortak kültür dairesi içinde, Doğu dünyasıyla ve mitolojisiyle, efsanelerle, destanlarla olan bağlar koştukça Yunan mitolojisi kaynak olarak görülmüştür. Bu da, bir bakıma, şiirin köklerini zedelemiştir. Şiirde kök nakli, şiir diline aktarılamayan başka bir dünya algısını taşımak anlamına gelir. Şair, kendi kültürünü gözettiğinde, buradan farklı farklı ilgiler kurabilir; şiirini zenginleştirebilir.

Örneğin Necip Fazıl'ın "Canım İstanbul" şiirinden şu iki dizeyi aktarayım:

"Tarihin gözleri var, surlarda delik delik;
Servi, endamlı servi, ahirete perdelik."

"Servi" sözcüğü o kadar ustalıklarla kullanılmış ki, Selçuklu ve Osmanlı mezarlıklarında mezarların yanına servi ağacının dikilmesi, kültürel bir öge olarak resmedilmiştir âdeta. Servinin ahirete bir perde olarak tasarlanması hayli etkileyici bir imajdır. Hıristiyan bir toplumun kültüründe çamın sağlayacağı çağrışım ne kadar güçlü ise Doğu toplumunda servinin çağrışımı da o oranda güçlüdür. Necip Fazıl, andığım dizede serviyi oraya koyarak sözcüğün kültürel çağrışımından yararlanmış. Ben bunu şöyle yorumluyorum: Endamlı oluşu da vurgu-

Şiirin
güzelliğini
sağlayan
imajlar,
onların
tüketilmesini
engelleyen
sigortalardır.

landığı için servi, elife benzetilir. Elif de Allah'ın sembolü olarak düşünülür. Bunun için "servi" sözcüğü, mezara girenin sorgu sualde dümdüz durmasını işaret eder gibidir. En azından bu dize bana bunları çağrıştırıyor.

Şairler birbirini gözeterek şiir dilini aktarabiliyorlar. Daha doğru bir tabirle kendilerinin mülkü hâline getiriyorlar, temellük edebiliyorlar. Bu mülkü her şair, sonraki nesle şiirleriyle aktarıyor. Burada da Necip Fazıl'dan alacağım örneğimi. Necip Fazıl "Sakarya Türküsü" adlı şiirindeki "Sakarya, kandillere katran döktü geceler" dizesinde, Faruk Nafiz'in "Sen Nerdesin" şiirindeki bir imajı geliştir-

Şiirde kök nakli,
şiir diline aktarıla-
mayan başka bir
dünya algısını
taşımak anlamına
gelir. Şair, kendi
kültürünü gözettii-
ğinde, buradan
farklı farklı ilgiler
kurabilir; şiirini
zenginleştirebilir.

miştir sanki. Faruk Nafiz, şöyle söylemiştir:

"Senin için kandiller tuttuştu kendisinden
Resmine sürme çektim kandillerin isinden."

Birinde kandillerin isinden resme çekilen bir sürme, diğesinde kandillere katran döken geceler... Aynı durum siyahın çağrışımıyla dönüştürülmüş olarak karşımıza çıkıyor.

Hem tekrarlar hem çağrışımla şiir dilinin sağladığı imkânlar açısından Yetik Ozan'ın "Üçüncü Yol" adlı şiiri çok düşündürücüdür bence. Çünkü ortaklaşalığı vermek üzere seçmiştir bütün kafiyeleri. Şiirin ilk dörtlüğü şöyle:

"Sayıyorsan beni kendine yakın
Hem ben bilem, hem sen bil, bilişelim
Benim köyüm, senin kentine yakın
Hem ben gelem, hem sen gel, gelişelim."

"Bilişelim", "gelişelim" diyerek ortaklaşalığı vurgulamak üzere çağrışım yolu kuruyor. Bütün şiiri de böyle kuruyor zaten. Sesin şiiri kurucu bir tarafı var elbette. Kültürün içindeki inanç özelliği, gelenek görenekler şiiri besliyor ve bunlar bir bakıma şairi, maşeri vicdan dediğimiz toplumun değerleriyle bir araya getiriyor. Onlara katıyor ve şair bir bakıma daha kabul edilebilir bir özne şeklinde isimleşiyor. Şimdi örneğin yaşayan şairlerden kim Yunus Emre, Pir Sultan Abdal veya daha yakın zamandan Yahya Kemal kadar kabul görüyor? Elbette tarihsellik de var işin içinde; ama herhâlde o kültürel yapıyla bağ kuramamanın getirdiği bir sıkıntı da var. Çünkü şairler bireyselleşme durumunu kültürden kopma gibi yorumluyorlar. Entelektüeller de var böyle yorumlayan. Bence Mehmet Akif'in, Yahya Kemal'in tutumu bazı göstergeler sunar. Toplumsal değerleri, kültürel değerleri bilince çıkaran isimler bunlar. Bilince çıkardığı için de mensup olduğu kültürün değerlerini sağlam bir biçimde savunulabilen şairler. Bu açıdan Mehmet

Akif'in şu mısraları hatırlanabilir:

"İnmemiştir Kuran bunu hakkıyla bilin
Ne mezarda okunmak ne fal bakmak için."

Mehmet Âkif, 1910'lu yıllarda erken uyarı sistemi denilebilecek bir duyarlılıkla böyle mısralar söylüyor. Bu erken uyarı sistemini algılamak güçleştiği için Mehmet Akif'in söylediklerini tekrar etmek durumunda kalıyoruz. Şairler, ait oldukları dili işleyen şairleri bir biçimde alıp kendi zamanlarına getiriyor. Tabii toplumda da şairlerin bu çabasının makes bulması gerekli. Bu olmadığında 1910'larda söylenenler 2010'lara gelirken hâlâ anlaşılmamış ve hâlâ yeni bir öneri olarak görülüyor.

Yahya Kemal'in "Akıncı" adlı şiirinden hem imaj adına hem de kültürel değerlerin dönüştürmesi adına bir beyit aktarayım:

"Cennette bugün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hatıra titrer gözümüzde."

"Titrer" sözcüğü beyite çağrışımı arttıracak bir şekilde ustaca yerleştirilmiştir. Cennette açılan güller ile gözde titreyen kızıl hatırayı bira araya getiren şair, savaşta şehit edilen birinin yarasını cennette açılmış kızıl güller şeklinde tasarlamaştır. Fakat bir tarafta uhrevi bir dünyada, ölümsüzlüğe ulaşmış şehitlerin durumuna olan iman varken diğer tarafta savaş meydanında yitirilmiş olana özlemle belirginleşen dünyevî bir acı vardır. İkinci mısra fevkalade dünyevîdir. Bir tarafta "Cennete ulaştılar, güller gibi açtılar orada." diye inanan bir kimsenin içi hayli rahat, diğer tarafta ise şehitlerin vurulduğu andaki o kanlı manzarayı hatırlayarak gözü titreyen bir insan var. Yahya Kemal, hayal meyal hatırlanan ve görülebilecek olanla gözün titirmesine iki anlam yüklemiştir.

Yahya Kemal'in "Hayal Şehir" adlı şiirinde de şöyle bir imaj vardır:

"Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan
Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan."

Bu beyitteki imaj da Necip Fazıl'ın başka bir şiirinde dönüştürülmüştür. "Hayal Şehir", Üsküdar'ın anlatıldığı bir şiirdir. Cihangir'den Üsküdar'a bakılıyor ve Üsküdar'daki camlarda oluşan kızılıklar, bir saray şeklinde tasavvur ediliyor. Şair, yarattığı imajın heyecanıyla olsa gerek, şu beytiyle imajını çözüyor veya daha da pekiştiriyor:

"Zaten o ilah isteği eğlence hayalhanesine
Çevrilir camları birden peri kâşânesine."

Karacaođlan'ın bir şiirinin son dizesinde "Kim var imiş, biz burada yoğ iken" der. Bu dizede hem bizden öncekileri bir okuyalım merakı vardır, hem de Őu an'a meydan okuma cesareti. Öncekiler bu bilinçle okunduğunda çok daha sağlıklı bir şiir ortamı olacaktır ve şiirin bugün kaybettiği okur da herhâlde bir nebze kazanılacaktır. Pir Sultan Abdal'ın bir dörtlüğü ile şiir dilinin özelliklerini toparlayayım:

"Pir Sultan Abdal'im sen seni düşün
Güzelsin sultanım bulunmaz eşin
Giyinmiş kuşanmış türlü kumaşın
Bezenmiş bedesten şar sen mi geldin?"

"Şar" şehir anlamındadır. Sanki bir akıl yürütme de var burada. Felsefede kişinin kendini bilmesi büyük bir bilgidir. Burada da "Sen seni düşün!" sözüyle "Kendini bil!" denilmiş. Düşündüm ve Őu sonuca ulaştım, der gibi ikinci dizede "Güzelsin sultanım bulunmaz eşin." diyor şair. "Eşref-i mahlûkât" deyiminin başka bir söylenişi olsa gerek bu. Üçüncü dize "Nasıl güzelleştin?" sorusunun cevabı gibi: "Giyinmiş kuşanmış türlü kumaşın." Türlü kumaşları giyinerek bu kadar güzelleşmiş. Saçımız bir başka kumaş, kulağımız bir başka kumaş gibi yorumlanabilir. Tıpkı bir şehrin bedestenlerle süslenmiş olması gibi bir güzelliğe büründüm, diyor. Tabii bedesten bizi vatana, coğrafyaya da açıyor. Mekân ile coğrafya ile insanın bu kadar bütünlüklü bir şekilde kavrandığı örnek çok azdır. Dilin içinden doğan böyle bir yoğunluğu, edebiyatın hiçbir türü sağlayamaz. Şiir bu yüzden yoğunlaştırılmış (konsantre) içecekler gibidir. Bu dili çağrışımlarla çözdükçe bu yoğunluktan yararlanabiliriz. ■

TÜRKÇENİN YABANCILARA ÖĞRETİMİ

DR. MUSTAFA KURT*

Ülkemiz yıllardır yabancı dille eğitimi ve yabancı dillerin Türkçe üzerine olumsuz etkilerini tartışıyor. Bu tartışmalardan ilki, örtülü de olsa Türkçenin bilim dili olma konusunda ciddi eksiklikleri olduğu, ikincisi ise Türkçenin dışarıdan gelecek etkilere karşı çok korunmasız olduğu varsayımına dayanıyor. Her iki tartışma sürüp giderken ülkemiz çok daha önemli bir meseleyi, kendi insanlarımıza kendi ana dilimizi bile öğretemediğimizi, gözden kaçırdı. Yabancı dille eğitim konusu zaten büyük bir yanlışın ve zihinsel sapmanın ürünüydü. Bir an bunun gerekli olduğuna inanıp ortaya çıkan sonuçlara baktığımızda ise karşımızda umutsuz bir tablo duruyor. Yıllardır matematiği, fiziği, kimyayı veya diğer dersleri özellikle İngilizce, kısmen de Almanca aracılığı ile öğrettik de ne oldu? Yabancı dille eğitim yapan okullarımızdan, özellikle de üniversitelerimizden kaç tane dünya çapında bilim adamı çıktı? Bırakın bilim üretmeyi, Türkçenin bilimsel bilgiyi taşımaktan/aktarmaktan bile aciz olduğunu kabul etmek ve bilgiyi başka aracı bir dille öğrencilerimize aktarmaya çalışmak tamamen bir zihniyet sorunu ve aşağılık duygusuyla ilgili olsa gerektir. Dilin; düşünme, öğrenme becerileri, hayal gücü ve analiz yeteneği gibi bilimsel üretimin hayati unsurlarını doğrudan etkilediği göz önüne alınırsa “ana dil” in içinde biçimlenmeyen bir eğitim anlayışının insanımıza neler yaptığını/yapacağını hep birlikte gözlemleyeceğiz.

* Gazi Üniversitesi TÖMER Başkan Yardımcısı.

Her dil ürettiği anlamsal çerçeve, söz varlığı ve düşünce sistemi ile önemli bir hazinedir. Her şeyine imrendiğimiz, dilini “dilimiz” yapmak için didininip durduğumuz Batı bile kültürel kolonyalizmden kısmen vazgeçip dünya dillerinin yok olmasını korumak amacıyla “Tehlike Altındaki Diller İçin Yaşayan Diller Enstitüsü” (Living Tongues Institute For Endangered Languages) türünden enstitüler kuruyor. Bununla da yetinmiyor, Sibiryada, Altaylarda, Moğolistan’da ve Afrika’da yok olmakla karşı karşıya olan dilleri yaşatmak veya o dilleri kayıt altına almak için birçok projeler yürütüyor (<http://www.livingtongues.org>). Batı bunun üstüne “Can Çekişen Sesler” (Enduring Voices) adıyla dünyada yok olmakla karşı karşıya olan dilleri korumak amacıyla dünya çapında çalışmalar yapıyor. Bunlar bütün dünyaya bir sömürgeci mantığıyla İngilizceyi yaydıktan sonra bir “günah çıkarma” gibi görünse de sanırım oralarda da hâlâ bir dilin kaybolup gitmesinin; binlerce masalın, halk hikâyesinin, bitki adının ve nihayetinde kültürlerin yok olması anlamına geldiğini bilen vicdan sahibi bilim adamları olmalı.

Türkiye yukarıda saydığımız tartışmaları sürdürürken ve bizler “öğretilmiş bir çaresizlikle” birkaç yabancı dili birden öğrenme yolunda milyonlarca “dolar” harcarken; Avrasya’dan, Orta Doğu’dan, Balkanlar’dan ve Afrika’dan binlerce insan Türkiye Türkçesi öğrenmek için çabalıyor. Etrafındaki bütün olumsuzluklara rağmen Türkçemiz sapasağlam duran yapı özellikleri ve tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar çok konuşanı/konuşmak isteyenini ile her geçen gün daha da zenginleşerek gelişmeye devam ediyor. Kimileri “Türkçe elden gidiyor!” naraları atadursun, birileri Türkiye’nin büyük bir devlet, Türkçenin bir “bilim dili”, Türk üniversitelerinin de iyi eğitim verdiğiğine inanmış olmalı ki her yıl binlerce insan ülkemizde öğrenim görmek istiyor. ÖSYM’nin bu yıl gerçekleştirdiği YÖS (Yabancı Öğrenci Sınavı) sınavına yaklaşık on üç bin kişinin katılması bu bağlamda hayli manidardır. Dışarıdan bakıldığında bizler için çok olumlu bir gelişme sayılabilecek bu durumun “içerideki” kısmı hayli sıkıntılı bir görünüm arz ediyor. Galiba bu gelişmelerin bizler İngilizce ve diğer Batı dilleri ile bu kadar meşgulken olması hepimizi çok hazırlıksız yakaladı. Özellikle “Büyük Öğrenci Projesi” kapsamında ülkemize gelen binlerce öğrenciyle karşılaşınca genelde Türk üniversitelerinin, özelde ise Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Bölümlerinin bu yeni alana, “Türkçenin Yabancılara Öğretimi”ne, pek de hazır olmadıkları ortaya çıktı. Bu yazıda söz konusu alanın eksiklikleri ve uygulamada ortaya çıkan bazı sorunlar ile çözüm önerileri genel bir bakış açısıyla tartışılmaya çalışılacaktır.

Devlet Politikaları ve “Büyük Öğrenci Projesi”

1992-1993 eğitim-öğretim yılında yedi bini yüksek, üç bini ortaöğretim olmak üzere toplam on bin kişilik bir kontenjanla başlayan ve hâlen de yıllık bin

beş yüz kişiyle devam eden “Büyük Öğrenci Projesi” bu süreç içinde üzerinde düşünülmeğe değer pek çok veri ortaya koydu. Altyapısı iyi hazırlanmadan başlanan bu projenin bilançosu ne yazık ki pek iç açıcı değil. Türkiye’nin 1992 yılında başlattığı proje kapsamında Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akarba Topluluklarından bugüne kadar ülkemize gelen öğrencilerin neredeyse yarısı eğitimlerini tamamlayamadan ülkelerine döndü. Bu, üzerinde ciddi biçimde düşünülmeğe değer bir durumdur. Konunun Türkçeye bakan yönü daha da ciddi. Söz konusu süreç içinde Türkçenin yabancılara öğretimi konusunda Türkiye’nin önemli adımlar atması gerekirken ne yazık ki bu alanda beklenen gelişmeler yaşanmadı. Bu bakımdan şu çok açık söylenebilir ki Türkçenin yabancılara öğretimi alanındaki en temel eksiklik, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bu alana yönelik hedefleri ve programı belirli bir devlet politikasının olmayışıdır. Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu bünyesinde bu alana yönelik bazı çalışmalar yürütülmektedir; ancak bu girişimlerin sonucunda kapsamı, uzun ve kısa vadeli hedefleri belli olan eğitim politikaları henüz üretilmemiştir. Mevcut durumda bu görev yalnızca TÖMER’lere bırakılmış gibi görünmektedir. TÖMER’ler de yıllardır gerek ikili anlaşmalar ile ülkemize gelen, gerekse kendi imkânları ile ülkemizde Türkçe öğrenmek isteyen kişilere dil öğretmenin ötesinde farklı bilimsel etkinlikler (alana yönelik öğretim elemanı yetiştirme, bu alana ait yüksek lisans ve doktora programları açma, yurt dışında merkezler açma vb.) gerçekleştirememiştir. Bu durumun en önemli nedeni, TÖMER’lerin adı geçen faaliyetleri yapmak için gerekli özerkliğe ve imkânlara sahip olmamasıdır.

Şu çok açık söylenebilir ki Türkçenin yabancılara öğretimi alanındaki en temel eksiklik, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bu alana yönelik hedefleri ve programı belirli bir devlet politikasının olmayışıdır.

Türkçenin yabancılara öğretiminin önemli sorunlarından bir diğeri bu alanın henüz bir akademik disiplin olarak ülkemizde yerleşmemiş olmasıdır. Hâlihazırda bazı üniversitelerin Türkçe Öğretmenliği Bölümlerinde “Yabancılara Türkçe Öğretimi” adlı lisans dersleri okutulmaktadır. Ayrıca Yıldız Teknik Üniversitesinde “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Yabancı Dil Olarak Türkçe” yüksek lisans programları ile Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde kurulan “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ana Bilim Dalı” gibi akademik birimler, kimisi çok yeni olduğundan, henüz bu alana beklenen desteği verememişlerdir. Zaten Türkçenin gerek ana dili gerekse yabancı dil olarak öğretimi konusunda ortaya

çıkan büyük boşlukta en büyük vebal Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Bölümleridir. Bugün gelinen noktada Türkçenin ana dili olarak öğretimi, eğitim bilimleri uzmanlarına; yabancı dil olarak öğretimi ise Batı dilleri bölümlerinden gelen akademisyenlere bırakılmış gibidir. Bu alanda çalışanlar artık bir özleştirme yapmalı ve bu alanlara daha fazla ilgi göstermelidirler. Üniversitelerin ikili anlaşmalar çerçevesinde yurt dışına Türkçe öğretmek amacıyla genellikle Batı dilleri (İngilizce, Fransızca, Almanca vb.) mezunu öğretim elemanlarını göndermesi de bu alana katkıda bulunmaktan ziyade zarar vermektedir.

Öğretim Programları

Başta İngiltere ve ABD olmak üzere Fransa, Almanya gibi ülkeler uzun yıllardan beri kendi dillerini yabancılar için öğretme yolunda önemli yatırımlar yaptı. Bu sayede yalnızca dillerini başka insanlara öğretmekle kalmadılar, bu alandan çok önemli gelirler de elde ettiler. Hatta Malta ve Yeni Zelanda gibi daha küçük ülkeler bile yabancı dil öğrenmek isteyenlerin büyük meblağlar harcadığı ülkelere hâline geldi. Bu ülkelerin eğitim açısından ne kadar başarılı oldukları tartışılabilir ama onların “dil öğretim sektörü” sayesinde pek çok dil merkezine, yayına ve bu alanda yetişmiş elemana sahip oldukları da göz ardı edilemez. Bugün Avrupa’da eğitim veren pek çok merkezin kendine özgü bir metot ve öğretim programı geliştirdiği rahatlıkla söylenebilir. Oysa ülkemizin kendi dilimizi yabancılar için öğretmek yolunda belirlediği bir çerçeve programı bile bulunmamaktadır.

TÖMER’lerin kendi kurslarında uyguladıkları Türkçe öğretim müfredatı genel olarak “Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı”na bağlı olarak geliştirilmiştir. Söz konusu çerçeve programı “Avrupa’da ortak bir yabancı dil öğretim programı ve yabancı dil öğretiminde ortak bir standart, ortak ölçütler ve buna dayalı bir araç geliştirmeyi amaçlayan Avrupa Konseyi Modern Diller Bölümü tarafından geliştirilmiştir. Bugün tüm Avrupa ülkelerinde yabancı dil öğretimi bu çerçeve programa dayalı olarak gerçekleştirilmektedir.” (Mirici, <http://adp.meb.gov.tr/nedir.php>). Bu çerçeve programı çok genel ölçütleri içerdiği ve Avrupa dillerini esas aldığı için programın Türkçeye uygulanmasında bazı farklılıkların olması çok doğal-

Bugün gelinen noktada Türkçenin ana dili olarak öğretimi, eğitim bilimleri uzmanlarına; yabancı dil olarak öğretimi ise Batı dilleri bölümlerinden gelen akademisyenlere bırakılmış gibidir. Bu alanda çalışanlar artık bir özleştirme yapmalı ve bu alanlara daha fazla ilgi göstermelidirler.

dır. Çerçeve programın özellikle Türk ve Akraba Topluluklarında uygulanma imkânı zayıftır; çünkü Türkçenin farklı lehçelerinin konuşulduğu bu coğrafyada kültürel ortaklıkların öne çıkarılması, iki lehçedeki fonetik benzerlik ile farklılıkların esas alınarak bir öğretim programının geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Öğretim Yöntemleri

Dil öğretiminin en çok tartışılan ve çoğu zaman da bir sonuca bağlanamayan konularından birisi dil öğretiminde kullanılacak yöntemlerdir. Bu tartışmalarda “yaklaşım”, “yöntem” ve “teknik” kavramları birbirine karıştırıldığı için somut teklifler bir türlü ortaya çıkamaz. Öncelikle dil öğretiminde uygulanmış ve sonuçları/başarısı itibarıyla diğerlerinden açıkça ayrılan bir yöntemin olmadığı uygulamaya dayalı birçok araştırmanın ortak sonucudur. Şayet tamamlanmış ve sürdürülebilir bir yöntem olsaydı dünyadaki dil merkezleri bu yöntemlerle daha kısa sürede daha olumlu sonuçlar alma yolunu tercih ederdi. Bu bakımdan “dil bilgisi çeviri yöntemi”, “dolaysız yöntem”, “sözel yaklaşım”, “işitsel-dilsel yaklaşım” ve son yıllarda öne çıkan “iletişimsel yaklaşım” (Demircan 2005) gibi dil öğretimine farklı boyutlar getiren yaklaşım ve yöntemlerin her birinin olumlu ve eksik yönleri bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu nedenle de son yıllarda sıkça ifade edile “yöntem sonrası dönem” ifadesi aslında eksiksiz bir yöntemin olmadığını vurgulamaktadır (Yaylı 2009: 25). Türkiye’deki TÖMER’lerde de genellikle farklı yöntemlerin bir bileşkesinden oluşan karma bir öğretim yaklaşımı benimsenmektedir. Günümüzde TÖMER’lerin Türkçeyi beceri temelli bir yaklaşımla ve dil becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerle öğretmeye çalışmaları bu alan açısından oldukça önemli bir kazanımdır.

Yöntemlerin olumlu veya eksik yönleri tartışılabilir; ancak dil öğretiminde dil becerilerini geliştirmek amacıyla düzenlenecek ders içi ve dışı etkinliklerde bu yöntemlerin birçoğundan yararlanmak mümkündür. Ayrıca her dilin kendi yapı ve anlam özellikleri de bu öğretme süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Temel dil becerilerinin birbirinden ayrılamayacak kadar sıkı bir ilişki içinde olduğu ve dört temel dil becerisinin eş zamanlı olarak geliştirilmesi gerektiği çoğu dil öğretim yaklaşımının önerdiği bir gerçektir. Bu husus ana dili öğretiminde daha da önem kazanmaktadır. Ne var ki Türkçenin bir yabancı dil olarak öğretimi-

Öncelikle dil öğretiminde uygulanmış ve sonuçları/başarısı itibarıyla diğerlerinden açıkça ayrılan bir yöntemin olmadığı uygulamaya dayalı birçok araştırmanın ortak sonucudur.

minde her becerinin kendi bütünlüğü içinde ele alınması gerekliliği uygulamada ortaya çıkan bir husustur. Çünkü Türkçe öğretim süreci içinde temel dil becerilerinin geliştirilmesinde farklı sorunların ortaya çıktığı gözlenmektedir. Özellikle yazma gibi bir üst becerinin kazandırılmasında alfabe farklılıklarının ve fonetik özelliklerin yazma sürecini olumsuz yönde etkilemesi, bu beceriye yönelik özel çalışma ve etkinliklerin düzenlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde konuşma becerisinin küçük konuşma grupları içinde, canlandırma veya benzetim gibi öğretim teknikleriyle geliştirilmesi için bu beceriye yönelik farklı etkinliklerin düzenlenmesi gerekmektedir.

Dil biliminde ve insanoglunun bilişsel süreçleriyle ilgili araştırmalarda ortaya çıkan yeni gelişmeler dil öğretiminin kuramsal yönüne büyük katkılarda bulunmuştur. Bu çalışmalar dil becerilerinin doğal bir ortamda, bireysel farklılıkları dikkate alarak öğrenilen bilgi ve becerilerin gündelik hayata aktarılması sayesinde daha kolay geliştirilebildiğini ortaya koymuştur. Bu temel ilkeler çerçevesinde dilin temel becerilerini (okuma, yazma, konuşma, dinleme) geliştirmek amacıyla hedef kitlenin özelliklerine uygun düzenlenecek etkinlikler ile hazırlanacak görsel ve işitsel ders materyalleri Türkçe öğretimini kolaylaştıracaktır. Dil öğretiminin kültür aktarımını da doğal olarak içerdiği düşünülürse Türkçe öğretiminde edebî metinler ile Türk kültürünü temsil kabiliyeti olan metinlerin kullanılması da hayati bir önem taşımaktadır.

Dil Öğretim Materyalleri

Türkçenin yabancı bir dil olarak öğretiminde karşılaşılan en büyük sorunlardan bir diğeri bu amaca yönelik nitelikli yayınların sayısının çok az olmasıdır. Bu alanda hâlihazırda kullanılan en temel kitaplar TÖMER'lerin hazırladıkları öğretim setleridir. Gazi ve Ankara Üniversiteleri bünyesinde hazırlanan bu kitaplar uzun yıllardır bu alandaki önemli boşluğu doldurmanın yanı sıra yurt dışındaki Türkoloji merkezlerinde de kullanılmaktadır. Özel yayın- evleri tarafından hazırlanan konuşma kılavuzları ile dil bilgisi kitapları ise daha çok bireysel öğrenmeye yöneliktir. Boğaziçi Üniversitesi tarafından hazırlanan ders kitapları ise daha çok İngilizce bilenleri hedef almaktadır. Bu alandaki hedef kitlenin çok farklı özelliklere (ana dilinden kaynaklanan yapısal ve fonetik farklılıklar, alfabe farklılığı vb.) sahip olması söz konusu kitleye yönelik öğretim materyallerinin de çeşitliliğini

Gelişen teknoloji ile birlikte Türkçenin de İnternet üzerinden öğrenilmesine uygun altyapının hazırlanması ve bunun bireysel veya kurumsal kullanıma sunulması bir zorunluluk hâline gelmiştir.

gerektiren bir durumdur. Bu nedenle öğretim materyalleri yapılandırmacı bir yaklaşımla ve Türkçenin fonetik ve yapısal özellikleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Bunların tematik bir yaklaşımla oluşturulması da öğrencilerin birbiriyle ilgili kelime ve kavramları bir arada öğrenmesini kolaylaştıracaktır.

“Büyük Öğrenci Projesi” kapsamında Türk ve Akraba Topluluklarından veya kendi imkânlarıyla ülkemize gelerek Türkiye’de öğrenim görmek isteyen öğrencilerin sayısının giderek artması bu alandaki yayınların artmasını zorunlu kılmıştır. TÖMER’ler bizzat Türkiye’ye gelerek öğrenim gören öğrencilere Türkçe öğretmekte ve onları TCS (Türk Cumhuriyetleri Sınavı) ile YÖS (Yabancı Öğrenci Sınavı) gibi dil yeterlilik sınavlarına hazırlama görevini üstlenmektedir. İkili anlaşmalar çerçevesinde ülkemize gelen bu öğrencilerin dışında ERASMUS, CAMPUS EUROPAE gibi öğrenci değişim programları ile ülkemizde öğrenim görmek isteyen öğrenciler de yine kısa süreli olarak TÖMER’lerde öğrenim görmektedir. Söz konusu öğretim programlarının haricinde ülkemize gelme imkânı bulamayan veya kısa süreli olarak Türkiye’ye gelen ancak ülkelerine döndükten sonra da Türkçe dil becerilerini geliştirmek isteyen kişiler için çok fazla dil öğrenim seçeneği bulunmamaktadır. Bu bakımdan İnternet tabanlı Türkçe öğretim programlarının hazırlanması da bu alana önemli katkılar sağlayacaktır. Dünyanın farklı dilleri için İnternet üzerinden bireysel öğrenime uygun pek çok dil öğrenme programı bulunmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte Türkçenin de İnternet üzerinden öğrenilmesine uygun altyapının hazırlanması ve bunun bireysel veya kurumsal kullanıma sunulması bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu amaca yönelik olarak üniversitelerin uzaktan eğitim merkezlerindeki teknik alt yapıdan yararlanılabilir.

Öneriler

- Millî Eğitim Bakanlığı yıllardır yabancılara Türkçe öğretimi görevini üstlenen TÖMER’ler ve üniversitelerde yabancılara Türkçe öğretimi alanında çalışan akademisyenlerle birlikte “Türkçenin Yabancılara Öğretimi” ile ilgili stratejik bir plan hazırlamalı ve bütün çalışmalarını bu plana göre düzenlemelidir.

- Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türkçenin yabancılara öğretimi ile ilgili farklı coğrafyalara ve kültürlere hitap eden farklı müfredat programları hazırlanmalıdır. Bu müfredatlara uygun olarak MEB bünyesinde kurulacak komisyonlarca “Yabancılar İçin Türkçe” öğretim setleri hazırlanmalı veya MEB bu alanda yayın yapan kurumları destekleyerek yurt dışında Türkçe öğreten merkezlerin yayın ihtiyacını karşılamalıdır. Türkçenin yabancılara öğretimi ile ilgili yapılacak yayınlar görsel, işitsel öğretim materyalleriyle desteklenmelidir. Bu çalışmalarda Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü’nün veya TRT’nin imkânlarından faydalanılabilir.

• Üniversitelerin “Türkçe Öğretmenliği Bölümleri” bünyesinde “Türkçenin Yabancılar Öğretimi” alanında bir ana bilim dalı oluşturulmalı ve bu ana bilim dalları gözetiminde yüksek lisans ve doktora programları açılmalıdır.

• Yurt dışına Türkçe öğretmek üzere görevlendirilecek okutman veya öğretmenlerin Türkçe veya Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinden mezun olmasına özen gösterilmelidir. Bu adaylar TÖMER’lerde en az bir ay staja alınmalı ve kendilerine Türkçenin yabancılar öğretimi konusunda hizmet içi eğitim düzenlenmelidir.

• İnternet üzerinden Türkçe öğrenmek isteyenlere yönelik bir öğretim portalı kurularak bu portal dilimizi öğrenmek isteyen yabancıların kullanımına ücretsiz olarak açılmalıdır.

• Türkçe öğrenmek veya Türkiye’de öğrenim görmek isten bütün yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili bütün iş ve işlemleri takip eden özel bir birim kurulmalıdır.

• YÖK ve Millî Eğitim Bakanlığı Türkiye’de kendi imkânları ile öğrenim görmek isteyen öğrenciler için bazı kolaylıklar sağlamalıdır.

• Büyük Öğrenci Projesi kapsamında ülkemize gelen yabancı öğrencilerle ilgili bir alan araştırması yapılarak projenin geldiği durum yeniden değerlendirilmelidir.

• İkili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye’ye gelen öğrencilerin barınma, burs ve rehberlik konusunda danışabilecekleri merkezler oluşturulmalıdır.

• İkili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye’de öğrenim görmek isteyen öğrencilerin seçimi ÖSYM veya YÖK’ün belirleyeceği Türk makamlarınca yapılmalıdır. Böylece Türkiye’ye öğrenci seçen “özel komisyonların” yanlış seçimleri önlenmiş olacaktır. ■

KAYNAKLAR

Yaylı, Derya (2009), **Yabancılar Türkçe Öğretimi** (Politika, Yöntem ve Beceriler), Ankara: Anı Yayıncılık.

Demircan, Ömer (2005), **Yabancı-Dil Öğretim Yöntemleri**, İstanbul: Der Yayınevi.

<http://www.livingtongues.org/>

<http://www.nationalgeographic.com/mission/enduringvoices/>

Mirici, İsmail Hakkı, “Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı ve Avrupa Dil Portfolyosu Nedir?” (<http://adp.meb.gov.tr/nedir.php>).

DİL - İLETİŞİM VE TÜRKÇE

YRD. DOÇ. DR. VELİ SAVAŞ YELOK*

İstanbul Türkçesi, bugünkü yazı dilimizin, başka bir ifadeyle edebî dilimizin temelini oluşturan Türkçedir. Nihad Sâmi Banarlı'nın yaptığı şu tarif, İstanbul Türkçesi hakkında yapılabilecek belki de en güzel tariflerden biridir: *"İstanbul Türkçesi de yalnız İstanbul halkı tarafından değil, İmparatorluk coğrafyasının her tarafından gelen Türkler ve Türkleşenler tarafından, Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimelerle ve türlü söz ve söyleyiş incelikleriyle işlenerek, dil güzelliği ve dil mûsikîsi bakımından emsâlsiz bir tekâmüle mazhar olmuş bir lisandır."*

Ziya Gökalp, 1923 yılında yayımladığı *Türkçülüğün Esasları* adlı meşhur eserindeki "Dilde Türkçülüğün Prensipleri" bölümünde Türkçe ile ilgili görüşlerini 11 madde hâlinde ifade etmiştir. Bu maddeler arasında İstanbul Türkçesiyle doğrudan ilgili iki husus bulunmaktadır. Bu iki madde şöyledir:

"Millî dili vücuda getirmek için, Osmanlı dilini -hiç yokmuş gibi- bir tarafa atarak halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyle kabul edip, İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak.

İstanbul Türkçesinin fonetiği [ses bilgisi], morfolojisi [biçim bilgisi] ve leksiği [söz varlığı], yeni Türkçenin temeli olduğundan, başka Türk lehçelerinden ne kelime, ne sîga [çekim], ne edat, ne de terkip [tamlama] kaideleri alınamaz."

Ziya Gökalp'ın, *"Lisan"* adlı şiirinde Türkçe ile ilgili görüşlerini şiirleştirdiğini görüyoruz. Bu şiirin ilk dörtlüğü şu şekildedir:

* Taşkent Şarkşinaslık Enstitüsü Misafir Öğretim Üyesi.

"Güzel dil Türkçe bize,
Başka dil gece bize.
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize."

Bugün kullandığımız Türkçenin temelini oluşturan bu görüşlerinden de hareketle Gökalp'ın, İstanbul Türkçesine ne kadar önem verdiğini görebiliriz. Hatta onun bu görüşlerinden Atatürk'ün de etkilendiğini söylemeliyiz. M. Kemal Atatürk, "Dil İnkılâbı"nı yaparken onun dille ilgili görüşlerinden de istifade etmiştir.

Edebiyatımızın güçlü kalemlerinden ve Yeni Lisan hareketinin öncü isimlerinden biri olan Ömer Seyfeddin'in dil ve Yeni Lisan'la ilgili fikirlerinin temelini İstanbul Türkçesi oluşturur. 11 Nisan 1911'de Genç Kalemler dergisinde yayımladığı Yeni Lisan isimli makalesinden sonra Ömer Seyfeddin, dille ilgili başka yazılar da kaleme alır. Bu yazılardan birinde o, yazı dili olarak halkın, milletin kullandığı dilin esas alınmasını, İstanbul Türkçesinin de bütün Türklüğün edebî dili hâline getirilmesi gerektiğini ifade ederek Gökalp'la aynı görüşte olduğunu ortaya koymuştur.

Yusuf Ziya Öksüz'ün "Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi" adlı çalışmasındaki bir tespite göre Ömer Seyfeddin, İstanbul Türkçesinin sınırlarını gayet güzel çizmiştir: "Ne softaların ve ulemânın konuştuğu gibi çok Arapçalı lisân; ne hâlâ divânlardaki eski edebiyat lisânını kullanarak birçok Arapça, Acemce terkipler yapan muharrirlerin husûsî lehçeleri; ne ihtiyar ve muhafazakâr memurların konuştuıkları basmakalıb tâbirli Bâbiâli Lisânı; ne Tanzimat maârifîyle tahsil görmüş kadınların lisânı; ne gayri Türkler (yabancılar)'in konuştuıkları lisân, İstanbul Türkçesi değildir. İstanbul Türkçesi, İstanbul'da yerli Türk hanımlarının konuştuğu tabî ve sade Türkçedir."

İstanbul Türkçesinin önemini bilen İsmail Gaspiralı, Kırım'da 1883 yılında yayımlamaya başladığı "Tercüman" gazetesinde İstanbul Türkçesini kullanmıştır. O, bu şekilde bütün Türklerin birbiriyle rahatça anlaşabileceklerini düşünerek hareket etmişti. Balkanlar'dan Doğu Türkistan'a kadar Türklerin yaşadığı geniş bir coğrafyaya gönderilen bu gazete, İstanbul Türkçesi esas alınarak oluşturulmaya çalışılan ortak Türkçe ülküsüne yönelik gayretlerin mahsulüdür.

Günümüz şair, yazar ve gazetecilerinden Yağmur Atsız, *Ömrümün İlk 65 Yılı* adlı hatıratında bilhassa İstanbul Türkçesinin geniş Türk coğrafyasında milyonlarca Türk'ün ana dili hâline gelmesi gerektiğini şu şekilde ifade eder: "... Adını ne koyarsanız koyun, ben burada Türkçenin yeniden son derece geniş bir coğrafyada ferman-fermâ; İngilizce, İspanyolca, Arabca gibi bir dil olması fırsatını görüyordum. Hep şu misâli veririm: Bugün Yeni Zelanda'nın yâhut Kolombiya'nın en ücrâ taşra kasabalarından birinde adı sanı bilinmez bir adam veyâ kadın oturup iyi, ama sâhiden iyi bir roman yazsa bu metin birkaç ay içinde yüzbinlerce nüsha basılır. Zîrâ dünyâda ufak-tefek lehçe farklarıyla İngilizce yâhut İspanyolca konuşan yüz milyonlarca insan vardır. (...)

Benim amacım, işte Türkçeyi de 'kendiliğinden ve nisbeten kısa sürede' en az 200 milyon kişinin 'ana dili' hâline getirmektir. Ama 'İstanbul Türkçesi'ni!!!"

İstanbul Türkçesinin, milletimiz açısından önemini ifade eden ve sadece bir kısmını yukarıya aldığımız görüş ve düşüncelerden başka, İstanbul Türkçesinin güzelliğinden bahseden şiirler de kaleme alınmıştır. Bu şiirlerden biri, Asaf Hâlet Çelebi'ye aittir. Asaf Hâlet, aşağıya aldığımız şiirinde İstanbul Türkçesinin kendi hayatındaki, dolayısıyla bizim hayatımızdaki yerini ve değerini çok veciz bir şekilde anlatmıştır:

İstanbul'unun Dili

annemin dili

babamın dili

İstanbulumun dili

İstanbulumun dili

İstanbulumun efendisi

hanımefendisi

sokaklarımın bekçisi

yoğurtçusu, balıkçısı

can dilimi konuşanım

canım benim

ninnilerimi bu dil söyledi

masallarımı bu dil

bu dille duydum türkülerimi

bu dille okudum şairlerimi

"zâlim beni söyletme derunumda neler var".

Asaf Hâlet'in yanı sıra Necip Fazıl Kısakürek de İstanbul'u şiirleştirdiği ve âdeta hülâsa ettiği "*Canım İstanbul*" isimli şiirinde,

Gecesi sümbül kokan,

Türkçesi bülbül kokan,

İstanbul,

İstanbul...

diyerek İstanbul Türkçesini bülbül sesine benzetmiş; ondaki ahengi ve ses güzelliğini vurgulamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık beş asır boyunca dil, kültür ve sanat merkezliğini yapan İstanbul, bugün de ülkemizin en önemli kültür merkezi olma özelliğini korumaktadır. Böylesine önemli bir kültür ve medeniyet merkezi olan İstanbul'da konuşulan Türkçe, elbette bu özelliklerine bağlı olarak her yönden gelişmiş; diğer Türk ağızlarından farklı bir mevkiye yükselmiştir. Onun bu vasıflarını bilen, duyan ve hisseden pek çok kişi, İstanbul Türkçesinin sadece belli

bir coğrafyanın değil, bütün Türk coğrafyasının müşterek iletişim dili olması gerektiğini dile getirmiştir.

Hem Türkiye Türklüğü hem de bütün Türk dünyası için önemini belirtmeye çalıştığımız İstanbul Türkçesi esasında kurmaya çalıştığımız iletişimi acaba iletişimsizliğe doğru mu götürüyoruz?

İletişimsizliğimize Dair...

“Anlamak beğenmenin başlangıcıdır.”

Spinoza

Sosyal bir varlık olan insan hayatını toplum içinde sürdürür. Bu süreç içerisinde her gün birçok kişiyle karşılaşırız. Karşılaştığımız kişilerin bazıları daha ilk

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık beş asır boyunca dil, kültür ve sanat merkezliğini yapan İstanbul, bugün de ülkemizin en önemli kültür merkezi olma özelliğini korumaktadır.

bakışta çok cana yakın görünür ve onlardan hoşlanmaz. Bazılarına ise içimiz ısınmaz; onlardan da hoşlanmaz hatta nefret bile edebiliriz. Buna karşın kimileri bizi eleştirip kınayan sözler söyleseler de biz bu durumdan rahatsızlık duymazken, kimileri de konuşmaya başlar başlamaz bizde olumsuz bir tavır ortaya çıkarır. Somut olarak görülemeyen duygu, düşünce, tutum, inanç gibi soyut kavramların neredeyse tamamını insanların davranışlarında gözlemlemek hatta yakalamak mümkündür. Her insan jest ve mimiklerle düşüncelerini ve hissettiklerini açığa vururken, söylediklerinden çok farklı şeyler hissettiğini ve istediğini de farkında olmadan açığa çıkarır.

Bir süreç olan ve anlamları bireyler arasında ortak kılma işlemi olarak da değerlendirilen iletişimin *verici, mesaj, kanal ve alıcıdan* oluşan dört ana unsuru vardır. Bu unsurlardan birinin gereken biçimde dikkate alınmaması iletişimin sağlıklı ve verimsiz olmasına, yani gerçekleşmemesine yol açmaktadır. Ayrıca ortak anlamalara ulaşabilmek için iletişimin çift yönlü olması gereklidir. Verici mesajını alıcıya ulaştırdığı zaman onun tepkisini bilmek ister. İletişimin sağlıklı olup olmadığı ancak “alıcıdan vericiye doğru akım”dan anlaşılmaktadır. Öyleyse iletişimde “karşılıklı olma” söz konusudur.

İnsanlar arası iletişim; kişilerin birbirlerine bilinçli veya bilinçsiz olarak iletmek istedikleri duygu ve düşüncelerini aktardıkları bir süreçtir. Bu süreçte birey doğal olarak içinde bulunduğu dış dünyanın değerlerini kendi iç dünyasının birikimlerinden hareket ederek anlamlandırır. Böylece iletişim için hazır hâle gelen birey, anlamlandırdığı bu değerlerin yardımıyla aldığı mesajları kendi düşünce sisteminde bir yere oturtacak, bunlardan elde ettikleriyle de kendi hayatına yön verecektir.

Etkileşimin olduğu her yerde iletişim, iletişimin olduğu her yerde de etkileşim vardır. Kişiler anlaşılmaq için anlatma eylemini gerçekleştirirler. İnsanlar duygu, düşünce veya bilgilerini çoğunlukla konuşarak veya yazarak başkalarına aktarırlar. Konuşan veya yazan tarafın karşısında da dinleyen veya okuyan taraf vardır. İletişimi kuran ve başlatan kişi kendisini, duygu ve düşünce dünyasını, ilişkilerini, ilişkilerinin kendisindeki karşılıklarını açıklamak ve karşısındakine ulaştırmak ister. Kişiler bunları anlaşılmaq için aktarır.

İletişim sürecinde vericinin alıcıya iletmeye çalıştığı mesajı, bu mesajla anlatılmaya çalışılanı anlamak; vericinin gerçek niyetini ve bunu ortaya çıkaran hususları kavramaktır. Dolayısıyla alıcının, vericinin aktarmaya çalıştığı mesajın eksiksiz olarak anlaması, söz konusu durumu onun açısından görmesi demektir. İletişimin bu şekilde gerçekleşmesi için alıcının; doğruluğu konusunda tereddüt ettiği, gerçeklerle bağdaştıramadığı ve anlayamadığı konularda vericiye sorular sorması gerekir. Bunun yapılmasıyla alıcı, muhatabının mesajını aktarmasında bir taraftan onun işini kolaylaştıracak, diğer taraftan da kendisinin anlamayla ilgili sorunlarını ortadan kaldıracaktır. Böyle bir tutum alıcının, vericiye, kendisini gereken dikkatle dinlediği, karşısındakinin onu anlama gayreti içerisinde olduğu mesajını da verecektir. Bir iletişim sürecinde soru sorulmaması hâlinde, mesajın aktarılmış olması şüphelidir. Çünkü bu durumda alınan mesajlar vericinin aktardıkları değil, alıcının kendi yorumuyla anladıklarıdır.

Anlamanın veya anlaşılmanın tam anlamıyla gerçekleşmesini sağlamak için, kişinin kendi dilinin inceliklerini çok iyi bilmesi gerekir. Temel dil becerilerinden birinde veya birkaçında eksiklik varsa, iletişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi engellenmiş olur. Mesaj gönderen kişinin dil becerilerindeki yetersizlikleri mesaja yansıtacağından anlatılmak istenenler anlatılamayacaktır. Aynı durum karşı taraf olarak tarif edilen alıcıda da varsa; mesajı gönderen mesajını ne kadar doğru ve anlaşılabilir gönderirse göndersin, alıcı bunu kendi bilgi birikimi çerçevesinde algılayabilecektir.

İçinde bulunduğumuz bilgi ve iletişim çağında dünyada her gün milyonlarca yeni bilgi üretilmektedir. Üretilen bu bilgilerle birlikte iletişim galesiyle ortaya konulanlar çeşitli araçlar vasıtasıyla (TV, radyo, gazete, dergi, İnternet vs.) dünyayı serbestçe dolaşmaktadır. Durumun böyle olması iki temel problemin or-

Bu çerçevede içerisinde sunucu, haber metni yazarı yahut yazar adaylarının dili kullarımlarına bakıldığında kelimeleri yanlış yer ve anlamda kullanma, kelimeleri yanlış biçimde kullanma, yabancı kelimelere özenme, ek fazlalığı, müstehcen ve kaba sözlerin kullanılması gibi hususlar dikkat çekmektedir.

taya çıkmasına yol açmaktadır: Birincisi televizyonlarda, radyolarda, gazetelerde ve İnternette dolaşan milyonlarca iletişimin ürünü olan iletilerden/bilgilerden hangisi, ne kadar ve nasıl alınmalıdır? İkincisi ise, bu süreçle birlikte bir bilgi kirlenmesi ile karşı karşıya kalınmasıdır. Ortaya çıkan bu bilgi kirlenmesi, bizim için gerekli olan bilgileri seçebilme zorluğu yaratmaktadır. Öyle ki bilgiyi yayan bazı kurumlar bilgiyi bozarak yayabilmektedir. Aslında bu iki sorun kadar önemli olan bir diğeri ise; daha ziyade televizyon, radyo, gazete ve dergilerde bizimle iletişim sürecine giren kişi ya da kişilerin dili ne kadar bildikleri ve bize aktardıklarını ne denli doğru aktardıklarıdır. Bu çerçeve içerisinde sunucu, haber metni yazarı yahut yazar adaylarının dili kullanımlarına bakıldığında *kelimeleri yanlış yer ve anlamda kullanma, kelimeleri yanlış biçimde kullanma, yabancı kelimelere özenme, ek fazlalığı, müstehcen ve kaba sözlerin kullanılması* gibi hususlar dikkat çekmektedir.

Bir dilin sözcükleri bazen çok ince anlam ve kullanım farklarıyla birbirlerinden ayrılırlar. Esasında bu durum dile de zenginlik kazandırır. Çoğu zaman da anlamlarının aynı olduğunu zannettiğimiz kelimelerin çok defa kullanım yerleri, buna bağlı olarak da anlamları farklı olabilir. Söz gelişi *baş-kafa-kelle* aynı anlamda görünürler; ama aynı yerlerde, birbirlerinin yerine kullanılmaları uygun değildir. İnsanın *başı ağrır*, fakat *kafası kızar*; tepesi atar lakin *kelle* ise sadece işkembede bulunur. Bunun içindir ki sözcüklerin çalarlarına (nüanslarına) çok iyi dikkat etmek, her kelimeyi yerli yerinde kullanmaya özen göstermek gerekir.

Bir kavram alanı içinde kelimelerin çeşitli biçimleri bulunabilir. Tabii ki bunların içinden yaygın biçimi seçip kullanmak önemlidir. Çok defa yaygın biçim hatırlanamadığı, bazen de bilin(e)mediği için zaman zaman toplumca yadırganan (aslında yadırganması gereken!) şekillerin kullanıldığına tanık oluruz. Konuşmacıların bazen dilde olmayan yeni biçimler uydurdıkları da görülür. Bazen de doğru ek yerine yanlış bir ekin kullanılması yadırgatıcı olmaktadır.

Belirli ölçüler çerçevesinde hemen hemen her dil, başka dillerden kelime alır. Bir dilin tarihsel süreçte nelerden geçtiğini öğrenmekte yabancı dillerden alınan bu sözcükler dil bilimcilere yol bile gösterir. Bunun içindir ki alıntı sözcükler bir dilin çeşitli tabakalarının ortaya konulmasına yardımcı olur. Şüphesiz ki bu alıntılar belirli bir ölçü içinde kalması, zaman içinde bu alıntıların dilin kendi öz unsurları hâline gelmesi gerekir. Böyle olduğu takdirde bu tür sözcükler, söz konusu olan dil için de bir zenginliktir. Bir ifadenin anlaşılır hâle gelmesi, sözcüklerin dilin mantığı içerisinde bir araya getirilmesiyle mümkündür.

“3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun”un “Yayın İlkeleri” başlıklı 4. maddesinde belirtildiği üzere radyo ve televizyon yayınları; (...) “b) Toplumun millî ve manevi değerlerine, (...) d) Genel ahlak, toplum huzuru ve Türk aile yapısına, (...) h) Türk millî eğitiminin genel amaçlarına, temel ilkelerine ve millî kültürün geliştirilmesi ilkesine, (...) m) Çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlaki gelişimini olumsuz yönde

etkileyebilecek yayın yapılmaması esasına" uygun olmak zorundadır. Bu ilkelere göre radyo ve televizyonlarda müstehcen sözlerle bir kısım kaba sözlerin yer almaması gerekir. Bazı kaba sözlerle argoların film, dizi, skeç gibi programlarda yer alması tabiidir. Ancak terbiye kurallarını aşan bu tür anlatımlarla espri yapmak, insanları eğlendirmek radyo ve televizyon programlarında maalesef yaygınlaşmıştır. Bazı yerli dizi ve filmler bu tür sözlerle doludur. Edep dışı sözlerden başka elle kolla yapılan işaretler de özellikle yetişme çağındaki çocukları etkilemektedir. Bu yanlışlara *la havle çekmek* yerine gücümüzün yettiğince onları düzeltmeye çalışmak gerekir. Yeri geldiğinde bazı programların ve dizilerin tekrar tekrar yayınlanması için ilgili yayın kuruluşunun telefonlarının kilitlenmesini sağlayan Türk izleyicisi, dilinin kullanımını konusunda da benzer tepkiyi göstermelidir. Bu yapılmadığı zaman, dili kullanırken gereken hassasiyeti göstermeyen bir sunucunun sinirlenip söylediği "Ben böyle diyeceğim var mı diyeceğiniz?" ifadelerini pervasızca söyleyebilenlerin sayısı daha da artacaktır.

İletişimin gerçekleştirilmesini sağlayan en gelişmiş sistem olan dili kullanırken bilimselliği, akılcılığı, gerçekçiliği, milliliği, uygarlığı ve çağdaşlığı içinde barındıran bir Türkçecilikten yana olmak gerekir.

İletişimin gerçekleştirilmesini sağlayan en gelişmiş sistem olan dili kullanırken bilimselliği, akılcılığı, gerçekçiliği, milliliği, uygarlığı ve çağdaşlığı içinde barındıran bir Türkçecilikten yana olmak gerekir. Böyle bir tavırla tarihten gelen mirası reddetmeden, Türkçeleşmiş ve dilimize mal olmuş sözcükleri bırakmadan, Türkçenin öz evladı kelimeleri inkar etmeden dile sahip çıkmak gerekir. Bunun yanı sıra "Yaşayan Türkçe" diye kırk dereden su getirmek yerine Türkçenin zenginliklerinin keşfine çıkıp onun söz varlığını tespit etmeye, geçmişin karanlıklarında terk edilmiş zenginliklerini çıkarmaya gayret edilmelidir.

Nihad Sâmi Banarlı'nın ifadesiyle dilin, *böylesine tılsımlı vâsıta olduğunu bilmek ve bütün bunları, bilerek, severek yapmak... Burada cesaretle söyleyebilirim ki yeryüzünde nice insan, böyle büyük bir sanatın, böyle*

şerefli bir hizmetin vazifelisi olduğunu düşünmemiştir. Çünkü bilindiği ve zannedildiği gibi, bu güzel hizmet, yalnız dil ve edebiyat hocalarının vazifesi değildir. Muallimler, hangi dersin hocası olurlarsa olsunlar, Türk çocuklarına her şeyden çok Türkçeyi öğretecek, onlara, anadillerinin ses ve söz güzelliklerinden, ifade ve mânâ zenginliklerinden güfteler ve besteler vereceklerdir. Öğretmen değil de anne ve baba iseniz, abla ve ağabey iseniz, bu sizin daha sevgili vazifenizdir. Yavrularınıza, sözlerini halk dehâsının yarattığı ve bestesi yine halk sanatından yükselen ninni'ler söylemekten başlayarak, öğreteceğiniz en güzel şey, Türkçedir. ... Çünkü diller, milletlerin en azîz, en tılsımlı, en kıymetli ser-vetleridir. Çünkü dillerin bir ses güzelliği ile dalgalanıp bir duyurma, anlatma ve inan-

dirma gücüne ulaşmaları, kısa zamanda olmamıştır. ... Mermere can veren heykeltıraş gibi, kelimelere ses ve hayat veren söz sanatkârının da bu başarısı, söze mûsıkî'nin doyurucu kudretini katabildiği ölçüde derin ve ölümsüzdür. Bu bakımdan, büyük ses şâiri Bâkî'nin "Âvâzeyî bu âleme Dâvûd gibi sal / Bakî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş." mısralarında, yalnız şiir anlayışı bakımından değil, dil anlayışı bakımından da varılmış derin hakikat vardır.¹

"Dil, Adamı Beyan Eder"

Elbisenin görünür bir yerinde küçücük bir lekeyi fark eden birisi, o lekeyi oradan temizlemediği sürece rahat edemez. Kıyafetini oluşturan parçalar arasındaki uyumsuzluğa tahammül edemeyenler kadar, dağınık bir saçla el içine çıkmayı ayıp sayanlar da çoktur. Buna karşın konuştuğu dilinin, kurallarına gereken titizliği gösterenlerin, öz dilinin ifade güzelliklerine sahip çıkanların sayısı ne kadardır acaba?

Yönetimindeki kitleleri peşinden sürükleyen güçlü yöneticilerin, konuşma ve yazma sanatının etken olduğu mesleklerde doruklara ulaşmış kişilerin, dili hep iyi kullandıkları görülmüştür.

Bilgi ve düşüncelerin kusursuz aktarımıyla insanları birbirine yakınlaştıran, birbiriyle kaynaştıran, toplumların oluşmasında temel etken olan, toplumları ayakta tutan; ülkelerin kalkınmasını, devamlılığını, kültür ve uygarlıkların varlığının sürekliliğini sağlayan temel ögenin dil olduğu herkesin kabul ettiği bir gerçektir.

Dilin yanlış kullanımı savaş nedeni olmuş, dilin iyi kullanımıyla barış sağlanmış; beyinler, yürekler, gönüller, hatta zaman zaman ülkeler dille fethedilmiştir. Yönetimindeki kitleleri peşinden sürükleyen güçlü yöneticilerin, konuşma ve yazma sanatının etken olduğu mesleklerde doruklara ulaşmış kişilerin, dili hep iyi kullandıkları görülmüştür.

Dünyanın en eski, dolayısıyla da en köklü dillerinden biri olan Türkçe, yüzyıllar içinde büyük bir milletin oluşumunda ve bu milletin bireylerince kurulan büyük devletlerin yönetiminde ana dili, konuşma dili, yazı dili, bilim dili, eğitim dili ya da resmî dil olarak yerini almış, binlerce kalıcı eserin yaratılmasını sağlamıştır. Bunun içindir ki dilin ancak onu kullananlar tarafından geliştirilip yaşatıldığı bilinir. Dili kullanmak ise onunla asgarî düzeyde iletişim sağlamaktan öte anlamlar içerir. İnsan ana dilini kullanırken ataları da tarihi de edebiyatı da kısaca kültürü de konuşur.

Gerek yazılı gerekse sözlü anlatımda bir toplumu oluşturan bireylerin sağlam bir dil kullanımına sahip olmaları gerekir. Çünkü kendi iç dünyasını başkalarına tercüme edecek olan ve başkalarının da kendisine aktarmaya çalıştığı

duyguların, düşüncelerin muhatabı olan birey, kendisine iletmeye çalışılanları eksiksiz anlamak zorundadır.

Günlük ilişkilerimizde duygu, düşünce, hayal, istek ve olayların bir konu etrafında belli bir düzen içerisinde ifade edilmesinde yazılı anlatımdan daha çok sözlü anlatıma başvururuz. Türkçe düşünmek kadar ifade etmenin de bir sorun hâline geldiği günümüzde, Türkçenin bütün ifade zenginliklerinin yazıyla olduğu kadar sözlü olarak da aktarılmasında sorunlarla karşı karşıya kalınabilmektedir.

İnsanın aklını diliyle kullanma sanatı olarak tarif edilen konuşma; *bir insanın başka bir insan ya da topluluğa bilgi, görgü, duygu, düşünce, olay, gezi, gözlem, izlenim, dilek, öneri, deney ve hayallerini sözle anlatması* olarak tanımlanır ve sözle gerçekleştirilen etkili bir iletişim aracıdır.

Konuşmada, sürekli bir düşünce alışverişi söz konusudur. Çünkü bu, konuşanlar arasında karşılıklı olarak gidip gelen ve konuşmacıları birbirine verecekleri mesajlar çerçevesinde düşünmeye iten bir eylemdir. Bunun içindir ki ünlü düşünür Aristo, *“Konuşma sanatını bilen adam, düşündüklerinin hepsini söylemez, fakat söylediklerini düşünür de söyler.”* diyerek konuşmanın düşünce üzerindeki tesirini vurgulamıştır.

Basit bir konuşma modeli gelişirken ya da konuşmacılar arasında bildiri ve anlam alışverişi olurken her iki taraf da düşündüklerini birbirlerine en güzel en etkili bir biçimde en kolay şifrelerle aktarmaya ve en yakın kanalları seçmeye gayret gösterir. Bunu yaparken de sürekli olarak karşılıklı besleyici tepkileri kontrol ederler. Bu kontrol ya da otokontrol, genellikle bilinçsiz veya yarı bilinçli, fakat kendiliğinden otomatik olarak işlemektedir. Basit bir konuşmayı etkili ve güzel bir konuşmaya yani bir sanata dönüştürmek ise ancak bu kontrolü tam bilinçli hâle getirmekle sağlanabilir.

Konuşmanın insanın meslek hayatındaki başarısı ve toplum içindeki yerinin belirlenmesindeki rolü bilinen bir gerçektir. Konuşmasını hatasız yapan avukat iyi avukat, konuşmasında kusura yer vermeyen öğretim elemanı ya da öğretmen iyi öğretici, mesleki becerilerinin yanı sıra hastasıyla konuşarak iletişim içinde olan doktor iyi doktor, hemşire iyi hemşire, teknik bilgisiyle birlikte konuşmalarında başarılı olan mühendis iyi mühendis, müşterisiyle güzel konuşması sayesinde iyi iletişim kurabilen satış elemanı ba-

İnsanın aklını diliyle kullanma sanatı olarak tarif edilen konuşma; bir insanın başka bir insan ya da topluluğa bilgi, görgü, duygu, düşünce, olay, gezi, gözlem, izlenim, dilek, öneri, deney ve hayallerini sözle anlatması olarak tanımlanır ve sözle gerçekleştirilen etkili bir iletişim aracıdır.

şarılı eleman, ticaret adamı başarılı tüccar, konuşmasını bilen öğrenci iyi ve başarılı öğrenci, yerinde ve güzel konuşan vatandaş da daha çok kabul gören vatandaş olarak toplum içindeki yerini almaktadır. Bunun içindir ki “*Konuş, kim olduğunuzu söyleyeyim.*” diyen Sokrates ne kadar haklıdır.

Konuşmanın iyi ve güzel işler, mesleki başarılar, dost kazanma, toplumda iyi bir yer edinme gibi amaçlar doğrultusunda kullanıldığı görülmektedir. Aşkın, sevginin, dostluğun, dürüstlüğün, iyiliğin, güzelliğin, barışın, özgürlüğün, savaşın, kinin, nefretin, kötülüğün, düşmanlığın, kısacası kişilikleri, davranışları etkisi altına alan, ilişkileri ve yaşamı yöneten birçok temel duygu ve kavramın bu mucedede düğümlendiği belirtilmektedir. Bu nedenledir ki anlatmanın, anlatmanın, anlaşılmanın temelinde konuşmanın yer aldığı bilinen bir gerçektir. Konuşma becerisinin günlük hayattaki yeri ve öneminin büyüklüğü de bilinen ve kabul edilen gerçeklerdendir. Evde, okulda, iş yerinde, radyoda, televizyonda, sokakta veya bir toplantıda konuşurken, zaman zaman hoş gitmeyen, ölçsüz, zamansız, yersiz, alaycı, soğuk konuşmaların konuşan kişiyi zor durumda bıraktığı ve genellikle de isteğinin gerçekleşmesine engel olduğu görülmektedir.

Sözlü anlatımın eksiksiz bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için kişinin kendisi açısından söylenişi en uygun olan kelimeleri tercih etmesi, seslerde vurgu ve tonlamaya özen göstermesi gerekir. Bunun yanı sıra başarılı bir konuşma için jest ve mimiklerden de yararlanılmalıdır.

İyi, doğru, anlaşılır, güzel bir konuşmanın gerçekleştirilebilmesi için sözcüklerin doğru telaffuz edilmesi gerekmektedir. Bu ise sesin doğru ve etkin biçimde kullanımını, yani diksiyonun önemini ortaya koymaktadır. Diksiyon, esas olarak sesi kullanarak söz söyleme sanatıdır. Bununla ses-söz birliğini, bütünlüğünü kuran birey, sesi yapılandırır ve sese anlam kazandırır. Konuşmacının, konuşmasının başarılı olabilmesi için konuşacağı dilin ses yapısını, hangi sözcüğün hangi telaffuzla hangi anlama gelebileceğini iyi bilmesi, kısacası konuşmasını yapacağı dili iyi bilmesi, bunun yanı sıra o dili sevmesi, o dili konuşmaktan zevk alması gerekmektedir. Konuşmasının doğru, iyi, güzel, anlaşılır, hatta mükemmel olmasını isteyen bir kişinin, çalışma alanı ne olursa olsun, öncelikli olarak Türkçeyi sevmesi gerekmektedir. O, Yahya Kemal Beyatlı'nın dediği gibi Türkçeyi *anne sütü* gibi ağızda hissedebilmelidir. Diksiyon, bir bakıma, sözcüklerin söyleniş biçimleriyle anlam, bilgi ve duygu yüklerinin doğru anlaşılması ve bu değerlerin cümle içinde ölçülü olarak dağıtılması işidir.

Konuşmada, söylenecek sözlerin ritmini, anlam bütünlüğünü, dil yapısını, sözcükleri bozmadan rahatça söylemek gerekir. Bu da her soluk duraklamasında, anlam bütünlüğü olan sözlerin açık ve seçik olarak söylenmesi demektir. Cümleler ve sözcükler, anlamı bozarak akışı kesecek biçimde orta yerlerinden asla kırılmamalıdır. Konuşmalarda söz ve ses akışına dikkat edilmelidir; çünkü sözler seslerle anlamlandırılmalıdır. Aksi durumda konuşmanın görevini tam olarak yerine getirdiği düşünülmemektedir. Konuşmaya iyi bir üslup kazandırılmalı-

dır. Üslup, konuşmada, konuşmacının kendine özgü bir anlatım biçimidir. Konuşmalarda yalın, süslü ya da karma biçiminde çeşitlenmiş olarak görülebilen üslup, her konuşmacının kendine özgü konuşma durumuna ve becerilerine göre de özellikler kazanmaktadır. Üslup bir bakıma konuşmacının kendi kişiliğini konuşmasına katması şeklinde de yorumlanabilir. F. Gemuhluoğlu'nun deyişiyle *konuşma su gibi berrak, ana sütü gibi ak ve helal bir Türkçeyle yapılmalıdır*.

Sözlüklerde kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek ya da topluluktaki insanların kullandığı özel dil ya da sözcük dağarcığı; serserilerin, külhanbeylerin kullandığı söz ya da deyim ifadeleriyle açıklanan argo söz kullanımı, yalnız konuşma eğitimi yoksulu olan kişilerin değil, kimi üniversite öğrencisi ve üniversite mezunu kişilerin konuşmalarında da görülmektedir. Bu tür konuşmalara toplumda külhanbeyi ağzı denilmektedir. Bu bir konuşma yanlıştır. Argo, yalnız dilin ve konuşmanın güzelliğini bozmakla kalmaz, konuşmacılar arasında kırgınlık ve dargınlıklara da yol açabilir. Bu bakımdan konuşmalarda argodan kesinlikle kaçınmak gerekmektedir. Günümüzde, kimi tiyatro oyuncusu, komedyen, şovmen, radyo programcısı, sunucu, sanatçı vb. kişiler tarafından bölgesel konuşma kursurlarından ve argodan hareketle birtakım sanat eseri ya da sanatsal çalışma adı altında çoğu görsel, konuşma biçimleri sergilenmektedir ki bu hem konuşma sanatı hem de Türkçe açısından olumsuz bir davranıştır. Çünkü, bu kişilerin eylemlerini yaparken ve davranışlarını sergilerken yaptığı konuşma hataları, özellikle çocuklar ve gençler tarafından örnek alınmakta, toplumda dönüşü zor olan konuşma yanlışlarının yerleşmesine neden olmaktadır.

Her dilin sözcüklerinin kendine özgü söylenişi vardır. Doğal olarak bir dilin sözcükleri kendi kaynağında söz ve ses birliği hâlinde doğar. Toplum, zamanla bu köklere bağlı birçok sözcükler üretir ve onları kendi millî özellikleriyle geliştirir. Bir dil böylece, onu konuşan milletin soy, tarih, coğrafya, kültür ve sanat değerlerinin etkisiyle oluşur; kendi öz sözcüklerini ve kültür alış verişi sonucu başkalarından aldığı sözcükleri kendi kişiliğine uygun hâle getirir. Bu nedenle toplumlar, sözcükleri ve dillerini kendi söz ve ses yeteneklerine göre kalıplandırmışlardır.

Türkler de yüzyıllar boyunca çeşitli vesilelerle kimi toplumlarla ilişkiler kurmuş, kültürel alış- verişler sonunda başka dillerden aldığı sözcükleri kendi kimlik ve kişiliğinde eriterek, onlara yeni sesler ve sözler katmış ve onlara kabuller dünyasında yer vererek sözlü ve yazılı anlatımında kullanmış, onları kültürünün bir parçası hâline getirmiştir. Ancak konuşmalarda ihmal edilen bir başka husus da mimiktir. Mimiği heyecanların, ihtirasların, yüzün hatta fikirlerin dilini olarak tavsif eden İ. H. Baltacıoğlu *Mimikte Türk'e Doğru* adlı yazısında şöyle diyor: Millî şahsiyetin teşekkülünde en önemli olan yapıcılar en çok göze çarpanlar, en çok dile gelenler değil, en gizli kalanlar, en az söylenenlerdir. Mimik de onlardan biridir. Yeryüzünde ne kadar millet çeşidi varsa, o kadar da mimik vardır. Millî mimik ananesini kaybeden bir milletin kendini kaybetmesinden korkulur. Mimik

nedir? İnsanın iç oluşlarını anlatmak için kullandığı vasıta, yalnız yazı ile dilden ibaret değildir. Daha başka vasıtalar da vardır. Bunlardan biri de mimiktir. Söz ve yazı ancak fikirlerin dili olduğu hâlde mimik daha çok heyecanların ve ihtirasların, biraz da fikirlerin dilidir. İnsanın heyecanlarını, ihtiraslarını ve fikirlerini, suratının, vücudunun hareketleri ve pozlarıyla anlatmalarına “mimik” diyoruz.

Mimik de dildir, yazı dili gibi bir şeydir. Aynı milletten olanlar aynı heyecan ve ihtirasları anlatmak için, genel olarak birbirine benzeyen pozları alırlar ve benzer mimikleri yaparlar. Öyle ise mimik son derece millî bir kurumdur. İlkel cemiyet adamlarının heyecan ve ihtiras hâlinde söylemekten çok kıvılcık ve yine ileri cemiyet adamlarının büyük heyecan ve ihtiras anlarında iç oluşlarını daha çok ses ve mimikle anlattıkları göz önünde tutulacak olursa, ses gibi mimiğin de sözden daha temelli ve eski bir deyim ve anlatım vasıtası olduğuna hükmetmek gerekecektir. Bu iddianın bir delili de şudur: İctimai sebeplerle öz milliyetini değiştirip yabancı bir milliyetle özleşen ailelerin çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına dikkat ettiğiniz zaman görülecektir ki bu çocuklar yeni aile dilini öz millettaşları kadar güzel konuşabildikleri hâlde, onların mimikleri, eski aile milliyetinin karakterini taşımaktadır. Demek ki mimik, yani iç oluş dili, milliyetin en dayanıklı unsurlarından biridir. Cemiyet hayatında mimik üç yerde şuurlu ve örgün hâlde kullanılır: *söz söylerken, inşaat ederken ve hatiplikte, aktörlük ederken*. Bu üç yerde mimiğin millî kalması milliyetin sağlığı için gerektir. Aktör ve hatipler Türk mimiğini tanıma noktasında eksik görünmektedir. Bunların bir kısmı muhtemelen millî mimiği aşağı görmek hastalığına tutulmuş olduklarından yabancı mimikleri taklit etmek, Frenk, Alman, İngiliz, Amerikalı gibi kıvılcık sevdasına düşmüşlerdir!

Düşünürler, insanı hayvan ve diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğin akıl ve düşünce gücü olduğunu belirtmektedir. Fakat akıl, ürettiği düşünceleri dışa vuramaz, karşısındakine iletmez, başkalarına ulaştıramaz ve sessiz kalırsa görevini yerine getirmemiş olur. Görev yapamayan akıl paslanır, kendisini geliştiremez, dolayısıyla düşünce üretmez. Düşünce üretmeyen aklın ise varlığı tartışılır, hatta yok sayılır. İşte aklın ürettiği düşünceyi ânında başkalarına ulaştırıp, o düşünceyi diğer insanların ve toplum bireylerinin kullandığı değerli bir mücevhere dönüştürerek aklın yeni düşünceler üretmesini sağlayan temel etken konuşmadır. İnsanın varlığının ve yaratıcılığının en sağlam kanıtlarından biri olan konuşma (kelam) için bir bilge de şöyle demiş:

“Kelâmından olur malûm kişinin kendi miktarı.”

Günümüzdeki Türkçe...

En önemli görevi düşünme aracı olan dil, çıkarımlar yapmaya yardımcı olması, kavramlar ve önermeler arasında münasebet kurabilmeyi sağlaması yönünden müstesna bir yere ve değere sahiptir. Bunların yapılabilmesi ise derin ve yaratıcı düşünceler üretilmesi, bilhassa da kullanıcılarının soyut kavramları

özümsemesiyle gerçekleşecektir. W. Von Humboldt, *“Düşünceyi yaratan ve ileri götüren dildir ve dilin engellendiği yerde, düşünce de engellenmiş olur. (...) Ancak dilini oluşturan, yücelten bir millet gerçek bir düşünce etkinliği gösterebilir.”* der. Bu sebeplerdir ki dili ilkel kalmış bir millet, kültür yaşamında da ilerleme gösteremez. Doğan Aksan bu aşamadan geçmiş olan Türkçeyi *“Bu benim ana dilim bir denizdir; derinliğiyle, gözün erişemeyeceği genişliğiyle, sınırsız gücü, güzellikle-riyle...”* diyerek tanımlar.

Her hâliyle günlük hayatımızın içinde olan, soluduğumuz hava gibi varlığını bize hissettiren dil üzerinde düşünülmesi gerekir. Ona hâkim olmak, düşüncele-rimizin anlaşılmasının yegâne yoludur. Böyle yapıldığı takdirde, yani dil üzerine düşünüp onu bir düşünce odağı olarak kabul ettiğimizde düşünce hayatımız da zenginleşecektir.

Bir filozofun da dediği gibi düşüncenin evi olan dil; binlerce yıllık bir süreçte insan zekâsının sözcük-ler, deyimler, ifade kalıpları ve atasözlerindeki biriki-miyle bu vasfı kazanmıştır. Bir taraftan bilgilerimizi muhafaza etmek için kullandığımız, diğer taraftan da bunları başkalarına aktarırken başvurduğumuz araç olan dil, aynı zamanda düşüncelerimizi geliştirmemiz de yardımcıdır.

Sahip olduğumuz söz varlığımızın zenginliği, doğrudan doğruya düşünce dünyamızın zenginliği-nin göstergesidir. Çünkü yapısı itibarıyla insan, nes-neler aracılığıyla değil; sözcükler vasıtasıyla düşünür. Düşüncelerin ifadesinde dile, bunların kurgulanmasında ise dilin yanı sıra mantığa ihtiyaç vardır. Yalnız başına soyut bir sistem olan dil, birey-sel kullanım olarak tarif edilebileceğimiz söz ve yazı ile somut bir hâle getirilir.

Türkçenin kullanımı konusunda günümüzde görülen aşırı alçak gönüllülük, giderek *“kendini aş-ğılama”* duygusuna dönüşmektedir. Bu durum, muhtemelen duygu ve düşüncelerin ifade edilme-sinde Türkçenin eksikleri olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Çok da eski sayılamayacak bir tarihte, başlangıçta müzik kanallarında prog-ram sunanların bir taraftan kırık dökük bir yabancı dille konuşmaları, bunun de-vamında da kendi diline ait olan kelimeleri yabancı dilin söyleyiş kurallarına uygun olarak telaffuz etme gayreti melez bir dilin doğumunun habercisini andı-rıyordu. Zamanla bu durum, başka dillere ait olan ifade kalıplarının Türkçeleşti-rilerek kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, garip karşılanması gerektiği hâlde, benimsenir duruma gelmektedir.

Siyasete, sanata ve okumaya ilgi duymayan, gün boyu müzik ka-nallarını seyre-denlerin buradaki sunucuları bile geride bırakan konuşma tarzla-rına ve kullandık-ları dile giderek alıştık, daha sonra da muhtemelen benimsedik.

Siyasete, sanata ve okumaya ilgi duymayan, gün boyu müzik kanallarını seyredenlerin buradaki sunucuları bile geride bırakan konuşma tarzlarına ve kullandıkları dile giderek alıştık, daha sonra da muhtemelen benimsedik. Böylece yabancı bir dille Türkçeye zorla yaptırılan bir izdivacın erken doğmuş bebeğini² andıran melez bir dil yarattık. İletişimini bu dille kurmaya çalışan ve dilini gerektiği şekilde kullanma endişesi olmayanları (hatta taşımayanları), Genel Ağ (İnternet) yazışmaları ve pop kültürü yönlendirir hâle geldi. Pop çağında yaşamaları hasebiyle okumaktan, sanattan uzaklaşan, hatta neredeyse yakınından bile geçmeyen insanımız, dili de kendi dünyalarına göre yorumlayarak kullanıyor. Bunun sonucunda da artık neredeyse konuştuklarında yüklemi, öznesi belli olmayan ve ne anlattığı anlaşılamayan bir dil ortaya çıkıyor.

Dil veya kalem sürçmesi, dalgalılık, gereken itinaı göstermeme, muhtemelen bilgisizlik ve kültürün önemini idrak edememekten kaynaklanan kullanımlar dilin kirlenmesine yol açıyor. Bu durum bir taraftan dil mağandalığını yaratırken diğer taraftan da dil ve kültür bilinçsizliğinin yaygınlaşmasına yol açarak sosyal bir çözülmeyi işaret ediyor.

Kendi kültürümüze ve dilimize saygı duymadığımız, dil bilincine sahip olmadığımız takdirde benliğimiz de büyük yara alacaktır.

Anlaşılmak, mesleğimizde başarı elde etmek, yaratıcı olmak, yaradılışımızdan getirdiğimiz ve sadece kendimize ait olan yeteneklerimizi ülkemizin ve insanlığın hizmetine sunmak istiyorsak işe dilimize ilgi göstermekle başlayabiliriz. Asıl olan düşüncelerin en anlaşılabilir ve etkin biçimde, dilimizin kurallarıyla ve özellikleriyle açıklanabilmesidir. Burada söz konusu olan, bir dilin yetersizliği değil, işlenmeyen bir dilin gelişmemesi, zayıflaması, giderek evde ve sokakta basit bildirişimler için kullanılabilen kısıtlı bir dile dönüşmesidir. Kendi kültürümüze ve dilimize saygı duymadığımız, dil

bilincine sahip olmadığımız takdirde benliğimiz de büyük yara alacaktır. Medeni toplumların eğitilmiş bireylerine, dilini bir kuyumcu hassasiyetiyle işlemek yakıştırır. Kurmaya çalıştığı bir cümleye bir başka dilin beş on sözcüğünü yahut terimini yerleştirmek, bunu yapanın yabancı dil bildiğini göstermez. Böyle bir durum bunun tam aksine söz konusu kişinin kendi dilini layıkıyla kullanabilme açısından beceriksiz olduğunun delilidir.

Düşünmek sanatı, fark etme, seçme, sınıflandırma, karşılaştırma, analiz ve sentez yapma sanatıdır. Bu sanatı öğrenmek isteyenler dilin büyüklüğüne dünyasına girmek ve iyi kullanmakla işe başlayabilirler. Bunu masalı aklımızın bir köşesinde tutarak öncelikle yapılması gereken "Dilimiz kimliğimizdir." bilinciyle hareket etmektir. Dille ilgili yapılması gerekenleri sadece belirli kurumlara yüklemekten kendi üzerimize düşen sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz. Güçlü bir ülke ve

ulus olmak istiyorsak, dilimizi her alanda kullanmalı, kullandırmalı ve geliştirmeliyiz. Unutulmamalıdır ki kişi ana dilinde düşünür, tasarlar, yorumlar, yeni kavramlar üretir. *“Bir milletin bütün zekâsı, bilgisi, hassasiyeti dilinde toplanır. Dil onun varlığıdır, müdafaasıdır, başka millet üzerindeki tesirinin en güçlü silahıdır. Bir millet toprağını kaybedebilir; dilini unutmazsa o toprağa yeniden sahip olabilir. Dilini kaybeden bir millet her şeyini de kaybetmiş, demektir.”* diyen Peyami Safa ne kadar da haklıdır.

Dil demek bir millet için veya en azından Türkler için var olmak demektir. Türkçe için öncelikle yeniden iman tazelememiz şarttır. Her yıl gösterdiği yolda yürümek için yeminler ettiğimiz büyük önder Atatürk’ün *“Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir.”* *“Türk dili dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin.”* *“Ülkesinin yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.”*³ cümleleriyle ifadesini bulan bilincin yeniden yeşertilmesi gerekmektedir.

Dilin kullanımında gösterilmesi gereken hassasiyet özellikle liselerdeki Türk dili ve edebiyatı öğretimiyle ya da üniversitedeki öğretimle tamamlanacak bir süreçle değil, edebî zevk kazanmış ideal Türk aydınını yetiştirecek bir kültür kurumunun olmasıyla gerçekleşecektir. Milletimizin birliği ve vatanımızın sınırlarının korunması hususlarında ihmali söz konusu ol(a)mayacak Türkçemiz konusunda Yahya Kemal’in şu ifadeleri ne kadar doğrudur:

“Bizi ezelden ebede kadar bir millet hâlinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçedir, bu bağ öyle metîn bir bağdır ki vatanın hudutları koptuğu zaman bile kopmaz, hudutlar aşırı yine bizi birbirimize bağlı tutar; Türkçenin çekilmediği yerler vatandır, ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar, vatanın kendi gövde ve rûhu Türkçedir. Bu bağ milyonlarca Türk’ü birbirinden bugün ayırmıyor, fakat dimağdan dimağa, kalbden kalbe geçmiş bir teldir ki, yarın Türk edebiyâtının âteşin, feyyaz, ceyyid bir devresi açılırsa, millî rûhu, bir elektrik seyyâlesi gibi bütün o dimağlar ve kalblerden geçirilerek, bu dağınık kitleyi yekpâre bir hâlde ayağa kaldırır.” ■

Akarsu, B. (1984), *Wilhelm von Humboldt’da Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
Akçataş, Ahmet (2001), *“İletişim Eksiklikleri ve Dil Kullanımı”*, *Türk Dili*, S. 597, Ankara: TDK Yay.

Aksan, D. (1977), *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, Ankara: TDK Yayınları.

Aksan, D. (1987), *Türkçe’nin Gücü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dil demek bir millet için veya en azından Türkler için var olmak demektir. Türkçe için öncelikle yeniden iman tazelememiz şarttır.

- Atsız, Yağmur (2005), *Ömrümün İlk 65 Yılı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Banarlı, Nihad Sâmî (1997), *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, İkinci Cilt, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Barthes, Roland (1986), *Göstergebilim İlkeleri*, çev. Mehmet Rifat – Sema Rifat, İstanbul: Sözce Yayınları.
- Çelebi, Asaf Hâlet (2006), *Bütün Şiirleri*, hzl.: Selahattin Özpallabıyıklar, İstanbul: YK Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1970), *Türkçülüğün Esasları*, hzl.: Mehmet Kaplan, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Gray, Jhon (1997), *Reklam Yasakları ve İfade Özgürlüğü*, çev. Ataç Ünlü, Ankara: DLT Yayınları.
- Kayaalp, İsa (1998), *İletişim ve Dil*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kıran, Zeynel (1996), *Dilbilim Akımları*, Ankara: Onur Yayınları.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1969), *Şiirlerim*, İstanbul: Fatih Yayınları.
- Kongar, Emre (2003), *Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Öksüz, Yusuf Ziya (1995), *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara: TDK Yay.
- Prozig, Walter (1995), *Dil Denen Mucize*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ruthherford P. (2000), *Yeni İkonalar, Televizyonda Reklam Sanatı*, çev. Mustafa K. Gerçeker, İstanbul: YK Yay.
- Segal, E.- İlin, M. (1995), *İnsan Nasıl İnsan Oldu*, çev. Ahmet Zekeriya, İstanbul: Say Yayınları.
- Ülgen, Gülten (2001), *Kavram Geliştirme, Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Vygotsky, S.L. (1998), *Dil ve Düşünce*, (Çev. S. Koray), İstanbul: Kuram Yayınları.

¹ Nihad Sâmî Banarlı (1970), *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul: Kûbbealtı Neşriyat.

² prematüre

³ Zeynep Korkmaz (1992), *Atatürk ve Türk Dili: Belgeler*, Ankara: TDK Yayınları.

TÜRK DİLİNİN GÜCÜ TÜRK MİLLETİNİN GÜCÜDÜR

YRD. DOÇ. DR. RUHİ ERSOY*

Dil, bir milletin sahip olduğu değerleri benimseme aracıdır. Toplumsal hafızayı sağlamlaştırırken millet olma bilincinin zihinlere yerleşmesini sağlar. Milletlerin tarih sahnesinde bıraktıkları izler, yaptıkları eylemler kendi dillerine verdikleri önem ölçüsünde yarınlara kalmıştır. Dolayısıyla milletin hafızasını güçlü tutup geçmişten aldığı kuvvetle geleceği yönlendirmesinde temel pay dile aittir.

İnsanın kendini ifade etme noktasında başvurduğu en önemli unsur olan dil ve onun ortaya çıkışı hususunda birçok araştırma yapılmıştır. Kimi çalışmalar dilin, ani gelişen olaylar karşısında çıkan anlamsız ünlemler neticesinde oluştuğunu, kimi çalışmalar ise doğada bulunan varlık seslerinin taklit edilmesi suretiyle ortaya çıktığını söyler. Dilin ortaya çıkış nedenini, zaruri bir kendini ifade etme çabası olarak gören bu çalışmaların ortak noktası dilin bir ifade aracı olarak kullanılmasıdır.

İnsanın yapıp etmeleri, dil denilen ve bütün varlıklar içerisinde yalnızca insana özgü olan bir sistem sayesinde biriktirilir ve kuşaktan kuşağa aktarılır (Türk

* Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

2010: 48). İnsanlar bir arada yaşadıkları her yerde birbirleriyle anlaşmak için belli bir dil geliştirmişlerdir. İkel toplumlarda bile durum böyledir (Çağlar 1980: 16). Tarihin bilinen en eski dönemlerinden itibaren insana yoldaşlık eden dilin en yaygın tanımı, “Bir milleti başka milletlerden ayıran, kendi içinde birtakım kuralları olan, yaşayan bir varlıktır.” şeklindedir. Dilin tanımında yer alan “yaşayan varlık” ifadesi, onun sürekli değiştiğini, yeniliklere açık olduğunu vurgulamak içindir. Dilin tanımındaki milletlerin farklılıklarını belirleme ifadesi, dilin hem teknik

Türk milleti
binlerce yıllık
geçmişinin
verdiği güçle
dilini korumayı
bilmiş, kendi
dilinde on
binlerce eser
vererek nesiller
arası iletişimi
koparmamıştır.

özellikleri ve sesleniş biçimindeki farkı hem de dil vasıtasıyla oluşmuş kültürel faaliyetleri, sözlü kültür ortamında vücuda gelmiş sözlü ürünleri- ki bu ürünler ortaya çıktığı toplumun aynasıdır- belirtir. Milletin kültürüne ait bir öge olan dil ile onun tabii olduğu kültür arasında ayrılmaz bir bağ vardır.

Doğduğu günden şimdiye kadar sürekli gelişerek, bünyesine yeni özellikler katan dil, bu geniş zaman diliminde “millîleşme” sürecini de yaşar. Tarihi birlik, ortak tarihi bellek, ekonomi, kitlesel bir kamu kültürü ve sınırlar bir çerçeve hâlinde toplumu sardığı vakit dil de ortak kullanım ürünleri arasında yerini alır (Smith 2004: 75). Dil, toplumun millîleşme sürecinde daima ortak ögedir. Tıpkı birlikte büyüyen iki kardeş gibi toplum ve dil birlikte büyür ve yaşar; bu süreç içerisinde de birbirinden etkilenir. Toplumun ihtiyaçlarına göre dil -gösterebileceği tüm esnekliği göstererek- şekillenir. Bu şekillenme neticesinde duygu, düşünce ve dil arasında sıkı bir bağ kurulur. Dil bu özelliğiyle insanın iç dünyasıyla dış dünyayı birbirine bağlayan bir araç konumundadır.

Bir milletin dil zenginliği, öncelikle kültürünün köklü olmasına dayanır. Her millet kendine özgü kültür ve edebiyatını, kendi dilinin olanakları doğrultusunda geliştirirken milleti oluşturan bireylerin temel değerlerine sahip çıkması yine dil aracılığıyla olur. Bu anlayış bireyin uygarlaşma yolunda ilerlemesini hazırlar. Dil ile uygarlık ve kültür arasında sıkı bağlar var olduğuna göre (Sayılı 1994: 376), uygarlık göstergelerinden olan edebî eserler dilin zenginliğiyle doğru orantılı olarak artar ve gelişir.

Kültürün en güzel ifade edilme yollarından biri olan edebî eserler, dilin ustaca örülmüş biçimleri olarak karşımıza çıkar. Milleti oluşturan fertlerin dili kullanma gücü, ortaya koydukları edebî eserlerde kendisini gösterirken bu durum

yoğun bir dil bilincini ve kültür ortaklığını beraberinde getirir. Çünkü bir milletin edebiyat tarihinin zengin olması dilinin kuvvetiyle doğru orantılıdır. Türk milleti binlerce yıllık geçmişinin verdiği güçle dilini korumayı bilmiş, kendi dilinde on binlerce eser vererek nesiller arası iletişimi koparmamıştır. Birçok alfabe kullanan Türk milleti, benliğinin ifadesi olan diline her zaman sahip çıkmış; hayli kapsamlı eserleri Türkçeye kazandırmıştır. Göktürkler Devrinde bilinen ilk yazılı metinlerini ortaya koyarken Osmanlı Döneminde bir yandan hemen yanı başındaki Arap ve Fars edebiyatlarıyla fikrî zeminde mücadelesini sürdürmüş, öte yandan Osmanlıca kisvesiyle bilim dili olma yolunda ilerlemiştir.

Millet-dil bağlantısını böylece ortaya koyduktan sonra, millî hafızanın gelişmesinde dilin rolünü örnekleriyle anlatmaya çalışalım. İranlı Firdevsî, Gazneliler Döneminde Arapça istilasına uğrayan Farsçayı kurtarmak için 60 bin beyit civarındaki Şehname'yi kaleme alırken dil milliyetçisi kimliği taşır. Onun bu noktada gösterdiği duyarlılık, bir süre sonra Farsçanın temeli sağlam ve özüne bağlı bir dil olması yolunda son derece önemli bir adım olmuştur. Bugün İranlıların kendisine minnet duyması, millî olma şuurunu dil yoluyla sağlamlaştırmasından ileri gelir.

Türkçe günümüzde yaşayan diller arasında en eski yazılı eserlere sahip olma, çok geniş bir coğrafyada konuşulma, konuşan insan sayısının çokluğu, sözcük sayısının fazla olması özellikleriyle büyük ve zengin bir dil olarak kabul edilir (Eker 2002: 82-85). Türk milleti, teşkilatçı yapısına bağlı olarak birçok devlet kurmuş, böylelikle zengin bir kültürel mirasa sahip olmuştur. Öz kültür mirasını harmanladığı eserlerde Türkçeyi bir gergef gibi işlemiştir. Kendi kimliğine sahip çıkmanın ilk yazılı ve edebî göstergesi olan Orhun Abideleri'nde Bilge Kağan ve Tonyukuk'un dilinden Türkçenin taşlara işlendiğini görmekteyiz. Bu ölümsüz yazıtlar, aynı zamanda Türkçenin yazı dili hâline gelmesinin ilk örnekleri olarak kabul edilir (Turan 1995: 41).

Millî şahsiyet, dille vücut bulur; bu noktada Türkçenin eşsizliğini sergileyen bu eserler millî şahsiyetimizin en önemli örneklerindedir. Sonrasında sınırsız coğrafyalarda üretilen sayısız eserler, topyekûn Türk kültürünün ve ondan ilham alan Türk milletinin beslenme kaynakları olmuştur.

Adriyatik'ten Pamir Yaylası'na, Çin Seddi'ne kadar olan sahada bu coğrafyanın kültür dili Türkçe olagelmıştır. Türk kültürü ve onun taşıyıcısı Türk dili bu coğrafyanın anahtarıdır.

Öte yandan tarihî serüveni içerisinde Türk kültürünün mayalanma sürecine baktığımızda farklı iklimlerin, geniş coğrafyaların bu sürece yataklık ettiğini görürüz. 20-90 doğu boylamları ile 33-65 kuzey enlemleri arasındaki 12 milyon kilometrekarelik coğrafya, Türk kültürünün tarihsel süreçte iskân ettiği eserleri yarattığı bir coğrafyadır. Ayrıca Asya, Avrupa, Afrika kıtalarının toplamı 80 milyon kilometrekaredir. Bu alanın 50 milyon kilometrekarelik alanı [3/2'si] Türkler tarafından tarihsel süreç içerisinde siyasal olarak yönetilmiştir. Adriyatik'ten Pamir Yaylası'na, Çin Seddi'ne kadar olan sahada bu coğrafyanın kültür dili Türkçe olagelmıştır. Türk kültürü ve onun taşıyıcısı Türk dili bu coğrafyanın anahtarıdır.

Türkçenin elimize geçen en eski ve okunabilen yazıtları, Türkçenin daha o çağda gelişmiş bir dil değeri kazandığını göstermektedir. Bu düzeye gelmek için dilimizin uzun bir gelişme sürecinden geçtiği açıktır (Eren 1990). Türkçe başta Arapça olmak üzere zaman zaman yabancı dillerin istilasına uğramış; böyle durumlarda milletin içinden yetişmiş ve kendi kültürel değerlerine gönülden bağlı Türk yazarları ve şairleri sayesinde sömürge hâline gelmekten kurtulmuştur. Kâşgarlı Mahmud, "Divanü Lügati't-Türk" adlı eseriyle hem Türkçenin sözlü mirasını yazıya taşımış hem de Araplara Türkçenin gücünü göstermiştir. Yine söz konusu eserle eş zamanlı olarak "Kutadgu Bilig", "Atebetü'l-Hakayık", "Divan-ı Hikmet" gibi Türk kültürünün, siyasetinin ve din algılaşmasının birer yansıması olan eserler, Türk kültür işçileri tarafından tarihe kaydedilmişlerdir. Ali Şir Nevâyî, "Muhakemetü'l-Lügateyn" adlı ölümsüz eseriyle Türk dilinin Farsça karşısındaki üstünlüğünü ortaya koymuş, Türkçenin zenginliğini örnekleriyle gözler önüne sermiştir. Millî bilincin yazıya dökümü olarak ifade edilebilecek bu örnekler, kendi dönemlerinde tehlikeyi görüp buna karşı önlem almak isteyen şair ve yazarların dil şuurunu açıkça göstermektedir.

Geçmişte Arapça ve Farsça tehlikesine maruz kalan Türkçe günümüzde Batı dillerinin, bilhassa İngilizcenin tehdidiyle karşı karşıyadır. Milletimizin bu durum karşısındaki tavrı, bir ölçüde Türkçenin gelecekteki yazgısını da belirleyecektir. Ne zaman ki tarihî hafıza yerini günlük olaylarla meşgul bir zihniyete bırakırsa,

Ne zaman ki tarihî hafıza yerini günlük olaylarla meşgul bir zihniyete bırakırsa, o günden sonra dil bilincinin de zayıfladığı, milleti millet yapan değerlerin gözle görülür bir şekilde kaybolduğu görülür.

o günden sonra dil bilincinin de zayıfladığı, milleti millet yapan değerlerin gözle görülür bir şekilde kaybolduğu görülür. Bugün yabancı isim sevdalısı bireylerimiz, bir süre sonra kendi kültürel kimliklerini kaybedeceklerinin farkında bile değillerdir. Bu noktada eğitimci olarak bizlere düşen, şuurlu nesiller yetiştirmek, Türkçeyi ait olduğu seviyenin altına düşürmemek, böylece millet bilincini yitirmemize engel olmaktır.

Günümüzde Türkçede bulunan yabancı kelimelerin fazlalığı öne sürülerek Türkçenin diğer dillere göre zayıf ve yetersiz olduğuna dair görüşler oldukça yaygındır. Bu görüşlerde dikkate alınmayan bir nokta vardır: Türkler sahip oldukları ülküler uğruna sürekli hareket hâlinde olmuştur. Türk kültürü, tarihsel süreç içerisinde İran, Sami, Slav, Çin, Grek, Roma gibi Eski Dünyanın bütün büyük kültürleri ile doğrudan karşılaşma olanağı bulan bir kültürdür. Bu kültürlerle alışverişlerde bulunarak etkileşime girmiştir. Takip edebildiğimiz tarihî seyri içinde Türkçe, komşularına, en az onlardan aldığı kadar kelimeyi ödünç vermiştir. Dolayısıyla Türkler, teknoloji başta olmak üzere, pek çok bilim dalından bilgilerin, çeşitli yaşayış tarzlarının, kültür faaliyetlerinin ve modaların ithal edildiği son yüzyıla kadar, komşularına, onlardan öğrendiklerinden fazlasını öğretmişlerdir. Hatta İslavlar, Macarlar, Rumlar ve Farslarla ilişkileri söz konusu olduğunda, bu bilgi alışverişinde Türklerin komşularına öğrettiklerinin, onlardan öğrendiklerinden epeyce ağır bastığı görülmektedir (Karaağaç 2002).

Geniş coğrafyalarda farklı toplumlarla ve onların ürettikleriyle karşılaşmak, bir hazımsızlık problemi olmaktan öte, kültür dinamiklerindeki sürekliliğe katkıda bulunmuştur. Bu, Türk kültürünün terkip kabiliyetiyle açıklanabilir. Türk kültürünün terkip kabiliyeti kendisini Türkçe özelinde de göstermiştir. Yer yer olumsuz etkilere maruz kalsa da Türkçenin dinamizmi her zaman kendini gösterebilmiştir. Bu yolculuk esnasında Türkçe, Uzak Doğu'dan Orta Doğu ve Avrupa'ya birçok coğrafyada kullanılan dillerle temasa geçmiştir. Türkistan'da Çince, Soğdakça, Toharca, Moğolca; Orta Doğu'da Farsça, Arapça, Ermenice; Av-

Takip edebildiğimiz tarihî seyri içinde Türkçe, komşularına, en az onlardan aldığı kadar kelimeyi ödünç vermiştir. Dolayısıyla Türkler, teknoloji başta olmak üzere, pek çok bilim dalından bilgilerin, çeşitli yaşayış tarzlarının, kültür faaliyetlerinin ve modaların ithal edildiği son yüzyıla kadar, komşularına, onlardan öğrendiklerinden fazlasını öğretmişlerdir.

rupa'da Rusça, Fransızca, İngilizce ve Almanca (Ercilasun 2009) gibi dillerle ilişkiler içerisine girmiştir. Bu ilişkiler neticesinde bünyesine bahsi geçen dillerden birçok kelime almıştır. Türkçenin bu dillerden aldığı kelimeleri kendi potasında eritebilmesi ve kendi anlam dünyasında şekillendirebilmesi onun büyük bir dil olduğunu destekler niteliktedir. ■

KAYNAKÇA

- Eker, Süer (2002), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yay..
- Ercilasun, Ahmet Bican (2009), "Türk Dili Araştırmalarının Bugünkü Durumu ve Sorunlar", *Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Ankara, S. 5, 143-157.
- Eren, Hasan (1990), "Millî Kültür Unsuru Olarak Türk Dili", *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler*, Ankara, 45-56.
- Karaağaç, Günay (2002), *Dil, Tarih ve İnsan*, Ankara: Akçağ Yay.
- Sayılı, Aydın (1994), "Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe", *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, Ankara: TTK Basımevi.
- Smith, Anthony D. (2004), *Millî Kimlik*, İstanbul: İletişim Yay.Turan, Osman (1995), *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Türk, Vahit (2010), "Dil-Eğitim-Kimlik-Kişilik", *Türk Yurdu Dergisi*, S. 273, 48-51.

TARİHTEN GÜNÜMÜZE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

DOÇ. DR. KEMAL ÜÇÜNCÜ*

Yeni kıtaların keşfi öncesi coğrafya literatüründe Eski Dünya olarak adlandırılan Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının toplam yüzölçümü 85 milyon kilometrekaredir. Bu alanın 55 milyon kilometrekaresi, başlangıcından günümüze kadar olan tarihsel süreç içerisinde farklı Türk boyları tarafından yönetilmiş, yurt edinilmiş veya siyasi olarak kontrol altında tutulmuştur. Bu coğrafi derinlik bağlamında -coğrafyanın görece daha dar bir alanında- Türk kültür ve medeniyeti, çağlar içinde ulaştığı en uç nokta itibarıyla 20-90 doğu boylamları ile 33-65 kuzey enlemleri arasındaki coğrafyada, kültür ve medeniyetini inşa etmiştir. Bu coğrafya, aynı zamanda Türklerin tarihsel coğrafyasıdır. Yaklaşık 12 milyon kilometrekare olan bu alanın 6 milyon kilometrekarelik kısmına Türkistan denir.[İtil Nehri'nin denize döküldüğü Astarahan'ın Bükey Orda mıntıkasından Doğu Türkistan'daki Sucav kasabasına kadar olan bölgeyi kapsar. Bu alan içerisindeki 2 milyon kilometrekarelik alana Doğu Türkistan, batıda kalan kısmına Batı Türkistan denir. Büyük seyyah Marco Polo bu coğrafyayı Macro Turchia (Büyük Türkiye) diye isimlendirir. Ural Dağları'ndan Fin Körfezi'ne kadar batıda Balkanlara, güneyde Karadeniz'e kadar olan saha kadim Türklüğün batı ve kuzey kavimleri ile en erken dönemde karşılaştığı alandır. Bu saha kadim coğrafi literatürde Deşt-i Kıpçak ismiyle anılır.

* KTÜ Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Kuzey Asya'nın beşerî coğrafyası ile ilgili en eski tabloda, batıda Balkaş Gölü yönünde Proto Türkler yer alır. Türklere ait en eski arkeolojik ve antropolojik buluntu, bu sahada -Güney Sibirya'da- bulunmuştur. Bu yerlerde yapılan kazılar neticesinde MÖ 4 bin yıllarına kadar giden kültürel kalıntılara rastlanmıştır. Bunların başlıcaları, Abakan yöresinde *Afenesyova* kültürü [MÖ 3000-1709], Tanrı Dağları, Balkaş Gölü ve Yayık Nehri'ne kadar uzanan bölgede *Andronova* kültürü [MÖ 1700-1200], Yenisey ırmağı çevresinde *Karasuk* kültürü [1200-700], Abakan ve Minusinsk bölgelerinde *Tagar* ve *Taşlık* kültürü [MÖ 700-100] ve Batı Türkistan'da [MÖ4000-1000] *Anav* kültürüdür.

Orta Asya'da, MÖ VII ve III. yüzyıllar arasında Saka (İskit) Devleti'nin hüküm sürdüğü bilinmektedir. Çinlilerin "*Tarikhname*" ve "*Hanname*"sinde, Sakaların isimleri "*Sai Zhong*" olarak zikredilmektedir. Çinli tarihçi Su -bei-hai, Çin ve Fars kaynaklarını inceleyerek MÖ VI ve V. yüzyıllar arasında bugünkü Kazakistan'ın kuzeyindeki Sakaların Türkçe, güneydeki Sakaların ise Farsça konuştuğunu yazmıştır.

Türk diline ait ilk yazılı belgelerin (bugünkü bilgilerimizle) VII ve VIII. yüzyıllara ait olduğu kabul edilmektedir. Türk sözünün yazıyla "mekâna bağlanması" bu dönemdedir.

İlk yazılı metinler üzerinde yapılan incelemeler bize bu dilin sözel dönemi üzerinde bir fikir yürütme olanağı sunmaktadır. O. Nedim Tuna, Muharrem Ergin, Landsberger, Kemal Balkan gibi ilim adamlarının çalışmaları Türkçenin en az 5000 yıllık bir sözel dönem aşamasından evrimleşerek geldiğini göstermektedir. Bu döneme ait dilsel malzemeye kadim Çin ve Ön Asya milletlerinin kroniklerinde, dillerinde ve çeşitli belgelerinde tesadüf etmekteyiz.

Türklük tarihsel olarak bir vakıdır. Bununla birlikte bu coğrafyadaki diğer kültürler üzerine etkisi imparatorluk içerisinde müşterek mesaisi vardır. Bunları da şemsiyenin içine katacak "Akraba Topluluklar" terimi vurgulanmalıdır.

Türk dilinin en eski izleri Sümer kaynaklarındaki Türkçe sözlerdir. MÖ 3100-MÖ 1800 yılları arasına ait Sümerce metinlerde 300'den fazla Türkçe söz yer almaktadır. Sümerceyle Türkçedeki ortak sözler ya ortak kökenden gelmektedir ya da alışveriş sonucu ortaya çıkmıştır. Hangi ihtimal doğru olursa olsun Türkçenin ilk verileri MÖ 2000-3000 arasına çıkmakta, yani bundan 4000-5000 yıl geriye gitmektedir. Ortak sözler Türklere Sümerlerin tarihin belli bir kesitinde kelime alış-

Türk boy ve toplulukları arasında sistemli bir dil planlaması politikasının neticesinde 20 Türk yazı dili ortaya çıkmış bulunmaktadır.

verişinde bulunacak düzeyde bir ilişkileri olduğunu gösterir. Çin kaynaklarındaki ilk bilgilere göre Türkler Çin'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşıyorlardı. MÖ 220'lerde ortaya çıkan Tuman (Teoman) Yabgu ve MÖ 209'da hükümdar olan oğlu Motun (Mete) Yabgu, Hunların büyük hükümdarları idiler ve merkezleri bugünkü Moğolistan'da bulunan Orhun vadisinde idi. Hunlardan sonra da Topalar, Avarlar, Göktürkler, Uygurlar dönemlerinde, MS 840'a kadar Türklerin merkezi Orhun vadisinde olmuştur. MÖ 220 - MS 840 arasındaki 1000 küsur yıllık dönemde Türkler kudretli zamanlarında Okyanus kıyılarından Hazar'a, hatta kimi zaman Karadeniz'in kuzeyine kadar uzanan topraklara hükmediyorlardı. Türklerden bir bölümü MS 370'lerde İdil'i geçmiş ve Kafkaslarla Karadeniz'in kuzeyine ulaşmıştı. Batı Hunları, Bulgarlar, Avarlar, Peçenekler ve Kıpçaklar 370'ten başlayarak yüzyıllar boyunca Doğu Avrupa ve Balkanlar'ı yönetimleri altında bulundurmışlardır.

Türkler 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili kullanmaktaydı. Köktürk, Eski Uygur ve Karahanlı yazı dilleri, bütün Türklerin ortak yazı dilleri idi. Okuma yazma bilen her Türk, 11. yüzyılda yazılmış **Kutadgu Bilig**'i okuyup anlayabiliyordu. 12. yüzyıldaki Ahmet Yesevî'nin **Hikmetler**'i bütün Türk dünyasının ortak şiir ürünleriydi. 11. yüzyıldan başlayarak Oğuzların Azerbaycan ve Anadolu'ya yerleşmeleri ve Türkistan'la Karadeniz'in kuzeyinde kalmış Türklerden coğrafya olarak daha sonra da siyasi olarak uzak düşmüş olmaları sonucunda Azerbaycan ve Anadolu'da Oğuz ağzına dayalı yeni bir Türk yazı dili doğdu: Yunus Emrelerin, Âşık Paşaların, Süleyman Çelebilerin dili. Türk dilinin bugüne kadar gelen bu koluna bilim dünyasında Oğuzca veya Batı Türkçesi denir. Osmanlıca / Osmanlı Türkçesi, 16. yy. başlarından 20. yy. başlarına dek sürmüş olan Batı Türkçesi dönemidir. Buna karşılık Türkistan ve Karadeniz'in kuzeyinde kalmış olan Türkler, küçük değişikliklerle Karahanlı Türk yazı dilini devam ettirdiler. Bu yazı dilinin 13-14. yüzyıllardaki dönemi Harezmi-Kıpçak Türkçesi, 15. yy. başından 20. yy. başına dek sürmüş olan dönemi Çağatay Türkçesi adını alır. Ancak bunlar ilmi terimlerdir; doğuda da batıda da Türkler 20. yüzyıl başlarına kadar kendi dillerine Türkçe, Türk dili / tili demişlerdir. Kuzey ve Doğu Türklerinin Rus hâkimiyetine girmelerinden sonra, 19. yüzyılda, Rusya'daki Türklerin dillerini ayırma süreci başladı. Gaspıralı İsmail, hepsini birleştirmeye, Ruslar ise ayırmaya çalışıyordu. 1917'deki Bolşevik İhtilalinden sonra, Gaspıralı'yı izleyenlerin faaliyetleri yasaklandı; Sovyetlerdeki Türklerin her boyunun konuşma dili ayrı bir yazı dili hâline getirildi. Böylece bugünkü Türk dünyasında 20 yazı dili oluşturuldu. Hepsinde ayrı ayrı zengin edebiyatlar meydana geldi.

19. yüzyılın ortalarında Türk yazı dilleri için yeni bir süreç başlar. Kazan Üniversitesinde hocalık yapan müsteşrik ve papaz İlminski, her Türk boyunun konuşma dilinin ayrı bir yazı dili hâline gelmesi gerektiği görüşünü ortaya koyar

ve bunun için çalışmaya başlar. Özellikle Tatar aydınlarıyla Kazan'da okuyan Kazak aydınları üzerinde etkili olur. Bu iki Türk boyunun bazı yazar ve şairleri, ortak olan Çağatay yazı dili yerine kendi konuşma dillerini yazı dili hâline getirmeye çalışırlar.

Yüzyılın sonlarına doğru Tatar ve Kazak yazı dillerinin ilk eserleri verilmeye başlar. İlminski'ye karşılık Gaspıralı İsmail, 1884'te Bahçesaray'da (Kırım) çıkarılmaya başladığı *Tercüman* gazetesi ve Türk dünyasının her tarafında açtığı usûl-i cedit okulları vasıtasıyla ortak yazı dilini savunur; bütün Türk dünyasının sadeleştirilmiş İstanbul Türkçesinde birleştirilmesini ister.

Rusya'da Meşrutiyetin ilan edildiği 1905 yılından itibaren Kırım, İdil-Ural, Azerbaycan ve Türkistan bölgelerinde Türk yazı dili konusu sıkı bir şekilde tartışılır. Gaspıralı İsmail'in tesirinde kalan Türk aydınları yazı dilinde birlik fikrini savunurlar ve buna uygun eserler verirler. İlminski'nin fikirleri ise başka müsteşrikler ve Çarlık memurları tarafından yayılmaya çalışılır. İlminski gibi bir papaz ve müsteşrik olan Nikolay Ostroumov 1870'ten 1918'e kadar *Türkistan Vilâyetinin Gazetî*'ni çıkararak bu gazete vasıtasıyla İrancalaşmış Özbek ağızlarını yazı dili hâline getirmeye çalışır. 1888-1902 arasında çıkarılan *Dala Vilâyeti* gazetesi Kazakçayı, 1905-1908 arasında çıkarılan *Mecmûa-yı Mâverâyı Bahr-ı Hazar* Türkmenceyi yazı dili yapmaya uğraşır. Her üç gazete de Çar idaresince çıkarılmaktadır. Yüzyılın başındaki bu tartışma ve uygulamalar kaynaklara ulaşmanın zorluğu yüzünden bugüne kadar ciddi şekilde araştırılmış değildir. Ancak 1917'deki Bolşevik İhtilalinden sonra serbest tartışma ortamı yok edilmiş, İlminski ve Ostroumov'un fikirleri zorla uygulanarak her Türk boyunun konuşma dili ayrı yazı dili hâline getirilmiştir. Bu süreç Sovyetler Birliği'nde 1930'larda tamamlanmıştır. Çin idaresindeki Doğu Türkistan'da ise Uygurca, Çağatay yazı dilinin devamı olarak sürerken 1949'daki komünist idareden sonra mahallileştirilmiştir. Alfabe değişiklikleriyle bu süreç hızlandırılmış, her Türk yazı dili için ayrı alfabeler oluşturularak farklılık artırılmaya çalışılmıştır.

Türk boy ve toplulukları arasında sistemli bir dil planlaması politikasının neticesinde 20 Türk yazı dili ortaya çıkmış bulunmaktadır: 1) Türkiye Türkçesi, 2) Gagavuz Türkçesi, 3) Azerbaycan Türkçesi, 4) Türkmen Türkçesi, 5) Kırım Tatar Türkçesi, 6) Karaçay-Malkar Türkçesi, 7) Nogay Türkçesi, 8) Kumuk Türkçesi, 9) Kazan Tatar Türkçesi, 10) Başkurt Türkçesi, 11) Kazak Türkçesi, 12) Karakalpak Türkçesi, 13) Kırgız Türkçesi, 14) Özbek Türkçesi, 15) Uygur Türkçesi, 16) Altay Türkçesi, 17) Hakas Türkçesi, 18) Tuva Türkçesi, 19) Saha (Yakut) Türkçesi, 20) Çuvaş Türkçesi. Rusya bugün dahi yeni yazı dilleri oluşturma fikrini bırakmış değildir. Tataristan Cumhuriyeti dışında kalan Batı Sibiryaya Tatarları ile Güney Sibiry'a'daki Şorların ağızları bazı fonlar ve yardımlar yoluyla yazı dili hâline getirmeye çalışılmaktadır.

Bunun neticesinde Türk boy ve toplulukları arasında yazı dilinden konuşma diline kadar giderek derinleşen ayrılıklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Eğitim politikaları ve politik tarih yazıcılığı ve inşası ile bu durum pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bunun haricinde siyasal olarak her birine eski ve arkaik bir kültürleri olduğu, bu yönüyle Türk boylarından farklı olduğu belletilmeye çalışıldı. Böylece her boy ve topluluk kendi altın çağı içerisine hapsolüp gitmesi planlanmıştır. Türk dünyasında 1990'dan beri yeni bir süreç başlamıştır. Beş Türk cumhuriyeti bağımsız olmuş, diğerleri de daha serbest hareket edebilme imkânlarına kavuşmuştur. Şimdi artık kendi kültür politikalarını kendileri tayin edecek duruma gelmişlerdir. Nitekim bunun etkisi de kısa zamanda görülmeye başlanmıştır. 1991 Aralığında Azerbaycan, 1993 Nisanında Türkmenistan, 1993 Eylülünde Özbekistan, 1994 Şubatında Karakalpakistan Latin alfabesine geçme kararı almışlardır. Bu ülkelerde yeni alfabeğe geçiş kademeli olarak uygulamaya konmuştur. Öte yandan Kırım Türkleri ile Gagavuzlar da Latin alfabesine geçerek bazı süreli yayınlarını yeni alfabeyle basmaya başlamışlardır.

Kısa bir tarihî perspektif içerisinde değerlendirdiğimiz Türk dili Maverâünnehir, Yenisey vadisi, Tebriz, İstanbul, Kırım, Kazan, Bakü, Semerkant, Buhara, Rey gibi kültür merkezleri ve şehirlerinde ciddi bir bilimsel birikim ortaya koymuştur. Matürîdi, kelama bağlı bireyi ve onun özgürlük ve seçimini, saltanattan ve mülkten ziyade reyi ve istişareyi, bilimde tenkiti ele alan anlayış, mistisizm ve estetikte insan merkezli aksiyoner anlayış bunun temel dinamiğini oluşturur. Daha sonraki imparatorluk geleneklerimizde zımnî bir mutabakatla ulemanın ve siyasetin getirdiği Eşarici sistem eklektik olmanın ötesinde bir yaratıcı hamle getirememiştir. Aristo'yu Yanyalı Yahya Efendi, İbn-i Sina ve Farabî'den daha nitelikli bir şekilde çevirmiştir. Fakat zamanın ruhu onu yaratıcı bir biçimde okuyup anlatmaya anlamlandırmaya uygun olmadığı için kütüphane raflarında öylece kalmıştır. Batıda Mostar Köprüsü ve Gül Baba Dergâhı'ndan en doğuda Tac Mahal arasındaki bir aşk ve gönül medeniyeti bu coğrafyanın kolektif zihniyetini inşa etmiştir.

Dil, bilim ve sanat faaliyetlerinde ısrar edilmesi sonucu gelişir ve yetkinleşir. Bilim dillerinin tarihsel gelişimine baktığımızda haksız bir kompleksle Türkçeye getirdiğimiz tenkitleri vaktiyle İngilizce, Almanca ve Fransızca gibi dillere de yöneltildiğini görürüz. Ama entelektüellerin inadı ve ısrarı kısa sürede onları yetkin birer bilim ve sanat dili hâline getirmiştir. Türk milletinde ve devlet erkânında dile karşı bir kompleks tarihen olagelmıştır.

Dil,
bilim ve sanat
faaliyetlerinde
ısrar edilmesi
sonucu gelişir
ve yetkinleşir.

Kültür bilimleri, sembolik formlar olarak düşünceyi dışa vururlar. Casirer'in deyimi ile "din, mitoloji, dil, sanat ve edebiyat gibi disiplinler arasında cevher değil, işlev birliği" dir.

Türk dili tarihsel süreç içerisinde Türklerin doğu, batı ve kuzey eksenlerindeki uzun yürüyüşleri esnasında Got, İran, Çin, Slav, Arap, Ermeni, Gürcü, Süryani, Bizans gibi kadim kültürlerle temas ve alışverişte bulunmuştur. Bu

Meşrutiyet,
İttihat Terakki
çizgisinden
Cumhuriyet'e
gelen süreçte
millî dil ve
kültür
politikaları
önemli bir
yer işgal
etmiştir.

karşılaşmaların dışında 1040 Dandanakan Savaşı ile kadim İran kültürünün üzerine sembiyotik bir yeni devlet kuran keza Hindistan, Afganistan sahasına Babürlerle sağlanan fütihat neticesinde sanat ve edebiyat dili Fars kültürü tesirine girmiştir. İslamiyet'le kurduğumuz temas Karahanlı Döneminde oldukça yüksek nitelikli bir düşünsel birikim çerçevesi sunmuştur. Bu cümleden olmak üzere Ahmet Yesevî okulu ayrıca vurgulanmalıdır. Türklük ve Türkçe kaygısı onun anlam ve düşünce dünyasında birincil bir öneme sahip olmuştur. Onun yanında kentli medreseli İslam literatürü ağırlıklı olarak dönemimin "kültür dili Arapça/Farsça " içerisinde kalmayı yeğlemiştir. Bu tutum daha sonraki Türk devletlerinde kesintisiz devam edegelmiştir.

Ahmet Yesevî okulundan gelen (Kırşehirililer) Âşık Paşa, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli bu çizgiyi büyük bir sadakatle devam ettirmiştir. Bunu Çanakkaleliler (Yazıcıoğlu Ahmed Bican ve Mehmet kardeşler) tekamül ettirmişlerdir. Bu ekolden gelen edebî ürünlere baktığımızda bunu büyük bir açıklıkla görürüz. Bu çerçevede Anadolu Beylikler Dönemi Türk dili sanat ve kültürünün gelişmesi ve bir Türkçe bilinci açısından dikkate değerdir. Lakin bu gelenek Osmanlı resmî ve hususi kitabetine, edebî geleneğine pek sirayet edememiştir. Tanzimata kadar geçen bu süreçte Batı Türkçesi Klasik Osmanlı Türkçesi dediğimiz vokabüler ile devam etmiştir. Doğu Türk dünyası 17. yüzyıldan sonra istila ve istikrarsızlıklar neticesinde özellikle Çarlık Rusya'sının baskı ve yönlendirmesiyle yerel ağızlar temelinde ayrılmıştır.

Tanzimattan Meşrutiyete uzanan çizgide Batı edebî geleneğinde ve düşünce dünyasından alınan kalıplarla birlikte yeni bir edebî dil inşa etme kaygısı uyanmaya başlamıştır. Meşrutiyet, İttihat Terakki çizgisinden Cumhuriyet'e gelen süreçte millî dil ve kültür politikaları önemli bir yer işgal etmiştir. 1923'te yeni Türk devleti ile birlikte ondan hemen sonra 1924 yılında İstanbul Üniversitesine bağlı Türkiyat Enstitüsü, ardından Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-

Coğrafya Fakültesi, kültür temelli yeni bir kimliğin inşası açısından teşkil edilmiştir. Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra kurulan Halkevleri yeni kültürel formasyonun araştırılması ve aktarılması açısından yeni bir form oluşturmuştur.

Türk dilinin zenginleştirilmesi, özleştirilmesi çabaları diye özetleyeceğim yaklaşımda yabancı dillerden dilimize gelen kelimelerin atılması ve yerine yeni kelimeler türetilmesini önerirken diğer bir görüş bu kelimelere dokunulmasını gereksiz görür.

Sonuç itibarıyla dilde zenginleşme politik müdahaleler kadar düşünce alanındaki etkinliklerle gelişir. Türk dilciliğinin ağırlıklı olarak tarihsel dil bilgisi geleneği içerisinden işlenmesi ve araştırılması, dil felsefesi gibi alanların bazı nitelikli çabalara rağmen istenilen seviyede olamaması bu konuda takip edilmesi gereken yol hakkında bizi çıkmaza, kısır döngüye mahkûm etmiştir. Hint-Avrupa Dil Teorisi, Ural Altay dil ailesi, Nostratik diller gibi tabirleri teorik modelleştirmeler faraziyeler olarak değil şaşmaz hakikatler olarak aldık. Bu yaklaşım ise düşünce dünyamızdaki atılımı engellemiştir. Bütün tenkit edilecek yanlarına rağmen Güneş Dil Teorisinin niçin ortaya konulduğu ve ne yapılmak istendiği Türk akademik kültür bilimleri geleneği açısından hâlâ müphemdir.

Türk dili, Türk devlet geleneğinde çok kısa fasılalar dışında devlet katından da aydınlardan da “gelişmiş bilim dilleri ölçeğinde baktığımızda” aynı özen ve dikkati görmediğini söyleyebiliriz. Bunun yansımalarını güncel durumda görebilmek mümkündür. Salonlarda, toplantılarda konuşurken Türk dilinin yüceliğinden dem vurup çocuklarımızı yabancı dilde eğitim yapan okullara göndeririz. Devlet katı “Türkçe Bayramı” kutlar, bilimden sorumlu yetkilisi Türkçenin bilim dili olmadığını ilan eder, sorduğunuzda bütün Türklük bilimciler Türk dilinden yana olduğunu söylerler, ama bilimsel alanlarda Türk dili ve edebiyatı disiplinlerinde kariyer için yabancı yayın şartı konulmasına cevaz verirler, sonra da iş faili meçhul kalır. Bu konuda görüş bildirmesi gereken bilim adamları, akademik birimler, politikacılar umursamazdır, dilsizdirler. Böyle ilkesiz, plansız, samimi-yetsiz bir kültür hayatından özlediğimiz bir dil, sanat ve kültür etkinliği beklemek insafsızlıktır.

Son 20 yılda küresel neoliberal iktisat politikaları dünyayı sömürüye açık bir amele pazarı hâline getirmek için olanca gücüyle millî devletlere saldırmaktadır. Sadece sermayeye sınırsız dolaşım imkânı sağlandığı, bütün sosyal ve fiziki alanın sermayenin taleplerine göre düzenlendiği bir dünya düzeni ile karşı karşıyayız. Ülkemiz gerçeği de bu büyük fotoğraftan bağımsız anlaşılabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin millî devlet yapısını dönüştürmeye dönük siyasal girişimler özünde dil, kültür ve eğitim politikalarına sarılmaktadır. Türk aydınının bu konuda kafası karışmıştır. Kendine özgü büyük bir sözü bir entelektüel meydan okumayı “dillendirecek” öz güvenden yoksundur. İtirazları büyük ölçüde ayak-

üstüdür. Bu konuda haksızlık yapmamak adına gerçek birikime sahip insanlara sözlerini söyleyecek büyük bir iletişim mecrasının açılmayacağını da vurgulamak gerekir

Büyük filozof Heidegger'in deyimiyle "Dil düşüncenin evidir." bidayetten nihayete dil olmadan düşünme eylemi olamaz. İnsan olma durumu düşünce ve dil ile mümkündür. İnsanı sosyal bir varlık hâline getiren ilk ve en temel şey dili ve kültürüdür. Diğer yaratılanlar içinde insan bu yönüyle tefrik olunur. ■

KAYNAKÇA

- Akar, Ali, **Türk Dili Tarihi**, İstanbul: Ötüken Yay.
- Ercilasun, A. Bican (2009), **Türk Dili Tarihi**, 7.bs., Ankara: Akçağ Yay.
- Ernst Casirer (2005), **Sembolik Formlar Felsefesi/Dil**, çev. Milay Köktürk, Ankara: Hece Yay.
- Golden Peter (2006), **Türk Halkları Tarihine Giriş**, çev. Osman Karatay, Çorum: Karam Yay.
- Heidegger, Martin (2006), **Varlık ve Zaman**, çev. Kaan H.Ökten, İstanbul: Bahçeşehir Ünv. Yay.-Agora Kitaplığı.
- Hocaoğlu, Durmuş (2007), "Dil Üzerine Notlar: İnsanın ve Dilin Sıfır Noktası; İnsan Dil ve Cemiyet ve Bir Tipoloji Olarak Averyonlu Viktor", **SDÜ Fen Edb.Fak. Sosyal Bilimler Dergisi**, S.13, s. 5-36
- Johanson, Lars - Eva A. Csato [Editör], (1998) **The Turkic Languages**, London :Routledge,1998
- Koca, Salim (2002), "Türklerin Soy Kütüğü", **Türkler**, C I, s.261-267, Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Roux, J.P. (1998), **Türklerin Tarihi**, çev. Galip Üstün, İstanbul: Milliyet Yay.
- Tas, A. Rona, **An Introduction to Turkology**, Szeged: Universty of Szeged

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, görev yaptığı kurumu tam ve açık olarak belirtmeli; ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde olmalı veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş bildiriler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştirisi ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1- Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2- **Başlık:** İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto koyu (bold) yazılmalıdır.

3- **Yazar adı ve adresi:** Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanılmalıdır: araştırmacı, yazar vb.

4- **Ana metin:** Yazılar, Times New Roman tipi ile 11 punto büyüklüğünde ve bir satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5- Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmemelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemle verilebilir.)

6- Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010),

(Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd” kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir: (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7- Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir. Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”, **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

İki Yazarlı Kitap:

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap:

KORKMAZ, Zeynel vd. (2001), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Yargı Yayınları.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarın Aynı Yıl Yayımlanmış Birden Çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF OPINIONS WORLD (DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors. Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1- The papers sent to the journal must be in compliance with Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)

2- **Title:** The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case

3- **The name and the title of the author** should be written under the title with *. This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author. The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher , author etc

4- **Main text:** The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within ". The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5- The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)

6- Referencing: The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010).The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009). The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year : (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page . The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date : (<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. References : All the sources used in the study should be given in the “References” section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority . Following are the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER. Cihat (1984), “Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler”. **Türk Kültür Araştırmaları**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author :

ÖZBAY, Hüseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

Book with two authors :

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001). **Dil Bilimine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınlan.

Book with multiple authors:

KORKMAZ, Zeynel et.al. (2001), **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Yargı Yayınları.

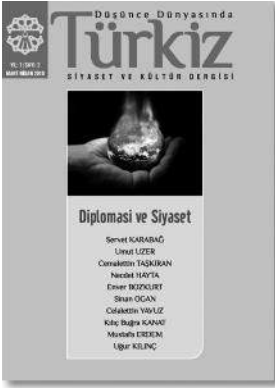
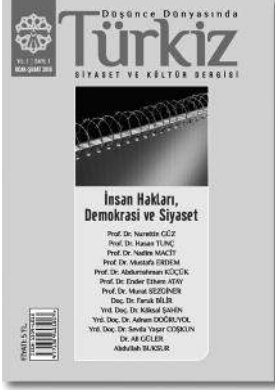
Unpublished thesis:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statü Düzeyleri** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Abonelik Koşulları

Yurt içi abonelik bedelleri, Güntülü Eğitim Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şti.nin 6129855 numaralı posta çeki hesabına veya T.C. Ziraat Bankası Cevzlidere şubesindeki (şube kodu: 925) 53747100-500 (IBAN Nu.: TR52 0001 0019 2553 7471 0050 01) numaralı hesaba yatırılmaktadır.

Yurt dışı abonelik bedelleri ise, Şirketin aynı banka şubesindeki 5374 7100-5002 (IBAN Nu.: TR25 0001 0019 2553 7471 0050 02) numaralı dolar hesabına veya aynı banka şubesindeki 53747100-5003 (IBAN Nu: TR25 0001 0019 2553 7471 0050 03) numaralı avro hesabına yatırılmaktadır.

Yurt içi veya yurt dışı aboneliğin geçerli olabilmesi için ad, soyad, açık adres ve aboneliğin hangi sayıdan itibaren başlayacağı belirtilerek banka dekont örneği +90 (312) 285 44 99 Nu.lı faksa gönderilmelidir.

Adres :1.Cad. Nu. :43/4
06520 Balgat-Ankara

Tel : +90 (312) 287 88 99

Faks : +90 (312) 285 44 99

Web : www.turkizdergisi.com.tr

e-posta : bilgi@turkizdergisi.com.tr

Türkiz

ABONE FORMU

TÜRKİZ DERGİSİ'nesayısından itibaren 1 yıllık (6 sayı) abone olmak istiyorum. Abone bedelini;

- Güntülü Eğitim Yayıncılık Ltd. Şti. 6129855 numaralı posta çeki hesabına yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-500 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 01) numaralı hesaba yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-5002 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 02) numaralı dolar hesabına yatırdım.
 T.C. Ziraat Bankası 925-53747100-5003 (IBAN: TR520001 0019 2553 7471 0050 03) numaralı avro hesabına yatırdım.

Adı Soyadı:..... Mesleği:.....

Firma adı ve fatura adresi:.....

..... Şehir:.....

Vergi dairesi, Hesap numarası:.....

Derginin gönderileceği adres:.....

..... Şehir:.....

Telefon:..... Faks:..... e-posta:.....

BOŞ SAYFA